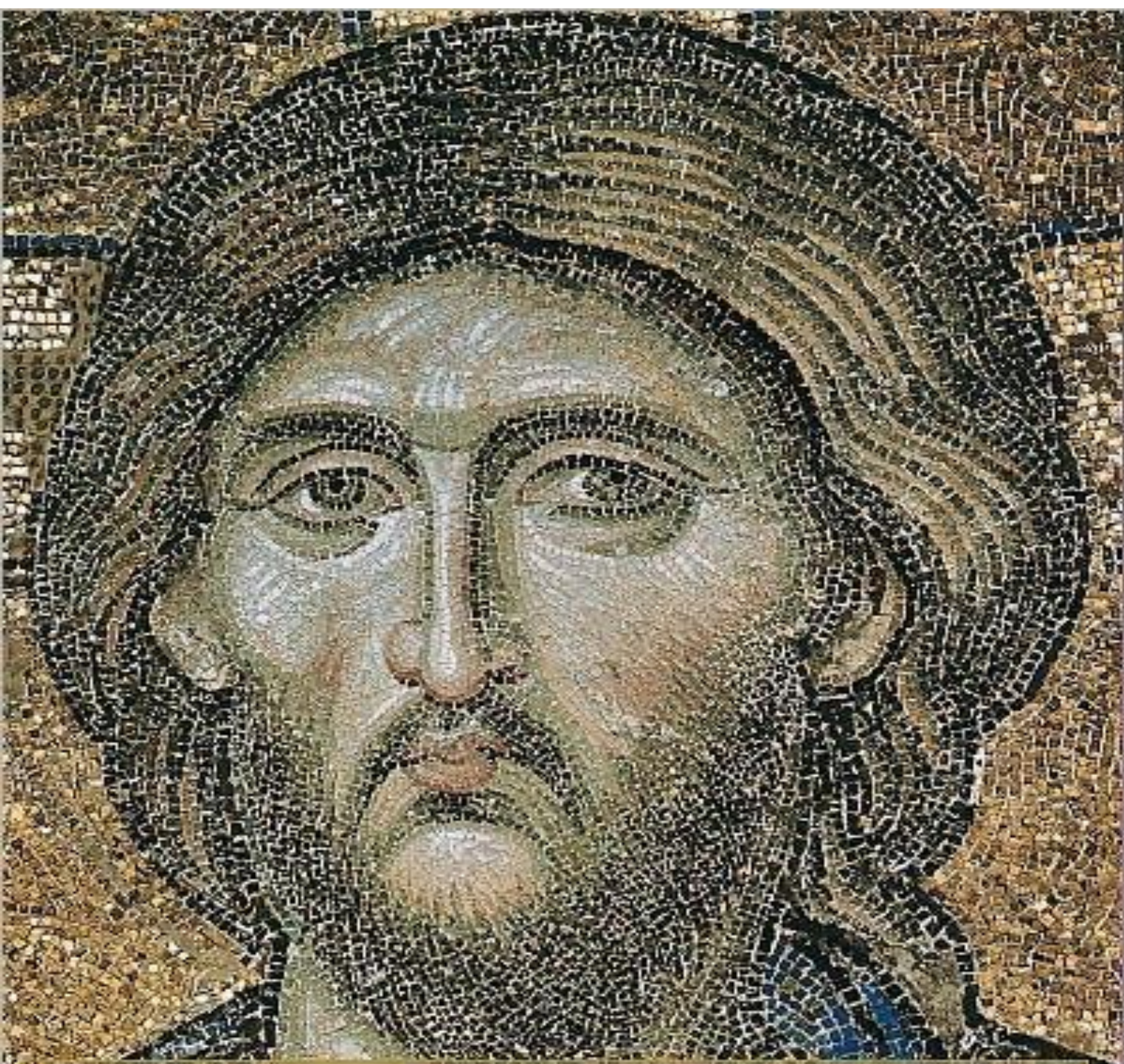

• JESUS •
APOCALYPTIC PROPHET
OF THE NEW MILLENNIUM

Ježíš

*Apokalyptický prorok
nového tisíciletí*

Bart D. Ehrman

Obsah

Předmluva

1 Konec historie, jak jí známe

2 Kdo byl Ježíš? proč je to tak těžké zjistit

3 Jak se evangelia stala tím, čím jsou?

4 Nekřesťanské zdroje pro historického Ježíše

5 Další křesťanské zdroje pro historického Ježíše

6 Jak můžeme rekonstruovat život Ježíše?

7 Ježíš v kontextu

8 Ježíš apokalyptický prorok

9 Apokalyptická učení Ježíše

10 Další Ježíšovo učení v jejich apokalyptickém kontextu

11 Společníci, činy a spory o Ježíše v apokalyptickém kontextu

12 Poslední dny Ježíše

13 Ježíšův posmrtný život

14 Ježíš jako prorok nového tisíciletí: tehdy a nyní

Poznámky

Kelly a Derekovi

Překlad této knihy je neautorizován. Pokud v překladu narazíte na chyby, potom je přijměte s pochopením. Pokud by se některé české vydavatelství rozhodlo knihu přeložit a vydat, bylo by to jistě velmi záslužné. Prozatím tak přijměte laskavě tento překlad.

Předmluva

Učenci již napsali o Ježíši stovky knih (nemluvě o tisících knihách napsaných od neučenců). Značnou část těchto knih, hlavně těch méně známých, napsali učenci pro jiné učence k podpoře jejich výzkumu; jiné byly napsány učenci, se záměrem popularizovat vědecké názory. Tato kniha patří mezi ně. Učencům, kteří již strávili velkou část svého života ponořením se do složitého světa Palestiny prvního století a místa, které v něm zaujímal Ježíš Nazaretský, opravdu nemám co nového říci. A upřímně řečeno, když jsem přečetl desítky knih napsaných vědci pro učence, nemyslím si, že by někdo jiný měl také něco více co říci. Je to dobrá a důkladně prošlapaná cesta.

Zdá se však, že zde stále existuje prostor pro další populární (tj. K obecnému čtení) knihu pro široké publikum. Není to tak, že by zde nebylo dost knih o Ježíši. Je to spíše tím, že tu není dost těch správných knih. Ve skutečnosti je jich velmi, velmi málo.

Za prvé, nejpopulárnější knihy jsou buďto neomluvitelně nudné anebo zase výstřední. Tvrdě jsem pracoval na tom, abych nevytvořil nic z toho. O tom, zda je tato kniha nudná, se budete muset rozhodnout sami. Ale rád bych řekl pár slov i o výstřednosti.

Je pravda, že některé poněkud neobvyklé pohledy na Ježíše se velmi dobře prodávají: „Ježíš byl marxista!“ „Ježíš byl feministka!“ „Ježíš byl gay a kouzelník!“ Koneckonců, pokud by některý z těchto názorů měl být pravdivý, mohlo by být užitečné se to dozvědět. Co mě však za ta léta zarazilo, je to, že názor se kterým souhlasila pravděpodobně většina vědců v průběhu celého tohoto století, přinejmenším v Německu a Americe, je pro většinu nespécializovaných čtenářů vsutku šokující. A tento názor je sotva znám široké čtenářské veřejnosti. To je ten pohled, o kterém je tato kniha. Stručně řečeno, jde o pohled, který jako první nejpřesvědčivěji prezentoval nikdo jiný než velký humanitární pracovník dvacátého století Albert Schweitzer. Tvrdil, že Ježíše lze nejlépe chápat jako židovského apokalyptika z prvního století. Toto je zkrácený způsob, jak říci, že Ježíš zcela očekával, že se dějiny světa, jak ho známe (dobře to věděl), se skřípěním zastaví, že Bůh se brzy chystá zasáhnout do záležitostí tohoto světa, chce svrhnout síly zla v kosmickém aktu soudu, zničit obrovské masy lidstva a zrušit stávající lidské politické a náboženské instituce. To vše bude předejrou k příchodu nového řádu na Zemi, Božího království. Ježíš navíc očekával, že tento kataklyzmatický konec dějin nastane v jeho vlastní generaci, ještě během života jeho učedníků.

Je to opravdu docela šokující věc. A důkazy, že tomu Ježíš skutečně věřil a toto učil, jsou docela působivé. Je zvláštní, že se učenci nezvedli z židle, aby se o tyto důkazy podělili se všemi ostatními. Možná k tomu měli nějaké své vlastní důvody.

V této knize hrají hlavní roli samotné důkazy. Ve většině dalších populárních studiích o Ježíšově službě je málokdy diskutováno o důkazech. To je často rozšířená taktika – nezmínit se o důkazech - když chcete předložit tvrzení, které je těžké obhájit. Možná když někomu řeknete, to co si myslíte, vezme vás za slovo. Podle mého názoru však čtenář má právo vědět nejen to, co si ti vědci myslí o Ježíši (nebo o jakékoli jiné osobě nebo události z minulosti), ale

také proč si myslí to, co si myslí. To znamená, že čtenáři mají právo vědět, jaké jsou pro to důkazy.

Myslím si, že proces porozumění historii je analogický s dlouhou cestou autem. Pokud svého řidiče dobře znáte, můžete mu jednoduše říci „Vezměte mě na Pensacolu“ a předpokládáte, že až tam budete, upozorní vás na to. Pokud vašeho řidiče dobře neznáte, pravděpodobně si pro jistotu pořídíte mapu a určíte si sami trasu. Učenci, kteří píšou knihy o Ježíši, jsou pro vás pravděpodobně cizí. Pokud vás vezmou na výlet historií, máte právo vědět, kterou mapu se k tomu rozhodli použít a pro jakou trasu se rozhodli. Realita je taková, že mnoho řidičů na této konkrétní silnici používá různé zkratky, které nikam nevedou, a jiní zase zjišťují, že ve slepých uličkách musejí tůrovat motor (pro efekt). Častěji však skončí v Kalifornii, když jste vy chtěli jet na Floridu. Ale oni vám budou říkat, že je to Florida, a protože vy nemáte mapu, musíte se do značné míry spolehnout na jejich slova.

V této knize chci nejen uvést své názory na historického Ježíše, ale také ukázat, proč mám tyto názory. Jak jsem ukázal, samotná mapa je důležitá. Škoda, že je toto téma neznámé lidem, kteří by tím byli nejvíce fascinováni. V každém případě mám v úmyslu použít tuto knihu k mapování konsenzuálního pohledu na historického Ježíše, této podivné a nové země pro mnoho cestujících kteří jí uvidí poprvé, ale také ke sledování trasy skrz fascinující zvraty historie, ukáží jaké jsou dochované důkazy a jak je lze použít. Každý, komu se nelíbí, kam nás tato cesta zavede, bude tedy schopen vystopovat své kroky zpět, zjistit, kam jsem zabloudil, a vydat se cestou, která vede jinam.

Všem, kteří se mnou dorazí do cíle naší trasy, a to jak těm, kteří se tam rozhodnou zůstat, tak těm, kteří se rozhodnou prozkoumat jiné trasy, bych rád řekl, že jsem rád, že jste se mnou na této cestě a doufám, že si tento výlet užijete.

Dovolte mi ukončit tyto krátké úvodní poznámky uznáním některých mých dluhů. Chtěl bych poděkovat svému redaktorovi z Oxford University Press Robertu Millerovi, který na mě naléhal, abych se tohoto projektu ujal, a vedl mě po této cestě s neobvyklou dovedností. Jakmile jsem byl hotov, požádal jsem několik lidí, aby si přečetli rukopis, a jejich komentáře pro mne byly nesmírně užitečné. První byla moje pronikavá postgraduální studentka z University of North Carolina v Chapel Hill, Diane Wudel, jedna z mála lidí na povrchu této planety, která je ve skutečnosti aktivnější než já. Potom přišli tři relativně mladí (stále v to doufáme), ale zkušení (toto je jisté) vědci z oboru, přátelé s pronikavým rozumem, rychlým perem a dobrým smyslem ve všem se mnou souhlasit v mnoha interpretačních problémech: Dale Allison z Pittsburgského Teologického semináře, plodný a učený učenec; Susan Garrett z Louisville Theological Seminary, jeden z nejrozumnějších exegetů v oboru; a Dale Martin z Duke University, nejchytřejší učenec Nového zákona, kterého znám. Poslední je (omlouvám se ostatním) nejlepší (z důvodů které nesouvisejí s rukopisem) a to moje partnerka Sarah Beckwithová, skvělá středověká pracovnice anglického oddělení.

Tuto knihu věnuji Kelly a Derekovi, mým dětem - tak odlišným jeden od druhého (a naštěstí pro ně, také ode mě), přesto oba jsou tak úžasní a také jsou součástí toho, kým jsem. Znamenají pro mě mnohem více, než kdy budou vědět. Dal bych jim celý svět, ale protože mám teď trochu omezený rozpočet, budou se muset spokojit s touto knihou. Překlady z řeckého Nového zákona a z koptských spisů z knihovny Nag Hammadi jsou mé vlastní; pro hebrejskou Bibli jsem použil NRSV.

1

Konec historie, jak ji známe

Před nejméně dvěma tisíci lety tu byly křesťané, kteří si mysleli, že svět za jejich vlastního života skončí. Tato kniha je o tom, že tato víra je stará jako křesťanské náboženství samo, že ji lze vysledovat od samého počátku již v učení Ježíše z Nazareta. Ježíš si myslel, že se dějiny světa se skřípotem zastaví, že Bůh zasáhne do záležitostí této planety, svrhne síly zla při kosmickém aktu soudu a založí zde na zemi své utopické Království. A to se mělo stát v Ježíšově vlastní generaci.

Je to odvážná teze a budu potřebovat nějaký čas, abych ji řádně rozvinul. Chtěl bych ale začít ne na začátku křesťanství, životem Ježíše, ale blíže k naší době, s názory, které se stále vyskytují mezi některými Ježíšovými následovníky, současnými vizionáři, kteří stále tvrdí, že konec všeho věci se blíží. Odtud se můžeme vrátit v čase zpět k názorům hlásaným zakladatelem křesťanství. Otázku, která je základem tohoto výzkumu, lze vyjádřit jednoduše: Je možné, že se novodobí (i z devatenáctého století, středověku a raní křesťané) předpovědatelé, kteří hlásají bezprostřední konec tohoto světa, skutečně odvolávají na názor Ježíše, který také ohlásil jeho bezprostřední konec? **1)**

Začínám na konci

Budoucí historici, kteří se ohlédnou na dvacáté století, nebudou rok 1988 považovat za nějak významný rok. Byla to doba rozsáhlých přírodních katastrof - hurikánu, který zanechal půl milionu Jamajčanů bez domova, a zemětřesení v Arménii, které zpustošilo celé města a zanechalo po sobě čtyřicet tisíc mrtvých. Trochu méně otřesné byly zprávy zde ve Státech: v roce 1988 federální vláda zachránila státní spořitelni a úvěrové instituce a George Bush zvítězil nad prezidentským kandidátem Michaellem Dukakisem. Politicky významnější byl vývoj na mezinárodní scéně, zejména velký počet mezinárodních mírových iniciativ - konec šestileté války v Nikaragui, stažení sovětských vojsk z Afghánistánu, prohlášení ajatolláha Chomejního, které ukončilo íránskou válku s Irákem, první setkání zástupců Spojených států a OOP. Ale z historického hlediska tento vývoj bledne ve srovnání s kataklyzmaty následujícího roku - rokem 1989, rokem náměstí Tiananamen, pádem berlínské zdi, první svobodné volby v Sovětském svazu, poprava komunistického diktátora z Rumunska, Nicolae Ceausescu, vítězství Strany solidarity Lecha Walesy v Polsku. Naproti tomu nejzajímavějšími událostmi na americké scéně v roce 1988 byly příběhy o lidském selhání, které měly malý dlouhodobý dopad na historii světa: byl to rok, kdy byla Leona Helmsley obžalována z daňových deliktů, a Sonny Bono byl zvolen starostou Palm Springs, Chicago Cubs odehrály svůj první zápas ve Wrigley Field za světla, a evangelista Jimmy Swaggart předvedl plačtivé vyznání před miliony kvůli tomu, že vzal prostitutku za ruku kvůli jinému účelu než by byla evangelizace.

Ale nemělo tomu tak být. Rok 1988 měl být rokem století - ve skutečnosti měl být tím nejdůležitějším rokem všech dob. Rok 1988 měl být rokem, kdy přišel konec světa.

Zvláštní případ Edgara Whisenanta

Důkaz o tom byl uveden v široce distribuované a velmi vlivné brožuře s názvem 88 důvodů, proč bude vytržení v roce 1988. 2) Napsal ji Edgar Whisenant, bývalý raketový inženýr z NASA - který byl tedy pravděpodobně docela chytrý člověk - kniha, která je věrná svému názvu, vyjmenovala biblické a logické důvody, proč bude rok 1988 tím rokem, kdy historie začne končit. Někdy během židovského svátku Roš hašana, 11. – 13. Zář, se Ježíš Kristus měl vrátit z nebe, aby odstranil své následovníky ze Země („vytržení“), před sedmiletým obdobím katastrof na Zemi („soužení“). Soužení začne „západem slunce 3. října 1988“, kdy Sovětský svaz napadne Izrael a zahájí tak třetí světovou válku (str. 47). Krize, které měli následovat, by vedly ke vzestupu osobního agenta od Satana, Antikrista, který by odváděl miliony od Boha, a uprostřed celosvětového ničení a zoufalství se prohlásí za boha. Poté by se pokusil převzít vládu nad světem, což by 4. října 1995 vedlo k termonukleární válce, která by zničila Spojené státy („z Little Rock do Dallasu se dá kráčet jen popelem“) a uvrhlo je do jaderné zimy (teploty by nikdy nevystoupily nad -150 ° F), což by eliminovalo jeho zásobování potravinami a vodou. Nebyl by to krásný obrázek.

Kniha nám dnes může znít trochu jako sci-fi, ale byla považována za „Svatou pravdu“ překvapivým počtem upřímných a zbožných křesťanů a přivedla nesčetné množství dalších k Bibli, aby zjistili, zda tomu tak může být. Během několika měsíců od vydání knihy bylo v oběhu přes 2 miliony kopií.

Mnoho křesťanů samozřejmě poukázalo na to, že sama Bible naznačuje, že nikdo nemůže vědět, kdy přijde konec. Jak Ježíš uvádí v Matoušově evangeliu: „Ale o tom dni a hodině nikdo neví, ani andělé v nebi, ani Syn, ale pouze Otec“ (Matouš 24:36). Samotného Whisenanta však Ježíšova slova nevyvedla z míry. Konec konců nepředpovídal „den a hodinu“ konce, jen týden: „Prostě nemůžeme znát den ani hodinu. Ale stejně jsem šťastný, že jsem věděl o tom týdnu. Nepotřebuji znát den a hodinu“ (str. 8).

„88 důvodů“, které Whisenant poskytuje svým čtenářům, jsou z velké části prezentovány jako biblicky jisté proroctví, které mělo mnoho učenců potíže zpochybnit. Například ze stejné kapitoly Matouše, po podrobném popisu vesmírných katastrof, ke kterým by došlo na konci časů před příchodem Království, Ježíš řekl:

Od fíkovníku si vezměte poučení: Když už jeho větev raší a vyrazí listí, víte, že je léto blízko. Tak i vy, až toto všecko uvidíte, vězte, že ten čas je blízko, přede dveřmi. Amen, pravím vám, že nepomine toto pokolení, než se to všechno stane. (Matouš 24: 32–34).

Co to ale znamená? Whisenant zdůrazňuje, že v Bibli se „fíkovník“ často používá pro izraelský národ. Fíkovník kterému „vyrazí listí“ je tedy zjevně odkazem na to, že se Izrael po dlouhé přestávce znovu probouzí k životu. Konec tedy přijde během generace která znovuzřídila Izraele jako národ. Vzhledem k tomu, že moderní stát Izrael byl založen v roce 1948 a protože generace v Bibli zahrnuje čtyřicet let - voila! Rok 1988 musí být tím rokem.

Whisenant tvrdil, že desítky dalších biblických předpovědí ukazovaly na přesně stejnou dobu. Většina z nich je velmi komplikovaná. Jeden z nejjednodušších příkladů: v Leviticus 26:28 Bůh říká lidem Izraele, že pokud budou neposlušní, budou za své hříchy potrestáni

„sedmkrát“. Whisenant to chápe jako trest trvající sedm „let“ a poznamenává, že v židovském lunárním kalendáři se rok skládá z 360 dnů. Navíc Bůh v řadě biblických textů (tj. Num 14:34) počítá s jedním dnem jako s rokem. To tedy znamená, že trest Izraele, než bude moci zdědit svou odměnu, měl trvat 7×360 let, tedy celkem 2 520 let. Podle Danielovy knihy měl izraelský trest začít sedmdesátiletým útlakem Izraele ze strany Babyloňanů, který podle Whisenanta začal. **3)** Pokud má doba izraelského trestu trvat dalších 2 520 let, pak nás to náhodou přivede... k překvapení!... roku 1988.

Navzdory masivní a podrobné argumentaci – jsou to stránky za nekonečnými stránkami - nebyl každý, dokonce ani mezi Whisenantovými nejbližšími následovníky, o tom přesvědčen. Jako předmluva slouží dopis Norvella L. Oliveho, výkonného ředitele Světové biblické společnosti, skupiny odpovědné za šíření knihy, který myslí na zadní kolečka: „Pokud se tyto události z nějakého důvodu nestanou, nechápu, jak by někdo čestný mohl mluvit jinak než dobře o někom, kdo by spustil poplach, když ucítil kouř.“

Sám Whisenant byl samozřejmě mnohem sebevědomější. Ze svých osmdesáti osmi důvodů „proč vypadá rok 1988 jako rok vytržení“ (s. 3) poukazuje na to, že „Důvod č. 17, přidaný k důvodům č. 10 a č. 11 plus důvod č. 4, nám poskytuje čtyři Boží svědky že léta 1988 až 1995 jsou 70. týden od Daniele [tj. období velkého soužení po Ježíšově návratu pro všechny jeho skutečné následovníky]. Všechno to do sebe úhledně zapadá, než aby to bylo možné úplně zamlčet. Nemohl jsem to předstírat, i kdybych chtěl“ (str. 2).

Mnoho čtenářů s ním souhlasilo. Na celém jihu, zejména v některých částech Appalachie, byli čtenáři, kteří brali tuto knihu Whisenanta s maximální vážností. Zprávy v novinách a v televizi uváděly, že lidé opouštěli zaměstnání, prodávali své domovy a zcela se věnovali modlitbě bezprostředně před osudným týdnem 11. září.

Když konec nenastal, museli kousky sebrat, jak nejlépe uměli.

Whisenant však zůstal věrný svému přesvědčení. Když čas vesele pokračoval po jeho předpokládaném datu, vydal další brožuru The Final Shout Rapture Report: 1989, vysvětlující jeho mírně nesprávný výpočet. **4)** Při výpočtu zapomněl poznamenat, že když byl gregoriánský kalendář, který dnes používáme, poprvé vytvořen v šestém století, začal první dekádu nové éry jako rok 1. Nebyl tedy rok nula. Výsledkem však bylo, že první desetiletí našeho letopočtu měla jen devět let. A tak byly všechny jeho dřívější výpočty o jeden rok posunuté. Ale nyní si byl jistý, že konec přijde 11. – 13. Září 1989!

Místy se ale nadšení v tomto druhém vydání již začíná vytrácet, protože autor uvádí také statistickou pravděpodobnost: „Ježíš přichází a já bych mu v roce 1989 dal alespoň 50% šanci; pokud ne, pak hojnost míst v Písmu ukazuje na rok 1992. Pokud je však datum narození Krista posunuto o jeden nebo dva roky, pak by to mohl být také rok 1990 nebo 1991. Zdá se, ale že pro Vytržení v roce '89 nebo '92 existuje mnohem více důkazů než kdykoli jindy“ (str. Iii).

Svět bude zasažen bouří: Hal Lindsey

Zánik velké planety země

Konec však nikdy nenastal a miliony výtisků brožur od Whisenanta skončili na skládce historických kuriozit.

A jsou tam vedle mnoha dalších, neméně zajímavých. Předpovídání času konce má dlouhou a zavedenou historii; a přestože se každý pokus určit dobu konce od začátku ukázal jako vyloženě špatný, přesto toto podnikání mezi námi stále žije a daří se mu dobře. Knihy plné proroctví, které předpovídají kataklyzma v naší bezprostřední budoucnosti, jsou založeny na četbě Bible, a nejsou o nic méně bizarní než četba knih od Whisenanta, a stále patří mezi nejprodávanější náboženskou literaturu současnosti. Pravděpodobně nejčtenějším náboženským autorem v moderní době je ve skutečnosti spisovatel, který, i když byl o něco ostražitější než Whisenant, již v roce 1970 předpovídal, že termonukleární holocaust pohltí planetu koncem 80. let. Tím autorem je Hal Lindsey a jeho kniha, "Zánik velké planety Země" byla nejprodávanějším dílem literatury faktu (používám tento termín velmi volně) sedmdesátých let. Dnes je v oběhu stále více než 28 milionů kopií. 5)

Lindsey nebyla žádný počítač na čísla jako Whisenant. Byl důvtipným pozorovatelem doby s neobvyklým talentem zaujmout průměrného, mírně zaujatého čtenáře - zejména vysokoškolské studenty - dokonce je i hypnotizoval. Jeho kniha se čte jako detektivní román a je plná anekdot, věrohodných historických scénářů a předpovědí hromadného ničení a bídy ušité na míru která přijde brzy (to byl rok 1970). Diváci si to mohli užít také v apokalyptickém filmovém thrilleru jako Vymítač ďábla a Omen. Lindsey vidí svět jako jednu fázi Božích historických aktivit a Bibli jako jeho plán. Začíná tím, že trvá na tom, že věřit Bibli má dobré výsledky: stejně jako se splnila dávná proroctví o Mesiáši při příchodu Ježíše, tak i proroctví o konci se naplní při jeho druhém příchodu. Tato proroctví nejsou sama o sobě předpovědi, protože starověcí proroci možná ani nemohli pochopit co jim Bůh ukazuje: jejich zjevení popisuje pokročilou vojenskou technologii nepředstavitelnou pro svět kopí a mečů. A tak, když prorok Zachariáš řekl, že když Bůh povede válku proti svým nepřátelům, „jejich maso bude hnít, dokud bude na jejich nohou; jejich oči budou hnít v jejich důlcích a jejich jazyky budou hnít v jejich ústech. “(Zach 14:12) to je podle Lindsey, přesně to, co se děje při termonukleárním výbuchu “. Prorok napsal, co viděl; prostě si neuvědomil, co to je.

Obzvláště pozoruhodný je Lindseyův přesný výpočet toho, co se stane na konci světové historie. Hlavními hráči prorockého scénáře jsou obnovený izraelský národ; ropou žízniví a po moci toužící Rusko a jeho spojenci z východního bloku; aliance arabských států v čele s Egyptem, která má v úmyslu obnovit palestinskou kontrolu nad Svatou zemí; Čína se svou stálou armádou 200 milionů; a evropské společenství s deseti národy (s nímž mohou být Spojené státy nejasně spojeny, ačkoli si Lindsey myslí, že Spojené státy již mohly být v té době zničeny jadernou válkou nebo převzaty komunisty) v čele s charismatickým a široce zbožňovaným státníkem, který je bez vědomí světa ve skutečnosti Antikrist.

Kataklyzmatické události zobrazované starověkými proroky začínají někdy v 80. letech. Izrael poté, co získal kontrolu nad Jeruzalémem, přestaví chrám (který ležel v troskách od doby, kdy jej Římané zničili v roce 70 n. L.), 6) což vytvoří enormní napětí s okolními

arabskými státy. Znepokojen svým rostoucím pocitem izolace ve věku jaderné hrozby podepisuje Izrael mírovou smlouvu s vůdcem evropského společenství, který je díky tajemným schopnostem diplomacie schopen udržet mír. Ale po třech a půl letech ukazuje svou pravou barvu: vstupuje do jeruzalémského chrámu, prohlašuje se za Boha a zavádí krvavou vládu teroru, aby se svět skláněl jako ten, kdo má veškerou ekonomickou moc. V reakci na to arabsko-africká konfederace napadne Izrael z jihu. Rusko, poháněné potřebou přírodních zdrojů na Středním východě, využívá příležitosti k zahájení obojživelné a pozemní invaze ze severu, která svrhla Izrael a rozdrtila také jižní alianci. Poté pokračuje v získávání Egypta. V odpověď, evropské společenství zahájí taktický jaderný útok proti ruské armádě, která ji zničí a proti ruské vlasti. Zůstávají tedy dvě hlavní světové síly - evropské společenství v čele s Antikristem a Čína, jejichž 200 milionová armáda se sblíží ve Svaté zemi a zapojí Evropany do závěrečné bitvy. Bude odpálen jaderný arzenál; hlavní města Země budou zničena. A pak, když se ukáže, že není absolutně žádná naděje, Bůh jednou provždy zasáhne. Kristus se zjeví z nebe, aby svrhl síly zla a nastolil své dobré království na zemi.

Lindsey opakovaně svým čtenářům tvrdí, že tyto události jsou podrobně popsány již starými proroky, kterým je samozřejmě třeba věřit. A opakovaně tvrdí, že všechny kulisy jsou již na svém místě, takže konec na sebe nenechá dlouho čekat. Čína (do roku 1970) se chlubila, že dokáže postavit 200 milionovou armádu, evropské společenství mělo téměř všech deset členů, Sovětský svaz napínal své expanzivní síly, izraelsko-palestinské napětí bylo na historickém maximu. A ačkoli nikdo nemohl přesně vědět, kdy se Antikrist zjeví, kdokoli, kdo mohl číst Bibli, mohl vědět, že je to skoro tady. Protože se již několik let dříve Edgar Whisenant odvolával na Matouše 24, a Edgar Whisenant udělal rozsáhlé numerické důkazy, Lindsey řekl svým čtenářům, že to bude někdy „zhruba čtyřicet let po roce 1948. Ujišťoval je, že „mnoho učenců, kteří celý život studovali biblická proroctví, věří, že tomu tak je“.

Skutečně ano: John Walvoord, profesor (a prezident) na Lindseyově alma mater v Dallasském teologickém semináři, si po celá desetiletí budoval kariéru (a velmi pěknou) při psaní knih o blížícím se konci věku. Někteří Lindseyovi spolužáci tvrdili, že Zánik velké planety země bylo něco víc než jen poznámky z přednášky. 7)

Co se však stalo, když se ten čas přiblížil a historické události vzbudili pochybnost o podrobnostech Lindseyových předpovědí? Jak se dalo očekávat, napsal další knihu „Osmdesátá léta: Odpočítávání do Armagedonu“ s tím, že všechno pokračuje podle plánu. 8) A samozřejmě některé věci pokračovali: tato kniha zůstala na seznamu bestsellerů New York Times dvacet jedna týdnů.

Problémy samozřejmě nastaly po zániku komunismu - protože mnohé Lindseyho konstrukce byly postaveny na expanzivních záměrech dnes již zaniklého Sovětského svazu a na amerických obavách ze šíření komunismu. Lindseyho první reakce pak odhalila jeho skutečné spiklenecké teorie: „realitou,“ tvrdil, „je, že „kolaps“ komunismu je součástí podvodné hry kterou vytvořil Michail Gorbačev a sovětská KGB. Je to součást propracované strategie k získání západní pomoci a technologií, k získání času, přesvědčení Západu, aby jednostranně odzbrojil a zároveň mohl Sovětský svaz pokračovat v tajném, a dramatickém budování svých vojenských kapacit.“ 9) Když se časem tato tvrzení stala tak nepravděpodobnými, že jim již ani Lindsey nevěřil, znovu změnil své názory a viděl že závěrečná bitva u Armagedonu bude urychlena, nikoli sovětským komunistickým výbojem, ale povstáním způsobeným muslimskými fundamentalisty.

A tak to jde dále - Lindseyho pověst však očividně nebyla pošpiněna ani jeho neúspěšnými interpretacemi, ani jeho nejnovějšími tvrzeními, že UFO jsou podvodné útoky od démonů, kteří brzy předvedou masivní přistání UFO, aby svedli pozemšťany k falešné víře v život na jiných planetách. 10) Jeho knihy a videa jsou i nadále nesmírně populární.

A konec stále přichází

Selhání těchto minulých předpovědí, které se nenaplnily, mělo jen malý vliv na to, aby se zastavil domácí průmysl s proroctvími. Ve skutečnosti, pokud si miliony lidí věřících v Bibli v Americe mysleli, že na konci 80. let nastal čas ke splnění prastarých proroctví, vzbudil konec 90. let ještě větší celosvětový zájem o možný konec věků, dokonce i mimo evangelické kruhy. Hlavním viníkem pak byl samotný konec tisíciletí, okamžik, který pro mě při psaní těchto slov byl stále ještě v budoucnosti, ale pro mnohé z vás, kteří tuto knihu nyní čtete, je již minulostí (pokud ovšem ve skutečnosti nepřišel konec!). Není divu, že lidi zajímalo toto konkrétní datum - rok 2000 – již po celá předchozí staletí. A tento zájem měl opět biblické kořeny.

Kalkulace již tradičně zafungovala takto: 11) Příběh stvoření v knize Genesis naznačuje, že Bůh stvořil svět za šest dní a poté si odpočinul v sedmý. Kromě toho nám je v novozákonní knize 2. Petrova řečeno, že „u Pána je jeden den jako tisíc let a tisíc let jako jeden den“ (2. Petrova 3: 8, srov. Ž 90: 4). Ve starověké křesťanské literatuře je také epištola Barnabášova (kterou někteří raní křesťané řadili mezi knihy Nového zákona; nyní ji lze nalézt ve sbírce děl známých jako Spisy apoštolských otců), vytvořená kolem roku 130 n. L. Je prvním případem, kdy si křesťané vytvořili tvrzení, kterého se pak po staletí chápali křesťanští tvůrci dat: Boží stvoření má prý trvat šest tisíc let, po kterém bude následovat tisícileté období odpočinku - takzvané tisíciletí.

Co to ale má společného s rokem 2000? Pro puritány nic. Jak jsem poznamenal, když byl v šestém století vynalezen dnes používaný kalendář - mnichem jménem Dionysius Exiguus (jehož jméno vtipně přeložil kolega Stephen Jay Gould) jako „Dennis Krátký“ - začala nová éra rokem 1. Nebyl žádný rok nula. To znamená, technicky vzato, buď to, že první desetiletí společné éry mělo pouze devět let místo deseti (dočasné záchranná lano Edgara Whisenanta), nebo to, že každé nové desetiletí, století a tisíciletí začíná, stejně jako to první, rokem končícím na 1 (1981, 1991, 2001 atd.). Pokud tomu je tak, pak každé staré desetiletí a století končí rokem s 0 a nikoli 9 (takže posledním rokem osmdesátých let, kupodivu, bude rok 1990 a konec druhého tisíciletí rok 2000 atd.).

Ale abych se vrátil k naší otázce. Co má rok 2001 (nebo 2000, pro ty, kteří dávají přednost jednoduchým věcem) do činění s výpočtem ze starodávné křesťanské víry, že svět má trvat jen šest tisíc let? Od sedmnáctého století mnoho křesťanů věřilo, že svět byl vytvořen kolem roku 4000 př. n. l.

Ve skutečnosti lze toto datum upřesnit. V roce 1650 nl se irský arcibiskup a vědec James Ussher zabýval podrobnou studií doby, kdy začal svět. Ussher založil své výpočty na genealogiích v Bibli (které uvádějí nejen to, kdo koho zplodil, ale v mnoha případech také říkají, jak dlouho žil každý z těchto zplazených lidí) a podrobného studia dalších starověkých zdrojů, jako jsou babylónské a Římské dějiny. Na základě tohoto studia tvrdil, že svět byl vytvořen v roce 4004 př. n. l. - ve skutečnosti to bylo 23. října v poledne. Tato jeho chronologie

se stala dominantní v celém západním křesťanstvu. Bylo široce publikována v Bibli krále Jakuba a dodnes tomu věří neevolučně smýšlející křesťané.

Proč však arcibiskup Ussher jednoduše toto datum trochu nezaokrouhlil a nerozhodl se, například, že to bylo někdy pozdě odpoledne v roce 4000 př.n.l. Nebylo to proto, že by si dobře uvědomoval, že naše éra nezačal v roce 0 – v tomto selhal, což mu ale lze stěží vytknout, protože koncept nuly nebyl v šestém století ještě matematicky rozpracován - Dionysius Exiguus se však také přepočítal s datumem Ježíšova narození, od kterého začala naše éra. Neboť pokud by byl Ježíš nemluvnětem za vlády krále Heroda - jak ho v Novém zákoně popsali jak Matouš, tak Lukáš -, musel by se narodit nejpozději v roce 4 př. n. l., V roce Herodesovy smrti. To samozřejmě vytváří problém pro ty, kteří pracují se zkratkami AD (anno Domini: latinsky pro Rok našeho Pána) a BC (Před Kristem) - protože, jak se někdy uvádí, Ježíš se skutečně narodil čtyři roky před Kristem!

Větším problémem však je, že pokud by svět měl existovat přesně šest tisíc let - jak tvrdí mnoho čtenářů Bible prakticky od vzniku křesťanského náboženství - měl skončit již 23. října 1997 v poledne. Ale svět dále trvá.

Zjevně zde nebudu schopen zmínit každý okamžik, kdy si každý křesťan myslel, že svět skončí. To by vyžadovalo asi knihu s dvěma tisíci kapitolami. Ale chci pouze ukázat, že to není fenomén jen z poslední doby. A tak bych chtěl říci jen pár slov k několika vrcholům v historii, posunu se proto zpět v čase nejprve do devatenáctého století, pak do středověku a nakonec do křesťanství v rané církvi.

Velké zklamání Williama Millera

Pravděpodobně nejznámějším hadačem datumů konce světa v americké historii je William Miller, byl jakýmsi Edgarem Whisenantem z devatenáctého století. 12) Na rozdíl od svého podnikavějšího nástupce Miller nikdy nevydal žádné 2 miliony kopií svých spisů; ale otisk, který udělal v americké historii, bylo mnohem větší. Nebyl tak přesný jako Whisenant, který znal konkrétní týden, kdy přijde Ježíš, ale znal pouze rok. Na základě pečlivého studia biblických proroků začal Miller tvrdit, že v roce 1843 se Ježíš vrátí na Zemi ozářen kosmickou slávou.

Miller byl prostý a nevzdělaný farmář ze státu New York, byl vychován v náboženské rodině, ale vzbouřil se proti svému křesťanskému dědictví když byl vojákem bojujícím v roce 1812 v americké válce. Po válce, zatížen svými pochybnostmi a znepokojený svými bezbožnými způsoby, se obrátil k Bibli, aby našel Pravdu. Hledal jasnou odpověď: nejen pravdu o existenci Boha a důležitosti víry v Krista, ale také o konci světa. Miller dva roky podrobně studoval texty proroků. Zejména ho zaujala kniha Daniel, která říká, že „dva tisíce tři sta dnů bude do očištění svatyně“ (Dan 8:14). Jeho interpretace této pasáže byla založena na několika (pro něj) celkem jasných předpokladech: (1) že „svatyně“ odkazuje na Boží svaté stvoření, (2) že jejím očištěním je myšleno očištění stvoření na konci času, (3) že, stejně jako jinde v Bibli, den podle Boží časomíry znamená lidský rok, a (4) že ten konec času, od kterého začali hodiny tikat - byla chvíle, kdy započala rekonstrukce pozemské židovská svatyně, jeruzalémského chrámu, v roce 457 př. n. l. Miller poté vyvodil nevyhnutelný závěr: 2300 let po roce 457 př. N. L. Připadá na rok 1843 n. L. Podle jeho vlastních slov: „Byl jsem tehdy v roce 1818, na konci svého dvouletého studia Písma, přiveden ke slavnému závěru, že asi za

pětadvacet let od té chvíle budou všechny záležitosti našeho současného světa přivedeny ke konci. “ 13)

Byl to závěr, kterého se držel po zbytek svého života, a to i po uplynutí tohoto pětadvacetiletého období.

Zpočátku Miller neměl vůbec žádné konvertity; ve skutečnosti jen málokomu řekl o svém objevu. Ale nakonec - po dalších pěti letech studia- které věnoval zkoumání toho, zda neudělal nějakou chybu – to začal říkat svým sousedům a přátelům a nakonec i kazatelům. V roce 1831 začal dostávat první pozvání, aby promluvil v malých sborech ve venkovské Nové Anglii, poté na konferencích kazatelů a poté, když získával stále více a více přívrženců, na masových shromážděních ve velkých městech na severovýchodě. Někteří z jeho konvertitů byli, na rozdíl od samotného Millera, organizačně a podnikatelsky nadáni (ačkoli na rozdíl od některých jeho nástupců v dnešní době žádný z nich za svou účast nežádal peníze). Jak se blížil onen osudný rok, byly pořádány obrovské setkání ve stanech a v táborech; tisíce lidí si přišly poslechnout tuto dobrou zprávu a mnoho z nich se obrátilo. Hnutí brzy začalo mít výmluvné kazatele z nově obrácených, kteří přitahovali další zástupy, a hnutí začalo žít svým vlastním životem. Přestože Miller sám zůstal pokorným baptistou až do konce, mluvilo se (a bylo i několik obvinění) o tom, že vytvořil novou denominaci.

Samotný Miller nikdy nestanovil žádné konkrétní datum konce - kromě poněkud vágního tvrzení, že přijde „někdy kolem roku 1843“. V lednu toho roku učinil jedno vysvětlení - že datum je třeba přepočítat podle „starodávného židovského kalendáře“, čímž se ve skutečnosti doba konce prodloužila od 21. března 1843 do 21. března 1844. Ti, kteří očekávali Kristův návrat již nejpozději v poslední den roku 1843 byli tedy zklamáni, když přišel nový rok a nic se nestalo, a tak na jaře vložili všechnu svou naději do revidovaného termínu konce času. Hnutí tak nadále vzkvétalo a nabíralo tisíce nových konvertitů, až do té doby kdy tak jak náhle vzešlo tak i odešlo.

Dalo se očekávat, že toto selhání bude znamenat konec pro toto hnutí. Ale stejně jako u Whisenanta a Lindseye a jejich nespočetných tisíců následovníků v dnešní době, tak i tehdy bylo slyšet, že toto krátké zpoždění je součástí božího plánu; mimo jiné to umožnilo více konvertitům, aby se připojili ke stádu a unikli tak nadcházejícímu hněvu Božímu. Hnutí nabralo nový dech a bylo pohlceno horečnou aktivitou, až do chvíle, kdy jeden z jeho více výmluvných členů začal trvat na tom, že konečným datem má být 22. říjen toho roku. Miller a jeho nejbližší kolegové se bránili tomu stanovit toto datum, ale základna hnutí ho podporovala což nebylo možno ignorovat. 6. října 1844 proto prohlásili, že ve skutečnosti svět má již jen něco málo přes dva týdny života.

Tentokrát však to, že nepřišel konec, způsobilo velké potíže. Jejich vroucí naděje se zcela rozplynula, následovníci Millera byli vystaveni nesmírnému posměchu a v některých případech i skutečným fyzickým těžkostem: někteří věřící totiž opustili práci, aby se věnovali poslání šířit tuto zvěst; někteří zemědělci nesklidili úrodu ze svého pole; někteří lidé rozdali veškerý svůj majetek (jeden z nich se poté obrátil na soud ve snaze získat ho zpět). 14) Někteří se již nikdy nevzpamatovali z toho, co historici začali nazývat jako „velké zklamání“. Stačilo to však k tomu, aby to zabránilo většině křesťanů předpovídat den a hodinu Ježíšova návratu: kromě Edgara Whisenanta se většina spokojila s tím, že se bavila o tom, co se stane v „naší generaci“.

Hnutí Milleristů však nebylo samo o sobě bez podobného historického precedentu. Posuňme nyní hodiny o šest století zpátky a najdeme tam podobné hnutí, které se šířilo po evropském kontinentu.

Joachim z Fiore a Nový věk Ducha

Joachim z Fiore je dnes málo známým jménem, ale býval znám. **15)** Po celá staletí. Joachim se narodil v Kalábrii (v špičce Itálie) v roce 1135 n. l. Jako mladý muž sloužil jako úředník u soudu v Palermu v Silicii. Ale v roce 1171 vstoupil do benediktinského kláštera Corazzo a brzy nato se tam stal opatem. V roce 1183 během cesty do jiného kláštera jižně od Říma měl Joachim sérii vizí, ve kterých se dozvěděl, přímo od Boha, jak tvrdil, tajemství, která odemknou smysl Bible pro běh lidských dějin. Osmnácti let pak psal a diskutoval o těchto záhadách a zůstal aktivně zapojen do politických záležitostí jako spojnice mezi sekulárními a církevními představiteli.

Joachim věřil, že když Bůh z Nejsvětější Trojice, vytvořil svět, vložil do něj něco ze své vlastní podstaty. Svět proto musí být chápán trinitářským způsobem jako pohyb v posloupnosti tří věků nebo epoch. První byla doba Boha Otce, ve které byli lidé pod přísným a omezujícím, ale spravedlivým Božím zákonem. Tato éra trvala od doby povolání Abrahama, otce Židů, až po Ježíše. Ježíš přinesl nové období, období Syna, ve kterém lidé dostali evangelium Boží a byli osvobozeni od otroctví Zákona. Na konci této druhé éry světa povstane Antikrist, získá za spojence přední politickou osobnost (pravděpodobně muslimského nevěrníka) a proti němu bude svatý a mocný papež spolu se dvěma skupinami křesťanských „duchovních“ mužů. To nás přivede ke třetí a nejslavnější éře ze všech - éře Ducha, v níž budou lidé osvobozeni od lidských omezení tohoto zlého věku a osvobozeni k tomu aby uctívali Boha životem zcela oddaným kontemplativní meditaci. Dnes to lidem nemusí znít utopicky, ale pro mnicha ve dvanáctém století to byl pravý ráj.

„Joachimovi bylo jasné, že konec věku přijde brzy: „Tato [krize druhé éry] se neuskuteční za dnů vašich vnoučat nebo během stáří vašich dětí, ale ve vašich dnech.“ **16)** On učil, že doba první éry, doba Boha Otce, od Abrahama po Ježíše, trvala podle Matouše 1:17 čtyřicet dva generací. Protože Joachim věřil, že události v každé éře jsou předzvěstí těch, které přijdou, proto tvrdil, že druhá éra bude také trvat čtyřicet dva generací; navíc vzhledem k tomu, že podle něj trvala jedna generace v průměru třicet let, tak tvrdil, že čtyřicátá první generace začala v roce 1201. Kdy se tedy historie tohoto věku definitivně uzavře? Ty znáš matematiku. Přesto že Joachim odmítl stanovit konkrétní čas konce a dokázal trochu mást tvrzením, že na rozdíl od předchozích generací ta čtyřicátá první a čtyřicátá druhá může trvat o něco déle. Ale jak se to často stává, jeho následovníci shledali jeho vágní a obecné předpovědi jako poněkud méně uspokojujivé a pracovali na zpřesnění harmonogramu. Několik desetiletí po Joachimově smrti někteří františkánští mniši zničili jeho spisy (v těch dobách je moc nešetřili), padělali řadu dalších spisů v jeho jménu, hlásali božské oprávnění pro jeho učení (protože údajně odvozoval své zjevení shůry) a trvaly na tom, že svět, jak jej znali, určitě skončí v roce 1260.

Samozřejmě, že neskončil. Ale po celá staletí lidé v církvi znovu interpretovali Joachimovo učení, protože věřili, že antikrist se zde brzy objeví na konci druhé éry světa, než přijde nový věk míru, harmonie a svobody.

Montanus a nový Jeruzalém

Přenesli jsme se poměrně rychle z dvacátého století do poloviny devatenáctého a pak do konce dvanáctého. Ale naše skoky, přeskakování a skákání skrz historii křesťanských apokalyptických předpovědí se ještě nepřiblížil k svému počátečnímu bodu. Když se nyní rozhodneme přeskočit o tisíc let zpátky do konce druhého století, budeme i zde nadále hledat prominentní křesťanské skupiny, které hlásali bezprostřední konec historie, jak jej známe. I když je z této doby známo několik skupin s tímto učením, zmíním jen jednu. Je to skupina křesťanů, kteří následovali samozvaného proroka jménem Montanus, a kteří byli proto známí jako Montanisté. 17)

Jeden z důvodů, proč byli Montanisté považováni v historii za tak důležité, je ten, že jeden z nejvýznamnějších teologů v historii církve se přidal k jejich řadám když byl na vrcholu své kariéry. Byl to ohnivý a plodný severoafrický autor Tertullian, běžně považovaný za otce latinské teologie. Tertullian napsal většinu svých dochovaných děl na přelomu třetího století. Montanus byl aktivní asi třicet let před ním.

Stejně jako o většině starověkých postav toho o Montanovi nevíme tolik, kolik bychom chtěli. Podle pozdějších zpráv pocházel z města Pepuza, malého a poměrně bezvýznamného místa v provincii Frýgia v dnešním středozápadním Turecku. Považoval se za proroka inspirovaného Bohem, aby hlásal svou božskou pravdu věřícím v Ježíše. Montanus získal brzy jako následovníky dvě ženy prorokyně, Maximilla a Prisca. Několik jejich prorockých výroků se pro nás dochovalo v raných spisech jiných křesťanů.

Některá prohlášení montanistů měla morální charakter. Jako skupina byli eticky poměrně přísní - například trvali na tom, aby se křesťanka po smrti manžela znovu neoženila, ale aby se místo toho zcela oddala církvi (Tertullianovi se tato myšlenka líbila a proto napsal dopis své manželce, které zakázal znovu se vdát, kdyby zemřel dříve než ona). Tato přísná etika mohla vyplývat z jejich pohledu na konec času - že byl tak blízko a že se na něj lidé proto potřebovali připravit. Montanus zejména věřil, že nový Jeruzalém, který má nahradit starý, charakterizovaný nevěrou Židů, sestoupí z nebe do Pepuzy. Tam přijde Boží království a Kristus tam bude vládnout. Křesťané by se měli připravit na jeho příchod, postavit se za svou víru, a to až do té míry, že budou v případě potřeby umučeni.

Kdy však měl nastal tento konec věku? Podle slov prorokyně Maximilly: "Po mně už nebude žádné proroctví, ale bude konec." 18)

Pokračujeme zpátky: Pokračujeme v Novém zákoně

Viděli jsme, že téměř každá generace od počátku křesťanství až do dneška měla své apokalyptické vizionáře - ať už to byli bezúhonní poctiví lidé nebo darebáci hladoví po moci a penězích - kteří předpovídali bezprostřední konec historie, tak jak ji známe. Ale jak daleko zpátky, ve skutečnosti můžeme nalézt víru, že za současné generace přijde konec?

Naším prvním dochovaným křesťanským autorem je apoštol Pavel, který napsal své dochované dopisy ještě před novozákonními evangelií Matouše, Marka, Lukáše a Jana. Kupodivu, stejně jako tolik křesťanů, kteří žili po celá staletí, byl také Pavel přesvědčen, že

konec přijde za jeho vlastní generace. Ve skutečnosti v nejranějším spise, které máme z jeho pera, Pavel mluví o bezprostředním konci věku, který má přijít při návratu Ježíše. Je to první dopis Tesalonicenským, napsaný pravděpodobně v roce 49 n. l., Necelých dvacet let po Ježíšově smrti:

Toto vám říkáme podle slova Páně: *My živí, kteří se dočkáme* příchodu Páně, zesnulé nepředejdeme. Zazní povel, hlas archanděla a zvuk Boží polnice, sám Pán sestoupí z nebe, a ti, kdo zemřeli v Kristu, vstanou nejdříve; *potom my živí, kteří se toho dočkáme, budeme* spolu s nimi uchvázeni v oblacích vzhůru vstříc Pánu. A pak už navždy *budeme* s Pánem. (1 Tes 4,15–17).

To, co již dlouho překvapuje učence Nového zákona, je to, že jak je patrné ze slov, která jsem napsal kurzivou, zdá se, že to Pavel chápal tak, že on sám bude jedním z těch, kteří budou žít, když se Ježíš vrátí. Mohl jednoduše psát o „těch“, kteří budou naživu, pokud by si sám sebe nepředstavoval jako jednoho z nich.

Je tedy možné, že křesťané, kteří v průběhu věků zdůrazňovali bezprostřednost Ježíšova návratu a konce věku, tak učinili kvůli Pavlovi? Že Pavel začal s tímto způsobem myšlení a že stejně smýšlející mileniálové byli jeho slovy ovlivněni?

Náš výzkum ve skutečnosti ještě není úplný. Před Pavlem zde byl samotný Ježíš, učitel a prorok Izraele, který praktikoval putovní kazatelskou službu po celém regionu Galilee v dnešním severním Izraeli. Ježíš shromáždil své učedníky, předal jim své poselství a přesvědčil je, že rozumí Písmu (hebrejské Bibli). Vykonal působivé skutky, které žily dlouho poté, co zemřel. Někdy kolem roku 30 n. l. odešel do Jeruzaléma během slavnosti Pesach a byl tam zatčen, odsouzen a ukřižován. Jaké měl vlastně názory na konec času? Předpokládal Ježíš také příchod konce věku?

Někteří křesťané odmítají brát Ježíšovo učení v jeho nominální hodnotě a popírají, že by jeho slova mohla znamenat to, co nám říkají. Ježíš svým učedníkům říká:

„Opravdu vám říkám, že tato generace [tj. Pravděpodobně ta, kterou oslovil] nepomine dříve, než se to všechno stane“ (Marek 13:30);

„Amen, říkám vám, *uvidíte* Syna člověka... přicházet s nebeskými oblaky“ (Marek 14:62).

Je možné, že samotný historický Ježíš - stejně jako tolik jeho následovníků v následujících generacích - předpovídal, že konec dějin, tak jak je známe, přijde za jeho vlastní generace?

Konec (alespoň této kapitoly)

Hlavní bodem této kapitoly bylo, že každý křesťan, který kdy tvrdil, že zná čas konce, se mýlil. Každého, koho o tomto bodě nepřesvědčila pokračující historie lidské rasy, se v této knize pravděpodobně nedostane příliš daleko a určitě nebude mít zájem pokračovat dále. Ve zbytku knihy bude mou prací ukázat, že každý z křesťanů může s otevřenými očima vystopovat linii svých názorů, že pochází nejen od některých fanatiků v předchozích generacích,

nebo od nadšenců, kteří propagovali křesťanské náboženství v jeho nejranějších stoletích - ale od samotného Ježíše. Ježíš, učitel a prorok z Galilee, předpovídal, že Bůh Izraele se chystá vykonat pro svůj lid mocný čin zkázy a spásy. A myslel si, že někteří z těch, kteří ho poslouchají, budou dosud naživu, až se to stane.

Čím to je, že to není ten pohled na Ježíše, který se dnes vyučuje v křesťanských církvích a nedělních školách? Proč se tak liší od toho, čemu nyní věří většina křesťanů? Jak můžeme dokázat, že sám Ježíš takové věci opravdu učil? Že on sám očekával apokalyptické vyvrcholení historie světa za jeho generace?

Jakkoli se to běžnému čtenáři může zdát divné, jedná se o pohled na Ježíše, který v tomto století zastává většina kritických učenců ve Spojených státech i Německu - dvou baštách biblického výzkumu v moderní době. V následujících kapitolách se pokusím ukázat proč tento pohled zastávají.

2

Kdo byl Ježíš? Proč je to tak těžké zjistit.

Jak jsem zmínil na konci předchozí kapitoly, velká řada biblických učenců, kteří věnovali svůj život studiu starověkých zdrojů o historickém Ježíši dospěla k závěru, že hlásal bezprostřední konec dějin, tak jak je známe. Myslím, že tento názor je pravděpodobně správný (i když se mimo vědeckou komunitu příliš nerozšířil) a pokusím se ukázat proč. Budu tvrdit, že Ježíš stál v dlouhé řadě židovských proroků, kteří tvrdili, že Bůh brzy zasáhne do tohoto světa, svrhne síly zla, které ho řídily, a přinese nové království, ve kterém už nebude žádná válka, nemoc, katastrofa, zoufalství, nenávist, hřích nebo smrt. A Ježíš tvrdil, že toto nové království přijde brzy, že ho ve skutečnosti uvidí jeho vlastní generace. Do té míry se tedy alespoň tolik nelišil od hlasatelů konce, kteří se od té doby řadí mezi jeho následovníky.

Chtěl bych však zdůraznit, že ne každý moderní vědec sdílí tento pohled na Ježíše. Právě naopak, zejména v posledních letech byl tento pohled vážně napadán. Knihy o Ježíši se množily znepokojivou rychlostí a kompetentní učenci (nemluvě o těch nekompetentních) uváděli své vlastní chápání toho, kým musel být Ježíš. Mnozí z nich se pokoušeli popřít, že Ježíš byl v podstatě apokalyptik - to je ten, kdo si myslel, že se brzy objeví apokalyptické vyvrcholení historie. A tak jsme za posledních třicet let viděli knihy (z nichž mnohé stále najdete v místním knihkupectví), které namísto toho tvrdily, že Ježíš byl násilný revolucionář, který naléhal na své následovníky, aby se chopili meče proti jejich represivnímu římskému vládci; nebo že to byl jakýsi protomarxistický sociální reformátor, který naléhal na své následovníky, aby přijali novou ekonomickou strukturu úplné rovnosti majetku a zboží; nebo že byl starodávným předchůdcem feministického hnutí a hlavně se zajímal o genderové otázky a útlak žen; nebo že byl kouzelník - ne ten typ který provádí kejkle rukama, ale ten, který ve skutečnosti mohl provádět úžasné magické výkony; nebo naposledy že to byl starověký „cynický“ filozof, který se zabýval hlavně vyučením svých následovníků, aby se vymanili z obav a pastí tohoto života, rozdali vše, co vlastnili, prosili o živobytí a nutili ostatní aby totéž udělali všichni. **1)** A to jsou jen některé z vážnějších návrhů!

Čím to je, že vědci, kteří celý svůj život zasvětili studiu o historickém Ježíši, přišli s tak radikálně odlišnými odpověďmi? Copak není znalost Ježíše jasnou záležitostí, nestačí číst novozákonní evangelia a zjistit, co říkají? Proč by mezi čtyřmi tak kvalitními zdroji, jako jsou Matouš, Marek, Lukáš a Jan, měly vůbec existovat nějaké vážné neshody? Nemůžeme tyto starověké svědectví vzít v nominální hodnotě, a tak slevit ze všech těchto vědeckých konstruktů, nemluvě o těch přitažlivějších (které se někdy mnohem lépe prodávají!)?

V této kapitole začnu ukazovat, proč je tak obtížné - nejen pro učence, ale pro nás všechny, kteří se o tuto otázku zajímají - rekonstruovat, jaký byl Ježíš ve skutečnosti, co opravdu řekl, udělal a zažil. Problémy totiž přímo souvisejí s povahou našich zdrojů.

Faktem je, že dnes každý - ať už je to vědec, kazatel, televizní evangelista, prostý věřící, úplný agnostik - každý, kdo má o Ježíši jakýkoli názor, musel tento názor získat z nějakého zdroje - nebo si ho jednoduše vymyslel, v takovém případě není důvod tomu věnovat velkou pozornost, pokud chceme něco zjistit o historickém Ježíši. Nejlepší zdroje jsou samozřejmě ty, které jsou nejbližší době samotného Ježíše. To znamená, jako u každého člověka z

minulosti, jediným způsobem, jak zjistit, co Ježíš řekl a udělal, je zjistit, co o něm říkali jeho současníci nebo blízcí současníci (protože nám sám nezanechal žádné spisy)- ve spisech, které o něm máme, zhruba z jeho vlastní doby. Ukazuje se, jak ukázu později, že nejstarší narativní zprávy jsou shodou okolností čtyři evangelia Nového zákona.

Proč je však problém použít je k rekonstrukci Ježíšova života?

Pravděpodobně nejlepším způsobem, jak vysvětlit tento problém, je předložit velmi krátkou historii studia evangelií. Celá historie výzkumu by byla hodně složitá, protože evangelia byla a nadále jsou nejvíce zpracovány a diskutovány knihami celé západní civilizace. Kvůli jednoduchosti proto budu hovořit o třech hlavních přístupech k evangeliím od počátků moderního biblického studia.

Co říkali učenci

Evangelijní spisy jsou nadpřirozenými dějinami

Před osvěcenstvím, o kterém za okamžik řeknu pár slov, tak prakticky každý, kdo studoval evangelia - ať už byl katolík, ortodoxní nebo protestant - chápal, že představují „nadpřirozenou historii“. To znamená, že evangelia zaznamenávala historické události, věci, které se skutečně staly. Pokud byste tam byli, mohli byste je zachytit na kameru. Ale tyto události byly zcela nadpřirozené.

Chtěl bych zdůraznit, že tím neříkám, že dnes se na evangelia takhle nikdo nedívá. Většina lidí evangelia stále považuje za nadpřirozené dějiny. Ale před příchodem osvěcenství se na ně takhle dívali naprosto všichni. Dovolte mi uvést jen tři příklady toho, jak tento pohled fungoval.

Ve všech čtyřech evangeliích se hovoří o zázračném nasycení zástupů (Matouš 14: 13-21; Marek 6: 30-44; Lukáš 9: 10-17; Jan 6: 1-13). Jistě znáte ten příběh. Ježíš učil asi pět tisíc mužů, nepočítaje v to ženy a děti - řekněme že to tedy bylo celkem dvanáct tisíc lidí. Učedníci řekli Ježíšovi, aby propustil davy, aby mohli jít domů a tam se najíst. Ježíš jim ale říká, aby davy nakrmili sami. To však není možné, protože učedníci mají jen pět chlebů a dvě ryby. Ježíš jim říká, aby davy posadili do velkých skupin. Vezme chléb a ryby, poděkuje, rozlomí je a předá je učedníkům. Poté distribuují jídlo davům - a stane se zázrak. Je toho dost pro všechny a zbudou koše drobků.

Ti, kdo vidí evangelia jako nadpřirozené dějiny, uznávají, že šlo o zázračnou událost, která se skutečně stala.

Té noci, kdy jsou davy konečně propuštěny, Ježíš posílá na lodi své učedníky přes Galilejské moře, zatímco on se modlí na kopci. Přijde bouře a učedníci mají potíže s překonáním větru a vln. Ježíš vidí jejich nepříjemnou situaci a jde k nim - po vodě! Vidí ho a jsou vyděšení, protože si myslí, že to musí být přízrak. Ježíš na ně ale volá, aby se nebáli, protože je to jen on. V jednom z evangelií, Matouši, nám je řečeno, že Petr chtěl důkaz; volá na Ježíše: „Pane, jsi-li to ty, přikaz mi, abych k tobě přišel po vodě“ (Mat. 14:28). Ježíš dává příkaz; Petr vyskočil z lodi a začal chodit po vodě. Ale když se rozhlédl kolem sebe, vyděsila ho bouře; vykřikne a začne se topit. Ježíš natáhne ruku, přitáhne ho a pomůže mu na loď.

Pro ty, kteří přijímají evangelia jako nadpřirozenou historii, je to něco, co by mohli uvidět, kdyby tam byli.

Na konci evangelií samozřejmě přichází největší zázrak ze všech. Ježíš byl odsouzen k smrti a ukřižován. Vojáci to zkontrolují a vidí, že je mrtvý. Je vzat z kříže, pohřben následovníkem jménem Josef z Arimatie a oplakáván svými učedníky. Ale když některé ženy třetí den přijdou k hrobce, aby dokončily pohřební obřady, zjistí, že je prázdná. Jsou tam andělstí návštěvníci, kteří informují ženy, že Ježíš byl vzkříšen z mrtvých. Poté se jim zjevuje sám Ježíš. Později se zjevuje učedníkům jako Pán života, který zvítězil nad smrtí a nyní posílá své následovníky do celého světa, aby ohlašovali dobrou zprávu všem, kdo ji uslyší.

Ti, kdo vidí evangelia jako nadpřirozené dějiny, tvrdí, že toto Ježíšovo tělesné vzkříšení se skutečně, doslova, stalo.

Evangelijní spisy jako přírodní historie

Osvícenství, které se přehnalo Evropou v osmnáctém století, obsahovalo zcela nový způsob myšlení a pohledu na svět. Osvícenští intelektuálové jako Descartes, Locke, Newton a Hume začali nedůvěřovat tradičním zdrojům autority a začali trvat na síle lidského rozumu při porozumění světu a místu člověka v něm. Byla to doba vědy a rozvoje moderních technologií. Vědci začali prosazovat „logiku“ a důležitost vztahu příčiny a následků. Vyvinuli vědecké pojmy jako „přirozené zákony“, tj. Vysoce předvídatelné způsoby, jakými funguje příroda, spolu se souběžným názorem, že tyto „zákony“ nemůže porušit žádný vnější činitel (např. Božská bytost). Upravili základy lidského poznání - například od tradičních církevních učení a dogmat k takovým „objektivním“ procesům, jako je racionální pozorování, empirické ověřování a logické závěry.

Pokud jde o náboženskou víru, učenci osvícenství poznali, že v dřívějších dobách lidé apelovali na boží působení, aby pomocí něj vysvětlili přírodní jevy, které se zdály tajemné a mimo rámec běžné lidské zkušenosti. Někteří starověcí Řekové si například mysleli, že hrom a blesky vrhl na Zemi Zeus a že tělesné nemoci vyléčil bůh Asclepius; Křesťané měli podobnou víru, že déšť byl poslán od Boha nebo že nemocné dítě lze uzdravit modlitbou. Ale během osvícenství byly všechny tyto víry - a jim podobné - široce zpochybněny, protože vědci se dozvěděli více například o meteorologických jevech a přirozené obraně těla. Co to však má společného s Biblií?

Ve skutečnosti existovala řada biblických učenců, kteří byli také silně ovlivněni osvícenstvím, a proto zaujali racionální pohled na evangelia. Podle těchto vědců se zázraky v Bibli zjevně nestaly - protože moderní lidé již nemusejí apelovat na nadpřirozeno tak, jak tomu bylo u lidí v dávných dobách. I když si v minulosti lidé mysleli, že vidí zázraky (např. Když hřmí nebo když se nemocnému dítěti vrátilo zdraví), jednoduše nerozuměli skutečné povaze příčiny a následku. Podle těchto učenců tedy evangelia vůbec neobsahují nadpřirozené dějiny. Místo toho líčí přírodní historii. To znamená, že podle těchto vědců evangelia zaznamenávají události, které se staly. Ale starověcí autoři, kteří rozhodně nebyli ovlivněni osvícenstvím, si to spletli, a považovali to za zázraky. Jelikož se zázraky nestávají, měli bychom se podívat na záznamy zaznamenané v Bibli, abychom zjistili, co se skutečně stalo. A v každém případě to, co se skutečně stalo, byly přirozené (na rozdíl od nadpřirozených) události.

Jedním ze slavných racionalistických vykladačů Bible byl německý teolog Heinrich Paulus. V roce 1827 napsal Paulus studii o evangeliích nazvanou *Das Leben Jesu* (Život Ježíše). Paulus ve své knize podrobil evangelijní zprávy vážné kontrole, aby rozeznal, co se skutečně stalo

během Ježíšova života. V žádném případě se nejednalo o zázraky - včetně tří docela úžasných příkladů, které jsem uvedl výše: nakrmení pěti tisíců, chůze po vodě a vzkříšení. V každém případě se Paulus snažil ukázat, že došlo k nedorozumění. Učedníci připisovali Ježíšovi zázraky, i když k žádnému zázraku skutečně nedošlo.

Vezměte nakrmení pěti tisíc. Paulus konstatuje, že po dlouhé době vyučování Ježíš každému nařídil, aby se posadil. Poté shromáždil od svých učedníků pět chlebů a dvě ryby, řekl požehnání a začal lámat jídlo na kousky a rozdávat je. To, co se stalo potom, však nebyl zázrak, s výjimkou velkorysého významu tohoto pojmu. Podle Pauluse musely davy vidět, to co Ježíš a jeho učedníci dělají - sdílejí své jídlo navzájem - a uvědomili si, že oni sami byli hladoví. Okamžitě otevřeli své vlastní piknikové koše a začali si vyměňovat všechny dobroty, které si přinesli. Brzy toho bylo pro každého víc než dost!

Nebyl zde žádný nadpřirozený zásah. Teprve později se někdo ohlédl za tímto nádherným odpolednem sdílení a přátelství a rozhodl se, že to byl zázrak.

No, je to dost snadné. Ale co procházka po vodě? Paulus poznamenává, že když učedníci začali veslovat přes jezero, byla tma a že přišla náhlá bouře, která jim bránila v plavbě. Ve skutečnosti tvrdil, že se nikam nedostali; nikdy se nedostali dále než na pár stop od břehu. To si samozřejmě neuvědomovali - byla to temná noc, možná mlha, všude kolem padající dešťové provazy. Ježíš tedy, když uviděl jejich utrpení, přišel k nim a brodil se mělkou vodou u břehu. Byli vyděšení. Protože si mysleli, že jsou uprostřed jezera, předpokládali, že postava přicházející k nim musí kráčet po vodě. Vykřikli. Ježíš na ně zakřičel a řekl jim, aby se nebáli, byl to jen on. Petr volal, že kdyby to byl opravdu on, ať mu dovolí přijít k němu; Ježíš mu nařídil, aby přišel - a proč ne? Petr vyskočil z lodi, ale trochu se zabořil do bahna (myslel si, že ho má přes hlavu); Ježíš ho uchopil rukou a pomohl mu zpět do člunu, který se jim pak podařilo dostat zpět na břeh. Žádný zázrak, jen trochu nedorozumění. Paulus však jistě nemůže tak jednoduše vysvětlit vzkříšení. Ježíš byl přece mrtvý. Zcela mrtvý. Byl pohřben. A třetího dne vstal.

Nebo nebyl mrtvý? Paulus poznamenává, že starověký židovský historik Josephus, s nímž se během této studie budeme opakovaně setkávat, zmiňuje dobu ze svého vlastního života, kdy přesvědčil římské úředníky, aby jim po smrti sňali dva z jeho společníků z křížů. Jeden ze dvou skutečně přežil, aby vyprávěl svůj příběh. Tato historická informace dává Paulusovi veškerou munici, kterou potřebuje. Když rekonstruoval událost Ježíšova Umučení, byl zbit během svého života, než byl ukřižován. Již byl oslaben, jeho život začal utíkat, Ježíšovy životní funkce se zpomalily na kříži. Prakticky přestal dýchat. Ale ne tak docela. Byl u dveří smrti a římsí vojáci si ho spletli s mrtvým. Jeden z nich mu vrazil do boku kopí a nechtěně provedl flebotomii (tj. Krveprolití, běžná lékařská praxe v Paulusově době). Potom byl sňat z kříže, zabalen do čisté látky s pohřebním kořením a položen do hrobu vytesaného ze skály. Později, v chladu hrobky, se Ježíš probudil ze své smrtelné strnulosti. Vstal, vylezl ze své hrobky a šel za svými učedníky. Samozřejmě si mysleli, že ho viděli - jen před třemi dny - mrtvého a pohřbeného. Závěr, ke kterému dospěli, byl sice zcela přirozený, ale byl zcela mylný. Mysleli si, že Ježíš byl vzkříšen z mrtvých. Ve skutečnosti nikdy nezemřel a přišel vstříc svým učedníkům.

Paulusova vysvětlení zázraků v evangeliích - a může je vysvětlit všechny! - se nám dnes mohou zdát docela výstřední; ale mnoha lidem v době osvícenství dávala přinejmenším mnohem větší smysl než tvrzení, že evangelia zaznamenávají zázraky, které se ve skutečnosti staly. Konec konců, každý může udělat chybu a všichni známe lidi, kteří byli zmatení, uvedeni

v omyl nebo naivní. To vše patří k naší každodenní zkušenosti. Ale kolik z nás zná lidi, kteří mohou rozmnožit chleby, chodit po vodě nebo vstát z mrtvých?

Evangelia jako mýty

Před 30. léty 19. století téměř každý chápal evangelia buď jako nadpřirozenou historii, nebo jako přírodní historii. To se mělo změnit v letech 1835–36 vydáním dvoudílné knihy *Život Ježíše* kriticky zkoumaný (německý název byl *Das Leben Jesu kritisch bearbeitet*) od slavného německého teologa Davida Friedricha Strausse. Byla to úžasná kniha: téměř 1 500 stran podrobné a pečlivé argumentace zahrnující každý příběh v evangeliích. Postavilo to celý obor na hlavu: byl to pozoruhodný výkon, vzhledem k tomu, že autorovi bylo jen dvacet sedm let. (Jeho anglický překlad neprovedl nikdo jiný než Mary Ann Evansová - romanopisec George Eliota - sama ve zralém mladém věku dvaceti šesti let. To bylo předtím, než se spojila, abych tak řekl, s Georgem Lewesem a zahájila svou vlastní spisovatelskou kariéru, která nebyla o nic méně brilantní než Straussova, i když s výrazně menší zálibou v daném tématu!) Strauss nesouhlasil s oběma rozšířenými způsoby chápání evangelií v jeho době. Na jedné straně souhlasil s racionalisty, kteří říkali, že zázraky se nestávají a že v důsledku toho evangelia nemohou být při jejich zobrazování doslova pravdivá. Na druhé straně však „osvícenské“ vysvětlení přirozených evangelijních příběhů shledal absurdními a myslel si, že racionalisté jsou zcela mimo mísu v domněnku, že zázračné příběhy představují historické události, které Ježíšovi předosvícenští následovníci prostě jen nepochopili. Podle Strausse totiž evangelia neobsahují ani nadpřirozenou historii, ani přírodní historii. Místo toho obsahují mýty.

Než odepíšete Strausse jako šíleného, odmítajícího skeptika, je důležité pochopit, co měl na mysli pod pojmem „mýtus“. Ve skutečnosti neměl na mysli to, co by si dnes většina lidí mohla myslet. Dnes většina lidí chápe „mýtus“ jako něco, co není pravda. U Strausse to bylo přesně naopak. Mýtus byl „pravdivý“. Ale nestal se. Nebo přesněji (ale jednoduše řečeno), pro Strausse je mýtus historickým příběhem, který má zprostředkovat náboženskou pravdu. To znamená, že příběh je fiktivní, i když je vyprávěn jako historický příběh; jeho záměrem není zprostředkovat nám lekci z historie, ale učit nás o něčem, co je pravdivé. Evangelia jsou plná tohoto druhu příběhů.

Nejlepší způsob, jak pochopit, jak Straussův názor funguje, je ukázat si příklad. Uvažujme o tom, že Ježíš chodil po vodě. Strauss pokračuje shrnutím příběhu, ukazuje, že ani jeho nadpřirozená, ani přirozená interpretace nemá smysl, a pokračuje argumentem pro mýtický výklad. Vezměte si nadpřirozený názor, že událost se skutečně stala tak, jak byla vyprávěna. Jak je to však možné vysvětlit? Jak je možné, že Ježíš dokázal chodit po vodě? Bylo to tím, že jeho tělo nemělo (to co Strauss nazývá) „specifickou gravitaci“, to znamená, že nic nevážilo? To by znamenalo, že Ježíš ve skutečnosti neměl tělo jako všichni ostatní. Ale pokud tomu tak je, pak sám Ježíš byl přízrak, jen s lidským vzhled. Každého, kdo by si to myslel, Strauss rychle upozorní, že je vinen starodávnou herezí, odsouzenou již ranou církví, doketismem (z řeckého slova *doke*, což znamená „zdát se“ nebo „jevit se“), který tvrdil, že Ježíš nebyl ve skutečnosti člověk, ale pouze „se zdál“ jim být. Pokud by ale Ježíš neměl tělo, jak by mohl prolít svou krev? A kdyby nebyl člověk, jak by mohl zemřít? A kdyby nevyžil svou krev a nezemřel, jak by mohl přinést spásu?

Ne, podle Strausse to nezní dobře. Navíc poukazuje na to, že Ježíšovo tělo mělo na počátku jeho služby evidentně specifickou gravitaci. Vždyť byl pokřtěn Janem, což předpokládá, že se tehdy dokázal ponořit do vody. Takže, možná, uvažuje Strauss, bychom si mohli myslet, že Ježíš začínal s tělesným tělem, ale postupem času se stával stále více éterickým. To by vysvětlovalo, proč by na začátku své služby mohl být Ježíš ponořen pod vodou, uprostřed mohl chodit po vodě a na samém konci - když je již zcela éterickým a nic neváží - mohl odplavat směrem nahoru do nebe. I tato možnost však připadá Straussovi poněkud absurdní a také se nedokáže dobře vypořádat s představou, že by Ježíš utrpěl skutečnou lidskou smrt. Je možné, že potom měl Ježíš plně lidské tělo, váhu a všechno, ale měl schopnost pozastavit svou specifickou hmotnost svou vůlí, takže když nechtěl, nemusel vážit nic. I to Straussovi připadá absurdní. Za prvé, lidé toto nemohou udělat, takže kdyby Ježíš byl opravdu člověk - ať už si o něm někdo myslí, že je boží -, nemohl by to udělat ani on. A co Petr? Dokázal by na určitou dobu pozastavit svou specifickou gravitaci? A může to někdo skutečně udělat? Takže pokud budete mít prostě dost víry, můžete létat jako pták?

Možná si to myslíte, ale Strauss ne. A upřímně řečeno, dokud vás neuvidím plachtit vzduchem, myslím, že s ním budu souhlasit.

Zdá se tedy, že nadpřirozené vysvětlení Ježíšovy chůze po vodě nefunguje. Přirozené vysvětlení je ale stěží lepší, protože zcela ignoruje to, co text v evangeliích vlastně říká. Strauss bere na vědomí Paulusovo vysvětlení, ale v několika bodech proti němu protestuje. Text výslovně říká, že člun byl uprostřed jezera; neříká to, že si to učedníci mysleli. Text navíc neříká, že se Ježíš brodil vodou, ale že po ní kráčet. A neříká, že Petr se po vystoupení z člunu zabořil a pak stál vzpřímeně, ale že chodil po vodě a až poté se začal potápět. Paulus musel text pozměnit, aby ho vysvětlil, a to se nejeví jako příliš bezpečný přístup k jeho interpretaci. Výsledkem je, že nadpřirozená interpretace nedokáže text vysvětlit a přirozené vysvětlení zase text ignoruje. Co se tedy v tomto příběhu skutečně stalo? Podle Strausse se oba způsoby interpretace mýlí právě proto, že oba vnímají tento příběh jako historický popis. Ve skutečnosti není Ježíšova chůze po vodě skutečnou historickou událostí, ale mýtem - historickým příběhem, který se snaží předat pravdu.

Funguje to takto: ve starověkém náboženství bylo běžné, jak poznamenává Strauss, a zejména v raném křesťanství, přirovnávat zkoušky a soužení tohoto života k bouřlivému impulzivnímu moři, které ohrožuje náš život a tělo. Kdo je schopen povznést se nad obavy, nenávist, nepřátele tohoto světa? Kdo může překonat pronásledování, utrpení a neúspěchy tohoto života? Kdo může povstat nad zkouškami a souženími naší každodenní existence? Kdo může chodit vzpřímeně po rozbouřeném moři? Podle tohoto příběhu to vše může Ježíš. Je to ten, kdo se tyčí nad tím vším, kdo může čelit větru a vládnout nad vlnami, kdo dokáže přemoci veškerý strach, rozptýlit všechny pochybnosti a překonat veškeré utrpení. On je ten, kterého bychom měli následovat. Neboť pokud to uděláme, také se můžeme nad to všechno povznést a kráčet po rozbouřeném moři života, bez větrů a bez překážek vln.

Podle Strausse byl příběh chůze po vodě jen mýtem. Není to něco, co se stalo. Něco se ale stalo.

Přeskočíme do moderní doby

Od chvíle, kdy Strauss v letech 1835–36 vydal svůj *Život Ježíše*, se toho stalo hodně – opravdu hodně. Desítky vědců se vrhly na každý detail evangelií, byly vydány tisíce knih a článků, nesčetné názory byly vysloveny, debatovány, ověřovány a zavrhovány. A nic z toho brzy neskončí, pokud by se ovšem neukázalo, že měl pravdu některý prorok z kapitoly 1.

Jedna věc však od doby Strausse zůstala konstantní. Stále zde existují vědci - po většinu tohoto století to byla drtivá většina kritických vědců - kteří si myslí, že měl pravdu, ne ve všem nebo ve většině konkrétních věcí, které řekl, ale obecně v názoru, který navrhl. V evangeliích existují příběhy, které se historicky nestaly tak, jak byly vyprávěny, ale které pouze mají zprostředkovat pravdu. Jen málo vědců by dnes nesouhlasilo se Straussem, který tyto příběhy nazýval „mýtem“. Samozřejmě tento termín je velmi výbušný a to proto, že většina čtenářů má s ním spojeny nesprávné konotace. Ale tato představa, že evangeliijní zprávy nejsou stoprocentně přesné, i když jsou to stále důležité náboženské pravdy, které se nám snaží zprostředkovat, je ve vědeckých kruzích široce přijímána, i když mimo ně není zdaleka tolik známá. Téměř jediní vědci, kteří s ní nesouhlasí, jsou ti, kteří se z teologických důvodů domnívají, že Bible obsahuje doslovné, inspirované, neomylné, žádnou chyb neobsahující ani žádný historický problém absolutní slova přímo od Boha. Všichni ostatní s nimi do značné míry nesouhlasí: evangelia - ať už většinou, obvykle, obyčejně, nebo příležitostně (zde se vyskytují spory) - obsahují příběhy, které se nestaly, tak jak byly vyprávěny, které však mají být poučením pro nás.

Než se pustím do uvažování nad důkazy, které přesvědčily vědce o tomto pohledu, dovolte mi říci něco obecného o důvěryhodnosti. Může existovat něco takového jako skutečný příběh, který se nestal? Normálně totiž takhle nemluvíme: pokud řekneme, že je něco „skutečný příběh“, máme na mysli, že se stal. Ale ve skutečnosti je to sama o sobě zábavná forma, jak to vyjádřit. Když byly mé děti mladší, naučily se ode mne tuto lekci (vymyslel jsem ji), téměř pokaždé, když jsme shlédli nějaký film, tak se se mě poté zeptali, jestli je to skutečný příběh, obvykle jsem odpověděl „ano“. Ale protože jsem to řekl nejistě nebo málo důrazně, v závislosti na mé náladě, byli tím trochu zmatení a následovala pak další otázka: „Ale stalo se to opravdu?“ Na to jsem jim řekl „ne“ a poté se pustil do vysvětlování (obvykle to nezabralo) podobného, jaké se chystám předložit zde: příběh nemusí být pravdivý.

Ve skutečnosti si to téměř každý z nás uvědomuje, když o tom přemýšlí. Téměř každý, koho jsem kdy poznal, se někdy na základní školy dozvěděl příběh o George Washingtonovi a třešni. Jednou když byl ještě dítě, si George vzal sekeru a pokácí strom svého otce. Když jeho otec přijde domů, ptá se: „Kdo porazil moji třešeň,“ a mladý George, který měl sklon k nepleše, ale byl to poctivý chlapec, odpověděl: „Nemohu lhát; Já jsem to udělal.“

Jak se ukázalo (ke zlosti některých mých studentů!), Tento příběh se ve skutečnosti nikdy nestal. Fakticky to víme, protože osoba, která ho vymyslela - člověk jménem Parson Weems - se ke svému činu později přiznala. Pokud se však tento příběh nestal, proč si jej dále vyprávíme? Protože v určité rovině, možná i v několika rovinách, si myslíme, že je to pravda. Na jedné straně tento příběh vždy sloužil, i když si to mnoho lidí možná nikdy neuvědomilo, jako pěkný kus národní propagandy. Jsem si dostatečně jistý, že ten příběh není běžně vyprávěn dětem například na základní škole v Teheránu. Důvody jsou zřejmé. Toto je příběh

o bezúhonnosti Otce Spojených států amerických. Kdo byl George Washington? Byl to čestný muž. Opravdu? Jak čestný byl? Jednou, když byl ještě dítě.... Vidíte smysl tohoto příběhu? Otec Spojených států byl čestný muž. Nemohl lhát. Spojené státy jsou založeny na poctivosti. Nelze říkat lež

A tak tento příběh pokračuje.

Na druhou stranu tento příběh funguje tak, že zprostředkovává důležité ponaučení z osobní morálky. Lidé by neměli lhát. I když se spletou a udělají něco špatně. Toto je lekce, kterou jsem chtěl, aby se mé děti naučily: i kdyby udělaly něco, co by mě rozčílilo (pravděpodobně by se to týkalo spíše mého kávovaru nebo videa, než mé třešně), chtěl jsem, aby se mnou jednali čistě a nelhali mi. Lidé by neměli lhát. A tak jsem jim sám vyprávěl příběhy a věřil jim, i když si myslím, že nikdy nestaly.

Evangelia Nového zákona obsahují podobné příběhy, příběhy, které mohou sdělovat pravdy, alespoň podle uvažování těch, kdo je sepsali, ale nejsou historicky přesné. Jaké jsou však důkazy? Nebo je to vše jen teorie, kterou vytvořili bibliční vědci kteří měli spoustu volného času a nedostatkem rozumu, aby nechali texty Bible hovořit sami za sebe?

Ve skutečnosti existují důkazy, spousta důkazů a to různého druhu. Spíše než projít všechny tyto důkazy – to by byl úkol, který by vyžadoval asi dvaceti násobek rozsahu této knihy - jsem se rozhodl uvést jen pár příkladů, abych na nich ukázal, co se v evangeliích děje v širším měřítku. Tyto důkazy předpokládají určitou znalost logiky, totiž že dva protichůdné popisy téže události nemohou být oba historicky přesné. Pokud s touto logikou nebudete souhlasit, pak pro vás tyto důkazy nebudou přesvědčivé. Ale pak již nikdy nebudete schopni zjistit, co se stalo v minulosti, protože si budete myslet, že všechny protichůdné zprávy jsou pravdivé. Moje příklady se týkají zpráv o Ježíši, které se v některých detailech zdají být protichůdné. Dovolte mi zdůraznit, že nejde o to, že by se základní událost, o které jsou vyprávěny, nestala. Jelikož se tyto konkrétní zprávy zabývají narozením Ježíše a jeho smrtí, myslím, že můžeme předpokládat, že jsou historicky přesné v tom nejobecnějším významu: Ježíš se přece narodil a také zemřel! Chci však říci, že pisatelé evangelií nám zanechali zprávy, které jsou v detailech rozporuplné. Tyto rozpory nám znemožňují myslet si, že jsou tyto příběhy zcela přesné. Navíc právě tyto rozpory nás mohou (někdy) upozornit na „pravdu“, kterou nám pisatelé chtěli sdělit. Začneme koncem Ježíšova příběhu a to zprávami o jeho smrti.

„Pravdivé“ příběhy, které se nestaly (přinejmenším tak jak jsou vyprávěny): Ježíšova smrt v Janovi

Začnu příkladem, který mi připadá obzvláště jasný. Zahrnuje jen několik podrobností týkajících se Ježíšova ukřižování. Problém se týká velmi jednoduché otázky: Kdy Ježíš zemřel? Jak uvidíme na tomto příkladu, stejně tak jako může změnit celý život tak malá a zdánlivě bezvýznamná věc jako pramen vlasů nebo částečný otisk prstu jejichž nalezení – může pomoci k usvědčení masového vraha —Také také malé a zdánlivě nepodstatné podrobnosti v příběhu mohou mít nedožrnné důsledky pro pochopení jeho historické hodnoty.

Všechna čtyři evangelia Nového zákona se shodují, že Ježíš zemřel někdy během židovského svátku Pesachu. Tento svátek se každoročně slavil v Jeruzalémě, hlavním městě Judska. Podle Židovských písem jeho oslavu nepředepsal nikdo jiný než sám Bůh, a to prostřednictvím Mojžíše, vydavatele Zákona, na památku vysvobození izraelského národa z jeho čtyři století

trvajícího otroctví v Egyptě. Podle zprávy, která je v knize Exodus stále zachována, Bůh vzbudil Mojžíše, aby se postavil egyptskému faraónovi a požadoval, aby Izraelity osvobodil z jejich otroctví. Když to faraon odmítl, Bůh poslal deset ran proti Egyptanům, z nichž desátá byla nejhorší - smrt každého prvorozeného dítěte (a zvířete) v každé egyptské rodině. Aby ochránil Izraelity během této poslední rány, Bůh nařídil Mojžíšovi, aby nechal každou izraelskou rodinu obětovat beránka a potřel jeho krví zárubně u jejich domů. Té noci, když přišel anděl smrti, „přeskočil“ domy označené krví. Mojžíš měl také v ten večer Izraelitům nařídít, aby jedli ve spěchu - nebyl čas ani na zkvašení chleba. Všichni udělali, to co jim bylo řečeno, přišel anděl smrti, faraon se rozhodl zbavit svou zemi od tohoto lidu, nařídil jim, aby utekli k Rudému moři, a faraon je pak pronásledoval. Bůh rozdělil moře pro svůj lid a v pravý čas jej poslal zpět, aby zničil celou egyptskou armádu.

Poté si každý rok měli Izraelité připomínat tuto událost zvláštním slavnostním jídlem, při kterém se konzumovaly symbolické pokrmy: beránek, nekvašený chléb, hořké byliny (připomínající jejich krutá léta otroctví), několik šálků vína (představující případně krev) atd. Za Ježíšových dnů přicházeli Židé z celého světa do Jeruzaléma, aby slavili tuto událost. Proč do Jeruzaléma? Protože Židé všeobecně věřili, že jediné místo na zemi, kde lze obětovat Bohu, včetně oběti velikonočního beránka, je v Jeruzalémském chrámu, který Bůh ustanovil jako své zvláštní svaté místo a o jeho nejvnitřnější části svatyně v nejposvátnějším místě, které se nazývalo „svatyně svatých“, se věřilo, že tam přebývá sám Bůh (i když se tam nikdo nemohl přijít podívat; protože do té místnosti mohl vstoupit jen jednou za rok v Den smíření, pouze velekněz, který tam za lid Izraelský vykonal oběť Bohu).

Židé tedy přijeli do Jeruzaléma na tuto každoroční slavnost Pesach, byly to tisíce Židů z celého světa. Jakmile tam dorazili, koupili si beránka a odpoledne, než se jedlo slavnostní jídlo ho přinesli ho do chrámu, kde jej kněz obětoval Bohu, prolil jeho krev, odstranil kůži a maso vrátil věřícím, kteří pak vzali toto mrtvé zvíře domů, aby jej upekli na rožni v rámci přípravy na slavnostní jídlo, které následovalo.

Další co si o tomto jídle musím říci, je že je důležité si uvědomit, že starověký židovský způsob počítání dnů se liší od toho, který dnes běžně používáme. Většina lidí si myslí, že nový den začíná o půlnoci. Nový den u židů ale oficiálně začíná, když se setmí. (Podle starověké posvátné sbírky knih zvané Talmud začíná den, když lze na obloze spatřit tři hvězdy.) Proto Sabat - i dnes - začíná v pátek večer po západu slunce.

A tak historická scéna, kterou zde máme, tedy den příprav na Pesach začala tak, že židovští poutníci přinesli odpoledne do chrámu beránka a pak si ho šli domů upéct. V tu noc která - podle nich - byla již začátkem následujícího dne - jedli velikonoční jídlo. Tento den přípravy byl také prvním dnem týdenního festivalu oslav spojených s Pesachem, někdy nazývaným „Svátek nekvašených chlebů“. Pesachový den tedy trval od večerního jídla přes další ráno až do odpoledne, dokud se znovu nezatmělo, kdy nastal den po Pesachu.

Takže zpět k evangeliím. Podle všech čtyř zpráv zemřel Ježíš někdy během tohoto svátku. Ale kdy? Nejstarší zpráva, kterou máme - tedy první evangelium, které bylo napsáno, jak uvidíme v následující kapitole - je Marek. Zde je chronologie událostí zcela jasná. U Marka 14:12 nám je řečeno, že v první den svátku nekvašených chlebů „kdy se obětoval beránek“, Ježíšovi učedníci se ho zeptali, kde chce „připravít ... velikonoční večeři.“ Jinými slovy, byl to den přípravy na Pesach. Podle jeho pokynů jej připraví a v tu noc s ním jedli toto jídlo. To je ta noc, když vezme chléb a řekne, že to „je“ jeho tělo, a šálek vína a řekne, že to „je“ jeho krev, čímž vstoupí nový význam těmto jinak již symbolickým pokrmům. Po večeři odchází Ježíš a

jeho učedníci do Getsemanské zahrady, kde se Ježíš modlí, je zrazen Jidášem Iškariotským a uvězněn. Předstupuje před židovskou radu k soudu, stráví noc ve vězení a druhý den ráno stojí před římským guvernérem Pontským Pilátem, který nařídí jeho popravu. Ježíš je okamžitě vzat, aby byl ukřižován. A je nám přesně řečeno, kdy se to stalo v: „devět hodin ráno“ (15:25) – tedy ráno po Pesachovém jídle.

Zatím je vše v pořádku. Problém ale nastane, když důkladně prozkoumáme popis stejných událostí v Janově evangeliu, které je obecně považováno za poslední napsané z našich evangelií, která máme. Jan také tvrdí, že Ježíš přišel do Jeruzaléma slavit Pesach (Jan 11:55; 12:12). Kromě toho se o Ježíši také říká, že jedl poslední jídlo se svými učedníky. Kupodivu je nám zde ale řečeno, že toto závěrečné jídlo se konalo před slavností Pasach (13: 1); a zejména se zde nikde nepíše, že by se učedníci ptali Ježíše, kde chce, aby mu „připravili“ Pesach. Kromě toho Ježíš namísto toho, aby k nim mluvil o symbolickém významu chleba a vína, umývá učedníkům nohy. U Jana tedy nic nenasvědčuje tomu, že by tímto posledním jídlem byl Pesach. Právě naopak. Po večeři se Ježíš odchází modlit (18: 1), je zrazen Jidášem a zatčen. Předstupuje před židovské úředníky, stráví noc ve vězení a příštího rána stojí před Pilátem Pontským, který ho odsuzuje k popravě. A je nám přesně řečeno, kdy to bylo: „Byl to den přípravy před svátky velikonočními, kolem poledne.“(19:14). Ježíš je okamžitě vzat, aby byl ukřižován.

Den přípravy na Pesach? Jak by mohl být Ježíš popraven odpoledne v den Přípravy? Podle Markova evangelia byl až později v noci zatčen a druhý den ráno v 9 hodin byl přibit na kříž. Jak lze tyto dvě zprávy sladit?

Pravděpodobně to nelze, i když někteří lidé, kteří odmítají si myslet, že by v Bibli mohla být nějaká chyba jakéhokoli druhu, se o to už roky pokoušeli. Faktem je, že Jan tvrdí, že Ježíš byl popraven odpoledne, když se v chrámu obětovali beránci, a Marek tvrdí, že byl Ježíš popraven následující den ráno poté, co již byli beránci snědeni.

I když tyto rozdíly nelze sladit, lze je vysvětlit. Možná, že autor Jana, našeho posledního napsaného evangelia, se nám ve skutečnosti pokouší něco říct, chce nám předat „pravdu“ o Ježíši tím způsobem, jak nám vypráví jeho příběh. Čtenáři si již dávno všimli - a to sotva může být náhoda - něčeho co souvisí s naším současným dilematem -, a sice toho, že Jan je jediné evangelium, které Ježíše výslovně označuje jako „Božího Beránka“. Ve skutečnosti již Ježíšův předchůdce Jan Křtitel, když jej na počátku evangelia vidí tak říká: „Hle, Beránek Boží, který snímá hříchy světa“ (1:29); a o sedm veršů později to říká znovu: „Hle, Beránek Boží“ (1:36). Janovo evangelium tak vykresluje Ježíše jako velikonočního beránka, jehož prolitá krev nějakým způsobem přináší spásu, stejně jako krev velikonočního beránka přinesla spásu dětem Izraele před mnoha staletími. Co to ale má společného s Janovou chronologií Ježíšovy smrti?

Mnohým čtenářům se to nyní bude zdát zřejmé: Jan nebo někdo, kdo mu vyprávěl tento příběh, provedl mírnou změnu v historickém sledu událostí, aby tak zvýraznil jeden teologický bod. Podle Jana byl Ježíš pravým Božím Beránkem. Zemřel ve stejnou dobu (odpoledne v den přípravy), na stejném místě (v Jeruzalémě) a z rukou stejných lidí (židovských vůdců, zejména kněží) jako obětní beránci. Jinými slovy, Jan nám vyprávěl příběh, který není historicky přesný, ale podle jeho úsudku je teologicky pravdivý.

Evangelia jsou naplněna tímto druhem příběhů. Někdy se historické nepřesnosti týkají malých a zdánlivě nepodstatných detailů, jako zde (i když bychom o nich měli vždy uvažovat, jako bychom byli historickými detektivy, hledajícími otisk prstu nebo pramen vlasů, který by

mohl rozlousknout případ); někdy to jsou však celé příběhy, celovečerní příběhy, které nám nedávají zcela zajímavé a přesné poučení ze starověké historie - jako by některý ze spisovatelů evangelií ani neměl zvláštní zálibu v opakování jmen a dat kvůli poučení potomků - ale spíše nám chtěl sdělit teologické pravdy o tom, koho křesťané považovali za Božího Syna. Nakonec budeme muset zkoumat, jak se my jako moderní historici - tedy ti z nás, kteří chtějí vědět, co se skutečně stalo - můžeme dostat za tyto teologicky vytvořené zprávy, aby odhalili skutečné události, které leží ukryty za nimi. Prozatím však může být důležitější poskytnout zde další ilustraci tohoto problému, který by nám ukázal, skutečnost, že evangelia někdy předkládají celé příběhy, které navzdory jejich náboženské nebo teologické hodnotě někteří kritičtí učenici nepovažují za historicky přesné.

„Pravdivé“ příběhy, které se nestaly (přinejmenším tak jak jsou vyprávěny): Ježíšovo narození podle Lukáše

Můžeme si dále vzít příklad ze známých příběhů na začátku evangelií Matouše a Lukáše. To jsou jediná evangelia, která vyprávějí události kolem Ježíšova narození (u Marka i Jana se Ježíš poprvé objevuje již jako dospělý). Co je zarážející - a co si většina čtenářů nikdy nevšimla - je, že se tyto dvě zprávy navzájem zcela liší. Většina událostí zmíněných v Matoušovi chybí u Lukáše a naopak. Samo o sobě to samozřejmě nemusí nutně vytvářet historický problém: dvě osoby například mohou napsat úplně přesné zprávy o druhé světové válce a přitom se nikdy nezmíní o stejné události. Problém je v tom, že některé rozdíly mezi Matoušem a Lukášem lze jen velmi obtížně vzájemně sladit. Jak uvidíme dále, je to jen jeden z problémů. Začneme zprávou v Matoušovi, kterou si možná budete chtít přečíst sami (Matouš 1: 18-2: 23). Zde je nám řečeno, že před jeho narozením je Ježíšova matka Marie zasnoubená s Josefem, ale než vstoupí do manželství, je „zjištěno, že je těhotná“. Josef se rozhodne tajně odvolat manželství, aby se vyhnul skandálu, ale ve snu je mu řečeno, že Marie ve skutečnosti počala skrze Ducha svatého, aby se naplnilo proroctví. Josef si vezme Marii za manželku, dítě se narodilo a říkají mu Ježíš.

Dále je nám řečeno, že mudrci z východu vedeni hvězdou přicházejí do Jeruzaléma a hledají tam dítě, které má být králem. Po příjezdu na dvůr vládce, krále Heroda, se dozvědí, že budoucí vládce Izraele se má narodit v nedalekém Betlémě. Herodes je pošle za dítětem a požádá je, aby se vrátili, a řekli mu, kde je. Bez jejich vědomí chce zničit tuto opozici. Hvězda se znovu objeví, následují ji do Betléma, přijdou k Ježíšovu domu kde je jeho rodina a mudrci vstoupí dovnitř, aby mu nabídli poctu a dary. Pak jsou varováni andělem, aby se nevraceli k Herodovi, jdou tedy zpět jinou cestou. Herodes si však uvědomil, že byl podveden, a vysílá své jednotky, aby zabily každé dítě mladší dvou let v Betlémě. Ježíš a jeho rodina však uniknou. Josef je varován ve snu před Herodovým hněvem, a vezme svou rodinu do Egypta, kde zůstanou až do Herodesovy smrti. Když se pak vrací domů, rozhodnou se, že se nebudou vracet do Judska, protože jeho vládcem je nyní Herodův syn Archelaus. Místo toho vezme svou rodinu do města v Galileji zvaného Nazaret, kde potom bydlí.

Celé je to souvislý příběh, ale každému, kdo zná vánoční příběh, se vkrádají mnohé otázky. Kde je Josef a Marie cestující do Betléma, a kde je hostinec ve kterém nenašli žádný pokoj?

Nebo kde je Ježíš položený v jeslích a pastýři kteří v noci hlídají svá stáda? Ve skutečnosti tyto příběhy nepocházejí od Matouše, ale od Lukáše. A v jeho verzi není ani slovo o žádných snech Josefa, o mudrcích, Herodově hněvu, útěku do Egypta ani o strachu z Archelaua. V této zprávě (viz Lukáš 1–2) jsou Josef a Marie původem z Nazareta. Stejně jako u Matouše jsou zasnoubení a Marie počne skrze Ducha svatého (i když u Lukáše je údajně varován andělem Gabrielem při Zvěstování); ale jak se blíží čas jejího porodu, Caesar Augustus, vládce říše, vydává nařízení, že by mělo být provedeno sčítání „celého světa“. Je nám řečeno, že to bylo v době, kdy byl Quirinius guvernérem Sýrie, a že se každý obyvatel říše musel vrátit do domova svých předků. Jak je zmíněno, Josef pochází z rodu krále Davida, a proto se musí vrátit do místa Davidova narození, do Betléma. On a Marie podniknou osudový výlet společně; bohužel pro ně není místo, kde by mohli přespát, a tak když Marie porodí, položí dítě do jeslí. Zprávu o narození Ježíše přináší andělé pastýřům, kteří jsou na polích; oni přijdou a klanějí se dítěti. Po osmi dnech nechají Josef a Marie dítě obřezat. Poté, v poslušnosti Mojžíšova zákona, jak je zapsáno v 3. Mojžíšově 12, ho přivedou do chrámu, aby vykonali požadované obřady očištění. V chrámu poznávají Ježíše dvě prorocké postavy, Simeon a Anna. Když jsou všechny obřady očištění dokončeny podle Mojžíšova zákona – což podle Lev. 12: 4, bylo třicet tři dnů po Ježíšově narození - vrátí se domů do Nazareta.

Pečlivé čtení těchto příběhů nám odhaluje nejen rozdíly - moudré muže v jednom, pastýře v druhém; Herodův hněv v jednom, dekret Caesara v druhém - ale dokonce i nesrovnalosti. Uvažujme například o jedné jednoduché otázce: Kde bylo rodné město Josefa a Marie? Většina lidí, než si pozorně přečte tyto dvě zprávy, by pravděpodobně řekla že Nazaret. A ve skutečnosti je to správně - podle Lukáše. Ale co Matouš? Tady není ani slovo o Josefovi a Marii pocházejících z Nazareta. Ježíš se narodil v Betlémě. A zdá se, že tam se svou rodinou také žije. Všimněte si, že ho mudrci najdou v domě, ne ve stáji nebo v jeskyni. Navíc se zdá, že text předpokládá, že tito moudří muži následovali tuto hvězdu po nějakou dobu - měsíce, možná i více než rok. Protože když Herodes vysílá vojska, nemají zabít jen novorozence, ale každé dítě do dvou let. Vojáci by jistě věděli, že za jeden týden se nenarodí dvouleté dítě, které se batolí po dvoře! Zdá se tedy, že Matouš předpokládá, že Josef a Marie žijí v Betlémě, že tam Ježíš žil asi první rok a že když přišli mudrci, museli uprchnout do Egypta. Existuje však ještě více důkazů. Když je Josefovi řečeno, že Herodes zemřel, Matouš výslovně říká, že se kvůli Archelaovi rozhodl nevrátit se do Judska. Proč by ale vůbec uvažoval o návratu do Judska, kdyby byl jeho domov v Galileji? Matoušovo prohlášení má smysl pouze tehdy, pokud by byl Josefův dům v Betlémě poblíž judského hlavního města Jeruzaléma. Nemůže se tam tedy vrátit, proto jde na sever, aby se přestěhoval na nové místo, do malé vesničky Nazareta.

Existuje také několik dalších konfliktních bodů, které bychom mohli zvažovat mezi těmito dvěma záznamy, ale zmíním zde již pouze jeden. Pokud má Lukáš pravdu, že se Josef, Marie a Ježíš vrátili domů do Nazareta poté, co byly provedeny obřady očištění, tj. asi měsíc po Ježíšově narození (viz Lev 12: 4), kdy pro ně nastal čas uprchnout do Egypta, jako u Matouše? Je možné tyto účty sladit, pokud na tom budete dostatečně pracovat. Předpokládám, že byste museli říci, že poté, co se Josef a Marie vrátili do Nazaretu, stejně jako u Lukáše, se rozhodli přestěhovat se do domu v Betlémě, jako u Matouše, a asi o rok později dorazili mudrci, což je vedlo k útěku do Egypta a potom k pozdějšímu rozhodnutí znovu se přestěhovat do Nazaretu. Ale pokud je to způsob, jakým se rozhodnete číst tyto dva záznamy, měli byste si uvědomit, že to, co jste udělali, je vytvoření vlastního „mega-příběhu“ - který se nenachází v žádném z evangelií. To znamená, že jste se rozhodli napsat vlastní evangelium!

Tento přístup navíc neřeší další historické problémy, které tyto texty představují, problémy, které se zdají téměř nepřekonatelné, bez ohledu na to, kolik mega-příběhů se člověk rozhodne vytvořit. Pro ilustraci se zaměřím na problémy u Lukáše (i když Matouš má také několik: Jak přesně se například dokáže zastavit hvězda nad konkrétním domem?). Začneme ale sčítáním. Víme toho hodně o panování Caesara Augusta ze spisů historiků, filozofů, esejistů, básníků a dalších lidí žijících v té době. V žádném z těchto spisů, včetně zprávy, kterou napsal sám Caesar Augustus o své vlastní vládě, se nenachází žádné slovo o jakémkoli sčítání v celé jeho říši. A jak by se to vlastně mohl uskutečnit? Přemýšlejte o tom chvíli: Máme si představit, že celá římská říše bude na víkend vykořeněna, aby se zaregistrovala při sčítání lidu? Josef se vrací do Betléma, protože pochází z rodu Davida. Král David však žil o tisíc let dříve. Každý v říši se vrací do domova svých předků z doby před tisíci lety? Jak je to možné? Jak by všichni lidé věděli, kam mají jít? Pokud byste se museli jít zaregistrovat, abyste volili ve městě, z něhož pocházeli vaši předkové před tisíci lety, kam byste šli? A máme si představit, že k této masivní migraci milionů lidí v celé říši došlo a nedotklo se to jakéhokoli jiného autora z tohoto období, natož aby se o tom zmínil?

S touto zprávou existují další historické problémy. Víme například - od židovského historika Josepha, římského historika Tacita a z několika dochovaných nápisů - že Quirinius byl skutečně guvernérem Sýrie. Bohužel to bylo až deset let poté, co král Herodes zemřel - přestože Lukáš tvrdí že sčítání a narození Ježíše proběhlo za jeho vlády.

Ale už toho bylo řečeno dost, abych to shrnul. Nejenže jsou tyto dva záznamy o Ježíšově narození ve vzájemném rozporu, ale také nejsou historicky důvěryhodné podle jejich vlastních vyjádření.

Co tedy uděláme s těmito příběhy? Pravděpodobně bude nejlepší bude zvážit, co nám zdůrazňují. Nejsou určeny k tomu, aby nám zprostředkovaly přesnou lekci historie pro ty z nás, kteří se zajímají o starověk. Matouš i Lukáš nám - různými způsoby - zdůrazňují několik zásadních bodů v jejich zprávách o Ježíšově narození: jeho matka byla panna a on se narodil v Betlémě. V těchto příbězích jsou důležité tyto základní body. I když se narodil, jeho narození nebylo normální; a přestože pocházel z Nazaretu, narodil se v Betlémě.

Důležitost prvního bodu je zcela zřejmá: ukazuje, že i když byl Ježíš jako my ostatní, byl ve skutečnosti jiný. Jeho matka byla panna; jeho otec byl samotný Bůh. Tento bod zdůrazňuje Lukáš (viz Lukáš 1:35; Matouš zdůrazňuje, že se Ježíš narodil z panny, protože Písmo předpovídalo, že se tak stane; Matouš 1:23, cituje Iz 7:14). Důležitost druhého bodu je zřejmá, pouze pokud jste důkladně obeznámeni s Židovským písmem. Podle hebrejského proroka Micheáše přijde zachránce Izraele z Betléma (Mk 5: 2). Oba pisatelé evangelia znali toto proroctví - Matouš je výslovně cituje (Matouš 2: 6). Oba však také věděli, že Ježíš pochází z Nazaretu (viz také Marek 1: 9; 6: 1; Jan 1: 45–46). Jak by mohl být Spasitelem, kdyby přišel z Nazaretu? Matouš a Lukáš souhlasí s tím, že Ježíš byl Spasitel. A tak podle nich, i když pocházel z Nazaretu, tak se ve skutečnosti narodil v Betlémě. Ale způsob, jak ho oba nechali narodit v Betlémě, jsou mezi sebou v rozporu i s historickým záznamem, který k nám přišel ze starověku.

Řekni to tak, jak to je: Příběh a historie v evangeliích

Existují desítky dalších příkladů, na které bychom se mohli podívat, ale tyto podrobnosti o smrti a narození Ježíše jsou prozatím dostačující: v evangeliích jsou zprávy, které nejsou historicky přesné, tak jak jsou vyprávěny. To nemusí nutně znamenat, že musíme dělat kompromisy v tom, jak si ceníme novozákonních evangelií. Tyto zprávy nás nikdy neměly vyučovat o zajímavých faktech v prvním století. Mají učit věci o Ježíši. Podle Jana je Beránkem Božím (odtud změna dne a času jeho smrti); pro Matouše a Lukáše je to Boží Syn (odtud panenské narození) a Spasitel / Mesiáš (odtud narození v Betlémě). Pro křesťanské čtenáře, kteří souhlasí s těmito teologickými výroky, jsou historická fakta o Ježíšově narození a smrti pravděpodobně mnohem, mnohem méně důležitá, než vědět především to, kdo ve skutečnosti je.

Jak se však můžeme dostat k jádru skutečností, pokud jsou evangelia naplněna příběhy, které obsahují historické údaje, které jsou však upraveny tak, aby byly teologickými body? Je to komplikovaná otázka, která vyžaduje hodně trvalého rozvažování. Prvním krokem je podrobněji si uvědomit, jak se k nám evangelia dostala - konkrétně kdo je napsal, kde tito autoři získali své informace a kolik z těchto informací se změnilo.

3

Jak se evangelia stala tím čím jsou?

V předchozí kapitole jsme viděli, že evangelia obsahují příběhy, které se nestali, nebo jinak řečeno, které se nestali tak jak jsou zaznamenány. Ale jak to tedy bylo? K zodpovězení této otázky si budeme muset nejprve něco říct o autorech těchto knih. Kdo to byl a kde získali své informace?

Nevíme kdo, opravdu? Autoři našich evangelií

Názvy evangelií v našich anglických Biblích, samozřejmě, jmenují také jejich autory. Jsou to evangelia podle Matouše, Marka, Lukáše a Jana. Názvy představují tradiční víru, že evangelia byla napsána dvěma Ježíšovými vlastními učedníky - Matoušem výběřčím daní (který je jmenován v Matoušovi 9: 9) a Janem, „milovaným učedníkem“ (zmíněným např. V Janovi 21 : 24) - a dvěma přáteli apoštolů - Markem, Petrovým sekretářem, a Lukášem, Pavlovým společníkem na cestách. Pokud jsou tyto tradiční předpoklady správné, pak jsou evangelia napsána dvěma muži, kteří byli očitými svědky mnoha příběhů, které vyprávějí, a dvěma dalšími muži, kteří znali očité svědky (apoštol Pavel nebyl očitým svědkem, ale znal několik Ježíšových učedníků, takže Lukáš, jeho společník na cestách, pravděpodobně některé také znal).

Prozkoumání tradice zevnitř

Je ale tato tradice správná? První věc, kterou je třeba si povšimnout je, že jejich autoři svá evangelia nepojmenovali - jak by mělo být jasné již po malé úvaze. Předpokládejme, že učedník jménem Matouš by skutečně napsal knihu o Ježíšových slovech a skutcích. Nazval by ji „Evangelium podle Matouše“? Samozřejmě že ne. Mohl by ji nazvat „Evangelium Ježíše Krista“ nebo „Život a smrt našeho Spasitele“ nebo nějak podobně. Pokud ale někdo toto evangelium nazývá podle Matouše, pak je zřejmé, že se nám hned na začátku někdo pokouší vysvětlit, čím verze příběhu to je. A ve skutečnosti víme, že k původním rukopisům evangelií nebyla přiřazena jména jejich autorů. **1)**

Další věcí, kterou si musíme povšimnout je, že žádné z evangelií netvrdí, že je napsáno očitým svědkem. Vezměme si například Matouše. I když je v Matoušovi 9: 9 zmíněn někdo jménem Matouš, není v tomto verši nic, co by naznačovalo, že jde o osobu, která skutečně píše tuto zprávu (přečtěte si ji a uvidíte!). Autor dále nikde v celém evangeliu nenaznačuje, že byl nějak osobně zapojen do popisovaných událostí. Nikde například neříká: „Jednou jsme s Ježíšem šli do Jeruzaléma, a když jsme tam byli....“ Místo toho vždy píše ve třetí osobě - dokonce i o učedníku Matoušovi! - a popisuje, co tito lidé dělali.

Stejně tak je to u ostatních evangelií, s možnou výjimkou u čtvrtého evangelia, která končí pasáží, kterou čtenáři někdy považují za vlastní tvrzení autora, že byl osobním

pozorovatelem událostí, o kterých vypráví: „toto je učedník, který svědčí o těchto věcech a napsal je, a víme, že jeho svědectví je pravdivé“ (21:24). Ale ani v této pasáži, když se na ni podíváte blíže, netvrdí, že sám autor čtvrtého evangelia byl očitým svědkem; tvrdí jen, že kniha je založena na zprávě od jiné osoby, které autor věří. Všimněte si, jak přejde od mluvení o tom, co ten učedník řekl, až k tomu, že „my“ víme, že to je pravdivé.

Evangelia Nového zákona byla tedy psána anonymně. Autoři ke své práci nepřipojili svá jména. Možná si mysleli, že jejich vlastní jména jsou relativně nedůležitá.

Pohled zvenčí

Zdá se, že první čtenáři evangelií s tím souhlasili, to znamená, že se příliš nezajímali o to, kdo tyto knihy napsal. Ve skutečnosti přes půl století od prvního uvedení knih do oběhu nikdo, kdo je cituje, nebo se na ně dokonce odvolává, nikdy nezmiňuje jména jejich autorů.

První zmínka, kdy se dozvídáme, že nějaký křesťan věděl nebo se zajímal o to, kdo tyto knihy napsal, pochází z doby kolem 120–130 n. l., Ve spisech obskurního autora jménem Papias, kterého kronikář Eusebius ze čtvrtého století - takzvaný otec církevní historie - nazval „mužem s mimořádně malou inteligencí“. 2) Bez ohledu na své IQ učinil Papias několik poznámek, které jsou často považovány za odkaz na dvě naše evangelia. Nejprve tvrdil, že apoštol Petr při svých misijních cestách hovořil o Ježíšových slovech a skutcích, jak mu to příležitost umožnila, ale nikoli od začátku do konce, a že Marek, jeho sekretář, tyto příběhy později zapsal, ale „ne po pořádku.“ Tvrdil, že tato informace se dostala k Papiasovi od staršího křesťana, kterého znal. Pokud je tomu tak, pak tradice, že naše druhé evangelium bylo napsáno Petrovým společníkem, sahá minimálně do doby 110–120 n. l. Papias navíc tvrdil, že apoštol Matouš zapsal Ježíšova výroky v hebrejštině a že „každý je interpretoval, jak mohl“. Neříká nic o Lukášovi ani o Janovi. 3)

Tuto tradici od Papiase je třeba vážně prozkoumat. Předpokládal bych, že tradice o Markovi odkazuje na Marka, který je součástí Nového zákona, i když neexistuje žádný způsob, jak to s jistotou zjistit, protože Papias necituje žádný z textů, které se nacházejí v této knize, na kterou odkazuje, a tak to nemáme s čím srovnat. Je však zarážející, že zdůrazňuje, že (a) autor nebyl očitým svědkem, (b) Petr vyprávěl své příběhy náhodně a (c) Marek upravil znění, které slyšel od Petra. Navíc, nejdříve můžeme tuto tradici vysledovat, v nejlepším případě z let 110–120 n. l. - to je téměř půl století poté, co byl Marek napsán. Žádný jiný důkaz z těchto let nenaznačuje, že by tato kniha pocházela od společníka apoštolů - a jak jsem již zdůraznil, Marek sám to také nikdy netvrdí!

Tradice o Matoušovi je ještě méně plodná, protože dvě věci, které nám Papias říká jsou, že (a) Matoušova kniha obsahovala pouze „Ježíšovy výroky“ - zatímco náš Matouš obsahuje mnohem víc než to - a (b) byla napsána v Hebrejštině. V tomto druhém bodě jsou novozákonní učenci jednotni: Matoušovo evangelium, které máme, bylo původně napsáno v řečtině. Zdá se tedy, že Papias nemluví o této knize.

Kromě této tradice u Papiase neuslyšíme o autorech evangelií nic až teprve koncem druhého století. Do té doby se však tradice stala již pevně ustanovenou. Irenaeus, křesťanský biskup církve v Lyonu v Galii (stará Francie), kolem roku 185 n. l., tvrdí, že existovala čtyři evangelia a pouze čtyři evangelia, která byla inspirována Bohem, a že je napsal Matouš, Marek, Lukáš, a Jan. Dovolte mi zdůraznit, že toto svědectví se objevuje téměř sto let poté, co se objevily

samotné tyto knihy. Upřímně řečeno, vypadá to trochu podezřele. Existovaly jasné důvody, aby spisovatel Irenaeus chtěl, aby jeho čtenáři přijali apoštolský původ těchto knih.

Irenaeus byl spolu s mnoha dalšími křesťanskými vůdci v církvi ve druhém století zapojen do vášnivých debat o správné nauce. Jak uvidíme podrobněji v [kapitola 5](#), rozmanitost křesťanské víry v té době ohromuje naši moderní mysl. Irenaeus znal lidi, kteří se prohlašovali za křesťany, kteří říkali, že existují dva samostatní bohové - Bůh Starého zákona a Bůh Ježíše - a že Bůh Ježíše, který byl Bohem milosrdenství a lásky, přišel zachránit lidi od Boha Starého zákona - Stvořitele světa, který dal Mojžíšovi svůj tvrdý a nezrušitelný Zákon. A Irenej znal ještě další samozvané křesťany, kteří věřili, že existuje dvanáct bohů; a další, kteří říkali, že jich je třicet. Někteří z těchto „křesťanů“ trvali na tom, že Starý zákon byl inspirován zlým božstvem, že Stvořitel byl Ježíšovým nepřítelem a že Ježíš nebyl ve skutečnosti lidskou bytostí, ale jen „se objevil“ jako člověk, aby oklamal tohoto tvůrce. Tyto víry - a spoustu dalších, které se dnes mohou křesťanům zdát bizarní - zastávaly stovky, možná tisíce lidí v Irenaeově době. A zarážející je, že každá skupina, která propagovala tuto svou víru, měla pro ně důkaz: knihy údajně napsané Ježíšovými apoštoly. 4)

Ve druhém a třetím století existovala spousta „apoštolských“ evangelií. Většina z nich byla pravděpodobně padělky. Mnoho z nich však bylo anonymních. Ale anonymní evangelium napsané teprve nedávno mělo zjevně menší hodnotu než to, které by napsal skutečný Ježíšův společník nebo blízký následovník jednoho z jeho apoštolů - protože to byli lidé, kterým se dalo věřit, že budou správně prezentovat Ježíšovo učení. Výsledkem bylo, že křesťané začali připojovat jména k různým knihám, které byly původně anonymní, a vedly se bitvy o to, které z nich byly skutečně inspirovány Bohem.

Pravděpodobně to tedy není náhoda, že křesťané začali poprvé trvat na tom, že evangelia, kterým dávají přednost, byla napsána apoštoly a společníky apoštolů (Matouš, Marek, Lukáš a Jan), poté, co začaly vzkvétat různé „hereze“, hereze, které hlásali alternativní víru a distribuovali knihy na podporu této víry. Je možné, že dřívější tradice - včetně poněkud vágních, ale rozporuplných tradic o Markovi a Matoušovi zachovaných u Papiase - možná pomohly učinit jejich tvrzení věrohodnějšími. Ale v této závěrečné analýze bychom se měli vrátit k bodu, od kterého jsme začali: i když bychom zoufale chtěli znát totožnost autorů prvních evangelií, jednoduše pro to nemáme dostatek důkazů. Knihy byly psány anonymně a evidentně ne očitými svědky.

Hra na detektiva: Několik dalších stop

Bylo to vše, co můžeme o těchto knihách říci, že byly napsány mezi lety 65 a 95 n.l. anonymními autory, kteří ani nebyli očitými svědky? Ve skutečnosti existuje několik dalších věcí, které můžeme o jejich autorech odvodit z jejich knih. Za prvé jsou všechna čtyři evangelia napsána v řečtině od autorů, kteří byli přiměřeně vzdělaní a gramotní. Ve srovnání s většinou ostatních osob v římském světě měli všichni čtyři autoři vysokou úroveň vzdělání. Protože téměř 90 procent běžné populace byla zcela ngramotných - to znamená, že vůbec neuměla číst ani psát. Evangelia jistě nepatří mezi mistrovská literární díla starověku. Jejich styl je například celkem drsný (Marek je pravděpodobně nejhorší, Lukáš nejlepší). Není to ale vůbec snadné napsat knihu, dokonce ani dnes pro vzdělané lidi, v našem vysoce gramotném a velmi literárně vzdělaném světě (i když se nám to možná nezdá podle počtu

knih napsaných o Ježíši!). Aby to někdo zvládl ve starověku, vyžadovalo to mnohem víc, než je průměrnou úroveň literárního tréninku. A školení tohoto druhu vyžadovalo volný čas a peníze, protože ale drtivá většina lidí musela tvrdě pracovat téměř po celé dny (ve srovnání s našim pracovním čtyřiceti hodinovým týdnem, kdy jsme naštvaní, pokud musíme pracovat pár hodin i přes víkend) . Tito autoři evangelia byli tedy relativně vysoce vzdělání, řecky mluvící křesťané, kteří psali mezi lety 65 a 95 n. l.

Skutečnost, že o spisovatelích evangelií můžeme tyto skutečnosti odvodit, je významná, protože ze samotného Nového zákona víme, že Ježíšovi následovníci, byli v předpokládaném věku třiceti pěti až šedesáti pěti let, a byli to hlavně rolníci z nižší třídy - například rybáři a řemeslníci - a že mluvili spíše aramejsky než řecky. Pokud by měli nějakou znalost řečtiny, byla v nejlepším případě jen skrovná, určená pro jednoduchou komunikaci (něco jako když se pokouším mluvit německy, k velkému zděšení rodilých mluvčích). Ještě překvapivější je, že dva vůdci mezi Ježíšovými následovníky, Petr a Jan, jsou v Novém zákoně výslovně označeni jako „negramotní“ (Skutky 4:13; je to doslovný překlad řeckého slova někdy uváděného v angličtině jako „nevzdělaný“). Zdá se proto nepravděpodobné, že by nevzdělaní, z nižší třídy, negramotní Ježíšovi učedníci hráli rozhodující roli při vzniku literárních skladeb, které prošly dějinami pod jejich jmény. Navíc, protože tyto knihy byly napsány v řečtině, a nikoliv v Ježíšově vlastním jazyce, aramejštině, zdá se, že byly napsány mimo Palestinu, ačkoli někteří učenci by rádi zasadili Marka a dokonce i Matouše do Galileje, kde se někdy mluvilo řecky.

O tom, kde tedy přesně byly napsány, nemůžeme opravdu nic říci. Řečtina byla lingua franca těch dnů, mluvená - i psaná - mezi vzdělanými lidmi ve všech provinciích římské říše. Matouš podle tradice působil v Sýrii, Marek v Římě, Lukáš někde v Malé Asii a Jan byl pravděpodobně v Efezu, také v Malé Asii; ale tato tradice ve skutečnosti nemusí být nic jiného než dohadem. Vědci tak přesto i nadále budou nazývat tyto knihy jako Matouše, Marka, Lukáše a Jana z důvodu pohodlí; musí se jim totiž nějak říkat a nemá to žádný smysl říkat jim třeba Evangelium od George, Jima, Freda a Sama.

Ale jak to věděli? Zdroje informací z evangelií

Kde však získali informace tito anonymní řecky mluvící autoři, žijící pravděpodobně mimo Palestinu, asi třicet pět až šedesát pět let po událostech o kterých vyprávějí? Tady jsme již trochu v obraze. Dva zdroje, o kterých jsme již uvažovali - Papias a čtvrté evangelium - naznačují, že evangelia byla založena na zprávách předávaných ústně nebo písemně od dřívějších křesťanů a že tyto zprávy pocházeli od očitých svědků.

Autor Třetího evangelia používá téměř totožné tvrzení. Lukáš začíná svůj spis věnováním - jinak neznámé osobě jménem Theophilus - a vysvětlením účelu jeho zápisu a zdrojů, které měl k dispozici při jeho zhotovení:

I když se již mnozí pokusili sepsat vypravování o událostech, které se mezi námi naplnily, jak nám je předali ti, kteří byli od počátku očitými svědky a služebníky slova, rozhodl jsem se také já, když jsem vše znovu důkladně prošel, že ti to v pravém sledu vypíšeš, vznešený Theofile, abys poznal hodnověrnost toho, v čem jsi byl vyučován. (Lukáš 1: 1–4).

Několik bodů je zde zajímavých. Lukáš nejprve uvádí, že měl několik předchůdců, žijících před ním, kteří napsali zprávy o Ježíšových slovech a skutcích. Za druhé naznačuje, že tyto dřívější spisy nepovažuje za uspokojivé. Proto na rozdíl od těch, kteří psali před ním, napíše „pravý“ spis, který umožní jeho čtenáři „poznat hodnověrnost“. (Toto je zvláště výmluvná poznámka, pokud, jak si téměř všichni vědci myslí, Lukáš použil Marka jako jeden ze svých zdrojů!). Nakonec naznačuje, že příběhy, které vyprávěl on i jeho předchůdci, mají původ v ústních zprávách, které byli původně předávány od očitých svědků.

Ale viděl jsem to! Hodnota záznamu od očitých svědků

Předpokládám, že bude každý souhlasit s tím, že evangelia Nového zákona mají nějakým způsobem původ ve zprávách od očitých svědků. To ale neznamená, že každý detail v každém příběhu které se nalézají v evangeliích původně vyslovil někdo, kdo to na vlastní oči viděl. Jak uvidíme za okamžik, příběhy byly předávány od očitých svědků k jejich posluchačům, kteří je pak vyprávěli dalším posluchačům, kteří je předávali ještě dalším atd. Jistě byly tyto příběhy vyprávěny různě při různých příležitostech a jistě se v nich něco změnilo. Než však zvážíme důsledky tohoto orálního procesu přenosu, měli bychom se zamyslet nad tvrzením, že příběhy nakonec pocházejí od očitých svědků. Pro mnoho lidí, kteří o tom možná příliš nepřemýšleli, takové tvrzení - že příběh je založen na zprávě od očitých svědků - poskytuje jakousi záruku jeho přesnosti. Důkladná úvaha nám však ukazuje, že nic nemůže být dále od pravdy. Jednoduše zvažte jakékoli dva svědectví od očitých svědků u konkrétní události. Jsou vždy stejné? Nikoliv jsou nepřesné. Někdy se liší v tom, co tvrdí nebo vylučují, často se neshodují v drobných detailech, často jsou v rozporu v zásadních a významných otázkách (křičela na něj dříve, než jí začal hrozit nožem nebo až později?), Někdy jsou vzájemně v rozporu; nikdy nevyprávějí ten příběh stejnými slovy. Pokud by očití svědkové byli vždy naprosto přesní v tom, co říkají, nepotřebovali bychom svědectví před porotou. Mohli bychom se někoho jen zeptat, co se stalo.

Nyní předpokládejme, že bychom měli zapsat svědecké výpovědi, které se ale nikdo neobtěžoval hned zapsat. Předpokládejme, že by s tím čekali, řekněme, dvacet nebo třicet let, nebo až do konce života. Nebo ještě hůře, předpokládejme, že lidé, kteří viděli tu epizodu, by nebyli ti, kdo zapsali příběh, ale byli by to jiní lidé žijící mnohem později - tedy ne lidé, kteří tam byli, ale lidé, kteří o tom slyšeli od ostatních, kteří to také neslyšely od očitých svědků, ale zase od ostatních? Jak by ten příběh vypadal, i kdyby se nakonec odvolával na očitě svědky?

Jde mi o to, že ani příběhy založené na svědeckých výpovědích nemusí být nutně spolehlivé, a totéž platí stonásobně pro zprávu, která - i když pocházela ze zpráv očitých svědků - byla v ústním oběhu dlouho po skutečné události.

Rád vyprávím příběhy: Ústní tradice o Ježíši

Tím se konečně dostáváme k otázce příběhů nalézajících se v novozákonních evangeliích. Pokud autoři evangelií - jak přiznávají oba dva - zaznamenávají události, které sami neviděli, co můžeme jako historici říci o spolehlivosti těchto zpráv? Pouhá skutečnost, že tyto příběhy byly pro nás zapsány mnoho let po událostech, samozřejmě sama o sobě neznamená, že tyto příběhy jsou nespolehlivé. Kde ale vůbec vzali tyto příběhy?

Jak jsme viděli, novozákonní evangelia byla založena na ústních tradicích, které kolovaly mezi křesťany od té doby, kdy Ježíš zemřel, do okamžiku, kdy je pisatelé evangelií zapsali perem na papír. Jak dlouhý byl tento interval?

Nevíme jistě, kdy Ježíš zemřel, ale každý souhlasí s tím, že to bylo někdy kolem roku 30 n. l. Navíc, jak jsem již naznačil, většina historiků si myslí, že Marek byl prvním z našich evangelií, které bylo napsáno, někdy mezi polovinou šedesátých až počátkem sedmdesátých let. Matouš a Lukáš byli pravděpodobně zhotoveny asi o deset nebo patnáct let později, možná někdy kolem 80 nebo 85 roku. Jan byl napsán asi o deset let později, mezi rokem 90 nebo 95. To jsou jen hrubé odhady, ale téměř všichni učenci souhlasí s tím, že to bylo během těchto několika let.

Snad nejpozoruhodnější věcí na tomto datování je pro historika ten dlouhý interval mezi Ježíšovou smrtí a nejranějšími zprávami o jeho životě. Naše první napsané příběhy o Ježíšovi se objevují od třiceti pěti do šedesáti pěti let po této události. Třicet pět až šedesát pět let. Možná se vám to nezdá jako dlouhá doba: koneckonců, tyto knihy a také Ježíš pocházejí z prvního století. Ale přemýšlejme o tom moderně. I při tom nejkratším intervalu jak by to vypadalo, kdyby se dnes, třicet pět let po té události (propast mezi Ježíšem a Markem), objevil první písemný záznam o prezidentství Johna F. Kennedyho. Představte si, že nemáte žádné další písemné záznamy - například žádné novinové nebo časopisové články, ale prostě jen ústní tradici! Při nejdelší době, mezi Ježíšem a Janem, by to bylo jako mít příběhy o slavném kazateli z vrcholu Velké hospodářské krize, řekněme z roku 1935, které by se teprve tento týden poprvé objevili v tisku. Nikdo by si ale neměl myslet, že zprávy z evangelií jsou nutně nespolehlivé jen proto, že přišla pozdě. 5) Ale tato data před nás staví otázku. Co se dělo během těch desetiletí, po těch třicet, čtyřicet, padesát a šedesát let mezi Ježíšovou smrtí a sepsáním evangelií?

Nejdůležitější věcí, která se v raném křesťanství děla, bylo šíření náboženství od jeho skrovných počátků jako malé sekty Ježíšových židovských následovníků v Jeruzalémě - evangelia naznačují, že mu zůstalo věrných jedenáct mužů a několik žen po jeho ukřižování - řekněme že to bylo celkem patnáct nebo dvacet lidí - k jeho statusu „světového náboženství“, nadšeně podporovaného křesťanskými věřícími v hlavních městských oblastech celé římské říše. Misionáři jako Pavel aktivně šířili víru a obraceli Židy i pohany, na víru v Krista jako Božího Syna, který byl ukřižován za hříchy světa a který byl vzkříšen Bohem z mrtvých.

Víme, že tato malá skupina Ježíšových učedníků se do konce prvního století tak rozmnožila, že existovaly věřící komunity ve městech v Judsku a Samaří a Galileji, pravděpodobně i v oblastech východně od Jordánu, v Sýrii, Kilikii a Malé Asii, v Makedonii a Achaii (dnešní Řecko), v Itálii a pravděpodobně i ve Španělsku. Do této doby mohly křesťanské církve vzniknout také v jižním Středomoří, pravděpodobně v Egyptě a možná v severní Africe.

Není to ale tak, že by křesťané vzali svět naprostým útokem. Jedním z nejpozoruhodnějších faktů o rané křesťanské historii je, že římsští úředníci v provinciích si křesťanů vůbec nevšíмали až do druhého století. Jak uvedu v následující kapitole, v jakékoliv pohanské literatuře z prvního století našeho letopočtu neexistuje jediný odkaz na Ježíše nebo jeho následovníky. Křesťanské náboženství se nicméně tiše a vytrvale šířilo a i když neobracelo miliony lidí, tak téměř jistě jich získávalo tisíce na mnoha místech po celém Středomoří.

Co však křesťané říkali lidem, aby je obrátili? Naše informace jsou zde frustrujícím způsobem skrovné: máme jen příklady misionářských kázání v knize Skutky a některé náznaky Pavlových kázání v jeho vlastních dopisech (např. 1 Tes 1, 9–10). Nemůžeme ovšem říci, jak jsou reprezentativní. Kromě toho existují dobré důvody domnívat se, že většina křesťanské misie nebyla prováděna prostřednictvím veřejných kázání, například, na zaplněných rozích ulic, ale v soukromí, tak že jednotlivci, kteří uvěřili, že Ježíš je Syn Boží, to řekli ostatním o své nově nalezené víře a pokusil se je přesvědčit, aby ji také přijali.

Co mohlo tyto lidi přesvědčit? Vzhledem k tomu, co víme o tomto světě – tak například to, že lidé byli zapojeni do náboženství bylo především proto, aby měli přístup k bohům, jejichž trvalá přízeň by jim mohla přinést zdraví, mír a prosperitu - nejspíš nebudeme příliš daleko od pravdy, pokud si budeme myslet, že pokud o víře v Ježíše bylo zvěstováno, že přináší prospěšné nebo dokonce zázračné výsledky, mohlo to lidi přesvědčit. Pokud například některá křesťanka svědčila o tom, že modlitba k Ježíši nebo skrze Ježíše k Bohu uzdravila její dceru, nebo že jednoho z Ježíšových následovníků bylo vidět jak vyháněl zlého ducha, nebo že Ježíšův Bůh zázračně zaopatřil jídlo pro hladovějící rodinu, mohlo to vyvolat zájem u sousedů nebo spolupracovníků. Ale každý, kdo měl zájem o Ježíše, se o něm jistě chtěl dozvědět více. Kdo to byl? Kdy žil? Co udělal? Jak zemřel? Křesťané k tomu byli samozřejmě vedeni a zároveň tím byli potěšeni, že mohou vyprávět příběhy o Ježíši každému, kdo to chtěl slyšet.

Příležitost vyprávět tyto příběhy o Ježíši se naskýkala v hlavních městských oblastech Středomoří po celá desetiletí před sepsáním evangelií. Jinak neexistuje žádný způsob, jak vysvětlit rozšíření tohoto náboženství ve věku, který neměl výhody našich telekomunikací. Když toho lidé uslyšeli dost, ať už to bylo cokoli, sami se mohli rozhodnout uvěřit v Ježíše. To mimo jiné zahrnovalo přijetí různých aspektů Ježíšova náboženství, což pro nežidy například znamenalo opustit své vlastní bohy ve prospěch židovského Boha, protože Židé tvrdili, že tento je jediný, pravý a „živý“ Bůh. Jakmile to konvertité učinili, mohli se připojit ke křesťanské komunitě tím, že byli pokřtěni a dostali nějaké základní pokyny. Pravděpodobně to byli vedoucí křesťanského sboru, kteří prováděli křty a učili obrácené. Tito vůdcové byli bezpochyby lidmi, kteří učili toto nové náboženství v dané lokalitě - anebo lidé se zvláštními dary pro vůdcovství - možná mezi těmi vzdělanějšími, kteří byli nejvhodnější k tomu, aby byli vyučováni.

Nevíme přesně, co řekli těmto nově obráceným, ale můžeme si představit, že to obsahovalo některé základy o víře: informace o jediném pravém Bohu, jeho stvoření a jeho synu Ježíši. Do jisté míry to obsahovalo také vyprávění dalších příběhů o tom, kdo byl Ježíš, o tom, jak přišel na svět, o tom co učil, co dělal, proč trpěl a jak zemřel. Po celém Středomoří se tak po celá desetiletí vyprávěly příběhy o Ježíši, aby se lidé obrátily a vychovávaly další lidi, kteří se obrátili, jak získávat lidi pro víru a poučit ty, kteří byli obráceni; při evangelizaci a bohoslužbách byli vyprávěny příběhy ke vzdělávání a k napomínání.

Odkud měli tyto příběhy? Řekl jim je vždy jeden z Ježíšových původních učedníků? To je nemožné. Misie pokračovala celé roky a další roky po mnoha zemích. Kdo tedy? Další očití svědkové? To je stejně nemožné. Tyto příběhy většinou musely být vyprávěny lidmi, kteří tam nikdy nebyli, aby je viděli, tak jak se staly, ale kteří je slyšeli od jiných lidí, kteří tam sami také nebyli, aby je viděli, tak jak se staly. Příběhy se dále ústně předávaly, od jednoho obráceného k druhému; byli vyprávěny v různých zemích, v Egyptě, Judsku, Galileji, Sýrii a Cilicii, po celé Malé Asii, Makedonii, Achaii, Itálii a Španělsku. Byli vyprávěny v různých kontextech, z různých důvodů, v různých dobách. Byli vyprávěny v jiném než Ježíšově jazyce (jak jsme viděli, mluvil aramejsky, zatímco většina obrácených mluvila řecky), často lidmi, kteří ani nebyli Židy, téměř vždy lidmi, kteří nebyli očitými svědky a nikdy se s očitými svědky ani nesetkali.

Dovolte mi ilustrovat toto šíření na hypotetickém příkladu. Předpokládejme, že jsem řecky mluvící ctitel bohyně Artemis z Efezu. Uslyším od cizince, který prochází městem, jak vypráví o zázračném Ježíši, o jeho zázracích a nadpřirozené moudrosti. Zaujalo mě to. Když jsem slyšel, že tento potulný cizinec udělal zázraky ve jménu Ježíše - syn mého souseda byl nemocný, ale dva dny poté, co se nad ním tento cizinec modlil, se uzdravil - rozhodl jsem se dozvědět se více. Cizinec mi vysvětluje, že Ježíš činil velké zázraky, a tvrdí, že i když byl Římany neprávem obviněn z pobuřování a byl ukřižován, Bůh ho vzkřísil z mrtvých. Na základě všeho, co jsem slyšel, jsem se rozhodl vzdát se své oddanosti Artemis. Uvěřil jsem v Ježíše, dal jsem se pokřtít a připojil jsem se k místní křesťanské komunitě.

Později se vydávám na služební cestu do nedaleké Smyrny. Když jsem tam, vyprávím svým přátelům o své nové víře a příbězích, které jsem se dozvěděl o svém novém Pánu. Po nějaké době se ke mně další tři připojí a stanou se křesťany. Začnou o těchto věcech mluvit se svými sousedy a přáteli. Většinou je jejich zpráva odmítnuta; ale získají také několik obrácených, dost na to, aby se jednou týdně scházeli na bohoslužbách, diskutovali o své víře a vyprávěli své příběhy. Tito noví konvertité vyprávějí příběhy svým rodinám a někteří z nich se obrátí, ti pak šíří toto slovo ještě dále. Když tito poslední konvertité vyprávějí své příběhy - kde je vzali? Byli tam, aby je viděli, kde se tyto věci staly? Nikoliv, slyšeli je od členů rodiny, z nichž někteří pravděpodobně nikdy nebyli mimo Smyrnu! Kde je slyšeli členové této rodiny? Od konvertitů kterými byli moji tři přátelé, slyšeli je od mých přátel. Byli moji přátelé očitými svědky? Nikoliv. Slyšeli to ode mě. Byl jsem já očitým svědkem? Nikoliv, slyšel jsem to od cizince procházejícího Efezem. Byl on očitým svědkem? Nikoliv...

A tak to jde dále. Noví konvertité vyprávějí příběhy dále; a protože víra nutně roste exponenciálně, většina lidí kteří tyto příběhy vyprávějí nebyli očitými svědky a ve skutečnosti nikdy ani neviděli žádného očitého svědka ani nikoho jiného, kdo by tam byl. Tyto příběhy se pak šířili rok za rokem, roky za roky, především mezi lidmi, kteří neměli žádné nezávislé poznání o tom, co se ve skutečnosti stalo. Stačí jen malá představivost, abychom si uvědomili, co se stalo s těmito příběhy.

Pravděpodobně znáte starou skupinovou hru „tichá pošta“. Skupina dětí sedí v kruhu, první pošeptá krátký příběh tomu, který sedí vedle něj, ten ho pošeptá svému sousedu, a ten dalšímu a dalšímu atd., Dokud se tento příběh nevrátí přes celý okruh k tomu, kdo ho šeptal poprvé. Příběh se v průběhu tohoto převyprávění vždy tak změní, že se tomu všichni dobře zasmějí. Kdyby to tak nefungovalo, kdo by tu hru hrál? Představte si nyní, že nebudete hrát „tichou poštu“ jen v jednom obývacím pokoji s deseti dětmi odpoledne v červenci, ale na území celé římské říše (asi 2 500 mil!), s tisíci účastníky z různého prostředí, s různými

obavami a v různých kontextech, z nichž někteří musí v průběhu celých desetiletí překládat tento příběh do různých jazyků. Co se stane s příběhem?

A situace byla ve skutečnosti ještě komplikovanější. V každé křesťanské komunitě, která vznikla v okolí Středoziemního moře, se ve společném životě vyskytly vážné potíže - odmítnutí ze strany jejich rodin, nepřátelství od sousedů a pronásledování od místních úředníků. Byly to potíže, pro které potřebovaly nějaké vodítko zhůry. Tradice o Ježíši byla součástí podloží v těchto komunitách; jeho činy byly modelem, který se snažili napodobit; jeho slova byla učení, kterým se řídili. Je možné si v této souvislosti pak představit, že křesťané si někdy vytvořili takovou tradici, která by jim v konkrétní situaci pomohla? Vytváření příběhů není tak daleko od jejich pozměňování a tito lidé pravděpodobně měli dobré důvody pro obojí.

Než ukončím tuto kapitolu, dovolu mi zdůraznit dva body. První je, že se nezabývám pouhým spekulováním o tom, že se příběhy o Ježíši změnily v procesu převypravování. Máme důkazy, že tyto příběhy byly změněny (nebo vynalezeny), jak je patrné ze dvou jednoduchých příkladů uvedených v předchozí kapitole. Za druhé, možná bude ještě důležitější, abych zde zdůraznil, že tito křesťané nemuseli být lstiví nebo zlomyslní, aby si vymysleli nějaký příběh o Ježíši, o něčem co řekl nebo udělal. Ani si to nemuseli uvědomovat. Existuje celá řada příběhů, které jsou vymyšleny bez zlého úmyslu, a sami si je někdy vyprávíme.

Závěr

První křesťané vyprávěli a převypravovali své příběhy o Ježíši. Tyto příběhy neměly být objektivními „lekcemi z historie“ pro studenty, kteří se budou zajímat o klíčové události v době římských císařů. Měli místo toho přesvědčit lidi, že Ježíš je zázračně působící Boží Syn, jehož smrt přinesla světu spásu, a vyučovat a poučovat ty, kteří již uvěřili. Někdy byly tyto příběhy upraveny tak, aby vyjadřovaly teologickou „pravdu“, jak jsme viděli v [Kapitole 2](#). To znamená, že raní křesťané, kteří vytvářeli tradice, někdy považovali za legitimní a nutné změnit historická fakta, aby vytvořili teologický bod. A to jsou příběhy, které zdědili naši autoři evangelií žijící ke konci prvního století.

Tento závěr má některé hluboké důsledky pro naše zkoumání evangelií. I když se autoři našich evangelií - a křesťanští vypravěči, kteří je předcházeli - v zásadě nezajímali o historickou přesnost, dnes se však někteří z nás o ní zajímají. (I když ne každý z nás! Většina moderních čtenářů se stále mnohem méně zajímá o to, co se skutečně stalo, než spíše o to, čemu mají věřit.) Jelikož nám však evangelia zachovala tradice, které byly v průběhu přenosu během času pozměněny, nelze si již jednoduše jen vzít tyto příběhy v jejich nominální hodnotě a nekriticky předpokládat, že nám představují historicky přesné informace. V důsledku toho budeme muset zjistit, jak nám tyto zdroje mohou poskytnout historické informace. To znamená, že budeme muset pečlivě přemýšlet o tom, jak vytěžit z těchto teologicky zajímavých dokumentů jejich historická data, abychom se mohli rozhodnout, které rysy evangelií představují jen křesťanskou tradici a které představují historicky rekonstruovaný život Ježíše.

Toto bude náš úkol v několika dalších kapitolách. Než se tam však přesuneme, měli bychom si položit poslední otázku ohledně dochovaných zdrojů: Existují nějaké další zprávy o Ježíši

nalezající se mimo evangelia, které by nám mohly pomoci zjistit, co skutečně řekl, udělal a zažil, další zdroje, které by nám mohly sloužit k externí kontrole materiálů, které najdeme v našich kanonických textech?

4

Nekřesťanské zdroje o historickém Ježíši

Evangelia v Novém zákoně používali křesťané vždy k tomu, aby věděli čemu mají věřit a jak mají žít. Jak jsme již viděli, tak pro historiky, kteří chtějí vědět, co se skutečně stalo během Ježíšova života, to může být poněkud problematické. Budeme-li chtít rekonstruovat život historického Ježíše, budeme muset pečlivě zvážit, jak tyto dokumenty použít. To bude úkol, který se zavazují později provést. Než se tam vydáme, měli bychom se trochu porozhlédnout, abychom zjistili, zda existují i jiné zdroje mimo novozákonní evangelia, abychom zjistili, co Ježíš řekl a udělal – nějaké další zprávy o jeho životě, které by nám mohly poskytnout nezávislé informace, které jsou buď méně teologicky motivované, nebo ještě lépe motivovány různými obavami. Takové zdroje by pro nás mohly být nějakým srovnávacím měřítkem, ke kontrole teologických závěrů ve známějších knihách Matouše, Marka, Lukáše a Jana. V této kapitole budeme uvažovat o zprávách o Ježíši od autorů, kteří v něj nevěřili.

Většina lidí v dnešní společnosti si pravděpodobně myslí, že Ježíš musel mít obrovský vliv na obyvatele své doby – a nejen na jeho vlastní následovníky. Koneckonců byl to zakladatel nejvýznamnějšího náboženství v historii západní civilizace. Ve své době musel přitahovat masovou pozornost - nejen u davů, které učil a uzdravoval, ale také v celé společnosti. Každý, kdo mohl kázat tak brilantní učení a produkovat tak neuvěřitelné zázraky, musel svět obrátit na ruby. Dokonce i ti, kteří ho nikdy neviděli, museli být ohromeni jeho velkolepými skutky. Zprávy o tomto Božím synu, který přišel na Zemi, musely jistě proniknout do nejvyšších pater vlády. Možná, že příkaz k jeho popravě přišel zhora - od samotného císaře, který měl strach, že by jeho vlastní nárok na božství mohl být ohrožen kvůli tomu, kdo byl skutečně boží. Lepší bylo nechat tuto hrozbu rozdrtit, než se jí postavit sám.

Podle tohoto pohledu řídicího se “selským rozumem” musel být Ježíšův dopad na společnost své doby tak obrovský, jaký má kometa dopadající na Zemi. V takovém případě bychom mohli očekávat, že najdeme desítky zpráv o jeho slovech a činech sepsaných jeho současníky kteří stály mimo skupinu jeho nejbližších učedníků. Lidé si o něm určitě měli co říci, ať už to byli jeho přátelé nebo nepřátelé. Pokud tomu tak je, bude dobré zjistit, co o něm řekli.

Selský rozum zde bohužel ale vůbec nefunguje - bez ohledu na velké biblické eposy odehrávající se na širokoúhlé obrazovce (je to zdroj znalostí mnoha lidí o Bibli!). Podíváme-li se na samotné historické záznamy - a měl bych zde zdůraznit, že se historikové nemají na co podívat - zdá se, že bez ohledu na jeho vliv na následující generace, byl Ježíšův dopad na společnost v prvním století prakticky nulový, nepodobný kometě dopadající na planetu, ale spíše kamenu vhozenému do oceánu.

To je obzvláště jasné, když vezmeme v úvahu vše, co o něm řekli jeho současníci. Kupodivu nám neřekli téměř nic.

Nekřesťanské zdroje o životě Ježíše

Rané „pohanské“ zdroje

Když historici používají termín „pohan“, nemá to hanlivou konotaci (tj. Není to myšleno tak, jako když řeknete, že ten chlap na ulici je „úplný pohan“). Místo toho jen odkazuje na kohokoli, kdo následoval jakékoli z polyteistických náboženství v starověkém světě – byl to tedy kdokoli, kdo nebyl ani Žid, ani křesťan. Drtivá většina lidí v Římské říši tedy byli pohané. Co o Ježíši říkají pohanští autoři z té doby ?

Nic. Jakkoli se nám to může zdát zvláštní, žádný z jeho pohanských současníků se o Ježíši vůbec nezmiňuje. Neexistují žádné záznamy o jeho narození, žádné soudní záznamy, žádné úmrtní listy; nejsou tam žádné projevy zájmu o něj, žádné pomluvy, žádné okrajové zmínky – nic. Ve skutečnosti, pokud rozšíříme pole našeho zájmu i na roky po jeho smrti – i když tam zahrneme celé první století našeho letopočtu – v žádném nekřesťanském, nežidovském národě není ani jeden jediný odkaz na Ježíše, nemáme žádný zdroj jakéhokoli druhu. Měl bych zde zdůraznit, že máme velké množství dokumentů z té doby – například spisy básníků, filozofů, historiků, vědců a vládních úředníků, nemluvě o velké sbírce dochovaných nápisů na kamenech a soukromých dopisů a právních předpisů, dokumentů na papyru. V tomto obrovském množství dochovaných záznamů není Ježíšovo jméno nikdy ani zmíněno.

Plinius Mladší. První zmínka o Ježíši v jednom z dochovaných pohanských spisů pochází až z roku 112 n. l. Objevuje se v dopise napsaném guvernérem římské provincie Bithynia a Pontus (severozápadní část dnešního Turecka), římským úředníkem jménem Plinius. Historici ho obvykle nazývají Plinius Mladší, aby ho odlišili od stejně slavného strýce - nazývaného, jak již asi předpokládáte, Plinius Starší, který byl široce známým a plodným vědcem (jehož vědecká zvědavost ho přivedla k zániku; když vybuchl Vesuv v roce 79 n. l, rozhodl se to prozkoumat zblízka, a to byl konec Plinia Staršího). Během svého působení ve funkci guvernéra v provincii byl Plinius Mladší v úzkém kontaktu s římským císařem Trajanem. Kopie dopisů, které si v té době mezi sebou posílaly se dochovaly.

V Bithynii-Pontu nastaly potíže kvůli římské politice, která nepovolovala společné setkávání lidí ve skupinách – tato politika měla znemožnit sociální povstání: pokud jste se nemohli společně setkávat, nemohli jste ani plánovat revoluci. Vedlo to však také k méně žádoucím výsledkům, protože mimo jiné to znemožnilo založení hasičských sborů, což následně vedlo k obrovským problémům v některých komunitách v provincii. V souvislosti s řešením některých těchto obtíží Plinius v dopise císaři zmiňuje v dnešní epištole 10 další skupinu, která se společně setkávala nelegálně. Byla to skupina křesťanů.

Dopis nám říká několik zajímavých věcí o těchto Ježíšových následovnících. Dozvídáme se například, že pocházeli z různých věkových skupin a sociálních tříd, že se setkali brzy ráno, než bylo světlo, že společně jedli jídlo a - hlavní bod našeho současného zkoumání - že uctívali “Krista jako Boha. “ Samotné jméno „Ježíš“ zde není uvedeno, ale je docela jasné, koho měl Plinius na mysli. Bohužel nám neposkytuje žádné další informace o Ježíši - například o tom, kdo to byl, kde žil, co řekl nebo udělal nebo jak zemřel - jenom to, že ho jeho následovníci uctívali jako Boha. Ačkoliv se tedy dopis jeví důležitým pro historiky, kteří se zajímají o rané křesťanství z pohledu zvenčí – ukazuje nám například, kam se křesťanství rozšířilo a jak

křesťané uctívali na počátku druhého století – je prakticky k ničemu, aby nám pomohlo dozvědět se více o historickém Ježíši.

Suetonius. O několik let později učinil římský historik Suetonius neformální komentář, který někteří učenci považovali za odkaz na Ježíše. Suetonius napsal soubor životopisů o dvanácti římských císařích, kteří vládli až do jeho času, počínaje Juliem Caesarem. V těchto knihách je spousta cenných historických informací spolu se spoustou štvavnatých drbů – je to zlatý důl pro historiky se zájmem o významné události rané římské říše. V životě Claudia, císaře od roku 41 do 54 n. l., Suetonius zmiňuje nepokoje, ke kterým došlo u Židů ve městě Římě, a říká, že tyto nepokoje byly podněcovány osobou jménem „Chrestus“. Někteří historici tvrdí, že se jedná o překlep jména „Kristus“. Pokud ano, pak Suetonius naznačuje, že někteří Ježíšovi následovníci způsobili v hlavním městě zmatek, tento názor by možná byl potvrzený v Novém zákoně (viz Skutky 18: 2). Bohužel nám však Suetonius o muži „Chrestovi“ nic více neříká. Pokud měl na mysli Ježíše - a je to jen možnost, protože může mít na mysli skutečně někoho, kdo se jmenuje Chrestus! - musel by odkazovat pouze na Ježíšovy následovníky, protože sám Ježíš byl popraven asi dvacet let dříve než k těmto nepokojům došlo.

Tacitus. Psal zhruba ve stejné době (115 n. l.) Zmiňuje rané křesťany také další římský historik Tacitus. Ale v tomto případě se ve skutečnosti dozvíme něco o zakladateli jejich náboženství. Tacitus je pravděpodobně nejvíce známý knihou Letopisy, šestnáctisvazkovou historií Římské říše zahrnující roky 14–68 n. l. Pravděpodobně v nejslavnější pasáži v Letopisech (kniha 15) uvádí megalománii císaře Nerona, který nechal zapálit Řím, aby mohl zrealizovat některé ze svých vlastních architektonických návrhů v městě. Když byl podezřelý ze založení požáru, hledal Nero náhradního viníka a našel jako připraveného obětního beránka křesťany. Shromáždil členy této opovrhované sekty (sám Tacitus říká, že křesťany bylo široce opovrhováno kvůli jejich „nenávisti k lidské rase“) a veřejně je pronásledoval, používal je jako živé pochodně, aby osvětlil své veřejné zahrady, a jiné navlékl do zvířecích kůží, aby je divocí psi roztrhali na kusy. Nero nebyl známý pro plachou taktiku.

V každém případě Tacitus v rámci své zprávy o Neronových excesech vůči křesťanům dokázal napsat také něco o tom, kde získali svou (pro něj) podivnou víru, a tak nám poskytuje první střípek k historickým informacím o Ježíši od pohanského autora: „Christus, od kterého je odvozeno jejich [tj. Křesťané] jméno, byl popraven prokurátorem Pontským Pilátem za vlády Tiberia“ (Letopisy 15.44). Tacitus dále naznačuje, že „pověra“, která byla potlačena po Ježíšově popravě, znovu propukla v Judeji, než se rozšířila do samotného Říma.

Je škoda, že nám Tacitus neřekl více. Předpokládám, že bychom mohli předpokládat buď to, že si nemyslel, že by další informace o Ježíši byly tak historicky důležité, anebo že to bylo prostě vše, co věděl. Někteří vědci poznamenali, že ani tato část záznamu není zcela spolehlivá: Pilát ve skutečnosti nebyl jen „prokurátorem“, ale „prefektem“; to znamená, že nedohlížel jen na výběr příjmů, ale měl také velení nad nějakými vojenskými silami. Tacitova zpráva nám každopádně potvrzuje to, co již víme z jiných zdrojů, že Ježíš byl popraven na příkaz římského místodržitele v Judeji, Pontského Piláta, někdy za Tiberia. Nedozvíme se však nic o tom, proč Pilát nařídil jeho popravu, natož o Ježíšově životě a jeho učení.

Toto jsou jediné odkazy na Ježíše v pohanských zdrojích za sto let po jeho smrti. Jak vidíte, neposkytují nám téměř žádné informace - vůbec nic, například o tom, co řekl a udělal. Pro tento druh informací se budeme muset obrátit jinam.

Rané židovské zdroje

Na rozdíl od pohanských zdrojů máme jen velmi málo židovských textů jakéhokoli druhu, které lze spolehlivě datovat že pocházejí z prvního století našeho letopočtu. A zde znovu, dokonce i v těch, které se dochovali – jako například Svitky od Mrtvého moře, o kterých si řekneme několik slov později, a rozsáhlé spisy Filóna, velkého židovského filozofa z Alexandrie v Egyptě (20 př. n. l. - 50 n.l.) - Ježíš není nikde zmíněn. Až na jednu důležitou výjimku. Tou je židovský historik Josephus (37–100 n. l.), který je pravděpodobně našim nejdůležitějším zdrojem pro porozumění židovskému životu a historii v prvním století.

V mnoha svazcích spisů, které se nám dochovali z jeho pera, toho Josephus o Ježíši moc neříká. Ale dvakrát se o něm krátce zmíní a my se na to podíváme, abychom zvěřili, co říká. Nejprve nějaké pozadí.

Josephus se narodil v aristokratické rodině pouhých šest nebo sedm let po Ježíšově smrti. Sám se stal důležitou osobností politické scény v Palestině. Když vypukla židovská válka proti Římu v roce 66 n. l. (Válka, která v roce 70 n. l. vedla až ke katastrofickému pádu Jeruzaléma a zničení chrámu), dostal na starosti židovské síly na severu Galileje. Jeho vojska se však nemohla vyrovnat římským legiím, které relativně snadno pochodovaly regionem. Když byla Josephusova armáda obklíčena, jak sám později uvedl, jeho muži provedli sebevražedné losování, aby zabránili tomu že upadnou Římanům do zajetí. Každý voják měl vylosovat očíslovaný los; ten, kdo vylosoval los s následujícím číslem, měl zabít toho, kdo vylosoval předchozí číslo, třetí tak měl zabít druhého atd., dokud se poslední voják nezabil sám. Jak se ukázalo (jeden si klade otázku, zda to byla jen náhoda), jeden z posledních dvou losů připadl samotnému Josephusovi. Poté, co byli již ostatní jeho vojáci mrtví, přesvědčil svého druhého společníka, aby se vzdali.

Když byl předveden před vítězného římského generála Vespasiana, Josephus pokračoval v demonstraci svého politického důvtipu a rozumu. Řekl Vespasianovi, že měl zjevení od Boha, že on Vespasianus, brzy bude římským císařem. Jak se ukázalo, měl Josephus pravdu. Poté, co Nero spáchal sebevraždu, byla císařská vláda uvržena do vážného zmatku. Tři různí císaři jen velmi krátce vládli, přičemž na denním pořádku byly imperiální atentáty a sebevraždy. Vespasianovy jednotky ho nakonec prohlásily za císaře; vpochoval do Říma, obnovil pořádek a usadil se tam na relativně dlouhou dobu.

A nikdy nezapomněl, že mu to Josephus předpověděl. Za odměnu dal Josephusovi roční plat a jmenoval ho jakýmsi dvorním historikem. Z hlediska potomstva Josephus dobře využil své situace a času a vytvořil několik důležitých knih, které se dochovali dodnes. Jednou z nejznámějších je jeho zasvěcené vyprávění o židovské válce v letech 66–73 n. l., ve které nejenže sehrál klíčovou roli na začátku, ale později si ho použil také Vespasianův syn a pozdější nástupce císařství Titus jako svého tlumočníka, aby se pokusil přesvědčit židovské síly obklíčené v Jeruzalémě, aby se vzdaly. Další knihou je jeho dvacetisvazková historie židovského národa od Adama a Evy až do doby blízké jeho době, nazvaná Židovské starožitnosti.

V těchto historických knihách je diskutováno o mnoha důležitých i méně důležitých Židech, zejména o Židech nedaleko Josephovi doby. Ježíš v těchto knihách nehraje významnou roli. V

Josephusově pojednání o židovské válce se o něm vůbec nezmínil - ve skutečnosti to není žádné překvapení, protože Ježíšovo ukřižování proběhlo asi tři desetiletí před začátkem války. Ale ve Starožitnostech učiní dvě nadějné krátké zmínky.

Budu uvažovat nad těmito zmínkami v opačném pořadí, protože druhá je méně historicky zajímavá. Vyskytuje se v příběhu o židovském veleknězi Ananovi, který zneužil svou moc v roce 62 n.l. nezákonným usmrcením muže jménem Jakub, kterého Josephus identifikuje jako „bratra Ježíše zvaného mesiáš“ (Starož. 20,9 .1). Z tohoto odkazu se můžeme dovědět, že skutečně existoval muž jménem Ježíš (Josephus ve skutečnosti pojednává o mnoha různých lidech s tímto jménem - mnohým z nich se věnuje mnohem více než Ježíši, o kterého se zajímáme), a že měl bratra jménem Jakub (kterého již známe z Nového zákona; viz Marek 6: 3 a Gal 1,19), a že si někteří lidé mysleli, že je židovský mesiáš. Informací tu není mnoho, ale alespoň něco tu je. Měl bych zdůraznit, že sám Josephus ani náhodou nesouhlasí s těmi, kteří Ježíše nazývali mesiášem. Nevíme sice, kolik toho o křesťanech věděl, ale je zřejmé, že až do dne své smrti zůstal nekřesťanským Židem.

Josephusovo vlastní náboženské vyznání ve skutečnosti způsobilo u druhé zmínky o Ježíši značný zmatek. Neboť Josephus v něm Ježíše nejen zmiňuje jako historickou postavu, ale v tomto případě se zdá, že i vyznává víru v něj jako mesiáše - což je pro člověka, který nikdy nepřestoupil ke křesťanství, poněkud zvláštní! Pasáž zní takto:

V té době žil Ježíš, moudrý muž, lze-li jej nazývat mužem. Vykonával totiž podivuhodné skutky, byl učitelem lidí, kteří radostně přijímali pravdu, a získal na svou stranu mnoho Židů i mnohé z pohanů. On byl Kristus. A ačkoli na udání našich předních mužů jej Pilát odsoudil k ukřižování, ti, kteří si jej dříve zamilovali, od toho neupustili. Opět živý se jim totiž ukázal třetího dne, když božští proroci o něm toto i mnoho jiných věcí předpověděli. A ani dnes ještě nezmizelo pokolení křesťanů, kteří se tak po něm nazvali. (Starož. 18. 3. 3).

Toto „svědectví“ o Ježíši dlouho mátlo učence. Proč by Josephus, oddaný Žid, který se nikdy nestal křesťanem, vyznával víru v Ježíše, naznačoval, že je něco více než člověk, nazýval ho Kristem, spíše než by jen řekl, že si to ostatní mysleli, a tvrdil, že byl vzkříšen z mrtvých jako splnění proroctví?

Mnoho vědců uznává, že tento problém lze vyřešit pochopením toho, jak a kým byly Josephovy spisy přepisovány po staletí. Mezi Židy se totiž nezachovali, mnozí z nich ho kvůli jeho chování během a po válce s Římem totiž považovali za zrádce. Byli to křesťané, kteří kopírovali Josephusovy spisy během středověku, samozřejmě včetně této zvláštní pasáže. Je možné, že tento odkaz na Ježíše byl trochu „posílen“ křesťanským písařem, který chtěl, aby to vypadalo, že je Josephus vděčný za „pravou víru“?

Pokud vyjmeme „křesťanské“ části z této pasáže, zůstane nám něco následujícího:

V té době žil Ježíš, moudrý muž, lze-li jej nazývat mužem. Vykonával totiž podivuhodné skutky, byl učitelem lidí, kteří radostně přijímali pravdu, a získal na svou stranu mnoho Židů i mnohé z pohanů. A ačkoli na udání našich předních mužů jej Pilát odsoudil k ukřižování, ti, kteří si jej dříve zamilovali, od toho neupustili. A ani dnes ještě nezmizelo pokolení křesťanů, kteří se tak po něm nazvali. 1)

Je užitečné vědět, že Josephus měl tolik informací o Ježíši. Bohužel toho není tolik, co by nám pomohlo konkrétně pochopit, co Ježíš řekl a udělal. Mohli bychom dojít k závěru, že byl považován za dostatečně důležitého na to, aby se o něm Josephus zmínil, i když nebyl tak důležitý, jako například Jan Křtitel nebo mnoho dalších palestinských Židů, kteří byli v té době považováni za proroky, o nichž nám toho Josephus říká mnohem více. Nikdy se nedozvíme, jestli měl Josephus k dispozici další informace o Ježíši, nebo nám řekl všechno, co věděl.

Žádný jiný nekřesťanský židovský zdroj napsaný před rokem 130 n. l., tedy do sta let od Ježíšovy smrti, ho již tolik nezmiňuje.

V pozdějších dokumentech však existují odkazy na Ježíše, a přestože pro nás jako historiky nejsou příliš užitečné, měl bych k nim říci alespoň krátké slovo. Přicházejí k nám ve sbírkách židovské tradice a učení, které jsou zachovány pod jmény starověkých židovských rabínů, hlavně v židovském Talmudu.

Rabínské zdroje

Talmud představuje soubor židovských právních názorů, anekdot, folklóru, zvyků a rčení. I když některé z těchto rabínských materiálů - tj. Materiály vztahující se k učení židovských rabínů - by mohly pocházet již z období o které se zajímáme, vědci si stále více uvědomují, že je pro ně velmi obtížné stanovit přesná data vzniku. Samotná sbírka byla vytvořena dlouho po období Ježíšova života. Jádrem Talmudu je Mišna, sbírka rabínských názorů na židovský zákon, která byla napsána až na počátku třetího století n. l., tedy téměř dvě století po Ježíšově smrti. Převážnou část Talmudu tvoří komentáře o Mišně zvané Gemara. Jednu část komentářů vytvořili židovští učenci v Palestině ve čtvrtém století n. l. Další, která je obvykle považována za autoritativnější, pochází z Babylonie v pátém století n. l. Vzhledem k datu vzniku těchto spisů a komplikacím při vzniku těchto tradic si vědci obecně uvědomují, že již nemohou (jak tomu bylo dříve) jednoduše citovat úryvek z Talmudu a předpokládat, že odráží podmínky doby v prvním století našeho letopočtu, je to stejné jako by někdo citoval z moderního novinového úvodníku a předpokládal, že věrně popisuje podmínky v koloniální Americe.

Ježíš v Mišně - nejstarší části Talmudu - není nikde zmíněn. Ale je zmíněn pouze v komentářích k Mišně, které byly sepsány mnohem později. **2)** I když vědci obecně uznávají, že tyto odkazy jsou jen málo použitelné pro rekonstrukci života historického Ježíše, jsou samy o sobě zajímavé. Jedním z problémů u těchto referencí je jak zjistit, zda skutečně odkazují na Ježíše, protože zde není nazýván jménem. Existují například některé texty, které odkazují na osobu jménem „Ben [tj. Syn] Panthery“. Panthera byl údajně římský voják, který svedl židovskou kadeřnici Miriam (= Marie). A ta porodila nemanželské dítě. Tato tradice, jak již vědci dlouho uznávají, může představovat jemný útok na křesťanský pohled o Ježíšově původu - totiž že byl „synem panny“. V řečtině je navíc výraz pro pannu Parthenon, které se podobá slovu Panthera.

V dalších odkazech v Talmudu se dozvídáme, že Ježíš byl čaroděj, který se černé magii naučil v Egyptě. Připomíná to evangelijní zprávy o Ježíši jako o zázračném dělníkovi, který v mládí uprchl se svou rodinou do Egypta. Říká se o něm dále, že kolem sebe shromáždil pět učedníků (na rozdíl od dvanácti) a byl oběšen v předvečer svátku velikonočního beránka poté, co po

čtyřicet dní hlasatel proti němu ohlašoval obvinění z čarodějnictví. Tato zpráva může být reakcí na evangelia, která říkají, že soud s Ježíšem proběhl velmi rychle, a k jeho popravě došlo zhruba dvanáct hodin po jeho zatčení. [3\)](#)

Tyto odkazy, jak jsem již řekl, přicházejí stovky let po Ježíšově životě a zdá se, že představují židovskou reakci na křesťanská tvrzení o Ježíši. Zdá se proto, že nám neposkytují historicky spolehlivé informace o tom, co Ježíš řekl, udělal a jak žil.

Strízlivý mezisoučet: Židovské a pohanské zdroje o Ježíši

Co se tedy o Ježíši dozvídáme z nekřesťanských zdrojů jeho doby? Nic moc. Uvedl jsem zde každý odkaz o Ježíši, který se dochoval v pohanských nebo židovských pramenech napsaných během celého století po jeho smrti. Výsledek je takový, že pokud chceme vědět, co Ježíš během svého života říkal a dělal, nezbývá nám nic jiného, než se obrátit ke zdrojům, které vyprodukovali jeho následovníci. Naštěstí existují některé takové zdroje i mimo novozákonní evangelia. Než se obrátíme k evangelím, můžeme zvážit povahu těchto dalších zdrojů a zjistit, co nám mohou říci o Ježíšově životě a smrti.

5

Další křesťanské zdroje o historickém Ježíši

Již jsme začali uvažovat nad spolehlivostí kanonických evangelií při naší rekonstrukci života Ježíše. I přes velkou nabídku v posledních letech a mediální humbuk si mnoho lidí stále neuvědomuje, že máme také jiná evangelia, která se nedostala do Nového zákona.

Je zde spousta dalších evangelií – několik desítek. Mnoho z těchto evangelií je fascinujícím čtením a může mít skutečný význam pro učence, kteří se zajímají o to, jak byl Ježíš chápán v dřívějších dobách. Ale většina z nich je pozdních - většina z nich pochází z třetího až osmého století, tedy stovky let po životě Ježíše. A téměř všechny jsou založeny na samotných novozákonních evangeliích. Z těchto důvodů zpravidla nejsou příliš užitečné pro historika, který hledá nezávislé ověření toho, co Ježíš řekl a udělal.

Spíše tedy než abych diskutoval o všech těchto dalších knihách, zmíním zde jen tři nejstarší a řeknu něco o jejich charakteru a historické hodnotě. Jak se ukázalo tak dvě z nich měly skutečný dopad na historické zkoumání Ježíšova života, protože učenci, v posledních zhruba dvaceti letech, se shodují, že obsahují historicky autentickou tradici, která se nenachází v Matouši, Markovi, Lukáši a Janovi. Osobně považuji toto tvrzení trochu za extravagantní a v následující diskusi chci vysvětlit proč. Ale předtím, než tak učiním, chtěl bych zmínit jiné starověké evangelium, o kterém si naopak nikdo nemyslí, že je historicky přesné, navzdory jeho rané době vzniku (možná první polovina druhého století) a zajímavému obsahu. Obsahuje určitý druh legendárních zpráv o Ježíši, které se nakonec objevují s určitou pravidelností. Je to evangelium, které vypráví o Ježíšově životě jako chlapce – tedy o období, které evangelia Nového zákona téměř zcela přehlíží (s výjimkou stručného popisu v Lukáši 2:41–52).

Křesťanské zdroje mimo Kánon

Tomášovo evangelium dětství

Motivující otázka která stojí za tímto „dětským evangeliem“ -což je termín používaný k označení těchto pozdějších zpráv o Ježíšově narození a časném životě- stále od té doby fascinuje čtenáře Nového zákona: Pokud byl Ježíš zázračně působící Boží Syn jako dospělý, jaký byl jako dítě?

Uvidíme, že byl trochu zlomyslný. A údajným autorem spisu je ten, od kterého by se dalo očekávat, že to bude vědět. Kniha je připisována osobě jménem „Tomáš“, což je slovo, které znamená „dvojče“. V některých částech raného křesťanství se věřilo, že Ježíš měl dvojčebrať Tomáše (pravděpodobně byl otcem Josef spíše než Bůh). **1)** Pokud tento autor tvrdí, že je Ježíšovým dvojčetem - jaký může být lepší zdroj pro poznání zázračných činů božského podivného dítěte?

Evangelium začíná u Ježíše jako pětiletého, který v sobotu u potoka vyrábí z bláta vrabce. Procházející židovský muž vidí, co chlapec udělal, a vyčítá Josefovi, že dovolil svému synovi aby porušil Mojžíšův zákon tím, že nedodrží sobotu. Když však Josef přijde aby chlapce pokáral, Ježíš tleská rukama a přikazuje vrabcům, aby zmizeli. Oni ožijí a odlétají - čímž zničí veškeré důkazy o svém nesprávném jednání!

Dalo by se očekávat, že díky svým nadpřirozeným schopnostem bude Ježíš užitečným a zábavným kamarádem pro ostatní děti ve městě. Ukáže se však, že chlapec je temperamentní a je s ním kříž. Když jedno dítě rozboří tůň s vodou, kterou Ježíš přehradil u potoka, prokleje chlapce, který k úzkosti svých rodičů na místě uschne. Když do něj na ulici neúmyslně vrazí jiné dítě, Ježíš se rozzlobeně otočí a prohlásí: „Dál po své cestě nepůjdeš.“ A dítě spadne mrtvé. (Ježíš ho později vzkřísí z mrtvých, spolu s ostatními, které při jedné či druhé příležitosti proklel.) A Ježíšův hněv není vyhrazen pouze jiným dětem. Josef ho posílá do školy, aby se naučil číst, ale Ježíš odmítá recitovat abecedu. Jeho učitel ho prosí, aby spolupracoval, dokud Ježíš neodpoví pohrdavě výzvou: „Jak můžeš někoho něco učit o Betě když nic nevíš o Alfě“. Učitel je rozrušen a dá pohlavek chlapci, což je největší chyba jeho slavné učitelské kariéry. Ježíš ho na místě umlčel. Josef je zasažen žalem a dává matce naléhavý příkaz: „Nepouštěj ho ven: každý, kdo ho rozzlobí, tak zemře.“

Postupem času však Ježíš začal využívat své síly k dobrému - zachránil svého bratra po smrtícím hadím kousnutí, uzdravil nemocné. Zpráva končí u Ježíše jako dvanáctiletého v chrámu, kde je obklopen zákoníky a farizeji, kteří ho slyší jak učí a kteří žehnají Marii za úžasné dítě, které přivedla na svět.

Je zřejmé, že tato kniha je založena na legendách a na zbožné, nebo někdy na ne až tak zbožné křesťanské představivosti. Není však příliš užitečná pro kohokoli, kdo chce vědět, co Ježíš skutečně řekl a udělal.

Dvě další raná evangelia nám však mohou poskytnout větší pomoc. Jedno z nich údajně napsal Ježíšův nejbližší učeník Petr.

Petrovo evangelium

O Petrově evangeliu víme již po celá staletí, protože je zmíněno ve spisech církevního otce Eusebia ze čtvrtého století. **2)** Ale ve skutečnosti jsme ho měli ve svém držení - nebo spíše jsme měli jeho fragment ve svém držení – jen něco málo přes sto let, protože jeho poslední stránky byly objeveny teprve v roce 1886 v hrobě křesťanského mnicha v Egyptě.

Eusebius naznačuje, že toto evangelium bylo populární v některých částech Sýrie v druhé polovině druhého století. Podle jeho zprávy Serapion, biskup v Antiochii, schválil Petrovo evangelium k používání v církvi Rhossus, i když ho sám nečetl. Když však bylo Serapionovi řečeno, že kniha obsahuje kacířské učení o Kristu, prohlédl si kopii knihy a rychle sepsal dopis zakazující její použití a popisující sporné pasáže. Eusebius cituje z tohoto dopisu, ale necituje ty pasáže, které měl Serapion na mysli. To je trochu škoda, protože bez nich si nemůžeme být jisti, že fragmenty stránek objevené na konci devatenáctého století pocházejí ze stejného „Petrova evangelia“, jaké četl Serapion. V každém případě je rukopis, který máme – evangelium napsané v první osobě, údajně samotným Petrem – je samo o sobě velmi zajímavé.

Z těch pár stránek, které se dochovali, je nemožné zjistit, jak obsáhlý byl celý spis – zda například obsahoval příběhy z celé Ježíšovy služby nebo byl jen o jeho utrpení, popravě a vzkříšení. Text začíná uprostřed pasáže tvrzením, že „Nikdo z Židů si neumyl ruce, ani Herodes, ani žádný z jeho soudců. Pilát vstal, když si je tedy nechtěli umýt.“ Je zřejmé, že předchozí pasáž vyprávěla příběh, jinak známý pouze z Matouše, o tom, že si Pilát umyl ruce při Ježíšově zkoušce (Mat 27:24). V Petrově zprávě však není kladen důraz na Piláta, který je po celou dobu zobrazován jako nevinný z Ježíšovy smrti, ale na Heroda, židovského krále, a na židovské vůdce, kteří s ním spolupracovali. Neumývají si ruce - to znamená, že jsou považováni za vinné z Ježíšovy krve. V dalším verši je to Herodes, kdo nařizuje, aby byl Ježíš vyveden a ukřižován.

Vyprávění pokračuje žádostí Josefa (z Arimatie) o Ježíšovo tělo, výsměchem Ježíšovi a jeho ukřižováním. Tyto zprávy jsou podobné ale rozdílné od toho, co čteme v kanonických evangeliích. Například ve verši 10 se říká, že Ježíš byl ukřižován mezi dvěma zločinci, jako v ostatních evangeliích. Ale pak zde najdeme neobvyklé prohlášení, že „mlčel, jako by necítil žádnou bolest“. Toto zmíněné tvrzení lze dobře chápat tak, že zde implikuje raně křesťanskou herezi známou jako „docketismus“ (tj. Může naznačovat, že Ježíš „pouze vypadal“ jako člověk; viz [Kapitola 2](#)) - možná se jim zdálo, že Ježíš nemá bolesti, protože ve skutečnosti žádné neměl. Někteří vědci to viděli jako podpůrný důkaz, že se skutečně jedná o „kacířské“ evangelium které znal Serapion. Další potvrzení může být o několik veršů později. Když Ježíš brzy umírá, vysloví svůj „výkřik opuštění“ slovy podobnými, ale ne totožným s těmi, které se nacházejí v Markově zprávě: „Má sílo, má sílo, tys mě opustila“ (v. 19). Poté je o něm řečeno, že byl „vzat vzhůru“, přestože jeho tělo zůstalo na kříži. Víme o některých „kacířích“ z druhého století („gnostici“, kterými se za minutu budu podrobněji zabývat), kteří věřili, že božský prvek nebyl ve skutečnosti součástí Ježíše, ale vstoupil do něj při jeho křtu, zmocnil ho k jeho službě, a pak z něj odešel před jeho smrtí. Tato myšlenka to podporuje, že božský prvek – který by podle této definice neměl být schopen zažít omezení, bolest a konečnost naší smrtelné existence – ve skutečnosti nikdy netrpěl. Zobrazuje nám toto evangelium Ježíše jako toho, kdo truchlí nad tím, že božský Kristus z něj odešel před jeho smrtí?

Zpráva pokračuje popisem Ježíšova pohřbu a poté, v první osobě, také trápením učedníků: „postili jsme se a seděli jsme smutkem a pláčem ve dne v noci až do soboty“ (v. 27). Stejně jako v Matoušově evangeliu židovští vůdci žádají Piláta o vojáky, aby střežili hrobku. Toto evangelium však poskytuje daleko větší podrobnosti. Setník, který to má na starosti, se jmenuje Petronius, který spolu s dalšími vojáky přivalí před hrobkou obrovský kámen a uzavrou ho a zapečetí sedmi pečeti. Poté postavili stan a hlídali.

Potom přichází možná nejpozoruhodnější část příběhu, skutečná zpráva o Ježíšově vzkříšení a vystoupení z hrobky, zpráva která se nenalézá v žádném z našich dalších raných evangelií. Z Jeruzaléma a jeho okolních čtvrtí přišel zástup, aby si hrobku prohlédl. Během nočních hodin uslyší velký hluk a pozorují, jak se nebesa otevírají; dva muži sestupují ve velké nádheře. Kámen před hrobou se sám od sebe odvalí a oba muži vstoupí. Vojáci stojící na stráž probudí centuriona, který vyjde ven, aby se podíval na neuvěřitelnou podívanou.

Z hrobky vycházejí tři muži; hlavy dvou z nich sahají až k nebi. Podpírají třetího, jehož hlava přesahuje nebesa. Za nimi se vynoří kříž. Z nebe pak promluví hlas: „Kázal jsi zesnulým?“ Kříž odpovídá: „Ano“ (v. 41–42).

Vojáci utíkají k Pilátovi a řeknou mu, co se stalo. Židovští vůdci ho prosí, aby vše udržel v tichosti ze strachu, že budou ukamenováni, jakmile si židovský lid uvědomí, co udělali při

usmrcení Ježíše. Pilát prikazuje vojákům mlčet, ale teprve poté, co židovským vůdcům připomněl, že Ježíšovo ukřižování bylo skutečně jen jejich vinou, nikoli jeho.

Následujícího dne za úsvitu, jde Marie Magdaléna která neví, co se stalo, s několika společníky k hrobce, aby připravila adekvátnější pohřeb pro Ježíšovo tělo. Hrob je však prázdný, kromě nebeského návštěvníka, který jí říká, že Pán vstal a odešel. Rukopis pak končí uprostřed příběhu, který zjevně popisuje Ježíšovo setkání s některým z jeho učedníků (možná podobné tomu, které se nachází v Janovi 21): „Ale já, Šimon Petr a Ondřej, můj bratr, jsme vzali naše sítě a šli k moři; a s námi byl Levi, syn Alfeův, kterého Pán ...“ (v. 60). Zde je rukopis přeruš.

Vědci nadále diskutují o určitých aspektech tohoto fascinujícího příběhu. Obsahovalo toto evangelium také příběhy o Ježíšově službě nebo bylo pouze o jeho umučení? Napsal jej křesťan který byl kacíř? Kdy bylo napsáno? Použil jeho autor jako zdroje některé z kanonických evangelií? Pokud ne, odkud vzal všechny své informace? Jsou zde zachovány některé dřívější (a spolehlivější) tradice než tradice nalézající se u Matouše, Marka, Lukáše a Jana?

Spíše než se zabývat všemi podrobnostmi těchto debat, dovolte mi jednoduše naznačit pohled, který mi připadá jako nejrozumnější, a vysvětlit proč. Zdá se, že toto evangelium bylo napsáno později než kanonická evangelia, a nezdá se, že by se na ně příliš spoléhalo. Místo toho bylo založeno na populárních tradicích o Ježíšově umučení, příbězích které byly v oběhu v řadě křesťanských kruhů. Jeho autor mohl mít „kacířské“ sklony a jistě cítil značnou antipatii vůči nekřesťanským Židům.

To, že Petrovo evangelium představuje pozdější fázi vývoje tradic o Ježíši, než to, co najdeme v evangeliích z prvního století, naznačují především zvýšené legendární přírůstky: zejména vysoký Ježíš (!) A kříž, který kráčí za ním a mluví k nebi. Zacházení s „Židy“ v této zprávě je také významné pro datování této tradice, protože zde jsou ještě více obviněni z Ježíšovy smrti než v kanonických evangeliích. Pilát, který zastupuje římské úřady, je zde skutečně zcela bezúhonný. Za nespravedlivé Ježíšovo odsouzení je spíše vinen židovský král Herodes a další židovští vůdci.

Toto zobrazení se shoduje s názory, které se rozvíjely v křesťanských kruzích ve druhém století, tedy v období, kdy se, jak víme z jiných historických pramenů, začal s mimořádnou energií prosazovat křesťanský antijudaismus. Jedním z vedlejších produktů tohoto narůstajícího nepřátelství je, že křesťané začali Piláta zprošťovat z Ježíšovy smrti a stále více a více z toho vinit Židy (vlastně všechny Židy). V Petrově evangeliu jsou to právě Židé, kdo skutečně vykonávají tu špinavou práci ukřižování Ježíše. Později toho litují a výslovně vyjadřují své obavy, že Jeruzalém bude nyní zničen jako důsledek jejich činů. Interpretace zničení Jeruzaléma jako Boží pomsta nad židovským lidem za popravu Ježíše se stala běžným tématem u křesťanských spisovatelů v druhém století. Zdá se tedy, že zpráva, jak ji nyní máme, byla napsána až po evangeliích, která se nakonec stala součástí Nového zákona. Je tento spis založen na některém z těchto dřívějších příběhů?

Petrovo evangelium má řadu blízkých paralel s kanonickými evangelií - zejména s Matoušem, kde také čteme o Pilátovi, jak si umývá ruce, a o strážích, která byla vyslána k hrobce. Zároveň bychom jen těžko vysvětlili, proč tento autor vynechal tolik kanonických pasáží, které by tak obdivuhodně vyhovovaly jeho záměrům, kdyby je znal, včetně výkřiku židovských davů, že přebírají plnou odpovědnost za Ježíšovu smrt poté, co si Pilát umyl ruce („Jeho krev na nás a naše děti“, Mat. 27:25), nebo vyprávění o tom, jak Ježíš nesl svůj kříž, nebo zesměšňování

Ježíše během jeho ukřižování. Kromě toho bych měl zdůraznit metodologický bod, ke kterému se ještě vrátíme později: učenci již dlouho uznávají, že nejlepším důvodem k domněnce, že jeden dokument byl zdrojem jiného, je, když mezi sebou mají rozsáhlé slovní shody. Pokud se slova za slovy shodují, je těžké popřít, že jeden z nich kopíroval od druhého. Ale u Petrova evangelia neexistují žádné úplné věty, které by sdílelo s ostatními evangelií; ve skutečnosti tu neexistuje prakticky žádné doslovné znění jakéhokoli druhu, které by bylo totožné u více než dvou nebo tří slov najednou.

Možná bude proto nejlepší spatřovat tyto zprávy v tomto příběhu, tak že byly čerpány z různých příběhů o Ježíšově umučení a vzkříšení, které byly v širokém oběhu mezi křesťany. Autor žijící snad na počátku druhého století udělal to, co udělali ostatní autoři před ním, a to co další udělali později, shromáždil příběhy, které slyšel, nebo možná četl, a vytvořil z nich příběh o slovech, činech a Ježíšově životě. Výsledkem je, že toto evangelium nám může poskytnout určité nezávislé ověření některých zpráv, které se nacházejí v našich dřívějších křesťanských zdrojích, novozákonních evangeliích. Měli bychom si však vždy uvědomit, že bylo napsáno až později, asi o devadesát nebo sto let po událostech, o kterých vypráví.

Koptské Tomášovo evangelium

Koptské Tomášovo evangelium (nezaměňovat s Tomášovým evangeliem dětství) je bezpochyby nejvýznamnější křesťanskou knihou objevenou v moderní době. Bylo náhodou nalezeno beduínským farmářem poblíž vesnice v Nag Hammadi v Egyptě v roce 1945, pouhý rok před objevením svitků od Mrtvého moře. Beduín Mohammed Ali Samman, který kopal ve skalách hnojivo, odkryl pod balvanem na úbočí útesu nádobu. Uvnitř bylo třináct knih vázaných v kůži, které - jak vědci později zjistili, jakmile se jim dostaly do rukou - obsahovaly sbírku padesáti dvou textů, většinou s „gnostickým“ obsahem (což za okamžik vysvětlím).

Tento útes byl poblíž starověkého křesťanského kláštera. Někteří vědci spekulovali, že tam nádobu ukryli mniši na konci čtvrtého století, když církevní vrchnost začala vyvíjet tlak na křesťany, aby omezili svou četbu jen na „schválenou“ literaturu. Je každopádně jasné, že ať už byla tato nádobka ve skutečnosti ukrytá kdykoliv, knihy, které obsahovala, byly vyrobeny ve čtvrtém století. Vazba obálek byla zpevněna kousky papíru, z nichž některé jsou datovány. Spisy v knihách byly samozřejmě mnohem starší: některé z nich jmenovitě zmiňují autoři již v druhém století (stejně jako byl v roce 1979 vydán Nový zákon který leží na mém stole, i když knihy, které obsahuje, byly napsány o devatenáct století dříve). Mezi těmito padesáti dvěma spisy vyvolalo zdaleka největší rozruch Tomášovo evangelium.

Na rozdíl od Petrova evangelia, objeveného před šedesáti lety, je toto konkrétní evangelium zcela kompletní. Ale přesto nemá vůbec žádný příběh, žádné příběhy o ničem, co Ježíš udělal, žádné odkazy na jeho smrt a vzkříšení. Evangelium Tomáše je sbírka 114 Ježíšových výroků. Výroky nejsou uspořádány v žádném uspořádaném pořadí. Nejsou ani zasazeny do žádného kontextu, s výjimkou několika případů, kdy je řečeno, že Ježíš odpovídá na přímou otázku svých učedníků. Většina výroků začíná jednoduše slovy „Ježíš řekl“. Žánrově kniha vypadá méně jako novozákonní evangelia a spíše vypadá jako kniha Přísloví v hebrejské Bibli. Stejně jako kniha Přísloví je to sbírka výroků, které mají přinést moudrost tomu, kdo jim porozumí.

Úvodní prohlášení ve skutečnosti naznačuje, že správné pochopení těchto výroků poskytne více než jen moudrost; přinese věčný život:

„Toto jsou tajné výroky, které pověděl živý Ježíš, a které zapsal Didymos Juda Tomáš. A on řekl: „Kdo najde výklad těchto výroků, neokusí smrti.““ (Výrok 1).

Kdo je ten Didymos Juda Tomáš, který údajně napsal tato slova? Zatímco o údajném autorovi Tomášova evangelia dětství, o němž jsem hovořil dříve, mohou existovat určité pochybnosti, v tomto případě je autorovo tvrzení jednoznačné. „Didymos“ i „Tomáš“ jsou slova, která znamenají „dvojče“ (první je řecké, druhé semitské); Juda je jeho vlastní jméno. Podle starověkého syrského spisu zvaného Skutky Tomáše byl pokrevním příbuzným od Ježíše, o kterém se zmiňuje také Nový zákon (Marek 6: 3). Jinými slovy, Didymos Juda Tomáš byl dvojčetem Ježíše.

Mnoho výroků v této knize bude známo těm, kdo četli evangelia Nového zákona:

„Ježíš řekl: „Jestliže slepý povede slepého, spadnou oba do jámy““ (Výrok 34); „Ježíš řekl: „Blahoslavení chudí, neboť vaše je království nebeské.““ (Výrok 54); „Ježíš řekl: „Žeň je velká, ale dělníků je málo; prostě Pána, aby vyslal dělníky ke žni““ (Výrok 73).

Ostatní výroky zní trochu povědomě, přesto jsou poněkud zvláštní:

„Ježíš řekl: „Člověk který hledá, ať nepřestává hledat, dokud nenajde, když najde, bude otřesen, a jakmile bude otřesen, bude se divit a stane se králem veškerenstva.““ (Výrok 2).

A ještě další výroky v Tomášově evangeliu zní zcela odlišně od všeho co známe z Nového zákona:

„Ježíš řekl: ... V den, kdy jste byli jedním, stali jste se dvěma. Když se stanete dvěma, co budete dělat?““ (Výrok 11); „Ježíš řekl: „Když tělo vzniklo kvůli duchu, je to zázrak, jestliže však duch vznikl kvůli tělu, je to zázrak nad zázraky.“ Ale já se divím, jak toto velké bohatství se usídlilo v takové chudobě““ (Výrok 29); „Ježíš řekl: „Stál jsem uprostřed světa a zjevil jsem se jim v těle a našel jsem je všechny opilé; Nenašel jsem mezi nimi jediného žíznivého. A má duše pocítila bolest, nad lidskými syny, že jsou slepí ve svém srdci a nevidí, že přišli na svět prázdní.... Až setřesou své víno, budou činit pokání.““ (Výrok 28); „Jeho učedníci řekli:“ „Kdy se nám ukážeš a kdy tě uvidíme?“ Ježíš řekl: „Až se svléknete bez studu, a vezmete své šaty a položíte si je pod nohy jako docela malé děti a pošlapete je, tehdy uvidíte Syna Živého a nebudete mít strach““ (Výrok 37).

Význam těchto výroků není v žádném případě zřejmý. Pokud by tomu tak bylo, potom by nebyla označována za „tajemství“! Vypadají však mnohem méně tajemně, jsou-li chápána ve světle základního mýtu sdíleného různými skupinami křesťanů, kterým se běžně říká „gnostici“. Tady bych měl ve zkratce vysvětlit, o jaký mýtus jde.

Gnostický mýtus

Gnosticismus je obecný termín používaný moderními vědci k označení široké skupiny náboženství, která se objevila v oblasti Středomoří zhruba ve stejné době jako křesťanství, nebo o něco málo později. Až do poloviny dvacátého století - vlastně před objevením Tomáše a dalších spisů z Knihovny Nag Hammadi - jsme byli o těchto náboženstvích velmi špatně informováni, protože prakticky všechny naše informace pocházely od jejich oponentů, kteří na ně útočili. To byl samozřejmě problém: stěží šlo důvěřovat nepříteli, že nám poskytl spravedlivé nebo přesné zobrazení jejich názorů.

Bohužel ani objev textů z Nag Hammadi situaci zcela nevyřešil. Jednak tyto texty samy o sobě nám nepředstavují jednotný pohled na gnosticismus, ale představují nám pozoruhodnou škálu různých názorů a přesvědčení. Ještě problematičtější je, že tyto dokumenty nemají za cíl vysvětlit nám to, čemu gnostici věřili a co praktikovali, ale předpokládají tuto znalost jako pozadí toho, o čem chtějí diskutovat. To znamená, že tyto knihy byly napsány Gnostiky pro Gnostiky, a proto se vůbec nepokoušejí někomu vysvětlovat, co jejich autoři a čtenáři společně považovali za pravdivé, stejně jako článek na sportovní stránce o prvním zápase Světové série nevysvětluje historii a pravidla basketbalu. Moderní čtenáři, kteří chtějí vědět, o čem gnosticismus byl, musí tedy trochu číst mezi řádky, aby zrekonstruovali tyto základní předpoklady o tak zásadních věcech, jako je božská říše, svět a místo lidstva v něm, a také aby zjistili, jaké druhy rituálních praktik a etických systémů se mezi těmito skupinami nalézaly. Výsledkem je, že vědci nadále pochybují spíše o základních otázkách, například o tom, odkud pochází gnosticismus, zda byl původně spojen s křesťanstvím a jaké byly jeho různé obměny. Obecně se však souhlasí (a) s tím, že pojem „gnosticismus“ lze aplikovat na širokou škálu náboženských skupin, z nichž mnohé jsou křesťanské, kterým se dařilo ve druhém století našeho letopočtu, a (b) že většina těchto skupin zdůrazňovala „poznání“ (= gnóza, odtud termín „gnostický“) jako způsob záchrany z tohoto zlého světa, který nebyl vytvořen jediným pravým Bohem.

Přesněji řečeno, na základě pečlivého čtení gnostických textů a zpráv jejich nepřátel - církevních otců, kteří se jim postavili - se zdá, že klíčové pohledy většiny gnostiků lze shrnout do následujících, poněkud zjednodušených bodů.

1 Svět. Většina gnostiků rozlišovala mezi „hmotou“, která byla zlá, a „duchem“, který byl dobrý. Tento svět jako hmotná říše byl zlý.

2 Božská říše. Pravý Bůh proto nestvořil tento svět. Je zcela duch. Podle mýtů, které Gnostici vyprávěli, ve věčnosti začal pravý Bůh generovat další božské potomky (často se jim říkalo „věky“), kteří sami, často ve dvojicích, plodili další potomky. V božské říši ale došlo ke katastrofě, protože jedna z těchto božských bytostí (někdy nazývaná „Sofia“, řecky „moudrost“) padl nebo se oddělil od ostatních a spontánně vytvořil další božskou bytost. Tento druh, který se narodil mimo božskou říši, byl zlý. Se svými přísluhovači, kteří také tehdy vznikli, vytvořil hmotný svět jako místo k uvěznění pro ty, kdo upadnou. Proto je známý jako „Demiurg“, tedy „Tvůrce“.

3 lidé. Aeon (Sofia), který spadl z božské říše, byl zajat a uvězněn v tomto hmotném světě v tělech lidí. Mnoho lidí má v sobě tuto božskou jiskru. Lidé s jiskrou touží uniknout z tohoto světa; ti, kteří to neudělají, jsou prostě jako ostatní zvířata, určená k tomu, aby zemřeli a poté přestali existovat.

4 Spása. Božská jiskra může z lidí uniknout pouze poznáním, odkud pochází, jak se sem dostala a jak se může vrátit. Jinými slovy, vysvobození z tohoto hmotného světa může přijít jedině osvobozením skrze poznání (gnóza).

5 Božský Vykupitel. Toto poznání však nelze získat z tohoto světa, protože tento svět je zlý; musí být proto přineseno zvenčí. V křesťanských formách gnosticismu (existují i jiné formy, které nevykazují žádnou jasnou vazbu na křesťanství) je ten, kdo přináší toto poznání, Kristus, který přichází shora, aby zprostředkoval gnózu nezbytnou pro spásu. Protože do tohoto světa skutečně patřit nemůže, ve skutečnosti se zde ani nenarodil. Někteří gnostici tvrdili, že Ježíš se zdál být pouze člověkem, to znamená, že jeho tělo bylo jen preludem, mělo pouze fyzický vzhled. Toto je doketický pohled, který jsme již viděli. Jiní tvrdili, že Kristus byl božský eon, který dočasně obýval skutečné tělo muže Ježíše, počínaje jeho křtem, a který ho pak opustil na konci jeho života, před jeho ukřižováním. Poté ho vzkřísil z mrtvých a přivlastnil si ho, aby po svém vzkříšení předal své tajné učení.

6 Církev. Mnoho gnostiků tvrdilo, že křesťané, kteří věří v Krista a dělají dobré skutky, mohou mít po smrti určitou dávku spásy. Skutečný a slavný posmrtný život však přijde pouze k samotným gnostikům, těm, kteří mají v sobě božskou jiskru a kteří si osvojili úplné poznání o tajemství spásy. Toto jsou „vyvolení“.

7 Etika. Zdá se, že gnostici zpravidla věřili, že jelikož lidské tělo bylo zlé, mělo se s ním zacházet tvrdě, aby duch chtěl uniknout. Tito gnostici pak nabádali k přísně asketickému životnímu stylu.

Několik textů z Nag Hammadi nám pomohlo k vysvětlení těchto mýtů, které tyto názory vyjadřují; pravděpodobně v nich lze spatřovat určitou básnickou skladbu spíše než je brát jako výrokové pravdy nebo historické náčrty toho, co se „skutečně“ stalo v mýtické minulosti. Mnohé z nich jsou jen interpretacemi židovských písem, zejména úvodních kapitol Genesis, které poskytují další palivo pro mytologickou představivost. Další texty jsou poetickými úvahami o božské říši, potřebě osvobozujícího poznání a povaze světa či lidského místa v něm. Ještě další obsahují útoky na doslovně smýšlející křesťany, kteří nedokázali rozpoznat tuto pravdu. Zdá se, že i několik gnostických textů, které se dochovaly na jiných místech, tedy mimo sbírku z Nag Hammadi, sdílí mnoho z těchto základních perspektiv.

Zpět na trať: Tomáš jako gnostické evangelium

Vědci nadále diskutují o tom, zda lze Tomášovo evangelium vnímat jako gnostické evangelium. Kniha zjevně neuvádí gnostický mýtus o stvoření a vykoupení. Ale to neuvádí ani mnoho jiných gnostických textů. Navíc, jak jsme již viděli, existuje zde celá řada výroků přisuzovaných Ježíši, které se vyskytují také v negnostických zdrojích. Současně také velké množství výroků, které mohou připadat na první pohled čtenářům jako zcela záhadné, dává smysl, když jsou čteny ve světle základního gnostického mýtu, který jsem právě vyložil. Například mnoho z těchto výroků podporuje představu, že uvnitř posluchače je božská jiskra, která má nebeský původ. Tato jiskra upadla tragicky do tohoto hmotného světa, kde se dostala do těla a je uvězněna v chudobě; a v tomto stavu zapomněla na svůj původ (neboli je „opilá“). Je třeba jí znovu probudit (neboli „vystřízlivět“) poznáním pravdy o tomto hmotném světě a ochuzeném fyzickém těle, které obývá. Ježíš je ten, kdo sděluje tuto pravdu. Jakmile duch získá toto poznání, bude schopen svléknout toto tělo smrti, někdy symbolizované jako

oděv, a uniknout z tohoto hmotného světa. Bude mít spásu, život věčný; znovu se připojí k božské říši a bude vládnout nade vším. Tato slova skutečně vypadají gnosticky.

Navíc, jak jsem již naznačil, v tomto evangeliu není ani slovo o Ježíšově ukřižování a vzkříšení. U tohoto autora se zdá, že nezáleží na žádné z pozemských činností Ježíše: není zde ani slovo o jeho zázracích, setkáních či zkušenostech. Důležité je pouze Ježíšovo tajné učení. Spasení nepřináší prostřednictvím svého Umučení, nýbrž tím, že předává poselství nezbytné pro osvobození z této zbídačené hmotné existence.

Nejenže není Ježíšova tělesná zkušenost pro Tomášovo evangelium důležitá, ale irelevantní je i fyzická existence věřících. Z tohoto důvodu nemají lidské události na osobní úrovni ani dějiny samotné žádné důsledky. Boží království není něco, co lze v budoucnu očekávat. Představte si například, že řeknete :

„Jeho učedníci mu řekli: „Království přijde kdy?“ „Nepřijde podle očekávání. Neřeknou: „Hle, tady je to‘ nebo, Hle tam‘, ale království Otce je rozšířeno na celé zemi a lidé je nevidí.“ (Výrok 113)

Království je zde nyní pro ty, kteří vědí, kdo jsou a odkud přišli; není to fyzické místo mimo osobu, ale spása je „jednotou“ - jednotou s božskou říší, odkud gnostik přišel:

"Ježíš řekl: 'Když vám ti, kteří vás vedou, říkají:' Hle, království je v nebi, "pak vás tam předejdou ptáci. Když vám říkají: „Je v moři,“ předejdou vás ryby. Ale království je ve vás a mimo vás. Když poznáte sebe, budete poznáni a uvědomíte si, že jste dětmi živého Boha. Když však sami sebe nepoznáte, přebýváte v chudobě a sami jste chudobou “ (Výrok 3).

Tento hmotný svět a tělo, které obýváme, jsou tedy jen špatnou výmluvou pro naši existenci. Pouze díky poznání (= gnózi) - poznání své pravé identity, jak ji odhalil živý Ježíš - může člověk uniknout a užívat si bohatství v Království Otce. Toto je silné poselství, které je v ostrém kontrastu s názory hlásanými jinými ranými křesťany, kteří například tvrdili, že hmotný svět je dobrý, protože byl stvořen Bohem, a že Boží království bude fyzicky přítomno na Zemi v blízké budoucnosti a že tato spása nepřišla pochopením Ježíšova tajného poselství, ale vírou v jeho smrt a vzkříšení.

Zdá se nepravděpodobné, že by historický Ježíš učil obě tyto věci, což vyvolává řadu zajímavých a důležitých historických otázek. Protože Tomášovi výroky představují mírné nebo dokonce velké odchylky od výroků synoptických evangelií - tj. I když jsou v zásadě podobné, ale s několika změnami tu a tam - je tedy možné, že Tomáš nám zaznamenal Ježíšova slova přesněji než Synoptici? Některé další Tomášovi výroky nelze v Novém zákoně vůbec najít. Mohly by být některé z nich autentické? Jak je celá tato kolekce stará, je z prvního století? Nebo byla sestavena až později?

Učenci se o tyto otázky rvali zuby nehty od chvíle, kdy byla kniha objevena. A ani nyní, po více než padesáti letech, žhavé debaty neutichají. Namísto toho, abych procházel všemi detaily, mi dovoluňte abych vysvětlil pozici, která mi připadá nejpravděpodobnější.

Na jedné straně se mi nezdá, že by Tomášovo evangelium používalo synoptická evangelia k formulování své podoby Ježíšových výroků. Důkazní břemeno v těchto věcech, jak jsem již zmínil, nese ten, kdo tvrdí, že autor použil jako zdroj jiný dokument. Nejjistějším indikátorem čerpání z jiného zdroje jsou podobné a rozsáhlé slovní paralely. Ale to je přesně to, co mezi

Tomášem a Synoptiky nenajdeme. Existuje zde mnoho podobných výroků, ale jen málo rozsáhlých slovních korespondencí, a to i po zohlednění skutečnosti, že Synoptici jsou napsáni v řečtině, ale Tomáš koptsky. Navíc bych měl poukázat na to, že kdyby Tomáš použil synoptiky, bylo by těžké vysvětlit, proč vynechal většinu Ježíšových výroků, z nichž mnohé by byly relevantní pro jeho agendu.

Pravděpodobně je tedy lepší předpokládat, že autor, který si říká Tomáš, znal řadu Ježíšových výroků a že těmto výrokům porozuměl zvláštním způsobem na základě svých znalostí toho, co jsem nazval gnostickým mýtem. Shromáždil tyto výroky, některé staré, některé nové, a vložil je do evangelia určeného pro jeho komunitu, komunitu, která neuznávala důležitost Ježíšovy smrti a vzkříšení, ale jen jeho tajného poselství. Jeho sbírka - soudě tak podle gnostických základů některých výroků - byla pravděpodobně vytvořena někdy na počátku druhého století. Některé výroky, které zaznamenal, však mohou představovat skutečné Ježíšovo učení. Jak uvidíme v další kapitole, každý z těchto výroků – stejně jako všechny výroky, které jsou údajně od Ježíše v každém jiném dochovaném zdroji – je třeba posuzovat případ od případu.

Mimo Kánon: Závěr

Stručně řečeno, nezdá se, že by existovalo mnoho informací o historickém Ježíši mimo kánon Nového zákona. Chtěl bych zdůraznit, že tento závěr není založen na teologickém úsudku o nejvyšší důležitosti Nového zákona. Je to úsudek, který by musel vyvodit každý, kdo se pečlivě dívá na historické záznamy, ať už je křesťan, žid, muslim, buddhista, hinduista, agnostik nebo ateista! I když existuje spousta dalších evangelií, jsou téměř vždy z pozdní doby a plné legend. Jistě, Petrovo evangelium nám může teoreticky poskytnout nějaké potvrzující informace o Ježíšových posledních hodinách a koptské Tomášovo evangelium může uchovávat některá nezávisle zaznamenaná Ježíšova slova. Ale ani při velkorysém pohledu na tyto knihy nám neposkytnou žádnou významnou pomoc v našem úsilí dozvědět se, co Ježíš skutečně řekl, udělal a zažil. Bez ohledu na to, z které strany se na to podíváte, tak se musíte spolehnout jen na Nový zákon, pokud chcete vědět o životě historického Ježíše.

Křesťanské zdroje v kánonu

V našem zkoumání však nejsme nutně omezeni jen na čtyři evangelia. Neboť v Novém zákoně je třiatdvacet dalších knih. Určitě by si tedy někdo mohl myslet, že nám mohou poskytnout další informace. Koneckonců je napsali někteří z Ježíšových prvních následovníků. Co nám tedy tyto další novozákonní knihy říkají o historickém Ježíši?

Bohužel opět nic moc. Můžete se o tom přesvědčit sami: jednoduše si přečtěte celý Nový zákon od evangelií, přes Skutky až do konce Zjevení, a vytvořte si seznam všeho, co tam bylo řečeno o Ježíšově životě. Možná budete sami překvapeni. Nebudete vůbec potřebovat celý list papíru. Tyto knihy samozřejmě říkají hodně o Kristově díle spásy, jeho vzkříšení a současných skutcích po vzkříšení. Ale říkají sotva něco o tom, co Ježíš řekl, udělal a zažil mezi okamžikem, kdy se narodil, a chvílí, kdy zemřel - což je koneckonců období, které nás zajímá, pokud chceme něco vědět o „historickém“ Ježíši.

Pro ilustraci tohoto problému uvažte apoštola Pavla který byl autorem spisů nacházejících se za evangelií, který by nám o Ježíšově životě měl říci více. Pokud si prohlédneme jeho spisy, co tam najdeme? V následujícím seznamu jsem se snažil být vyčerpávající. Pavel nám říká, že se Ježíš narodil z ženy (Gal 4: 4; to samozřejmě není nijak zvlášť užitečný údaj - člověk si klade otázku, jaká jiná alternativa by asi mohla být!), A že se narodil jako Žid (Gal. 4: 4), údajně z rodu krále Davida (Ř 1: 3). Měl bratry (1 Kor 9: 5), z nichž jeden se jmenoval Jakub (Gal 1,19). Měl dvanáct učedníků (1. Kor. 15: 5; alespoň předpokládám, že to má na mysli, když zde zmiňuje „dvanáct“) a svou službu praktikoval mezi Židy (Římanům 15: 8). V noci, kdy byl zrazen, měl se svými učedníky poslední jídlo (1 Kor 11:23). **3)** Pavel ví, co Ježíš řekl při tomto posledním jídle (1. Kor. 11: 23–25). Nakonec ví, že Ježíš zemřel při ukřižování (1 Kor 2,2). Samozřejmě také ví o Ježíšově vzkříšení, ale tady se zajímám jen o to, co nám říká o Ježíšově životě před jeho smrtí.

Kromě slov, která zazněla při Poslední večeři, se Pavel zmiňuje ještě o dvou Ježíšových výrociích o tom, že by se křesťané neměli rozvádět (1 Kor 7:11; srov. Marek 10: 11–12) a že by měli platit svému kazateli (1 Kor 9:14; srov. Lukáš 10: 7). Ještě další Pavlovo učení zní podobně jako Ježíšova slova zaznamenaná v evangeliích - například, že křesťané by měli platit daně (Řím 13: 7; srov. Marek 12:17) a že by měli plnit Mojžíšův zákon tím, že budou milovat svého bližního jako sami sebe (Gal 5:14; srov. Mat. 22: 39–40). Ale Pavel nijak nenaznačuje, zda ví, že také Ježíš řekl tato slova.

Pavel toho říká hodně o důležitosti Ježíše, zvláště o důležitosti jeho smrti, vzkříšení a jeho bezprostředního návratu z nebe. Ale pokud jde o historické informace, tak to, co jsem právě uvedl, je vše, co existuje. Představte si, co bychom o Ježíši vůbec nevěděli, kdyby tyto dopisy byly naším jediným zdrojem informací. Neuslyšíme zde žádné podrobnosti o Ježíšově narození nebo o rodičích nebo o raném životě, nic o jeho křtu nebo pokušení na poušti, nic o jeho učení o blízkosti Božího království. Nemáme žádný náznak, toho že by někdy řekl nějaká podobenství, že by někdy někoho uzdravil, vyhnal démona nebo někoho vzkřísil z mrtvých. Nedožvěděli by jsme se nic o jeho proměnění nebo triumfálním vstupu do Jeruzaléma, nic o jeho očištění chrámu, nic o jeho výslechu před Sanhedrinem nebo soudu před Pilátem, nic o jeho odmítnutí zástupem ve prospěch Barabáše, nic o tom jak se mu posmívali, o jeho zbičování atd. Historikovi, který chce vědět o tradicích týkajících se Ježíše - nebo o samotném historickém Ježíši - dochované Pavlovy dopisy moc nepomohou. Stejně tak i jiní autoři Nového zákona.

Jakkoli se nám to může zdát divné, tento závěr ještě zcela nevyčerpal všechny možnosti kanonických zdrojů mimo naše dochovaná evangelia. Možná si myslíte, že pokud nám nepomůže žádný jiný autor Nového zákona, že zde již není kam se obrátit, kromě evangelií. Ale jak se ukázalo, není to tak zcela pravda!

Zdroj Q

Jedním z nejkontroverznějších a nejdiskutovanějších zdrojů, které vědci použili ke studiu života historického Ježíše, je kupodivu dokument, který vůbec neexistuje. Většina vědců si je

však zcela jistá, že kdysi skutečně existoval a že ho lze alespoň teoreticky rekonstruovat. Tento dokument se nazývá „Q.“

Abychom pochopili, co Q je (nebo co byl), musíme vzít v úvahu několik důležitých aspektů novozákonních evangelií. Jak jsem již zmínil, první tři se nazývají „Synoptická evangelia“. Je to proto, že na rozdíl od Janova evangelia vyprávějí mnoho stejných příběhů, někdy i slovo od slova stejně, takže při vzájemném srovnávání lze stránky položit vedle sebe v paralelních sloupcích. To znamená, že je lze „vidět společně“, což je doslovný význam řeckého výrazu „synoptický“. Jak se ale dá vysvětlit, že tři starověké dokumenty obsahují tolik stejných epizod, často ve stejném pořadí a často dokonce ve stejném znění? Tato otázka se někdy nazývá „synoptický problém“. Odpověď je zřejmá téměř pro každého, kdo na tomto problému pracoval nějakou dobu. Všechna tato tři evangelia musela mít jeden nebo více společných zdrojů. To znamená, že všichni anebo alespoň dva z nich je kopírovali. Buď všichni zkopírovali stejný zdroj, nebo dva z nich zkopírovali z třetího, nebo jeden zkopíroval z dalšího a sloužil pak jako kopie pro třetího, nebo ... ve skutečnosti jsou možnosti téměř nekonečné. V polovině devatenáctého století vědci vyvinuli teorii, která se nazývá „hypotéza čtyř zdrojů“. Tato hypotéza je založena na předpokladu, že Markovo evangelium bylo napsáno jako první a že jej Matouš a Lukáš - nezávisle na sobě - použili jako zdroj pro svá evangelia. Toto je dnes zdaleka nejběžnější názor mezi vědci v oboru; pokud jste tomu nakloněni, můžete si o tom snadno přečíst důkazy. 4)

Tento pohled mimo jiné snadno vysvětluje, proč všechna tato tři evangelia mají někdy přesně (nebo téměř přesně) stejný příběh (Matouš a Lukáš jej zkopírovali od Marka), proč někdy Matouš a Marek mají příběh, který není u Lukáše (Matouš ho zkopíroval z Marka, ale Lukáš se rozhodl ho nezkopírovat) a proč Marek a Lukáš mají nějaké příběhy, které nemá Matouš (Lukáš ho zkopíroval, ale Matouš ne). Může nám také vysvětlit těch velmi málo případů, kdy Marek má příběh nebo část příběhu, který se nenalézá ani u Matouše, ani u Lukáše. Oba, možná z vlastních důvodů, se rozhodli ho nevzít. Zůstává však jeden docela zřejmý problém (a spousta nepříliš zřejmých): Co s výroky a příběhy nalezenými u Matouše a Lukáše - které jsou někdy znovu zapsány přesně stejnými slovy - které se však nenacházejí u Marka? Ve skutečnosti jich je spousta - celé příběhy o ďáblu a třech pokušení Ježíše na poušti (Mat. 4: 1-11; Lukáš 4: 1-13), podobenství o velké svatební hostině (Mat. 22: 1-14; Lukáš 14: 15-24), výroky o Blahoslavenství (Mt 5: 3-12; Lukáš 6:17, 20-23) a spousta jiných jednotlivých výroků. Téměř veškerý tento materiál který není u Marka a je u Matouše i Lukáše se skládá z Ježíšových výroků (pokušení je jednou z hlavních výjimek). Vzhledem k tomu, že tento materiál nemohli získat od Marka, jaký tedy byl jejich zdroj?

Existují důvody k domněnce, že ani Matouš, ani Lukáš tyto příběhy nekopírovali jeden od druhého. 5) To ponechává ve hře pouze jedno věrohodné vysvětlení jejich shody v těchto nemarkových tradicích (je to jedno vysvětlení se spoustou variant, u nichž se dá představit, jak se to stalo): oba měli přístup k jinému zdroji, který se již pro nás nedochoval.

Toto je ten zdroj, který vědci nazývají Q. S domněnkou o jeho existenci poprvé přišli němečtí vědci, kteří se, poněkud bez fantazie, rozhodli jej nazvat jednoduše „Zdroj“ (německy Quelle - odtud jednopísmenná zkratka „Q“, se kterým se setkáte ve všech novozákonních studiích i ve zbytku této knihy). Podle přísné definice se Q skládá z materiálu, který je společný pro Matouše a Lukáše, ale nenachází se u Marka. Jak jsem již naznačil, tento materiál se skládal

téměř výhradně z výroků - ale ne tak úplně: kromě příběhu o pokušení obsahoval Q také příběh Ježíše jak uzdravuje syna setníka (Matouš 8: 5–13; Lukáš 7: 1–10).

Co ještě obsahoval? Určitě tam měl některé z nejznámějších Ježíšových výroků. Obsahoval například blahoslavenství (Lukáš 6: 20–23) a Otčenáš (Lukáš 11: 2–4); zahrnoval příkazy milovat své nepřátele, nesoudit ostatní a nebát se, co jíst a co si oblékat (Lukáš 6: 27–42; 12: 22–32); a poskytl řadu známých podobenství (např. Lukáš 12: 39–48; 14: 15–24). Realita je však taková, že nemáme celkový obraz toho, co Q obsahoval, protože náš jediný přístup k němu je prostřednictvím shody u Matouše a Lukáše v pasážích, které u Marka nebyly. I když tedy můžeme říci, co v něm pravděpodobně bylo, je těžké říci, co tam nebylo. Zdůrazňuji tento bod, protože řada vědců přišla s těžkými argumenty – ve skutečnosti se vzdušnými zámky - o skutečnosti, že Matouš a Lukáš se neshodují v příbězích o Ježíšově umučení, které se u Marka nenacházejí, a z toho vyvodili, že Q nemohlo mít vyprávění o umučení. Ve skutečnosti však nevíme, zda Q obsahoval příběh o umučení. Nemáme ho!

Na mnoho učenců zapůsobila zejména podobnost, která je mezi Q a Tomášovým evangeliem. Je zajímavé, že před objevením Tomáše byl jeden z hlavních argumentů, které se někdy používaly proti hypotetické existenci Q, že by první křesťané nemohli vytvořit sbírku Ježíšových výroků bez toho aby tam zmínili jeho smrt a vzkříšení. A pak se objevil Tomáš - evangelium složené výhradně z Ježíšových výroků bez jakéhokoliv popisu jeho smrti a vzkříšení!

Podobnost mezi Tomášem a Q by však pravděpodobně neměla být hnána až do krajnosti, z důvodů, o kterých jsem se již zmínil. Q totiž měl nějaké příběhy; to znamená, že v něm nebyly pouze výroky. Mohl mít i příběh o ukřižování; prostě to nemůžeme vědět. A byl tradován mnohem dříve než Tomáš. Vzhledem k tomu, že jej používal nezávisle Matouš i Lukáš, pravděpodobně někdy na počátku 80. let, musel být v té době již v oběhu. Většina vědců si myslí, že byl napsán dlouho předtím, pravděpodobně ještě před Markem (jehož autor ho evidentně sám nepoužíval), pravděpodobně tedy v 50. nebo 60. letech n. l.

Pokud je tomu tak, představuje pro nás nejstarší - i když nečekaný! Zdroj pro studium historického Ježíše. V této souvislosti a v očekávání některých problémů, na které se později zaměřím, bych měl poukázat na to, že Q je přeplněné apokalyptickými výroky z Ježíšových rtů, výroků, ve kterých předpovídá bezprostřední konec věku v katastrofickém aktu soudu seslaném od Boha.

Další rané zdroje

Na závěr této diskuse zdůrazním velmi stručně důvod, proč je nejběžnější vysvětlení vztahu synoptických evangelií označován jako hypotéza čtyř zdrojů. Už jsme viděli dva zdroje, které se skrývaly za evangelii Matouše a Lukáše, jmenovitě Marek a Q. Existují však některé příběhy, které se nacházejí pouze u Matouše (např. Návštěva mudrců, Ježíšovy pokyny o almužně a podobenství o perle s velkou cenou; Mt 2: 1–12; 6: 1–8; 13: 45–46) a další se nacházejí také pouze v Lukášovi (např. Ježíš jako dvanáctiletý ; Zacheus na platanu; a

podobností o dobrém Samaritánovi a o marnotratném synovi; Lukáš 2: 1–52; 10: 29–37; 19: 1–10; 15: 11–32). Obecně se nepředpokládá, že by si pisatelé evangelií tyto příběhy vymýšleli jako celek (vzhledem k tomu, že ke svým spisům používají jiné zdroje, je to poněkud nepravděpodobné). Pokud si je nevymysleli, pak je určitě získali z nějakého místa - buď z písemného dokumentu, který se již nedochoval, nebo z ústní tradice, kterou slyšeli. Z pohodlnosti označují vědci tyto speciální zdroje dostupné pro Matouše jako „M“ a zdroje dostupné pro Lukáše jako „L“. Jelikož se jedná o zdroje, které poskytli materiál který se nalézal buď u Matouše, nebo u Lukáše, není s čím je srovnat, aby bylo možné rozhodnout o jejich základní podobě. Nevíme například, zda M (nebo L) byl pouze jeden zdroj nebo skupina zdrojů, ať už psaných nebo ústních. Mohl to být jediný dokument dostupný autorovi Matouše (nebo Lukáše), nebo několik dokumentů, nebo celá řada příběhů, které byly předány ústně, nebo kombinace všech těchto možností.

Jelikož tyto zdroje také předcházely vznik evangelií, do nichž byly začleněny, mohly by také obsahovat nejstarší soubor Ježíšových výroků a skutků.

Zdroje Kánonu: Závěr

Mohli bychom mluvit dále o zdrojích, které se skrývají za evangelií Nového zákona, ale řekl jsem již dost, abychom mohli pokračovat v našem pátrání. Základní body, které je třeba v této fázi připomenout, jsou tyto: (1) Rané a spolehlivé zdroje mimo Nový zákon – ať už pohanské, židovské nebo křesťanské – se o Ježíši zmiňují jen velmi málo, s výraznou výjimkou u Petrova evangelia a Tomáše. (2) V Novém zákoně je kromě čtyř evangelií velmi málo informací o Ježíšově životě. (3) Evangelia jsou proto našimi nejlepšími zdroji, jak se pokusit zjistit, co Ježíš skutečně řekl a udělal. (4) Tato evangelia jsou založena na dřívějších zdrojích – jako je Q – které lze do určité míry rekonstruovat.

Zároveň bych měl zdůraznit, že tyto prameny k sepsání evangelií se potýkají se stejnými problémy, jaké jsme našli u evangelií: i ony tlumočí tradice, které se mezi křesťany roky a roky předávaly jen ústním podáním mezi křesťany, kteří tyto příběhy někdy změnili – skutečně si někdy tyto příběhy i vymýšleli – když je převyprávěli. Nyní je čas zjistit, co s těmito problémy udělat. Vzhledem k tomu, že prameny, které máme k dispozici, nejsou vždy historicky přesné, jak je nejlépe využít k určení toho, co se skutečně stalo v životě historického Ježíše?

6

Jak můžeme rekonstruovat život Ježíše?

Ztratily jsme mnoho času hledáním historických zdrojů, které by nás mohli informovat o Ježíši z Nazareta. Historické zdroje jsou jako nástroje v mechanice, jedna věc je mít je, ale druhá věc je vědět, jak je používat. V této fázi musíme zvážit, co udělat se zdroji, které máme, aby nám pomohli určit, co Ježíš řekl, udělal a zažil. Začnu tím, že se zamyslím nad tím, jaké zdroje by si každý historik přál, a pak se zamyslím nad tím, jak se naše dostupné zdroje přibližují těmto přáním historiků.

Seznam přání historika

Historici samozřejmě musí určit nějaká kritéria, kterým zdrojům lze věřit a kterým ne - stejně jako porota u soudu při procesu vraždy musí rozhodnout, kterému ze svědků lze věřit. Při rekonstrukci jakékoli minulé události - ať už je to letecká katastrofa v roce 1930, kacířství v roce 1030 nebo ukřižování v roce 30 - by ideální situací byly zdroje, které (a) jsou četné, takže je lze vzájemně porovnávat (čím více, tím lépe!); b) pocházejí z doby blízké samotné události, takže bude méně pravděpodobné, že by byly založeny na doslechu nebo legendě; c) byly vytvořeny nezávisle na sobě, takže jejich autoři nejsou ve vzájemné tajné dohodě; d) vzájemně si neodporují, takže jeden nebo více z nich nemusí být nutně chybným; e) jsou vnitřně konzistentní, takže vypadají spolehlivě; a (f) nejsou vůči předmětu zaujaté, takže nezkrusí svou zprávu tak, aby sloužila jejich vlastním účelům.

Jsou novozákonní evangelia - naše hlavní zdroje pro rekonstrukci Ježíšova života - takovými zdroji? Než se budu zabývat touto otázkou, dovoluji mi ještě jednou zdůraznit, že zde nerozhoduji o hodnotě těchto knih, nesnažím se podkopat jejich autoritu pro ty, kdo v ně věří, ani nezpochybňuji že jsou důležité jako náboženské nebo teologické dokumenty. Místo toho se ptám jako historik: Jsou tyto knihy spolehlivé pro rekonstrukci toho, co Ježíš vlastně řekl a udělal? Jak se shodují s našim seznamem přání?

Na druhou stranu máme zjevně štěstí, že Ježíšův život je prezentován v několika starověkých pramenech. V některých ohledech o něm nejsme tak dobře informováni, jako o jeho následovníku Pavlovi nebo některých dalších starověkých osobnostech, jako je Cicero, který nám zanechal četné spisy napsané vlastní rukou (samozřejmě nemáme nic, co by napsal sám Ježíš). Ale jako o člověku žijícím před dvěma tisíci lety máme o Ježíši neobvyklé množství zdrojů, více než o všech jeho současnicích. A je obzvláště užitečné mít tolik nezávislých zpráv o jeho slovech a činech - to znamená, víme že autor Marka neznal Q; Jan pravděpodobně nečetl Synoptiky; Pavel, který psal dříve, než bylo napsáno kterékoli z evangelií, zjevně nevěděl, nic o tom co napíše, stejně jako nemáme žádný důkaz, že by oni četli Pavla a tak dále. Máme tedy poměrně četné a nezávislé zprávy o Ježíši z antického světa, a to vše je zjevně k dobru.

Na druhé straně, tyto zprávy nejsou, jak jsme viděli, nezaujatými zprávami nestranných pozorovatelů, napsanými blízko času událostí, které vyprávějí. Všechny jsou - až na malé výjimky, jako jsou zprávy Josephuse a Tacita - od vlastních Ježíšových následovníků, kteří měli skutečný zájem o to, co se o něm říká, a kteří psali dlouho poté, co se to stalo (třicet pět až šedesát pět let). Tito autoři navíc nebyli sami očitými svědky. Byli to křesťané, kteří ani neznali žádné očitě svědky. Mluvili odlišným jazykem než očití svědkové, žili v různých zemích a oslovovali různé publikum s různými potřebami a obavami. A i kdyby to byli očití svědkové, stejně bychom museli jejich svědectví pečlivě prozkoumat. Víra těchto autorů a potřeby jejich publika totiž ovlivnily způsob, jakým vyprávěli své příběhy o Ježíši.

Každý z těchto autorů - jak nám to dva doslova říkají - zdědil své příběhy z dřívějších písemných zdrojů. Každý z těchto zdrojů měl také svou vlastní perspektivu. A než se kdokoli začal obtěžovat psaním příběhů o Ježíši, šířili se ústně po celá léta mezi křesťany, kteří je vyprávěli z různých důvodů: měli zvětšit význam Ježíše, přesvědčit ostatní, aby v něj uvěřili, poučovat ty, kteří měli napravit svůj vztah s Bohem, aby ukázali, jak porozuměl Hebrejským písmům, aby povzbudili své následovníky k naději, kterou jim jeho slova mohou přinést atd. Jak tyto ústně vyprávěné příběhy kolovaly, byly měněny tak, aby vyhovovaly účelům, pro které byly právě určeny. A byly stále znovu upravovány, až byly zapsány do takových ztracených dokumentů jako byl Q a ještě dále, než byly přepsány autory našich evangelií.

Je důležité si uvědomit, že tento pohled není založen pouze na vědecké představivosti. Máme pro to důkazy, z nichž některé jsem již uvedl v předchozích kapitolách.

Právě proto, že tyto dokumenty měly takový význam pro lidi, kteří uvěřili v Ježíše jako Syna Božího, je znepokojující, že byli zjednodušeně řečeno, méně historické a více náboženské. Neměli zájem poskytovat nestranná fakta o historii pro nestranné pozorovatele, ale hlásat svou víru v Ježíše jako Božího Syna. Pro věřící to byla „dobrá zpráva“. Není to však nutně dobrá zpráva také pro historiky, kteří zkoumají perspektivu autorů evangelií a jejich zdrojů, aby rekonstruovali to, co Ježíš skutečně řekl, udělal a zažil. Jak lze jako historické prameny použít „dokumenty víry“, jako jsou evangelia – tedy spisy vytvořené věřícími pro věřící k podpoře víry?

Používání našich zdrojů: Některá ze základních pravidel

Než se budu věnovat některým konkrétním kritériím, které vědci vymysleli, dovolu mi říci něco o několika velmi základních metodologických principech, o kterých většina historiků souhlasí, že mohou být aplikovány na naše zdroje.

Čím dříve, tím lépe

Obecně platí, že historické zdroje, které jsou co nejblíže události, mají větší pravděpodobnost, že budou přesné než ty, které se nacházejí dále. Toto samozřejmě není absolutní a vždy platící pravidlo – někdy mohou pozdější zdroje vylíčit události přesněji než ty dřívější. Ale obvykle tomu tak není a zvláště ne ve starověku, kdy pozdější autoři neměli k dispozici výzkumnou techniku a systémy k vyhledávání dat, které máme dnes k dispozici. Obzvláště ve starověkém světě platí pravidlo, že čím dříve, tím lépe.

Logický princip, zvláště když se jedná o starověké zdroje, spočívá v tom, že když se událost předává a koluje jako zpráva, existuje stále větší příležitost k tomu, aby se změnila – dokud není téměř zcela dopletena. Čím méně času uplynulo v procesu přenosu, tím méně času zbývá na změnu a přehánění. Pokud tedy chcete vědět o montanistech, kteří žili na konci druhého století, je lépe zkoumat zdroje z jejich doby než zdroje vytvořené o dvě století později. Z hlediska naší vlastní studie to znamená, že by měly být zvláště ceněny ty nejstarší zdroje. Z našich čtyř novozákonních evangelií je nejnovějším Jan, napsaný pravděpodobně asi šedesát nebo sedmdesát let po událostech, o kterých vypráví. Celkově je méně pravděpodobné, že bude více přesný než Marek, napsaný o nějakých třicet let dříve. (Připomeňme si, co Jan udělal s datem a časem Ježíšovy smrti!) Stejně tak i Petrovo a Tomášovo evangelium, která, přestože se spoléhají na dřívější materiály, sama o sobě evidentně vznikla na počátku druhého století. Podle tohoto principu by naším nejlepším zdrojem ze všech měl být Pavel (který nám toho bohužel moc neříká), a pak Q (tj. společný zdroj sdílený Matoušem a Lukášem pro příběhy, které se u Marka nenacházejí) a Marek, následovaný M (Matoušův zvláštní zdroj) a L (Lukášův) a tak dále.

Teologické přednosti / historické nedostatky

Během křesťanských dějin bylo pravděpodobně nábožensky nejvýznamnějším a teologicky nejsilnějším popisem Ježíšova života evangelium Jana. Jan říká takové věci o Ježíši, které se nikde jinde v Písmu nenacházejí: například pouze zde je Ježíš identifikován jako „Slovo“, které bylo od počátku všech dob, které bylo s Bohem a které bylo Bohem, Slovo, které se stalo tělem a přebývalo mezi námi (1: 1–14); pouze zde Ježíš tvrdí, že je rovný Bohu (10:30); pouze zde Ježíš říká, že každý, kdo ho viděl, viděl Otce, a že každý, kdo ho odmítá, odmítá Otce a že každý, kdo v něj věří, bude mít věčný život s Otcem (5: 22–24; 6:40) ; 14: 9). Toto jsou silné teologické výroky. Pokud by je však skutečně řekl Ježíš, mohl by se historik zeptat: proč se nikdy nevyskytují ve zdrojích, které byly napsány dříve než Jan? U Marka, Q, M nebo L nic podobného nenajdete - natož u Pavla nebo Josephuse. Jakkoli mohou být tato prohlášení o Ježíši pro věřícího pravdivá, je těžké si myslet, že představují to, co skutečně řekl svým učedníkům.

A tedy je druhé orientační pravidlo, kterým se historici řídí: zprávy o Ježíši, které jsou zřetelně naplněny vysoce rozvinutou teologií, jsou méně pravděpodobné, že jsou historicky přesné. Důvod se vztahuje k našemu prvnímu pravidlu: pozdější zdroje mají tendenci být více teologicky orientované než ty dřívější, protože delší doba umožnila větší teologickou reflexi. A tak knihy jako Jan a Tomáš - které mohou občas uchovávat důležité historické informace - nejsou pro historika tak cenné jako zdroje, které neprosazují tak výrazný teologický program.

Dejte si pozor na zaujatost

Poslední pravidlo je úzce spjato s předchozími dvěma. Někdy je možné u autora odhalit jasnou zaujatost – například když téměř každý příběh v jeho účtu přivádí ať už nenápadně nebo zjevně, ke stejnému bodu. Něco z toho jsme již viděli například v Petrově evangeliu, jehož pomsta na židovském lidu se vybarvuje téměř v každé epizodě.

Kdykoli můžete izolovat autorovy předsudky, můžete na ně vzít ohled při uvažování nad jeho zprávou. To znamená, že prohlášení která podporují jeho zaujatost by pak měla být brána s rezervou (ne je nutně zahodit, ale pečlivě prozkoumat). Příkladem je zpráva v Petrově evangelii, že to byl židovský král Herodes a jeho dvůr, kdo nechal Ježíše ukřižovat. Ve všech našich dalších raných zdrojích je tím odpovědným římský místodržitel Pilát. Petrova zaujatost vůči Židům by se proto neměla při hodnocení jeho zprávy přehlédnout. Když jsem to všechno řekl o obecném hodnocení našich zdrojů, jaká konkrétní kritéria můžeme tedy použít na tradice o Ježíši, které se v nich uchovávají?

Specifická kritéria a jejich odůvodnění

V průběhu posledních padesáti let historici tvrdě pracovali právě na této otázce a vyvinuli metody pro odhalování historicky spolehlivých informací o Ježíšově životě. Předem musím říci, že se jedná o velmi diskutovanou oblast výzkumu, kdy někteří velmi chytrí a kompetentní historici (a jen docela málo jich je méně kompetentních) vyjadřují odlišné názory jak na to, jaká kritéria použít, tak i na to, jaké závěry je třeba vyvodit shodují-li se kritéria.

Zde bych rád načrtl několik metodických principů, které z těchto debat vyplynuly. Jak uvidíte, každé z nich je skutečně logické a logice je třeba rozumět, aby samotné kritérium nevypadalo beznadějně svévolně. Zejména by zde mohlo pomoci použití analogie: historik je v mnoha ohledech jako státní zástupce. Snaží se předložit případ soudu a očekává se, že ponese důkazní břemeno. Stejně jako je tomu u soudu jsou zde určité druhy důkazů uznávány jako přípustné a je třeba pečlivě zkoumat svědky. Jak to tedy můžeme udělat?

Hromada svědectví: Kritérium nezávislé atestace

V každém soudním řízení je lepší mít několik svědků, kteří mohou poskytnout konzistentní svědectví, než mít pouze jednoho, zvláště pokud lze prokázat, že se svědci navzájem nebavili, aby byl jejich příběh sladěn. Silný případ podpoří několik svědků, kteří se nezávisle shodnou na sporném bodu. Tak je to i s historií. Událost zmíněná v několika nezávislých dokumentech je spíše historická než událost zmíněná pouze v jednom. Tím není popřeno, že jednotlivé dokumenty mohou poskytovat spolehlivé historické informace. Ale bez dalších důkazů je často nemožné zjistit, zda si jednotlivý zdroj příběh nevymyslel, nebo neposkytl jeho zkreslenou verzi.

Jak jsme již viděli, máme ve skutečnosti řadu nezávislých zdrojů o životě Ježíše. Pravděpodobně lze s jistotou říci, že Marek, apoštol Pavel a autoři Q, M, L a Jan psali nezávisle na sobě. Navíc jsme viděli, že Tomášovo evangelium, možná i Petrovo evangelium, a určitě Josephus, byly vytvořeny nezávisle na našich dalších dochovaných zprávách. To znamená, že pokud existuje tradice o Ježíši, která je zachována ve více než jednom z těchto dokumentů, nikdo z nich ji samostatně nevymyslel, protože ostatní o tom také věděli. A jestliže se tato tradice nachází v několika těchto zdrojích, pak se výrazně zvýší pravděpodobnost jejího původu na samém začátku tradice, od kterého se nakonec všechny odvozují, tedy zpátky od historického Ježíše.

Chtěl bych zdůraznit, že toto kritérium nefunguje u zdrojů, které nejsou nezávislé. Například příběh Ježíše a takzvaného bohatého mladého vládce se nachází ve třech našich evangeliích (Matouš 19: 16–22; Marek 10: 17–22; Lukáš 18: 18–23). Ale protože Matouš a Lukáš převzali tento příběh od Marka - za předpokladu hypotézy čtyř zdrojů, o které jsme diskutovali v [kapitole 5](#) - není proto možno jej nezávisle testovat. Z tohoto důvodu kritérium nezávislého osvědčení nefunguje u příběhů které se nalézají ve všech třech synoptických evangeliích, protože zdrojem těchto příběhů je Marek, nebo mezi kterýmikoliv dvěma z nich, protože jsou buď od Marka, nebo od Q.

Za jakých okolností by potom toto kritérium mohlo fungovat? Některé příklady mohou pomoci objasnit tuto věc: (a) Příběhy, ve kterých se Jan Křtitel setkává s Ježíšem na začátku jeho služby, lze najít v Markovi, v Q (kde je vysvětleno Janovo kázání) a v Janovi. Proč všechny tyto tři zdroje, nezávisle na sobě, zahajují Ježíšovu službu jeho setkáním s Janem Křtitelem? Možná proto, že to takto skutečně začalo. b) Říká se, že Ježíš má bratry v Markovi (6: 3), Janovi (7: 3) a Pavlově prvním dopise Korintským (9: 5); kromě toho Marek, Pavel (Gal 1,19) a Josephus všichni jmenují jednoho bratra jako Jakuba. Závěr? Ježíš měl pravděpodobně bratry a jeden z nich se pravděpodobně jmenoval Jakub. (c) Ježíš vypráví podobenství, ve kterém přirovnává Boží království k semeni v Markovi, Q a v Tomášově evangeliu. Závěr?

Je zřejmé, že toto kritérium má svá omezení. Je důležité zdůraznit, že pouze proto, že některá tradice se nachází pouze v jednom zdroji - například podobenství o dobrém Samaritánovi se vyskytuje pouze u Lukáše - není tím automaticky diskvalifikována jako historicky nepřesná. To jen znamená, že toto kritérium ukazuje, které tradice jsou s větší pravděpodobností autentické, ale neukazuje nám, které z nich jsou nutně neautentické, což je kritický rozdíl! Rovněž mnohonásobně doložená tradice nemusí být nutně autentická. Místo toho je jen pravděpodobnější, že bude autentická. To znamená, že je-li tradice doložena nezávisle dvěma nebo více prameny, pak musí být přinejmenším starší než všechny prameny, které ji zaznamenávají. Ale to není totéž, jako říkat, že proto musí pocházet až od časů Ježíše. Mohlo by se například stát, že mnohonásobně doložená tradice pochází z let bezprostředně po Ježíšově smrti, přičemž různé podoby tohoto příběhu byly vyprávěny v různých komunitách. Z tohoto důvodu musí být toto naše první kritérium doplněno dalšími.

Jaká divná věc! Kritérium odlišnosti

Nejkontroverznější kritérium, které historici používají a často i nesprávně používají k prokázání autentické tradice z Ježíšova života, se někdy nazývá „kritérium odlišnosti“. Toto kritérium není tak těžké vysvětlit, vzhledem k tomu, co jsme již viděli v evangeliích.

Každý svědek u soudu přirozeně řekne věci tak, jak je viděl. Při hodnocení podstaty případu je tedy třeba vzít v úvahu perspektivu svědka. Kromě toho má někdy svědek na výsledku soudního řízení vlastní zájem. Otázka, která se neustále objevuje, se tedy týká výpovědí zainteresovaných stran: Zkreslují, nebo dokonce fabulují, svědectví z vlastních důvodů? Pro starověké literární zdroje (a ani pro ty moderní) tato analogie samozřejmě úplně nefunguje. Autoři ze starověkého světa nebyli pod přísahou aby sdělovali historická fakta, Ale při zkoumání starověkých pramenů musí historik vždy dbát na perspektivu svědka. Víme, že raní křesťané si vymýšleli a upravovali příběhy o Ježíši. Nikdo to nezpochybňuje: jinak bychom si museli myslet, že Ježíš skutečně nechal ožít hliněné vrabce, když mu bylo pět

let, a když ho dráždili, zabil své mladé kamarády a vyšel ze svého hrobu při zmrtnýchvstání s hlavou sahající nad oblaka, podepřen anděly vysokými jako mrakodrapy a odhaloval tajné gnostické doktríny svým žákům ještě dlouho po svém vzkříšení. Nikdo nevěří, že všechny tyto příběhy se skutečně staly (alespoň nikdo, koho jsem kdy potkal). Jak tedy došlo k jejich sepsání? Někdo je vymyslel a řekl je dalším lidem a nakonec se dostaly až do rukou autora – pokud si je nevymyslel on sám.

Jak ale můžeme vědět, které příběhy byly vymyšleny a které jsou historicky přesné? První věc, kterou je třeba udělat, je určit, jaké druhy věcí o Ježíšovi říkali například raní křesťané, z jiných dochovaných dokumentů a zjistit, zda tradice vyprávěné o jeho vlastních výroci a činech jasně podporuje tyto křesťanské názory. Co když ano? Pak je tu alespoň teoretická možnost, že tyto výroky a skutky byly vymyšleny právě proto, aby podpořili názory, které byly některým křesťanům drahé.

Co když výrok nebo skutek připisovaný Ježíši na druhé straně zjevně nepodporuje křesťanskou věc, nebo je dokonce proti ní? Tradici tohoto druhu by křesťan evidentně nevytvořil. Proč to tedy bylo zachováno v tradici? Možná proto, že se to skutečně stalo. „Nepodobné“ tradice, tedy ty, které nepodporují jasný křesťanský program, nebo které se zdají být proti němu, je obtížné vysvětlit, pokud by nebyly autentické. Jsou proto nejspíš historické.

Chci aby bylo zcela jasno ohledně omezení u tohoto kritéria. To, že Ježíšův výrok nebo skutek náhodou odpovídá tomu, co o něm říkali křesťané, neznamená, že nemůže být přesný. Je zřejmé, že první učedníci následovali Ježíše právě proto, že si vážili věcí, které řekl a udělal. Určitě by o něm vyprávěli příběhy, které obsahovaly takové věci. Kritérium tedy na jedné straně může pouze vrhat stín pochybností na určité tradice. Když například v Tomášově evangeliu dětství mladý Ježíš křísí děti z mrtvých nebo zázračně řeší chyby svého otce v tesařské dílně, vypadá to jako věci pocházející z pozdější křesťanské představivosti. A když je v koptském evangeliu Tomáše řečeno, jak Ježíš odhaluje tajné doktríny gnózi hrstce následovníků, je to příliš úzce spjato s gnostickou teologií, než aby to bylo mimo podezření. Kritérium odlišnosti je však nejlépe použít nikoli v negativním smyslu k prokázání toho, co Ježíš neřekl nebo neudělal, ale v pozitivním smyslu, jak ukázat, co pravděpodobně udělal.

Možná bude lépe toto kritérium objasnit poskytnutím několika krátkých příkladů, kde by to mohlo fungovat. Jak jsme viděli, Ježíšovo spojení s Janem Křtitelem na začátku jeho služby je mnohonásobně doloženo. V některých tradicích se říká, že Ježíš byl pokřtěn Janem. Je to tradice, kterou by si „vymyslel“ křesťan? Pravděpodobně ne. Zdá se totiž, že většina prvních křesťanů chápala, že člověk, který byl pokřtěn, byl duchovně nižší než ten, kdo křtil. Tento názor je naznačen již v Matoušově evangeliu, kde najdeme Jana, který protestuje, že on je ten, kdo by měl být pokřtěn Ježíšem, nikoli naopak (Matouš 3:14). Jaký závěr lze z toho vyvodit? Je asi těžké si představit, že by si křesťan vymyslel příběh o Ježíšově křtu, protože ho lze chápat tak, že byl Janovým podřízeným, je tedy pravděpodobnější, že se tato událost skutečně stala. Příběh, kde Jan zpočátku odmítá pokřtít Ježíše, na druhé straně není vícekrát doložen (nachází se pouze u Matouše) a zdá se, že slouží k jasnému křesťanskému programu. Z tohoto důvodu, i když u Janovy neochoty nelze prokázat, že je křesťanskou zprávou, může se přesto zdát podezřelá.

Další příklad. Podle všech čtyř kanonických evangelií a možná i podle Pavla byl Ježíš na konci života zrazen jedním ze svých vlastních následovníků. Je to příběh, který by si vymyslel věřící křesťan? Chtěli by křesťané toto přiznání, že Ježíše vydal jeden z jeho nejbližších přátel a

spojenců? Zdá se to nepravděpodobné: Ježíš by jistě byl u svých nejbližších obklopen úctou. Proč tedy zde máme tuto tradici, která je, jak jsem zdůraznil, nezávisle doložena? Možná je to proto, že se skutečně stala.

Poslední, docela zřetelný příklad. Nejranější křesťané věnovali značné úsilí tomu, aby přesvědčili nekřesťanské Židy, že Mesiáš musel trpět a umřít, a že ve skutečnosti bylo Ježíšovo ukřižování Božím plánem. Proč bylo pro ně tak těžké o tom přesvědčit ostatní? Protože před křesťanskou zvěstí o Ježíši tam nebyli žádní Židé, alespoň pokud to víme, kteří by věřili, že Mesiáš bude ukřižován. Naopak, Mesiáš měl být velkým a mocným vůdcem, který osvobodí Izrael od jeho despotických vládců. Křesťané, kteří chtěli hlásat o Ježíši že je Mesiáš, by si nevymysleli tento příběh, že byl ukřižován, protože jeho ukřižování vyvolalo takový skandál. Apoštol Pavel tuto skutečnost nazývá hlavním „kamenem úrazu“ pro Židy (1 Kor 1,23). Odkud tedy pochází tato tradice? Muselo se to skutečně stát.

Na druhou stranu zase jiné Ježíšovy výroky a skutky tímto kritériem neprojdou. Například v Markově evangeliu, když Ježíš předpovídá, že má jít do Jeruzaléma, a že ho tam zákoníci a starší odmítnou a ukřižují, a on za tři dny vstane z mrtvých, hlásá přesně to, co o něm říkali raní křesťanští kazatelé. Tato předpověď utrpení nemůže projít kritériem odlišnosti. Znamená to tedy, že Ježíš nepředpovídal svou vlastní smrt? Ne nutně. Znamená to, že jestliže to udělal, nemůžeme to potvrdit pomocí tohoto kritéria. V Janově evangeliu například Ježíš tvrdí, že je roven Bohu, což je tvrzení, které se dokonale shoduje s tím, co o něm říkali někteří křesťané na konci prvního století, kdy bylo napsáno Janovo evangelium. Znamená to, že Ježíš toto tvrzení ve skutečnosti neřekl? Ne nutně. Znamená to, že tuto tradici nemůže potvrdit tímto kritériem. Jde o to, že historici musí vyhodnotit všechny tradice o Ježíši, aby zjistili, zda se shodují s vírou a praktikami raných křesťanů, kteří je hlásali, aby mohli učinit nějaký závěr ohledně jejich historické spolehlivosti. Jedním z problémů inherentních kritérií, jak jste asi uhodli, je to že toho o tom čemu raní křesťané věřili a co praktikovali nevíme tolik, kolik bychom chtěli. Navíc to, co víme, naznačuje, že věřili a praktikovali celou řadu věcí. Z těchto důvodů je snazší učinit si úsudek týkající se konkrétní tradice, když projde oběma kritérii, o nichž jsme diskutovali (nezávislé osvědčení a odlišnost). A úsudek si lze učinit ještě snadněji, když tato tradice projde i třetím kritériem.

Kritérium kontextové důvěryhodnosti

Pravděpodobně nebudete u soudu věřit svědkovi, pokud jeho svědectví neodpovídá tomu, co již víte o faktech případu. Totéž platí pro historické dokumenty. Pokud má údajný nově „objevený“ deník pocházet z rukou „průzkumníka západních teritorií Spojených států Joshua Harrisona“ a je datován do roku 1728, víte, že tu je problém.

U starověkých dokumentů musí spolehlivá tradice odpovídat historickému a sociálnímu kontextu, kterého se týká. U tradice evangelií to znamená, že Ježíšovy výroky, činy a zkušenosti musí být věrohodně součástí historického kontextu Palestiny v prvním století, aby jim bylo možné důvěřovat jako spolehlivým. Jakékoli Ježíšovo prohlášení nebo čin, který v této souvislosti „nedává smysl“, je automaticky podezřelý.

Jako příklad toho, co mám na mysli, mohu uvést gnostický výrok z Tomáše. Například ve výroku 37, když Ježíš odpovídá na otázku učedníků o tom, kdy ho znovu uvidí, říká jim: „Až se svléknete bez studu, a vezmete své šaty a položíte si je pod nohy jako docela malé děti a

pošlapete je tehdy uvidíte Syna Živého a nebudete mít strach. “ Je mnohem snazší umístit tento výrok do kontextu druhého století, kdy měl gnostický mýtus, který dával tomuto výroku smysl, vliv, než za Ježíšových dnů.

Některé z tradic novozákonních evangelií nedopadnou dobře ani u tohoto kritéria. Například v Ježíšově rozhovoru s Nikodémem v Janovi 3 je slovní hříčka, která vytvořila v Nikodémově mysli určitý zmatek. Ježíš mu říká: „Musíš se narodit shora,“ ale Nikodém nechápe, co to znamená „Musíš se narodit znovu.“ Toto nedorozumění je velmi pochopitelné, protože řecké slovo pro „shora“ znamená také „znovu“. Nikodém musí proto požádat o vysvětlení, což vede Ježíše k tomu, aby s ním diskutoval o významu nebeského narození. Z historického hlediska je problém celá tato pasáž (jedna z oblíbených pasáží mnoha dnešních křesťanů!) Problém spočívá v tom, že zmatek způsobil Ježíš slovem které použil a které má tento smysl pouze v řečtině, v jazyce čtvrtého evangelia, ale nemůže být takto replikován v aramejštině, jazyku, kterým mluvil sám Ježíš. V aramejštině slovo pro „shora“ totiž neznámá také „znovu“. Výsledek? Pokud by tato konverzace proběhla (neprojde ani jedním z našich dalších kritérií), nestala by se přesně tím způsobem jak je popsána v Janově spisu.

Trochu odlišný problém kontextové důvěryhodnosti nastává v Janovi 9:22, kde nám je řečeno, že někteří lidé se báli veřejně přiznat, že uvěřili v Ježíše, protože „Židé“ již souhlasili s tím, že každý, kdo vyznává víru v Ježíše jako Mesiáše mělo být „vyloučen ze synagogy“. Máme pádný důvod si myslet, že se něco takového stalo až později v prvním století - ale ne za Ježíšových dnů, kdy židovští vůdci ve skutečnosti nepřijali žádné právní předpisy týkající se Ježíše nebo jeho následovníků. Je tedy pravděpodobné, že příběh vyprávěný ve čtvrtém evangeliu není historicky přesný.

Na rozdíl od ostatních dvou kritérií má toto kritérium přísně negativní funkci. Zatímco předchozí dvě se zastávají tradice, pokud je doložena dvěma nebo více nezávislými zdroji nebo pokud jde o příběh, který by křesťané nevymysleli. Tak toto třetí kritérium se používá k argumentaci proti tradici, která neodpovídá tomu, co víme o historických a sociálních souvislostech doby za Ježíšova života.

Závěr

Abych to shrnul. Víme, že křesťané upravovali a vymýšleli příběhy o Ježíši, a že naše písemné prameny uchovávají jak historicky spolehlivé informace, tak i teologicky motivované zprávy. S ohledem na tuto situaci se můžeme spolehnout nejvíce na historicky přesné tradice, které jsou nezávisle doloženy řadou zdrojů, které vypadají tak, že nebyly vytvořeny pro potřeby rané křesťanské komunity a které také mají smysl v kontextu Palestiny v prvním století.

Nakonec bych měl zdůraznit, že s ohledem na osobu historického Ježíše, nebo dokonce s ohledem na jakoukoli historickou osobu, nemůže historik vyvodit nic jiného, než stanovit historickou pravděpodobnost. V žádném případě nemůžeme rekonstruovat minulost s absolutní jistotou. Jediné, co můžeme udělat, je vzít důkazy, které se dají použít, a podle svých nejlepších schopností určit, co se pravděpodobně stalo. Vědci se ale vždy neshodnou na konečných výsledcích jejich práce. S tím se ale nedá nic dělat. Minulost nelze nikdy empiricky dokázat, lze ji pouze rekonstruovat.

Ilustrace kritérií: Ježíšův raný život

Na závěr bych chtěl ukázat, jak lze použít tato kritéria, která jsem právě uvedl, s ohledem na rané tradice u Ježíšova narození a raného života. Tradice jsem uspořádal do dvou hlavních témat: co nemůžeme vědět (nebo máme vážný důvod k pochybnostem) a co evidentně můžeme.

Co nemůžeme vědět (nebo o čem bychom mohli pochybovat)

Narození. Tradice popisující že Ježíšova matka byla panna, je v Matouši i Lukáši, a do té míry je tedy nezávisle doložena. ¹⁾ Vědcům však vždy připadalo podivné, že tato tradice - která byla jistě důležitou věcí, kterou je třeba znát! - není v našich nejranějších zdrojích nikde jinde doložena, dokonce ani u autorů, kteří by měli skutečný zájem na propagaci této skutečnosti, že Bůh sám byl ve skutečnosti Ježíšovým otcem. Marek například chápe, že Ježíš je v určitém smyslu Boží Syn (Marek 1:11), ale když zmiňuje jeho rodinu, včetně jeho matky, neříká nic o neobvyklých okolnostech jeho narození (např. Marek 3: 31). Jan ve skutečnosti zmiňuje Josefa a nazývá ho Ježíšovým otcem (Jan 1:45), a zdá se tedy, že předpokládá, že Ježíš se narodil normálním způsobem. A Pavel, který si také myslí, že Ježíš je Syn Boží, říká, že Ježíš se narodil z ženy (Gal 4: 4), ale neříká nic o tom, že by ta žena byla pannou.

Oba tyto zdroje, které zmiňují narození z panny, mají o tuto nauku nepochybný zájem. Podle Matouše narození z panny naplňuje proroctví (Matouš 1:23) a podle Lukáše ukazuje, že ve skutečnosti byl Božím synem (Lukáš 1:35). To znamená, že s ohledem na kritérium odlišnosti existuje u raných křesťanů spousta důvodů, proč by si vymyslely myšlenku o panenském narození, kterou většina historiků jako historický údaj zpochybňuje.

Ve finále však samozřejmě neexistuje žádný způsob, jak se dozvědět něco o sexuálním životě Ježíšových rodičů, než se jim narodil.

Betlém. Všechna čtyři naše evangelia předpokládají, že Ježíš pocházel z Nazareta. Ale dva z nich - opět Matouš a Lukáš - nezávisle na sobě tvrdí, že se narodil v Betlémě. Zkoumali jsme tyto tradice již v [Kapitola 2](#), a viděli, že (a) zdroje jsou v klíčových bodech navzájem nekonzistentní (pokud má Matoušova zpráva pravdu, je těžké pochopit, jak může být pravdivý také Lukáš, a naopak); b) oba vytvářejí vážný historický problém, když se vezmou podle jejich vlastních podmínek (např. celosvětové sčítání lidu za vlády Caesara Augusta v Lukáši); a c) oba měli jasný důvod, proč chtěli potvrdit, že Ježíš pochází z Betléma, protože hebrejský prorok předpovídal, že odtud přijde vládce (Mk 5: 2; citováno v Matoušovi 2: 6). Výsledkem je, že kritičtí historici považují tradici o Ježíšově narození v Betlémě za velmi problematickou.

Ostatní jedinečné tradice. Příběhy narození, které jsou jedinečné buď u Matouše, nebo u Lukáše, mají ještě menší nárok na historickou autenticitu, protože nejsou samozřejmě mnohonásobně doloženy (jsou jedinečné!). Navíc žádná z nich nesplňuje kritérium odlišnosti. Například Matoušova zpráva o návštěvě moudrých mužů, kteří následovali hvězdu, mimo jiné ukazuje, že samotné nebe hlásalo narození tohoto dítěte všem, kdo měli oči, aby to viděli (pravděpodobně v plném znění, Num 24:17). Příběh dále ukazuje, že židovští vůdci odmítli Ježíše (nepřipojili se k moudrým mužům při uctívání dítěte, které bude králem, i když věděli, kde se má narodit) a že - s Herodem jako jejich hlavním vůdcem - ve

skutečnosti usilovali o chlapcův život. Tato témata předjímají i konec Matoušova evangelijního příběhu, kde židovské nepřátelství vede až k Ježíšově popravě. Jinými slovy, jedná se u všech o teologicky nasměrované tradice (tj. Nepocházejí kritériem odlišnosti), které se objevují pouze v jednom zdroji (žádné nezávislé osvědčení), které nejsou nijak zvlášť brzké (M). Podobné připomínky lze učinit i u ještě problematičtějších zpráv, které jsme již diskutovali u Lukáše - sčítání lidu, když byl Quirinius guvernérem Sýrie, adorace v chrámu od Simeona a Anny a další.

Co pravděpodobně můžeme vědět

Na druhou stranu jiné tradice týkající se Ježíšova raného života lze pravděpodobně považovat za historicky spolehlivé, pokud jsou testovány různými našimi kritérii.

Původ z Nazareta. Ježíš prý pochází z Nazareta podle všech čtyř evangelií (Matouš 4:13; Marek 1: 9; Lukáš 4:16; Jan 1:45) a i v jiných starověkých pramenech se mu někdy říká „Ježíš Nazaretský“ (např. Skutky 3: 6). To znamená, že tato tradice prochází kritériem nezávislého atestu s vynikajícím výsledkem. Navíc, jak jsme právě znovu viděli, Matouš a Lukáš museli kličkovat, aby vysvětlili, jak je to možné, že se Ježíš narodil v Betlémě, když každý věděl, že pochází z Nazareta. Tato rozsáhlá tradice tedy prochází kritériem odlišnosti (tj. Ani Matouši, ani Lukáši to nevadilo).

A co je ještě důležitější, s ohledem na odlišnost je těžké si představit, proč by si křesťané chtěli tuto tradici vymyslet. Nazaret byla malá, neznámá a zcela bezvýznamná vesnice. Moderní archeologové odhadují jeho velikost v době Ježíše na přibližně 1 500 až 2 000 osob. Není ani zmíněna v hebrejské Bibli, ani ve spisech Josephuse, který, jak si možná pamatujete, měl na starosti židovské vojenské operace v Galilei a ve svých mnoha svazcích spisů toho o této oblasti měl mnoho co říci. Co by se tedy dalo získat tvrzením, že Ježíš pocházel z malé vesnice s jedním koněm, jako je Nazaret (srov. Jan 1:45)? Pokud byste chtěli mluvit o mocném izraelském Mesiáši, určitě byste ho nechali vzejít z centra moci, Jeruzaléma nebo možná z Betléma. Není proto pochyb o tom, že tradice o Ježíši pocházejícím z Nazareta je tak pevně zakořeněna v tradici právě proto, že je historicky přesná. Ježíš vyrostl v nedůležité vesnici mimo hlavní cestu.

Narodil se a žil jako Žid. Pravděpodobně není důvod dokazovat, že všechny naše zdroje vykreslují Ježíše jako Žida - pocházel z židovského domova, byl obřezán jako Žid, uctíval židovského Boha, dodržoval židovské zvyky, řídil se židovským zákonem, interpretoval Židovská písma atd. Navzdory některým divokým tvrzením moderních ideologů, například některých nacistů, kteří by upřednostňovali, aby byl Ježíš blondatý, modrooký Árijec, je tradice Ježíšova židovského původu a výchovy pevně zakořeněna ve všech našich tradicích na všech úrovních.

Jeho rodiče. Ježíšovi rodiče jsou všude považováni za Židy. Jak jsme již viděli, pocházeli z Nazaretu, malé venkovské vesnice v Galileji, v severní části toho, o čem si dnes myslíme, že je Izrael. V našich pramenech jsou důsledně jmenováni jako Josef a Marie (např. Nezávisle v Mat 1: 16–18; Marek 6: 3; Lukáš 2: 5, 16; 3:23; Jan 1:45; dokonce i rabínské zdroje nazývají jeho matkou „Miriam“). V žádné z našich tradic nejsou příběhy o Josefovi poté, co Ježíš zahájil svou veřejnou službu. Obvykle se proto předpokládá, že do té doby zemřel. Myšlenku, že když byl zasnoubený s Marií, byl už stařec, najdeme ale až ve druhém století, kdy se někdy používá k

vysvětlení, proč nikdy neměli sex. Ale podle prvních zpráv v z evangelií toto nemá absolutně žádný základ.

O Josefovi v evangeliích, mimo vyprávění o narození, je řečeno jen to, že byl obyčejným dělníkem (Matouš 13:55, který se také našel, možná nezávisle na Matoušovi, v Tomášově evangeliu dětství 13). Řecké slovo používané k popisu jeho profese je tekton, obvykle je překládáno jako „tesař“. Ale toto slovo by mohlo odkazovat na řadu povolání, která zahrnovala práci s rukama - například kameník, zedník nebo kovodělník. Tekton byl každopádně dělníkem nižší třídy. Pokud by Josef pracoval se dřevem, bylo by to při výrobě věcí, jako jsou pluhy, jha a brány, ale ne jemné truhlářiny (tedy Tomášovo evangelium dětství). Pro hrubou analogii s naší moderní dobou bychom si mohli o Josefovi myslet že byl stavební dělník. Je těžké si představit, proč by si křesťané chtěli tuto tradici vymyslet.

Marie údajně přežila svého syna podle několika našich prvních zdrojů. Nemáme ani žádné spolehlivé informace o tom, co si o něm vlastně myslela, protože tradice, podle které věděla, že je Božím Synem ještě před jeho narozením, nejsou mnohonásobně doloženy - vyskytují se pouze u Lukáše - a zjevně neprojdou kritériem odlišnosti.

Jeho bratři a sestry. Ježíš měl evidentně sourozence. Jak jsem již zdůraznil, o jeho bratrech se zmiňují Marek, Jan, Josephus a Pavel. Jeho sestry se objevují u Marka (3:32; 6: 3). Někdy se tvrdilo, že to ve skutečnosti nebyli jeho skuteční bratři a sestry. Slavný překladatel latinské Vulgaty Jeroným například tvrdil, že jsou to jeho bratrance - i když v našich zdrojích není pro tyto lidi použito řecké slovo „bratranec“. Jeroným byl pro velkou část lidí přesvědčivý, protože jen velmi málo lidí v jeho kruzích dokázalo číst řecky! Jiní tvrdí, že to byli jeho nevlastní sourozenci, z Josefova předchozího manželství. Tato tvrzení se vztahují k římskokatolické nauce, že Marie byla pannou nejen v době, kdy se narodil Ježíš, ale i po zbytek svého života, kdy nakonec, protože nebyla zkažená hříchem, vystoupila do nebe. V evangeliích však o tom nic není, a proto je přirozené předpokládat to, že se Josef a Marie zapojili do sexuálního vztahu a měli velkou rodinu. Ježíš byl pravděpodobně nejstarším dítětem.

Jeho jazyk a vzdělání. Existuje několik doložených tradic, že Ježíš mluvil aramejsky. Někdy například evangelia citují jeho slova doslova, aniž by je překládali do řečtiny (viz Marek 5:41; 7:34; Jan 1:42). To by dávalo smysl kontextu, protože aramejšтина byla v prvním století běžným mluvním jazykem Židů v Palestině. Navíc tu neexistoval žádný důvod, aby kdokoli vymýšlel tuto tradici. Takže splňuje všechna tři naše kritéria. V evangeliích je také naznačeno, že Ježíš mohl číst Písma v hebrejštině (např. Lukáš 4: 16–20; viz také Marek 12:10, 26), a že se dokonce stal známým jako jejich vykladač. Někdy se mu například říká „rabín“, tedy „učitel“ (viz Marek 9: 5; Jan 3: 2). Ze stejné doby, existují nezávisle doložené tradice, že ti, kdo věděli o Ježíšově původu, byli jeho učením překvapeni (Marek 6: 2; Jan 7:15). Společně nám tyto zmínky naznačují, že se naučil číst jako dítě - to znamená, že měl určité vzdělání - ale že ho lidé, kteří ho znali, jako dospělého, nepovažovali za intelektuální superhvězdu.

Neexistují žádné tradice, které by konkrétně naznačovaly, že Ježíš mluvil řecky, i když se někteří historici domnívají, že pokud žil v Galileji, kde byla řečtina široce známá, je možné že se z ní něco naučil. Někteří navíc měli podezření, že při svém soudu komunikoval s Pilátem Pontským v řečtině - i když jak později uvidíme, je velmi obtížné přesně vědět, co se tehdy stalo. V nejlepším případě můžeme říci, že je přinejmenším možné, že Ježíš mluvil trojjazyčně - že běžně mluvil aramejsky, že uměl alespoň číst Hebrejská písma a že byl schopen trochu komunikovat v řečtině. Ale řečtina je podle mého názoru nejméně jistá.

Jeho mládí. Jsme zcela v temnotě ohledně Ježíšova raného života. Jediná tradice, která se o něm zmiňuje mezi dětstvím a dospělostí, bez ohledu na to, co najdeme v pozdějších dětských evangeliích, se vyskytuje pouze u Lukáše. To znamená, že není nezávisle atestována. Navíc slouží k jasnému teologickému cíli zobrazit Ježíše jako „zázračné dítě“ již ve věku dvanácti let (Lukáš 2: 41–52). Mohli bychom předpokládat, že měl normální dětství - ale bohužel si nejsme ani jisti, jak by to „normální“ dětství ve venkovské Galileji vypadalo. Pravděpodobně by se učil pracovat se svým otcem - ať už jako tesař, který vyrábí jha a brány, nebo něco podobného. Sám se v Markovi 6: 3 nazývá tekton.

První, cokoliv historicky jistého co se o Ježíši po jeho mládí dozvídáme je, že byl Janem pokřtěn jako dospělý. Jeho křest, jak zdůrazním v [kapitola 9](#), je stejně historicky jistý jako cokoli v evangeliích, kromě jeho ukřižování. Většina čtenářů evangelií však nechápe jeho význam. Abychom neudělali stejnou chybu, budeme se muset dozvědět mnohem více o kontextu, ve kterém se Ježíš objevil v Galileji a Judsku, někdy na konci 20. let našeho letopočtu, jako veřejná osobnost.

7

Ježíš v kontextu

Jak jsem předeslal na konci předchozí kapitoly, nemůžeme se jednoduše pustit do úvah o Ježíšových slovech a činech s opatrným použitím kritérií které jsem vysvětlil, aniž bych nejprve něco řekl o jejich historickém kontextu. Pokud totiž nebudeme chápat Ježíše v jeho vlastním kontextu, potom ho vytrhneme z kontextu a téměř jistě ho nepochopíme. Dovolte mi zdůraznit tento bod dříve, než půjdu kupředu.

Úvod do problému

Realita je taková, že kdykoli změníte kontext něčeho (slova, výroku, gesta, akce), změníte i to, co znamená. Ve skutečnosti nic, co zažíváme prostřednictvím kteréhokoli z našich smyslů, nám nedává smysl bez kontextu, což je další způsob, jak říci, že kontext má mimořádný význam. Mohl bych to demonstrovat mnoha různými způsoby, ale protože následující kapitoly se budou zabývat slovy - Ježíšovými slovy a slovy, která popisují jak jeho slova, tak jeho skutky - rozhodl jsem se ukázat, že pokud změníte kontext slova, změníte i to co znamená.

Myslím, že bych to mohl ilustrovat jedním slovem, které každý z nás někdy slyšel nebo četl. Abychom se dostali tak daleko, jak jen můžeme, uvažujme proto o slově „kámo“ (angl. dude). „Kámo“ je druh slova (každé slovo je vlastně druhem slova), které vždy znamená něco, co je posluchačům zcela zřejmé v souvislosti s jeho kontextem - tj. Kdo jsou, kde žijí a kdy . Na jednom místě bude slovo „kámo“ obvykle odkazovat na šviháka - obyčejného a sofistikovaného člověka, který se oblékl do devítky a rád vypadá kultivovaně. Nakonec se toto slovo stalo odkazem na kohokoli, kdo byl moderním městským člověkem, na rozdíl od někoho, kdo žil v zemi. A tak ranče kámošů byly a jsou místy, kam by městští lidé mohli chodit, aby se naučili jezdit na koních, chytat lasem skot, žvýkat slámu a dělat cokoli jiného, co by vyhovovalo jejich venkovské fantazii.

Když jsem byl na střední škole v 70. letech, slovo „kámo“ dostalo úplně jiný význam. Byl to termín, který člověk použil k pozdravu jiného chlapa: „Hoj, kámo.“ V této souvislosti byste to nikdy neřekli někomu, koho neznáte, a nikdy, vůbec nikdy někomu, koho nemáte rádi. Byl to ten druh zasvěceného výrazu, který označoval pouto přátelství - obvykle mezi kluky.

V různých kontextech toto slovo znamenalo různé věci (viz např. Vězeňská scéna Jacka Nicholsona ve filmové klasice Dennise Hoppera Easy Rider). Nedávný vývoj se však stal ještě zajímavějším. Asi před šesti lety se můj syn který byl v páté třídě vrátil domů ze školy. Když vešel do dveří, řekl jsem: „Hoj, kámo.“ Jeho reakce mě šokovala: "Tati, takhle mi neříkej!"

"Proč ne?"

"Copak nevíš, co je to kámo?"

"No, myslel jsem, že ano." Co je teda kámo? "

"Kámo jsou velbloudí pohlavní žlázy."

Osobně jsem si myslel, že je to úžasné. Řekl jsem o tom dobrému příteli a on si to také myslel. Když teď zvedne telefon, řeknu mu: „Hoj velbloudí gonádo.“

A pokud jste se v polovině 90. let 20. století zdravili s dětmi na střední nebo vysoké škole, budete nyní vědět, že kámo začalo dnes znamenat něco úplně jiného. Ve skutečnosti to teď již nic neznamená. Jedná se o citoslovce zcela postrádající obsah, kterým se začíná věta a jejímž cílem je vyjádřit jen pocit nadšení: „Kámo, měl jsi být včera v obchodě“ (na rozdíl od toho, co byste mohli tušit, kámo se v této větě nepoužívá jako oslovení - to znamená k oslovení osoby, kterou nazýváš kámo; je to výraz vyjadřující nulový zájem nebo vzrušení).

A tak to jde dále. Nové kontexty, nové významy; změníte kontext, změníte význam. Totéž platí o každém slově v každém jazyce, kterým se kdy mluvilo. A o každé kombinaci slov: Znamená věta „je to tak špatné“ vždy to samé? A o každém gestu: Co to znamená stát se zdviženou rukou nad hlavou a zdviženým prstem nahoru? A o každé akci: Co to znamená políbit někoho na tvář? A vlastně o všem v naší lidské zkušenosti.

Moje okamžitá poznámka: pokud chcete porozumět slovům a činům - včetně slov a činů Ježíše - musíte pochopit jejich kontext.

Úplné vysvětlení Ježíšova kontextu by vyžadovalo vlastní rozsáhlou vícerozměrnou studii. Ale můžu zde zmínit alespoň něco, abychom mohli začít a pomohlo nám to pochopit, co Ježíš řekl a udělal. Za prvé, Ježíš byl židovský muž žijící v prvním století našeho letopočtu na římském území Galileje. Jaké to tam bylo?

Politické krize v Palestině a jejich důsledky

Dávná historie Palestiny byla dlouhá a složitá a zde se budu zabývat jen nepatrným aspektem, konkrétně tím, který měl přímý vliv na kontext Ježíšova dospělého života ve 20. letech naší éry. **1)** Stručně řečeno, politické dějiny země nebyly asi osm set let šťastné; bylo to osm století pravidelných válek a prakticky trvalé cizí nadvlády. Severní část země, království „Izraele“, byla v roce 721 př. n. l. zničena Asyřany; pak asi o stopadesát let později, v letech 587–86 př. n. l., bylo Babylónany dobyté jižní království „Judsko“. Jeruzalém byl srovnán se zemí, chrám byl zničen a vůdci lidu odvedeni do exilu. Asi o padesát let později byla Babylónská říše zabrána Peršany, kteří ukončili nucené vyhnanství a umožnili judským vůdcům návrat domů. Chrám byl přestavěn a kněz který byl odpovědný za chrám, „velekněz“, dostal správu jako místní vládce lidu. Jednalo se o muže ze starověké rodiny, jehož stopa sahá stovky let zpět k knězi jménem „Zadok“. Konečnou autoritou nad zemí a jejími lidmi byl samozřejmě perský král.

Tento stav pokračoval téměř dvě století, až do dobytí země Alexandrem Velikým, vládcem Makedonie. Alexander svrhl Perskou říši a dobyl většinu zemí kolem východního Středomoří až po současnou Indii. Přivedl se sebou řeckou kulturu do různých regionů, které dobyl, budoval řecká města a školy a gymnázia (centra řecké kultury), podporoval přijetí řecké kultury a náboženství a podporoval používání řeckého jazyka. Alexander zemřel jako mladý muž v roce 323 př. n. l. Generálové jeho armády si rozdělili jeho říši a Palestina padla pod vládu Ptolemaia, generála odpovědného za Egypt. Po celou tu dobu zůstával židovský velekněz místním vládcem v judské zemi.

Je těžké vědět, jak rozšířený nebo intenzivní byl antagonismus vůči cizí vládě po většinu tohoto období, vzhledem k řídkým zdrojům které máme. Mnoho Židů bezpochyby nesnášelo

skutečnost, že jejich vlastní vládci jsou odpovědní cizí moci. Nakonec byli vyvoleným lidem jediného pravého boha Izraele, Boha, který prohlásil, že je bude chránit a bránit výměnou za jejich oddanost. Byla to země, kterou jim slíbil, a pro mnohé z nich to muselo být více než jen znepokojující, politicky i nábožensky, vědět, že ji nakonec má na starosti někdo jiný. V každém případě není pochyb o tom, že se situace za syrských panovníků velmi zhoršila. V průběhu zhruba století a půl od Alexandrovy smrti se řecká kultura v celém středomořském regionu stávala stále více prominentní. Zejména jeden syrský vládce, Antiochus Epiphanes, se rozhodl přinést do své říše větší kulturní jednotu tím, že vyžadoval, aby jeho poddaní přijali některé aspekty řecké civilizace. Někteří Židé žijící v Palestině tyto inovace uvítali. Někteří muži byli skutečně nadšeni natolik, že podstoupili i operaci, aby na svém těle odstranili stopy po obřízce, což jim umožnilo cvičit v jeruzalémské tělocvičně, aniž by byli považováni za židy. Podle všeho nebyla tato operace příjemná. Jiní však považovali tento proces „helenizace“, vnucování řecké kultury za naprosto urážlivý vůči jejich náboženství. V reakci na jejich protesty Antiochus ještě více utáhl šrouby, takže pro Židy se stalo nezákonným obřezávat své chlapce a zachovávat svou židovskou identitu a přeměnil židovský chrám na pohanskou svatyni, vyžadoval aby Židé obětovali pohanským bohům.

Vypukla vzpoura, kterou zahájila rodina židovských kněží známých v historii jako „Makabejci“, založená na jménu jednoho z jejich mocných vůdců, Jidáše „Makabejského“ („Kladivo“). Makabejská vzpoura začala jako malá partyzánská potyčka a skončila velkou ozbrojenou vzpourou proti jejím syrským vládcům v zemi. Začala v roce 167 př.n.l. a za méně než pětadvacet let Makabejci úspěšně vyhnali syrskou armádu ze země a převzali plnou a úplnou kontrolu nad její vládou a vytvořili první suverénní židovský stát po více než čtyřech stoletích. Znovu zasvětili chrám (jeden z jejich prvních činů, v roce 164 př. n. l., který si stále připomínají při Chanuce) a jmenovali velekněze nejvyšším vládcem země. Ke zděšení mnoha Židů v Palestině však velekněz nepocházel z tradiční a starověké linie Zadoků, ale ze společného kmene kněží samotné Hasmonejské rodiny.

Hasmonejci vládli v zemi jako v autonomním státě asi osmdesát let, až do roku 63 př. n. l., kdy ji dobyl římský generál Pompeius. Římané umožnili veleknězi zůstat ve funkci a využívali jej k administrativnímu kontaktu s místním židovským vedením. Nebylo však pochyb o tom, kdo ovládl zemi. Nakonec v roce 40 př. n. l. jmenoval Řím krále, který vládl Židům v Palestině; byl to Herodes Veliký, proslulý jak svým bezohledným výkonem moci, tak svými velkolepými stavebními projekty, které sloužily nejen ke zkrášlení měst, ale také k pozvednutí postavení Judska a k zaměstnávání velkého počtu dělníků. Mnoho Židů však kritizovalo Heroda jako oportunistického kolaboranta s Římany a zrádného polovičního Žida. Toto druhé obvinění bylo částečně založeno na jeho rodové linii: jeho rodiče pocházeli ze sousední země Idumea a před jeho narozením byli nuceni konvertovat k judaismu.

Ve dnech Ježíšových, po Herodově smrti, vládl v Galilei v severní části země, Herodesův syn Antipas; a když byl Ježíš chlapec, byla jižní oblast Judeje ovládána římskými správci známými jako prefekti. Pilát Pontský byl prefektem během celé Ježíšovy služby a několik let po jeho smrti. Jeho ústředí bylo v Césarei, ale do hlavního města Jeruzaléma přišel s vojáky, kdykoli to bylo potřeba.

Smyslem tohoto stručného náčrtu není naznačit, co se židovské děti naučí v hodinách dějepisu v pátém ročníku; ve skutečnosti neexistuje žádný způsob, jak bychom mohli vědět, zda mohl chlapec Ježíš vůbec někdy slyšet o tak důležitých postavách ze vzdálené minulosti, jako byl Alexandr Veliký nebo Ptolemaios. Ale historické události, které předcházely jeho

dobu, jsou významné pro pochopení jeho života kvůli jejich sociálním a intelektuálním důsledkům, které ovlivnily životy všech palestinských Židů. Právě v reakci na sociální, politickou a náboženskou krizi makabejského období vznikly židovské „sekty“ v Ježíšových dnech (např. Farizeové, saduceové a esejci); a právě římská okupace vedla během Ježíšovy doby k mnoha nenásilným i násilným povstáním Židů, pro které byla jakákoli cizí nadvláda nad Zaslíbenou zemí politicky i nábožensky nepřijatelná. Navíc tu byl celkový pocit nerovnosti a zakoušení utrpení v těchto dobách, které inspirovaly ideologii odporu známou jako „apokalyptika“, světonázoru, který sdílela řada Židů v Palestině v prvním století.

První důsledek: Vznik židovských „sekt“

Bylo to za vlády Hasmonejců a hlavně v reakci na ní, že se objevily různé židovské sekty. Židovský historik Josephus zmiňuje čtyři z těchto skupin; Nový zákon výslovně odkazuje na tři. Tak či onak, všechny hrají významnou roli pro naše chápání života historického Ježíše.

První věc, kterou je třeba poznamenat je, že většina Židů nepatřila k žádné z těchto skupin. Víme to hlavně od Josephuse, který naznačuje, že největší sekta, farizeové, měla šest tisíc členů a že esejci měli čtyři tisíce. Saduceové měli pravděpodobně mnohem méně. Tato čísla by měla být brána v úvahu s ohledem na celkovou židovskou populaci ve světě v té době; nejlepší odhady uvádějí její počet na asi tři a půl milionu.

Pro naše účely zde však není důležitá velikost těchto skupin - protože byly vlivné, navzdory jejich malému počtu -, ale způsobu, kterým chápali, co to znamená být Žid, zejména s ohledem na politické krize, kterým museli čelit. Členové všech těchto sekt by se samozřejmě přihlásili k základním principům starověkého židovského náboženství: každý věřil například v jediného pravého Boha, Stvořitele všeho, který byl zjeven v Písmu a který měl povolání svému lidu Izrael a který mu slíbil, že je bude chránit a bránit výměnou za jejich oddanost jemu prostřednictvím dodržování jeho zákonů. Tyto skupiny se však výrazně lišily, pokud šlo o to, co vyžaduje poslušnost Božích zákonů, a v poznání jak reagovat jak na vládu cizí moci, tak na přítomnost velekněze z jiné linie, než je Zadokova.

Farizeové. Farizeové představují pravděpodobně nejznámější a také nejméně pochopenou židovskou sektu. Kvůli způsobu, jakým jsou popsáni v některých částech Nového zákona, zejména u Matouše, křesťané v průběhu věků považovali za hlavní atribut farizeů pokrytectví; Websterův slovník ve skutečnosti označuje slovo „pokrytec“ jako definici „farizea“. To by bylo něco jako by slovník v roce 3040 n. l., definoval metodistu jako „lháře“ nebo baptistu jako „cizoložníka“ nebo episkopála jako „opilce“. Jistě, v těchto skupinách pravděpodobně jsou lháři, cizoložníci a opilci, stejně jako mezi farizeji byli pokrytci. Ale definovat celou skupinu jako takovou opravdu postrádá smysl. Při přijetí mezi farizeje jistě nemuseli skládat „pokryteckou“ přísahu.

Víme, že tato sekta začala působit během makabejského období jako skupina oddaných Židů, kteří se především snažili následovat celou Boží vůli. Spíše než aby přijali kulturu a náboženství Řeků, tak tito Židé v maximální možné míře znali a dodržovali Zákon svého vlastního Boha. Jednou z obtíží Mojžíšova zákona však je, že na mnoha místech je nejednoznačný. Například v Desateru přikázání se říká Židům aby měli sedmý den za svatý.

Zákon však nikde přesně neuvádí, jak toho dosáhnout. Farizeové proto vymysleli pravidla a předpisy, aby jim pomohli dodržovat tento a všechny ostatní Mojžíšovy zákony. Tato pravidla nakonec vytvořila celý soubor tradice, který říkal, co člověk může a nemůže dělat v den sabatu, aby byl svatým, to znamená oddělený od všech ostatních dnů. Například když se uvažovalo o tom, že by věrný Žid neměl v sobotu jít na dlouhou cestu, muselo se tak rozhodnout, co je ta „dlouhá“ cesta a v důsledku toho, jakou vzdálenost by mohl Žid v tento den urazit, aniž by porušil jeho svatost. Pracovník, který věřil, že by v sobotu neměl pracovat, musel také vědět, co je skutečně „práce“, a co tedy lze a co nelze dělat.

Nebo druhý příklad. Mojžíšův zákon přikazuje židovským farmářům, aby dávali jednu desetinu své úrody, to jest desátek, kněžím a levitům (např. Numeri 18:20–21). Kněží vykonávali v chrámu oběti a levité byli jejich pomocníky; člověk se stal knězem nebo levitou narozením, nikoli svým rozhodnutím. Protože oni sami neměli dovoleno hospodařit, byly desátky jejich podpůrným prostředkem pro jejich službu Bohu. Co by však měl udělat člověk, který si koupil jídlo od farmáře, aniž by věděl, zda to jídlo bylo řádně zdesátkováno? Pro jistotu někteří farizeové tvrdili, že by se měli odvádět desátky z jídla, které jste si koupili, a také z jídla, které jste vypěstovali. Tak si mohli být jisti, že Boží zákon byl dodržován. A pokud to bylo v tomto případě odvedeno dvakrát, tím lépe – zvláště pro Boží kněze a levity! Pravidla a předpisy, které se ustanovily mezi farizey, začaly mít svou vlastní autoritu a byly v některých kruzích známy jako „ústní“ zákon, který byl ustanoven vedle „psaného“ Mojžíšova zákona (a někdy se o něm věřilo, stejně jako o psaném zákoně, že je přímo od Mojžíše). Zdá se, že farizeové obecně věřili, že kdokoli, kdo bude dodržovat ústní zákon, bude téměř jistě v důsledku dodržovat také psaný zákon. Záměrem nebylo být pedantem, ale poslušný tomu, co Bůh přikázal.

Farizejové mohli být v Ježíšově době relativně uzavřenou společností, a to do té míry, že zůstávali spolu jako skupina, jedli a měli společenství jen jeden s druhým, tj. s těmi, kteří byli podobně smýšlejícími a kteří viděli podobně potřebu zachovat vysokou úroveň poslušnosti před Bohem. Ti, kdo tak nečinili, byli považováni za nečisté.

Je důležité si uvědomit, že farizeové nebyli v Ježíšově době „mocnou“ skupinou v Palestině. To znamená, že to vypadá, že měli nějakou popularitu, ale žádný skutečný politický vliv. V některých ohledech je nejlépe je považovat za druh separatistické skupiny, která si chtěla zachovat svou vlastní čistotu, a to izolovaně od ostatních Židů. Mnoho vědců si myslí, že samotný termín „farizej“ původně pochází z perského slova, které znamená „oddělený“. Nakonec však několik desetiletí po Ježíšově popravě farizeové posílili také v politickém smyslu. Stalo se tak po židovské válce popsané podrobně níže, která vyvrcholila zničením Jeruzaléma a chrámu v roce 70 n. l. Po této pohromě ostatní skupiny z různých důvodů opustily scénu a farizeové dostali od římských vládců větší autoritu. Ústní tradice dále rostla a nakonec získala status božsky zjeveného zákona. Tento zákon byl nakonec sepsán kolem roku 200 n.l. a je známý jako Mišna, která je srdcem židovské posvátné sbírky textů, Talmudu.

Saduceové Je těžké přesně rekonstruovat, co saduceové zastávali, protože z pera saduceů se nedochovalo jediné literární dílo, na rozdíl od farizeů, které do jisté míry reprezentují pozdější tradice Talmudu, dále Josephus, který byl farizej, a co je zajímavé, také od jednoho farizea, který nám zanechal spisy z doby před zničením chrámu – poté, co konvertoval ke křesťanství! – od apoštola Pavla (viz Fil 3:5). U saduceů jsme na druhé straně omezeni jen na to, co o nich čteme v jiných zdrojích, jako jsou díla Josephuse a Nový zákon. Během dnů Ježíše

byli saduceové evidentně skutečně mocnými v Palestině. Zdá se, že byli členy židovské aristokracie v Jeruzalémě a že byli úzce spojeni s židovskými kněžími odpovědným za chrámový kult. Většina saduceů byli kněžími, i když ne všichni kněží byli saduceové. Jako členové aristokracie, jimž jejich římsští vládci udělili určitou omezenou moc se zdá, že saduceové byli smířliví vůči civilním orgánům, tj. ve spolupráci s římským guvernérem. Místní židovská „rada“, která byla příležitostně svolávána k rozhodování o místních záležitostech, byla běžně nazývaná „Sanhedrin“, a byla zjevně tvořena převážně saducei. Vzhledem k jejich spojení s chrámem Saduceové zdůrazňovali potřebu, aby se Židé náležitě zapojili do kultu uctívání Boha, jak je předepsáno v Tóře. Ve skutečnosti se zdá, že samotná Tóra - tedy pět knih Mojžíše - byla jediným autoritativním textem, který saduceové přijali. V každém případě víme, že nepřijali ústní tradice zformulované farizei. Saduceové, kteří se méně zajímali o osobní čistotu a regulaci takových každodenních záležitostí, jako jsou potravinové zákony, cestování v sobotu a definice „práce“, soustředili svou náboženskou pozornost na oběti v chrámu a vynaložili svou politickou energii na posílení svých vztahů s Římany, aby tyto oběti mohly pokračovat.

Mohlo to být jejich odmítání veškerých písemných autorit mimo pět knih Mojžíšových, které vedlo saduceje také k odmítnutí několika nauk, které se později staly charakteristickými pro jiné skupiny Židů: popírali například existenci andělů a vzdali se představy o budoucím vzkříšení mrtvých, doktríny kterou drželi farizeové a esejci. Jejich pohled na posmrtný život se mohl v zásadě shodovat s názorem většiny nežidů v celé říši: buď „duše“ zahyne s tělem, nebo pokračuje dále v jakémsi temném podsvětí, bez ohledu na to jakou kvalitu měl jeho život tady na zemi.

Proč mají saduceové význam pro pochopení historického Ježíše? Částečně proto, že vzbudil jejich hněv svou předpovědí, že Bůh brzy zničí místo jejich společenské a náboženské autority - jejich milovaný chrám. V reakci na to někteří významní členové saduceů naléhali na Piláta Pontského, aby ho nechal popravit.

Esejci. Esejci jsou ta židovská sekta, která není výslovně uvedena v Novém zákoně. Je ironií, že jsou také skupinou, o které jsme nejlépe informováni. Je tomu tak proto, že slavné svitky od Mrtvého moře zjevně vyrobila právě skupina Esejců, kteří žili v komunitě východně od Jeruzaléma v pusté oblasti poblíž západního pobřeží Mrtvého moře, na místě, které se dnes nazývá Kumrán. Říkám, že „zjevně“ vytvořili svitky, protože se v nich nikde nevyskytuje výraz „esejci“. Ale od jiných starověkých autorů, jako je Josephus, víme, že v této oblasti byla komunita Esejců; kromě toho také sociální uspořádání a teologické pohledy popsané ve Svitcích od Mrtvého moře odpovídají tomu, co víme o esejcích z těchto dalších spisů. Většina učenců si je proto poměrně jistá, že Svitky představují knihovnu používanou touto sektou nebo alespoň její částí žijící poblíž Kumránu.

Stejně jako tomu bylo v případě gnostických dokumentů objevených poblíž egyptského Nag Hammadi, byl také objev svitků od Mrtvého moře naprosto náhodný. V roce 1947 tam v pustně hledal pastýř ztracenou kozu poblíž severozápadního pobřeží Mrtvého moře, hodil kámen do jeskyně a uslyšel, že do něčeho udeřil. Když vešel dovnitř, objevil starou hliněnou nádobu, která obsahovala řadu starých svitků. Zprávy o objevu knih beduínským pastýřem dorazily až k obchodníkům se starožitnostmi, a bibličtí vědci se také o nález dozvěděli a bylo provedeno prohledání jak za účelem nalezení dalších svitků v okolních jeskyních, tak za účelem získání těch, které již beduíni našli.

Některé z jeskyní v regionu nám poskytly celé svitky; jiné obsahovaly jen tisíce drobných útržků, které je prakticky nemožné spojit dohromady. Problém je v tom, že mnoho útržků chybí: představte si, že byste se za těchto podmínek pokusili poskládat obrovskou skládačku - nebo spíše desítky nesmírných skládaček, aniž byste věděli, jak má konečný výsledek některého z nich vypadat, když většina kousků je ztracena a ty, které zbyly, jsou smíchány dohromady! Celkově tak existují stovky dokumentů, které jsou tam zastoupeny, mnoho z nich jsou však pouze fragmenty velikosti poštovních známek, jiné - je jich několik desítek jsou ve svitcích o dostatečné délce, aby nám poskytly úplnou představu o jejich obsahu.

Většina svitků je napsána v hebrejštině, další v aramejštině a několik v řečtině. Jsou zde zastoupeny různé druhy literatury. Existují zde alespoň částečné kopie každé knihy z židovské Bible, s výjimkou knihy Ester. Některé z nich jsou poměrně úplné. Ty jsou nesmírně cenné kvůli jejich věku; jsou téměř o tisíc let starší než nejstarší výtisky Hebrejských písem, které jsme měli dříve. Můžeme proto zkontrolovat, zda židovští zákoníci v průběhu následujících staletí spolehlivě kopírovali jejich texty; krátká odpověď je, že z velké části ano. Existují zde také komentáře k některým biblickým knihám, napsané hlavně proto, aby ukázaly, že předpovědi starověkých proroků se naplnily ve zkušenostech esejců a v historii jejich komunity.

Když vědci prošli všemi těmito knihami, dokázali do značné míry zrekonstruovat život a víru Esejců. Zdá se, že jejich komunita v Kumránu vznikla během raného makabejského období, snad kolem roku 150 př. n. l. Založili ji zbožní Židé, kteří byli přesvědčeni, že Hasmonejci si uzurpovali autoritu jmenováním velekněze který nebyl z linie Zadoka. Byli přesvědčení, že jeruzalémští Židé zabloudili, proto se tito esejci rozhodli založit vlastní komunitu, v níž by mohli důsledně dodržovat zákon Mojžíše a dodržovat svou rituální čistotu na poušti. Zcela také očekávali bezprostřední apokalypsu na konci času. Až to přijde, dojde k závěrečné bitvě mezi silami dobra a zla, dětmi světla a dětmi temnoty.

Některé svitky naznačují, že v tomto království budou vládnout dva Mesiáši, jeden bude král a druhý kněz. Mesiáš kněz povede věřící k uctívání Boha v očištěném chrámu, kde by mohly být znovu obětovány oběti v souladu s Boží vůlí.

Mezitím bylo nutné oddělit pravý Boží lid od nečistot tohoto světa, včetně nečistot v židovském chrámu a mezi ostatním židovským lidem. Tito esejci proto založili vlastní klášterní komunitu s přísnými pravidly pro přijetí a členství. Bylo požadováno dvouleté zasvěcení, při kterém měl člen v případě schválení darovat veškerý svůj majetek do komunitního fondu a sdílet společné jídlo se všemi ostatními členy. Život komunity diktoval přísné pokyny: členové měli stanovenou pracovní dobu, odpočinek a stravu; byl vyžadován pravidelný půst; a byly uloženy přísné tresty za nevhodné chování, jako je vzájemné vyrušování, mluvení u jídla a smích v nevhodnou dobu.

Zdá se, že když začala židovská válka v letech 66–73 n. l., Esejci v Kumránu ukryli některé ze svých posvátných spisů, než se zapojili do boje. Je možné, že ji považovali za závěrečnou bitvu před koncem doby, kdy Bůh ustanoví své Království a pošle svého Mesiáše.

Proč jsou esejci důležití pro pochopení historického Ježíše? Částečně proto, že se zdá, že Ježíš sdílel mnoho apokalyptických názorů od esejců, i když nepatřil k jejich sektě; i on věřil, že se blíží konec času a že se lidé musí připravit na nadcházející útok.

„Čtvrtá filozofie“. Když Josephus psal o judaismu pro římské publikum, popisoval každou ze sekt, o nichž jsme hovořili, jako o „filozofii“, což znamená skupinu s výrazným a racionálním pohledem na svět. Nikdy však nedal jméno čtvrté sektě, o které hovoří, ale jednoduše ji

nazývá je jako „čtvrtou filozofii“. Principy této „filozofie“ jsou však jasné a projevíly se v několika různých skupinách, o kterých víme z různých starověkých zdrojů. Každá z těchto skupin svým způsobem podporovala aktivní odpor vůči izraelské zahraniční nadvládě.

Názor, který charakterizoval tyto různé skupiny, spočíval v tom, že Izrael měl právo na svou vlastní zemi, právo, které mu udělil sám Bůh. Každý, kdo si toto právo uzurpoval, a každý, kdo uzurpátora podporoval, proti němu se bylo třeba postavit, v případě potřeby i násilnými prostředky. Mezi těmi, kdo si tuto linii zvolili v polovině prvního století, byla skupina „Sikariové“, skupina, jejíž název pochází z latinského slova „dýka“. Tito „muži s dýkou“ plánovali a prováděli atentáty a únosy vysoce postavených židovských úředníků, o nichž se předpokládalo, že jsou spolčení s římskými úřady. Další skupinou, která se k této filozofii přihlásila o něco později v tomto století, byli „Zélóti“. Jednalo se o Židy, kteří byli „horliví“ pro Zákon a naléhali na ozbrojenou vzpouru, aby si vzali zpět zemi, kterou Bůh zaslíbil svému lidu. Přesněji řečeno, na základě toho, co nacházíme u Josephuse, byli zélóti galilejští Židé, kteří uprchli do Jeruzaléma během židovského povstání kolem roku 67 n. l., kteří ve městě svrhli kněžskou aristokracii krvavým převratem a naléhali k násilné opozici, vůči římským legiím, které nakonec vedly ke zničení Jeruzaléma a vypálení chrámu v roce 70 n. l.

Proč jsou tyto skupiny důležité pro pochopení historického Ježíše? Částečně proto, že si také myslel, že Římané mají být svrženi. Nemělo to však být ozbrojeným odporem.

Druhý důsledek: Populární způsoby odporu proti útlaku

Jak jsme viděli, byli Židé v Palestině po většinu osmi století před narozením Ježíše pod přímou cizí nadvládou. Zejména boje Hasmonejců proti helenizační politice jejich syrských vládců vedly ke vzniku sekt, které byly v Ježíšově době aktivní. Ale v jeho světě bylo mnohem více než jen toto. Jak jsem naznačil, většina Židů nepatřila k žádné z těchto stran. Všichni Židé však byli přímo ovlivněni politikou nadvlády prosazovanou Římem. 2)

Jako podrobený lid byli Židé v Palestině povinni platit říši daně. Vzhledem k tomu, že římská ekonomika byla agrární, zdanění se týkalo plodin a peníze z daní byly použity na financování armády a infrastruktury poskytované Římem, včetně silnic, mostů a veřejných budov. V peněžním měřítku se zdá, že útlak Židů nebyl o nic horší než u ostatních původních obyvatel římských provincií. Ze samotných starověkých zdrojů nemáme žádná spolehlivá čísla, ale nejlepší odhady moderních vědců naznačují, že typický židovský zemědělec byl v průměru zdaněn 12 až 13 procenty svých příjmů na podporu římské přítomnosti v zemi, navíc z daní podporoval chrám a místní židovskou správu, což mohlo vyžadovat dalších asi 20 procent. Jeho celkové daně tedy byly možná třetinou jeho celkového příjmu.

To se podle standardů v dnešních vysoce industrializovaných zemích nemusí jevit jako přehnané; musíme si však připomenout, že ve starověké agrární společnosti, bez moderních způsobů zavlažování, strojů šetřících pracovní sílu a sofistikované technologie, se většina zemědělců dařilo v nejlepším případě jen přežívat. Když člověk žije blízko dna, není nadšen tím poskytovat finanční podporu zahraničnímu utlačovateli. Nebo řečeno méně eufemisticky, platba za římskou nadvládu byla mnoha Židy i mnoha dalšími v říši považována za nezvládnutelnou a zvrácenou.

Zároveň je třeba zmínit, že zacházení se Židy bylo v některých ohledech lepší než s ostatními obyvateli říše. Od dob Julia Caesara nebylo od Židů požadováno, aby zásobovali Řím vojáky ze svých řad. To byla výjimka, která byla také v nejlepším zájmu Říma, protože oddaní Židé odmítali být vojáky každý sedmý den. Nemuseli také ani poskytovat přímou podporu římským legiím umístěným poblíž nebo pochoduujících k hranicím. V jiném ohledu však lze židovskou situaci považovat za mnohem horší než byl průměr, protože mnozí Židé považovali za rouhání platit daně na podporu římské správy v zemi, kterou jim dal Bůh. Jak tedy reagovali Židé na nadvládu Říma?

Krátká odpověď je, že různí Židé reagovali různými způsoby. Pro mnoho Židů, zejména příslušníků aristokracie z vyšší třídy, byla římská okupace bezpochyby snesitelná a měla své výhody, například ochranu před nepřátelskými národy z východu; ale pro ostatní to bylo něco co nechtěli tolerovat, byla to politická a náboženská noční můra. Zdá se, že odpor proti římské okupaci byl proto velmi rozšířený, ale jen zřídka byl aktivní nebo násilný. V průběhu prvního století se Židé v Palestině při mnoha příležitostech střetli se svými římskými vládci. Pro naše porozumění historickému Ježíši bude užitečné prozkoumat povahu těchto konfliktů.

Tiché protesty. V [Kapitole 2](#), jsme diskutovali o každoroční oslavě Pesachu v Jeruzalémě. Populace Jeruzaléma se během týdenního festivalu mnohonásobně zvětšila a není pochyb o tom, že ti, kteří přišli na tuto oslavu, tak nečinili z čistě vzpomínkových důvodů. To znamená, že Židé slavící Pesach prostě jen nevzpomínali na minulost, kdy Bůh jednal za ně, aby je zachránil z jejich podrobení u Egyptanů; dívali se také do budoucnosti, kdy je Bůh znovu zachrání, tentokrát od jejich současných vládců, Římanů.

Zdá se, že římsští úředníci dobře pochopili tuto potenciálně podvratnou povahu těchto oslav. Při této příležitosti převeleli ozbrojené jednotky a rozmístili je v chrámu, místě veškerého dění. Nechtěli dopustit, aby se náboženský festival proměnil ve fanatické povstání. Většina Židů si proto své přítomnosti při takovém svátku moc necenila.

Napětí se nikdy neukázalo více než během slavnosti Pesachu v 50. letech našeho letopočtu, kdy byl prokurátorem Judeje římský guvernér jménem Cumanus. Během svátku se jeden z vojáků umístěných na zdi chrámu rozhodl ukázat své pohrdání s Židy a jejich náboženstvím. Podle slov Josephuse „se sklonil v nedůstojném postoji, aby se obrátil zadkem k Židům, a vydal zvuk přiměřený jeho postoji“ (židovská válka 1 2.224–27). Přítomní věřící ale nebyli pobaveni. Někteří popadli kameny a začali na vojáky házet;

Cumanus proto poslal pro posily a vypukly nepokoje. Podle Josephuse, který však čísla pravděpodobně přehnal, bylo v chaosu, který následoval, zabito asi deset tisíc Židů.

Velikonoční svátky tak představovaly implicitní protest proti římské přítomnosti v zaslíbené zemi; ale příležitostně se věci mohly vymknout kontrole a vést až k násilnému odporu a mrtvým. Římané zpravidla tvrdě pracovali na tom aby udržely situaci pod kontrolou a řešili problémy dříve, než by vedly k masivnímu povstání nebo veřejným nepokojům. Možná si vzpomínáte, že Ježíš byl zatčen a odstraněn z očí veřejnosti během Pesachu.

Nenásilné povstání. Římsští správci občas udělali nebo vyhrožovali, že udělají něco, co by urazilo Židy v Palestině, kteří pak na protest povstali. Zdá se, že po většinu prvního století byly tyto protesty nenásilné. Například v roce 26 n. l., Když Pilát převzal prefekturu Judeje, nechal v noci přivést římské standarty do Jeruzaléma a rozmístit je po městě. Tyto standarty nesly obraz Caesara. Židé ve městě začali protestovat a požadovali jejich odstranění. To Pilát

odmítl. Podle Josephuse stovky předních občanů uspořádaly jakési „ležení“ v jeho rezidenci v Cézarei (židovská válka 1 2,169–74; starožitnosti 18,55–59). Po pěti dnech nechal Pilát demonstranty obklíčit vojáky a vyhrožoval, že je všechny dá rozsekat mečem. Židé odpověděli tím, že padli na zem a sklonili své šíje a tvrdili, že upřednostňují smrt před takovým zjevným přestupkem jejich Zákona. Pilát ustoupil a nechal odstranit standarty.

Něco podobného se stalo o čtrnáct let později, když megalomanský císař Caligula požadoval, aby ho obyvatelé říše uctívali jako boha (byl první římský císař, který to učinil). Židé z celého světa protestovali; někteří přišli v delegaci ze zemí mimo Palestinu do Říma, aby mu vysvětlili, proč je pro ně tento čin urážlivý a rouhačský. Caligula odpověděl neústupně a nařídil, aby byla v jeruzalémském chrámu postavena jeho socha s tělem Dia (!). Podle Josephuse desítky tisíc Židů v Palestině přišli na protest před římského legáta v Sýrii Petronia, který tam přijel se dvěma legiemi, aby prosadil tuto politiku (Starožitnosti 18.261–72, 305–09). Slíbili, že nezasadí úrodu, pokud splní rozkaz a obětují se jako mučedníci, než aby se dožili znesvěcení svého chrámu. Petronius však nebyl schopen odvolat císařův rozkaz, ačkoli to na něj udělalo dojem jak síla odporu, tak i nebezpečí pro úrodu, protože věděl, že Řím nemůže vybírat žádné poplatky, pokud bude země ležet ladem. Naštěstí pro něj byl zachráněn před následky neuposlechnutí císařova nařízení. Z důvodů nesouvisejících s tímto protestem byl Caligula zavražděn.

Prorocké proklamace. Jedna obzvláště pozoruhodná forma židovského protestu proti cizí nadvládě zahrnovala příležitostné vystoupení samozvaných proroků, kteří předpovídali bezprostřední Boží zásah ve prospěch jeho lidu, zásah, který měl být modelován podle dřívějších aktů spásy, které jsou zaznamenány v Hebrejských písmech. Někteří z těchto proroků shromáždili velké množství přívrženců z židovských mas. Ze zřejmých důvodů nebyli u Římanů dobře přijati. Necelých patnáct let po Ježíšově popravě vedl prorok Theudas velký dav Židů k řece Jordán, kde veřejně prohlásil, že rozdělí vody, aby umožnil svému lidu přejít po souši (viz Josephus, židovská válka) 20,97–99). Slova o jeho činnosti se dostala k římským úřadům, které evidentně znali židovskou tradici, a poznaly narážku na událost v Exodusu za Mojžíše, kdy byly izraelské děti osvobozeny z otroctví v Egyptě a egyptská armáda byla zničena během přechodu přes Rudé Moře. Guvernér než aby riskoval povstání tak tam raději poslal vojáky. Pobili Theudasovy stoupence a jeho hlavu na ukázkou přivezli zpět do Jeruzaléma. Asi o deset let později se objevil další prorok, kterého Josephus a novozákonní kniha Skutků, dva zdroje, které se na něj odkazují, nazvaly jednoduše „Egyptan“ (Židovská válka 2.261–63; Skutky 21:38). Tento prorok získal velké množství následovníků mezi masami - podle Josephuse, třicet tisíc lidí -, které vedl na Olivovou horu. Tam prohlásil bezprostřední zničení jeruzalémských hradeb, což je další zřejmý odkaz, tentokrát na dobytí Jericha, když děti Izraele vstoupily do zaslíbené země a „zdi se zřítily“. Znovu byly vyslány římské jednotky, aby skupinu dostihly a pobily.

Povstali pak i další proroci a čekal je podobný osud. Zdá se, že římscí správci Judeje neměli žádné zábrany zničit ty, jejichž hlásání Božího zásahu ve prospěch jeho lidu by jim pomohlo získat přívržence a mohlo potenciálně vést k nepokojům. Zejména v Jeruzalémě.

Násilné povstání. Během prvního století došlo v Palestině také k násilným povstáním, k incidentům, kdy se Židé promyšleně a cíleně zapojili do ozbrojené vzpoury proti Římanům.

Neměli bychom se však domnívat, že šlo o každodenní události. Naopak se zdá, že incidenty tohoto druhu byly spíše ojedinělé.

K jednomu z nich došlo kolem roku 6 n. l. Během Ježíšova dětství, kdy byl Archelaus, syn Heroda Velikého, sesazen jako vládce v Judsku a byl nahrazen římským prefektem. Pro daňové účely bylo zavedeno místní sčítání lidu a skupina Židů vedená bojovníkem za svobodu jménem Jidáš, syn Ezechiášův, vzdorovala mečem. Vzpouře byla potlačena, účinně a brutálně (židovská válka 2. 117–18; Starožitnosti 18.1–10).

Druhé a katastrofálnější povstání nastalo o šedesát let později, když taková římská zvěrstva, jako guvernérovo drancování chrámové pokladnice, vedlo k rozsáhlé vzpouře. Římané vyslali legie ze severu a do roka si Galileu podrobili (to bylo v době, kdy tam byl Josephus velitelem židovských jednotek, než se vzdali). Skupina galilejských Židů, kteří uprchli před římskou armádou, dorazila do Jeruzaléma a nakonec tam vyvolala krvavou občanskou válku proti kněžské aristokracii, která měla na starosti Chrám a zbytek města. Jakmile titi „zelóti“ získali kontrolu, dotáhli boj proti Římanům až do konce. To vedlo k děsivému tříletému obléhání Jeruzaléma, při kterém mimo jiné došlo k hladomoru a kanibalismu. Válka skončila krvavou lázní, při které byly desítky tisíc Židů povražděny nebo zotročeny, vůdci rebelů byli ukřižováni, velká část města byla srovnána se zemí a chrám byl do základů vypálen.

Závěr. Stručně řečeno, Palestina byla v prvním století pod římskou nadvládou a Židé v zemi reagovali na tuto situaci různými způsoby. Někteří, zejména členové vyšších vrstev, spolupracovali s Římany a dokonce je i podporovali; jiní mlčky protestovali a očekávali osvobození, které měl vykonat Bůh; ostatní se v případě potřeby zapojili do činů nenásilného odporu; jiní byli zapojeni do spontánních výtržností které byly vyvolány necitlivým zacházením od římských vládců a vojáků; jiní veřejně hlásali bezprostřední konec utrpení díky nadpřirozenému Božímu zásahu; další se snažili vzít věci do svých rukou a chopili se meče, aby se zapojili do násilného odporu. Nenásilní demonstranti měli částečný úspěch v tom, že přiměli Římany ustoupit v některých konkrétních otázkách. Násilní demonstranti - ať už působili nepokoje, prorocké postavy nebo partyzánské válečníci - vůbec nic nezískali. V případech, o nichž víme, Římané důkladně a nemilosrdně zničili ty, kdo proti nim kázali nebo způsobili násilí.

Třetí důsledek: Ideologie odporu

Musíme zvážit ještě jeden a to poslední aspekt Ježíšova historického kontextu, než uvidíme, kde se on sám nacházel. Zahrnuje to jeden ze „světonázorů“, který je patrný v řadě židovských spisů z té doby. Moderní učenci nazvali tento světonázor jako „apokalyptika“ na základě řeckého termínu apokalypsis, který znamená „odhalení“ nebo „zjevení“. Židé, kteří se hlásili k tomuto světonázoru tvrdili, že jim Bůh zjevil budoucí události, v nichž měl brzy svrhnout síly zla a nastolit své Království na zemi. O židovských apokalyptických názorech víme mnoho z řady starověkých zdrojů. Poprvé jsou doloženy v některých novějších spisech v hebrejské Bibli, zejména v knize Daniel, kterou vědci datují do doby makabejské vzpoury. Je také prominentní ve Sveticích od Mrtvého moře, ve spisech komunity esejců z Kumránu z doby Ježíše. Navíc se nachází v řadě dalších židovských spisů, které se do Bible nedostaly, jsou tu

další knihy nazvané „apokalypsy“, protože jejich autoři tvrdili, že jim byl „odhalen“ skutečný průběh budoucích událostí.

Před popisem toho, čemu apokalyptici věřili o tomto světě a jejich místě v něm, bych měl něco říci o samotném původu tohoto jejich světonázoru. Většina starověkých Židů, jak jsem naznačil, věřila, že Bůh uzavřel se svým lidem smlouvu, že bude jejich Božím ochráncem, výměnou za jejich oddanost jemu při dodržování jeho Zákona. Toto hledisko však bylo přirozeně zpochybněno politickými dějinami Palestiny. Protože pokud Bůh slíbil, že bude chránit a bránit Izrael před jeho nepřáteli, proč v něm neustále vládou cizinci? Proč ji postupně dobyli Asyřané, Babyloňané, Peršané, Řekové, Syřané a Římané? Jak mohli Židé tvrdit, že Bůh je na jejich straně, že je chrání a brání, pokud byli neustále poráženi?

Jednou z populárních odpovědí na to byli starověcí židovští proroci, včetně těch, jejichž spisy byly později kanonizovány v hebrejské Bibli, od proroků jako Izaiáš, Jeremjáš, Amos a Ozeáš. Podle těchto autorů trpěl Izrael stále vojenskými a politickými neúspěchy, protože neuposlechl Boha. Bůh byl stále jejich Bohem a zůstal všemocným vládcem světa, schopným diktovat průběh lidských událostí. Izraelský lid však proti němu zhřešil a jejich vojenské porážky a ekonomické katastrofy představovaly Boží trest za jejich hříchy. Podle těchto proroků, pokud by se lid navrátil k Božím cestám a znovu by se věnoval dodržování jeho Zákona, on by je pozvedl a znovu ustanovil za svrchované vládce ve své vlastní zemi.

Tento základní názor byl vždy populární nejen mezi Židy, ale také mezi křesťany: lidé trpí pro to, že zhřešili, a je to jejich trest. Někteří židovští myslitelé však s touto odpovědí nebyli vůbec spokojeni, protože nemohla dostatečně vysvětlit všechny historické skutečnosti. Ve skutečnosti to nebyli jen hříšníci, kteří trpěli, ale také lidé, kteří byli spravedliví. A záležitosti se nikdy sami nelepšily, i když lidé činili pokání a navrátili se k Bohu a zavázali se dodržovat jeho Zákon. Proč by Izrael nadále trpěl i po svém návratu k Bohu, zatímco jiné národy, které jim toto působily, prosperovaly?

Přibližně v době makabejské vzpoury, kdy se represivní politika Antiocha Epifana stala pro mnoho Židů v Palestině již neúnosnou, když jim bylo pod trestem smrti zakázáno dodržovat Mojžíšův zákon, někteří z nich přišli s jiným řešením. Podle jejich názoru nebylo utrpení Božího lidu způsobeno jako trest za jejich hříchy. Bůh by jistě netrestal svůj lid za to, že činili to, co je správné, například při dodržování jeho zákonů. Proč tedy lidé trpěli? Musela tu existovat nějaká jiná nadpřirozená bytost, nějaká jiná nadlidská moc, která byla za to zodpovědná. Bůh nedopustil, aby jeho lid trpěl; byl to jeho jeho nepřítel Satan.

Podle tohoto nového způsobu chápání měl Bůh v určitém smyslu stále kontrolu nad tímto světem. Ale z neznámých a záhadných důvodů se dočasně vzdal této své kontroly nad silami zla, které se proti němu postavily.

Tento stav věcí však neměl trvat věčně. Docela brzy se Bůh znovu ukáže a přivede tento svět zpět k sobě, zničí síly zla a ustanoví svůj lid jako vládce nad zemí. Když toto nové království přijde, Bůh splní své sliby svému lidu.

Tento úhel pohledu, jak jsem řekl, se běžně nazývá apokalyptika. Byla to ideologie, která se snažila dát nějaký smysl útlaku Božího lidu. Jak jste již pravděpodobně zaznamenali a jak se tím podrobněji budu zabývat v [kapitole 8](#) myslím si, že to byl pohled, který přijal Ježíš.

Kosmický dualismus. Židovští apokalyptici byli dualisté. To znamená, že tvrdili, že ve skutečnosti existují dvě základní složky: síly dobra a síly zla. Síly dobra vede sám Bůh, síly zla jeho nepřítel, někdy nazývaný Satan, nebo Belzebub nebo Dábel. Na straně Boha jsou dobří andělé; na straně Dábla jsou démoni. Na straně Boha byla spravedlnost a život; na straně

Ďábla byl hřích a smrt. Byly to skutečné síly, kosmické síly, kterými mohly být ovládány lidské bytosti a se kterými se musely potýkat. Nikdo nebyl na neutrálním území. Lidé byli buď s Bohem, nebo se Satanem, byli ve světle nebo ve tmě, byli v pravdě nebo v omylu.

Tento apokalyptický dualismus měl jasné historické následky. Celá historie by se dala rozdělit na dva věky, současný věk a věk budoucí. Současný věk byl věkem hříchu a zla, kdy byly mocnosti temnoty na vzestupu, když ti, kdo se postavili na stranu Boha, byli donuceni trpět od těch, kdo ovládli tento svět, když hřích, nemoc, hlad, násilí a smrt byli na denním pořádku. Z nějakého neznámého důvodu se totiž Bůh vzdal kontroly nad tímto věkem ve prospěch mocností zla. A věci se proto zhoršovaly.

Na konci tohoto věku se však Bůh znovu prosadí, zasáhne do historie a zničí síly zla. Nastane kataklyzmatický zlom, v němž bude zničeno vše, co bylo proti Bohu, a Bůh nastolí nový věk. V tomto novém věku již nebude utrpení ani bolest; již nebude existovat nenávist, zoufalství, války, nemoci nebo smrt. Bůh bude vládcem nad všemi v království, které nikdy neskončí.

Historický pesimismus. I když z dlouhodobého hlediska to vše mělo fungovat pro ty, kdo se postavili na stranu Boží, z krátkodobého to nevypadalo vůbec dobře. Židovští apokalyptici tvrdili, že ti, kdo se postavili na stranu Boží, budou v tomto věku trpět, a nebude nic, co by s tím mohli udělat, aby to zastavili. Síly zla porostou v síle, když se pokoušejí získat svrchovanost nad tímto světem od Boha. Není šance zlepšit lidský stav masovým vzděláním nebo pokročilými technologiemi. Spravedliví nemohou zlepšit svůj život, protože síly zla to mají pod kontrolou a ti, kdo se postavili na stranu Boží, jsou proti těm, kteří jsou mnohem silnější než oni. Věci se budou zhoršovat a zhoršovat až do samého konce, kdy tu doslova vypukne peklo.

Konečná vindikace. Ale na konci, kdy bude utrpení Božího lidu na vrcholu, Bůh nakonec zasáhne a obhájí své jméno. Protože v této perspektivě Bůh nebyl jen Stvořitelem tohoto světa, ale byl také jeho Vykupitelem. A jeho ospravedlnění by bylo univerzální: ovlivnilo by celý svět, nejen židovský národ. Židovští apokalyptici tvrdili, že celé stvoření se stalo zkaženým kvůli přítomnosti hříchu a moci Satana. Tato univerzální zkáza vyžadovala všeobecné vykoupení; Bůh zničí vše, co je zlé, a vytvoří nové nebe a novou zemi, kde síly zla nebudou mít žádné místo.

Různí apokalyptici měli různé názory na to, jak Bůh přinese toto nové stvoření, i když všichni tvrdili, že podrobnosti ve zjevení obdrželi od Boha. Podle některých apokalyptických scénářů měl Bůh poslat lidského Mesiáše, aby vedl vojska dětí světla do boje proti silám zla. Podle jiných měl Bůh poslat jakéhosi kosmického soudce Země, někdy nazývaného také Mesiáš nebo „Syn člověka“, aby způsobil kataklyzmatické svržení démonických sil, které utlačovaly děti světla.

Toto konečné ospravedlnění by obsahovalo soudný den pro všechny lidi. Ti, kteří se spojili s mocí zla, by čelili Všemohoucímu jako soudci a vysvětlovali by, co činili; ti, kteří zůstali věrní Bohu, by byli odměněni a přivedeni do jeho věčného Království. Tento rozsudek se navíc netýkal pouze lidí, kteří by náhodou žili v době konce. Nikdo by si neměl myslet že by se mohl postavit na stranu mocností zla, utlačovat Boží lid, pak umřít v prosperitě a spokojenosti, a tak uniknout soudu. Bůh by nikomu nedovolil uniknout. Chystal se tělesně vzkřísit z mrtvých všechny lidi a oni budou muset čelit soudu, věčnou blaženost získají ti, kteří se postavili na jeho stranu, věčná muka dostanou všichni ostatní. A nikdo nemůže udělat nic příjemného, aby ho zastavil.

Bezprostřednost. Podle židovských apokalyptiků se toto ospravedlnění s Bohem stane velmi brzy. V duchu tradice proroků hebrejské Bible apokalyptici tvrdili, že Bůh jim zjevil běh dějin a že konec je téměř zde. Ti, kteří byli zlí, musejí činit pokání, než bude příliš pozdě. Ti dobří, kteří zde trpěli, si měli dávat pozor. Nebyl daleko čas, kdy zasáhne Bůh a vyšle spasitele - možná na nebeských oblacích k soudu nad zemí -, který s sebou přinese dobré Království pro ty, kteří zůstali věrní jeho Zákonu. Konec byl hned za rohem. Slovy jednoho židovského apokalyptika z prvního století: „Opravdu vám říkám, že zde stojí někteří, kteří neokusí smrt, dokud neuvidí, že Boží království přišlo s mocí. „Toto jsou ve skutečnosti Ježíšova slova (Marek 9: 1). Nebo jak říká jinde: „Amen, říkám vám, že toto pokolení nezemře dříve, než dojde ke všem těmto věcem“ (Marek 13:30).

K Ježíši

Některé z nejranějších tradic Ježíše vykreslují jako židovského apokalyptika, který reagoval na politickou a sociální krizi své doby, včetně toho, že jeho národ byl ovládán cizí mocí, prohlášením, že jeho generace žije na konci věku, a že Bůh brzy zasáhne kvůli svému lidu a pošle z nebe vesmírného soudce, Syna člověka, který zničí síly zla a nastolí Boží království. V rámci příprav na jeho příchod se lid Izraele potřeboval obrátit k Bohu, důvěřovat mu jako laskavému Otci a milovat jeden druhého jako jeho zvláštní děti. Ti, kdo odmítli přijmout tuto zprávu, se budou zodpovídat u Božího soudu, který měl nastat brzy při příchodu Syna člověka.

Je toto starodávné zobrazení Ježíše, které je zaznamenáno v řadě našich nejstarších tradic, historicky přesné? Byl Ježíš židovský apokalyptik?

Ježíš apokalyptický prorok

Jen o několika autorech v moderní době je možno říct, že změnili kurz u celé oblasti studií. Jedním z nich je Albert Schweitzer který to dokázal v roce 1906 brilantní monografií “Hledání historického Ježíše” (původní německý název: Von Reimarus zu Wrede). Ačkoli Schweitzer nebyl prvním učencem, který zaujal takový názor na Ježíše, který měl potom v akademii převládnout, byl rozhodně nejsilnějším. Jako jen hrstka historiků před ním a nesčetné množství od té doby byl Schweitzer přesvědčen, že Ježíš je apokalyptik.

Schweitzer je samozřejmě nejvíce známý svými humanitárními snahami. Poté, co se ve Štrasburku vzdal mimořádně slibné akademické kariéry filozofa-teologa ve zdravotnictví odjel do francouzské Rovníkové Afriky, kde strávil život léčením nemocných na své klinice v džungli, daleko od brečtanových věží evropské intelektuální scény. Ale hlavní část jeho spisů i když zůstal na klinice- byla věnována Novému zákonu. A žádná z jeho knih neměla dalekosáhlejší účinek než “Hledání”. Schweitzer ji vydal, když mu bylo jen třicet jedna let, napsal jí v době, kdy pracoval na jiném lékařském titulu. V té době také sepsal francouzskou biografii J.S. Bacha, přednášel na univerzitě ve Štrasburku a působil jako ředitel tamního teologického semináře, a pravidelně vystupuje jako koncertní varhaník v Paříži. Schweitzer nebyl žádná domácí bačkora. ¹⁾

Převážná část jeho knihy líčí pokusy o vytvoření Ježíšova života již od doby osvěcenství. Se štiplavým vtipem, pronikavou analýzou a nenapodobitelnými frázemi Schweitzer ukazuje, že každá generace vědců, kteří se pokoušeli napsat život Ježíše, ve skutečnosti vylíčila Ježíše podle jejich vlastního obrazu. Učenec píše: „Každá následná teologická epocha tak našla v Ježíši své vlastní myšlenky; to byl skutečně jediný způsob, jak ho bylo možno oživit. Ale nebyla to jen každá epocha, která našla svůj odraz v Ježíši; každý jednotlivec si ho vytvořil podle svých vlastních představ. Neexistuje žádný historický úkol, který by tak odhalil pravé já v člověku jako psaní Ježíšova života “(Quest of the Historical Jesus, 4).

Schweitzer demonstruje toto tvrzení vyčerpávající analýzou celé historie bádání o Ježíši - od jeho počátků v roce 1776 kde v posmrtně publikované zprávě německého učenice jménem H. Reimarus, který tvrdil, že Ježíš byl politický revolucionář, jehož násilné aktivity byly zakryty pisateli evangelií, k racionalistickým názorům Heinricha Pauluse a na mýtus zaměřenou reakci DF Strausse, kterou jsme diskutovali v [kapitola 5](#), až po jeho vlastní dobu. Schweitzer v celém svém příspěvku sympatizuje s učením, kteří se snažili osvobodit Ježíše od dogmat církve (jako by sám historický Ježíš recitoval Nikajské vyznání). Zároveň však opovrhuje každým pokusem udělat z Ježíše moderního člověka, který v podstatě prosazoval náboženskou, politickou, kulturní nebo sociální agendu moderních evropských intelektuálů. Podle Schweitzera byl Ježíš mužem minulosti. Abychom pochopili, jaký ve skutečnosti byl, musíme ho zasadit do jeho vlastního kontextu, a ne předstírat, že dokonale zapadá do toho našeho vlastního.

“Historický Ježíš bude pro naši dobu cizincem a záhadou. Studium Ježíšova života má zvláštní historii. Vydali jsme se pátrat po historickém Ježíši a věřili, že když ho najdeme, můžeme ho

přivést přímo do naší doby jako učitele a spasitele. Uvolnit pásy, kterými byl po celá staletí připoután, ke kamenné skále církevní nauky, a radovali jsme se, když jsme znovu viděli život a pohyb jak přichází do jeho postavy, a historický Ježíš se vrací, jak se nám zdálo. Ale on nezůstává; míjí náš čas a vrací se do svého vlastního...ne díky použití jakékoli historické vynalézavosti, ale kvůli nevyhnutelné nutnosti, díky níž se osvobozené kyvadlo vrací do své původní polohy. (Quest of the Historical Ježíš, 399).

Tuto knihu by si mělo přečíst více lidí. A více lidí, kteří tuto knihu čtou, by jí mělo věnovat pozornost. Sám Schweitzer mohl být trochu zmaten – a jakou zmatenost vidíme – u učenců Nového zákona, kteří citují jeho varování před zobrazením Ježíše, který pohodlně zapadá do naší doby, než to samé udělají znovu. Schweitzer si nemyslel, že by historický Ježíš sdílel problémy nebo perspektivy dvacátého století. Místo toho byl Ježíš apokalyptikem z prvního století, který nikdy nečekal, že bude nějaké dvacáté století. Myslel si, že konec světa přijde za jeho vlastního života. Ve skutečnosti očekával, že přijde dříve, než uplyne rok. Když nepřišel, tak Schweitzer argumentoval, že Ježíš se rozhodl, že on sám musí trpět, aby Bůh přinesl nebeské Království sem na Zemi. A tak šel ke svému kříži a očekával zcela, že Bůh zasáhne do historie ve vrcholném aktu soudu. Když při svém posledním jídle řekl svým učedníkům, že už nebude pít víno, dokud ho s nimi nebude znovu pít v Království, nemyslel si, že to bude za dva tisíce let, ale příští den nebo za dva. Ukazuje se, že Ježíš se mýlil. Zemřel mylně na kříži kvůli své vlastní představě o Božím plánu.

Nikdo již dnes nesouhlasí s touto konkrétní Schweitzerovou rekonstrukcí Ježíšova poselství a poslání (alespoň nikdo, koho jsem kdy potkal). Ale jeho základní důrazy – že Ježíš má být situován v kontextu palestinského judaismu prvního století a že sám byl apokalyptikem – přinesly nové světlo do dvacátého století, především u kritických vědců kteří se věnují zkoumání důkazů. V posledních letech se však tento apokalyptický pohled na Ježíše dostává pod rostoucí útok v akademických kruzích. Pro každého, kdo je obeznámen s přílivem a odlivem historických studií, by to nemělo být překvapením. 2)

Za prvé, je jen velmi málo lidí, kteří věnují svůj život studiu historického Ježíše, kteří ve skutečnosti chtějí najít Ježíše, který je zcela oddělen od naší doby. To, co lidé chtějí – zvláště když se zabývají takovými potenciálně suchými záležitostmi, jako je historie, a takovými potenciálně výbušnými záležitostmi, jako je náboženství – je relevantní. Pokud byl Ježíš plně mužem své doby, se světonázorem a poselstvím zcela nesynchronním s naší vlastní materialistickou, postkoloniální, sekulárně-humanistickou nebo jakoukoli jinou společností, pak může být jen zajímavou historickou postavou, ale je sotva relevantní (nebo si to běžně myslíme) pro problémy a obavy, kterým lidé dnes musí čelit. A tak není divu, že někteří vědci – kteří jsou přece taky jen lidé – chtějí z Ježíše udělat něco jiného – například proto-feministu nebo neomarxistu nebo kontrakulturního cynika.

Ale jak jsem trval na tom, historici, kteří se pokoušejí rekonstruovat minulost, jsou povinni dodržovat její vlastní pravidla. A tato pravidla zahrnují věci, jako je pohled na to, co nám říkají důkazy. A důkazy mají kořeny ve starověkých zdrojích. A existují určité způsoby, jak lze tyto zdroje použít. Ať už tedy vědci mají jakékoli skutečné důvody pro odhalení myšlenky, že Ježíš byl apokalyptik, vždy se můžeme podívat na zdroje a zjistit, zda to, co vědci říkají, je pravděpodobně správné.

To, co následuje, není v žádném případě jen má představivost, která by se držela Schweitzerovi konkrétní rekonstrukce toho, co Ježíš chystal. Myslím, že se Schweitzer mýlil v

řadě kritických bodů, kterým se ale nebudu věnovat, protože se jedná o knihu o Ježíši, ne o Schweitzerovi. Ale myslím si, že měl v zásadě pravdu, že Ježíš byl apokalyptik. A to, myslím, lze dokázat zvážením starověkých zdrojů s ohledem na metodologické principy a kritéria načrtnutá v [Kapitola 6](#). Začnu tím, že se budu zabývat našimi obecnými pravidly, která, pokud vím, jsou přijímána všemi historiky. Dále zvážím konkrétní kritéria, která lze na tyto materiály použít. Skončím argumentem, který v mé mysli potvrzuje názor, že Ježíš byl téměř jistě apokalyptik. V následujících kapitolách se tedy podrobněji podíváme na Ježíšova slova, činy a smrt ve světle tohoto základního apokalyptického rámce.

Pravidlo nejstaršího zdroje

Učenci o starověku souhlasí s tím, že bychom měli zpravidla upřednostnit zdroje, které jsou co nejblíže doby událostí, o kterých vyprávějí, a které nejsou pokud možno tendenční. Co tedy máme v případě Ježíše? Pokud jde o apokalyptické materiály, existuje ve skutečnosti velmi jasný a konzistentní trend. Nejstarší zdroje, které máme k dispozici - například Q, Marek, M a L - nám všechny zobrazují Ježíše jako apokalyptika. Naše pozdější zdroje - například Jan a Tomáš - ne. Je to náhoda?

V této kapitole nebudu poskytovat všechny relevantní údaje, protože o nich budeme podrobněji uvažovat dále v [kapitole 9-11](#). Ale chci toho říct dost, abych uvedl svůj názor. V prvních zprávách o Ježíšových slovech se nacházejí předpovědi o Božím království, které se brzy objeví, a v němž bude vládnout Bůh. Toto bude skutečné království tady na Zemi. Až přijde, budou síly zla svrženy spolu s každým, kdo se postavil na jejich stranu, a vstup bude umožněn pouze těm, kteří činili pokání a následovali Ježíšovo učení. Soud nad všemi ostatními vynese Syn člověka, kosmická postava, která může kdykoli přijít z nebe. Být členem lidu Izraele nebude stačit k tomu, aby někdo unikl nadcházejícímu soudu. Lidé musí poslouchat Ježíšova slova, navrátit se k Bohu a následovat jeho přikázání, než bude příliš pozdě.

Ježíš pronesl tuto zprávu u Q, Marka, M. a L. Zvažte následující příklady:

1 Marek

"Kdokoli se stydí za mě a za moje slova v tomto cizoložném a hříšném pokolení, za toho se bude stydět Syn člověka, když přijde ve slávě svého Otce se svatými anděly. ... Opravdu vám říkám, že jsou někteří stojící zde, kdo neokusí smrt, dokud neuvidí, že Boží království přišlo v moci" (Marek 8: 38–9: 1).

"A v těch dnech, po tomto soužení, slunce zatmí a měsíc nebude dávat své světlo, a hvězdy budou padat z nebe a budou se třást síly na nebi;" a pak uvidí Syna člověka přicházet na oblacích s velkou mocí a slávou. A potom vyšle své anděly a shromáždí své vyvolené ze čtyř větrů, od konce země do konce nebe Opravdu vám říkám, že toto pokolení nepominete dříve, než se všechny tyto věci stanou." (13: 24–27,30).

2 Q

"Stejně jako blesk ozáří zemi z jedné části oblohy až na druhou, tak bude Syn člověka ve své době.... A tak, jak to bylo za dnů Noeho, tak to bude i za dnů Syna člověka. Jedli, pili, vdávali se a ženili se, až do dne, kdy Noe vstoupil do archy a přišla potopa, která je všechny zničila. Tak to bude i v den, kdy bude zjeven Syn člověka." (Lukáš 17:24; 26–27, 30; srov. Mat. 24:27, 37–39.)

„A vy buďte připraveni, protože neznáte hodinu, kdy přijde Syn člověka“ (Lukáš 12:39; Matouš 24:44).

3 M

"Stejně jako se plevel shromažďuje a spaluje ohněm, tak to bude na vrcholu věku." Syn člověka vyšle své anděly a ti shromáždí z jeho království každou příčinu hříchu a všechny, kdo dělají zlo, a hodí je do ohnivé pece. Na tom místě bude pláč a skřípění zubů. Potom spravedliví budou zářit jako slunce v království svého Otce "(Matouš 13: 40–43).

4 L

"Ale dávejte na sebe pozor, aby vaše srdce nebylo přemoženo divokým životem a opilostí a starostí o tento život, a ten den na vás nečekaně přišel jako odpružená past." Neboť to přijde na všechny, kteří sedí na povrchu Země. Buďte neustále v střehu a modlete se, abyste měli sílu uniknout před všemi těmi věcmi, které se brzy stanou, a stát v přítomnosti Syna člověka "(Lukáš 21: 34–36).

V této fázi je můj názor zcela jednoduchý. Nejranější zdroje zaznamenávají, že Ježíš hlásal apokalyptickou zprávu. Zajímavé však je, že některé z těchto jasných apokalyptických tradic jsou následně „zmírňovány“, když se dostaneme dále od Ježíšova života ve 20. letech k materiálům evangelia vyrobeným koncem prvního století. Uvedu jeden příklad. Už jsem poukázal na to, že Marek byl naším nejranějším evangeliem a byl použit jako zdroj pro Lukášovo evangelium (spolu s Q a L). Je to tedy relativně jednoduchá věc, uvidět, jak se dřívější Markova tradice dostala později do rukou Lukáše. Je zajímavé, že některé dřívější apokalyptické důrazy začínají být utlumovány.

Například u Marka 9: 1 Ježíš říká: „Opravdu vám říkám, že zde stojí někteří, kteří neokusí smrt, dokud neuvidí, že Boží království přišlo s mocí.“ Lukáš převzal tento verš - ale stojí za zmínku, co s ním udělal. Vynechal několik posledních slov, takže nyní Ježíš jednoduše říká: „Opravdu vám říkám, že zde stojí někteří, kteří neokusí smrt, dokud neuvidí Boží království.“ (Lukáš 9:27). Rozdíl se může zdát nepatrný, ale ve skutečnosti je obrovský: Ježíš nyní nepředpovídá bezprostřední příchod Království s mocí, ale jednoduše říká, že učedníci (v jistém smyslu) Království uvidí. A zarážející je, že v Lukáši (ale ne v našem dřívějším zdroji, Markovi), učedníci Království skutečně vidí - ale ne jeho příchod s mocí. Neboť podle Lukáše Království již „přišlo k vám“ při Ježíšově vlastní službě (Lukáš 11:20, nikoli podle Marka), a říká se, že „bude mezi vámi“ v osobě samotného Ježíše (Lukáš 17:21 , také ne u Marka).

Dovolte mi zdůraznit, že Lukáš si nadále myslí, že konec věku přijde za jeho vlastního života. Zdá se však, že si nemyslí, že by měl přijít za života Ježíšových společníků. Proč ne? Evidentně proto, že psal poté, co již zemřeli, a věděl, že ve skutečnosti konec nenastal. Aby se vypořádal se „zpožděným koncem“, provedl příslušné změny v Ježíšových předpovědích.

To je patrné také na konci evangelia. Při Ježíšově procesu před Sanhedrinem v Markově evangeliu Ježíš směle prohlásil před veleknězem: „Uvidíš Syna člověka sedícího po pravici moci a přicházejícího s nebeskými oblaky“ (Marek 14:62). To znamená, že přijde konec a velekněz to uvidí. Když Lukáš psal o mnoho let později, poté, co již byl velekněz dlouho mrtvý a pohřbený, změnil slova: „od nynějška bude Syn člověka sedět po pravici Boží moci“ (Lukáš 22:69). Ježíš již zde nepředpovídá, že velekněz sám bude naživu, až přijde konec.

Zde je tedy pozdější zdroj, který, jak se zdá, upravil dřívější Ježíšovy apokalyptické výroky. Stejnou tendenci můžete vidět v Janově evangeliu, posledním z našich kanonických spisů, které byli napsány. V této zprávě Ježíš namísto toho, aby mluvil o Božím království, které má

brzy přijít (o kterém se zde nikdy nemluví), hovoří o věčném životě, který je pro věřící k dispozici zde a teď. Království není budoucnost, je dostupné v přítomnosti pro všechny, kdo věří v Ježíše. Ti, kdo věří, zažívají „zrození zhora“ (Jan 3: 3, 5); již mají věčný život a nemusí v budoucnu čelit žádné vyhlídce na soud, ať už dobrý nebo zlý(5:24). V tomto evangeliu Ježíš své apokalyptické poselství vůbec nevyslovuje, kromě několika starších tradic, jako je tradice nalézající se v 5: 28–29. Ve skutečnosti, starší názor - že na konci věku bude den soudu a vzkříšení z mrtvých - je zde vyvrácen s ohledem na novější pohled, že v Ježíši může být člověk již vzkříšen k věčnému životu. Například když Marie, sestra mrtvého muže Lazara, řekne Ježíši, že její bratr bude „vzkříšen v poslední den“, Ježíš ji opraví tím, že Ježíš sám je „vzkříšení a život“ a že každý, kdo v něho věří, „ačkoli zemře, přesto bude žít“ (Jan 11: 23–26).

O přicházejícím Synu člověka zde již neexistuje apokalyptická zpráva. Důraz je nyní kladen na víru v Ježíše, který dává věčný život v přítomnosti. Tento svět před vykoupením nevstoupí do krize před koncem světa. Věřící jsou již spaseni z tohoto světa.

Tato „deapokalyptika“ Ježíšova poselství pokračuje i ve druhém století. Například v Tomášově evangeliu, napsaném o něco později než Jan, je jasný útok na každého, kdo věří v budoucí Království zde na zemi. V některých výrocích například Ježíš popírá, že Království zahrnuje skutečné místo, ale „je ve vás a mimo vás“ (Výrok 3); kritizuje učedníky za to, že se zajímají o konec (Výrok 18); a odmítá jejich otázku, kdy Království přijde, protože „Království Otce je již rozprostřeno na zemi a lidé jej nevidí“ (Výrok 113). Podle těchto gnostických výroků není Boží království budoucí realitou, která přijde na Zemi při kataklyzmatickém zlomu v historii na konci věku. Je to spása zevnitř, nyní dostupná všem, kteří vědí, kým skutečně jsou a odkud přišli.

Pokud bychom měli shrnout tyto údaje do několika bodů, měli bychom docela přesvědčivý mezisoučet. Rané tradice zaznamenávají apokalyptické učení z Ježíšových rtů. Pozdější tradice obvykle tento důraz již tlumí. A nejmladší rané zdroje již výslovně argumentují proti. Řekl bych, že tu máme jasný trend.

Dva významné protinávhrhy

Tyto informace jsou jen starým kloboukem pro historiky Nového zákona. Jak ale mohou někteří vědci tvrdit, že Ježíš nebyl apokalyptik? Existuje několik strategií, které k tomu byly použity, některé z nich jsou velmi vynalézavé. Dvě z těchto strategií jsou mezi čtenářskou veřejností dostatečně známé, takže bych o nich měl něco říct. Obě zahrnují způsoby, jak rekonceptualizovat naše zdroje, takže potom jsou překvapivě ty neapokalyptické starší.

Hledám ztracené. Jelikož nelze velmi dobře popřít, že naše nejstarší dochované zdroje zobrazují apokalyptického Ježíše (koneckonců, člověku stačí číst pouze Marka a bum!, je to tam), tímto zajímavým přístupem je tvrzení, že nejranější nedochované zdroje ho nevyličily tímto způsobem. Je to chytrý pohled.

Poukázal jsem na to, že nemáme zdroj Q. Jelikož ho nemáme, mohli bychom očekávat, že vědci budou ve vyjádřeních o tom, co obsahuje, celkem opatrní. Ale nic není dále od pravdy. Knihy o Q jsou ve skutečnosti průmyslově produkovány. Jedním z nejpobulárnějších návrhů, který podnítil obrovské spekulace o všem možném, je to, že nejenže může být Q zrekonstruováno,

ale může být rekonstruována také celá jeho prehistorie a sociální historie křesťanských komunit, které za ním stojí. To není špatné pro neexistující zdroj!

Nejdůležitější aspekt tohoto návrhu souvisí s nepopiratelným faktem, že pokud Q bylo zdrojem společných materiálů u Matouše a Lukáše, které se u Marka nenacházejí, byl nabitý apokalyptickými tradicemi. Jak tento problém obejít? Argumentuje se, že Q ve skutečnosti vyšlo v několika vydáních. A původní vydání Q tyto tradice nemělo. Byly přidány, když dokument upravovali pozdější Ježíšovi následovníci s příliš velkým množstvím času. Takže Q, jak ho máme (dobře, i když ho nemáme), může být apokalyptickým dokumentem. Ve skutečnosti však poskytuje důkazy o neapokalyptickém Ježíši.

Jedná se o druh návrhu, který má tendenci přitahovat lidi, kteří již mají určitý názor o kterém jsou přesvědčeni. **3)** Je však snadné vidět odkud čerpá sílu: v nejranějším vydání tohoto neexistujícího zdroje se říká, že Ježíš vydal mnoho úžasných prohlášení, ale neřekl ani slovo o přicházejícím Synu člověka, poslaném z nebe k soudu.

Návrh je přesto nesmírně problematický. Zopakují: Q je zdroj, který nemáme. Rekonstruovat to, co si jen myslíme, že je tam, je velmi hypotetické. Přinejmenším však máme určité přesvědčivé důkazy, protože máme tradice, které jsou doslovně stejné u Matouše i Lukáše (ale u Marka se nenacházejí), a musíme je nějakým způsobem vysvětlit. Ale jít dále a trvat na tom, že víme, co ve zdroji nebylo, například příběh o večeři, jaké byly jeho další edice a které z těchto vícenásobných vydání bylo první atd., Skutečně jde daleko nad rámec toho, co může vědět - jakkoli taková „znalost“ může být přitažlivá.

Ve skutečnosti tento návrh vypadá velmi pohodlně, jakmile si uvědomíte strukturu myšlení, která za tím vším stojí. Předpokládejme, že jste si jistí, z nějakého důvodu, že Ježíš nebyl apokalyptik. Máte tedy zjevné dilema, protože nejstarší dochovaná zpráva, Marek, ho takto vykresluje. Hledáte proto dřívější spis, který se nedochoval, a najdete jej v Q. Ale Q ho také vykresluje jako apokalyptika. A tak začnete tvrdit, že i když je Q apokalyptické, nebylo tomu tak vždy. A jaké jsou důkazy k vyvracení vašeho tvrzení? Přesně řečeno, žádné: dokument totiž neexistuje!

Uvidíme, že s tímto druhem přístupem budou ještě další problémy, až se dostaneme na konec této kapitoly. Prozatím bych ale rád zmínil druhý, poněkud související protinávrh.

Datum. Jedním z nejvýznamnějších a nejzajímavějších vědců zabývajících se studiem historického Ježíše je vtipný a nezdolný John Dominic Crossan, jehož knihy o Ježíši se prodaly za stovky tisíc. **4)** Crossan si nemyslí, že by Ježíš byl apokalyptik. Co udělá s tím, že naše nejranější zdroje, Q, Marek, M a L, vykreslují Ježíše jako apokalyptika? Popírá, že by to byly naše nejranější zdroje.

Crossan se zabývá podrobnou analýzou, aby potvrdil, že jiné zdroje, které se v Novém zákoně nenacházejí, jsou starší než zdroje, které tam jsou. Mezi tyto další dokumenty patří „Egertonovo evangelium“, dílčí text z druhého století, který obsahuje čtyři příběhy o Ježíši; „Evangelium Hebrejců“, které se již nedochovalo, ale je citováno některými církevními otci na konci druhého až počátku pátého století; a části Petrova evangelia, která se dochovala opět jen ve zlomcích. Tyto zdroje, jak tvrdí Crossan, nám poskytují spolehlivější přístup k Ježíši než novozákonní evangelia, o kterých každý, včetně Crossana, ví že pochází z prvního století. V nejlepším případě může většině ostatních učenců tento argument připadat jako geniální, ale je zvláštní; v tom horším případě je to argument který je motivován konečným cílem. Neboť pokud je ve skutečnosti evangelium Hebrejců, abych použil jeden příklad, starší než Markovo evangelium, přestože se o něm nikdy nikdo nezmiňuje do roku 190 n. l. - a je proto

téměř všemi ostatními chápáno jako vyrobené ve druhém století - pak by Markův apokalyptický Ježíš musel být pozdějším výtvozem vytvořeným z neapokalyptického Ježíše v evangeliu Hebrejů! To většině badatelů připadá jako zvláštní nápad. Většina uznává jasné a určité důvody pro datování novozákonních evangelií do prvního století. Ale dávat ještě dřívější data nekanonickým evangeliím, která ve většině případů nejsou raně křesťanskými spisovateli citována nebo dokonce ani zmíněna až po mnoha a mnoha desetiletích, se zdá být příliš spekulativním.

Než přejdu k úvaze o konkrétních kritériích, která historici používají u tradic evangelií, dovoluji mi na závěr znovu zdůraznit můj jednoduchý bod o našich pravidlech. První zdroje, důsledně připisují Ježíšovi apokalyptické poselství. Tato zpráva začíná být tlumena koncem prvního století (např. u Lukáše), dokud prakticky nezmizí (např. u Jana), a začíná být poté výslovně odmítána a zavrhována (např. u Tomáše). Zdá se proto, že když konec nikdy nepřišel, museli křesťané přehodnotit skutečnost, že to Ježíš řekl, a podle toho změnit jeho poselství. Těžko jim to můžeme vyčítat.

S ohledem na specifická kritéria

Obstojí tento názor, když zkoumáme dochované zdroje s ohledem na různá kritéria, která jsme diskutovali pro nalezení historicky spolehlivého materiálu? Vzhledem k některým věcem, které jsem již řekl, mohu tuto část diskuse přiměřeně zkrátit. Pravděpodobně nejjednodušší způsob, jak postupovat, je vzít naše kritéria v opačném pořadí.

Kontextová důvěryhodnost

Z hlediska kontextové důvěryhodnosti není absolutně žádný problém vidět Ježíše jako apokalyptika. Víme, že v Palestině v prvním století, tedy přesně v jeho době a místě, existovali apokalyptičtí Židé - ve skutečnosti tam byla spousta apokalyptických Židů. Řada těchto Židů nám zanechala své spisy. Například svitky od Mrtvého moře jsou plné apokalyptického materiálu. Spisy tohoto druhu dále nalézáme v novějších knihách v hebrejské Bibli - u Daniela, zkomponovaného pravděpodobně během makabejské vzpoury od druhého století př. n. l. - nejpozději do druhého století n. l. (Např. 2 Baruch). O dalších těchto apokalyptických Židech jsem psal - například o Janu Křtitelovi (v novozákonních zprávách) a o různých dalších prorocích v té době zmíněných, o nichž píše Josephus (viz mé krátké odkazy na Theudase a Egyptana v [kapitola 7](#); později se s těmito kolegy ještě setkáme). Pokud byl Ježíš apokalyptikem, který očekával bezprostřední konec svého věku, ve své vlastní době vůbec tím nijak nevynikal. Byli tam desítky dalších lidí - učitelů, proroků a obyčejných lidí - kteří si mysleli něco podobného.

Rozdílnost

V některých ohledech toho není mnoho, co bychom mohli říci o různých tradicích Ježíše jako apokalyptika z hlediska nejsložitějšího z našich kritérií, kritéria odlišnosti. 5) Většina z jeho následovníků, jak jsem již zdůraznil, byli jeho následovníci právě proto, že s ním souhlasili, a pokud náplní jeho poselství bylo, že konec světa brzy přijde skrze zjevení Syna člověka, může očekávat, že by nám řekli něco docela podobného. Existuje však několik aspektů v apokalyptické tradici, díky nimž vypadají autenticky, a to i vzhledem k obtížím u tohoto kritéria. To znamená, že některé způsoby, jak Ježíš mluví o nadcházejícím konci, se neshodují s tím, jak o tom později mluvili jeho následovníci, což nám naznačuje, že tyto konkrétní výroky nejsou takové, jaké by si sami vymysleli.

Jako příklad zvažme ten, který jsem citoval výše: Marek 8:38. "Kdokoli se stydí za mě a za moje slova v tomto cizoložném a hříšném pokolení, za toho se bude stydět Syn člověka, když přijde ve slávě svého Otce se svatými anděly." Nyní víme, že první křesťané věřili, že samotný Ježíš je Syn člověka (srov. Zj 1,13). Z tohoto důvodu, když Ježíš o sobě mluví jako o Synu člověka v evangeliích - jak to často dělá -, neexistuje způsob, jak s ohledem na toto kritérium zjistit, zda to byl způsob, jakým o sobě skutečně mluvil, nebo zda tak jen křesťané věří, že byl Syn člověka - a „pamatovali“ si, jak o tom mluví. Ale ve slovech jako u Marek 8:38 nic nenasevňuje tomu, že mluví o sobě. Ve skutečnosti, pokud by jste předem neznali křesťanskou představu, že Ježíš je Syn člověka, neexistuje způsob, jak byste to mohli odvodit z tohoto výroku. Naopak, při pouhém přijetí tohoto výroku se zdá, že Ježíš odkazuje na někoho jiného. Abych parafrázoval tento výrok: „Kdo nevěnuje pozornost tomu, co říkám, bude mít velké potíže, až přijde Syn člověka.“ To znamená, že na konci tohoto věku vesmírný soudce z nebe potrestá ty, kdo odmítají Ježíšovo poselství.

Jde mi o to, že protože si křesťané mysleli, že Ježíš je Syn člověka, zdá se nepravděpodobné, že by si vymysleli tento výrok v takovém znění, že by bylo otázkou, zda měl na mysli sám sebe. To znamená, že Ježíš pravděpodobně řekl slova, která se nyní nacházejí v Markovi 8:38. Nebo si vezmeme druhý příklad. Na konci Matouše 25 je slavný Ježíšův popis posledního soudu, při kterém „Syn člověka přichází ve své slávě a všichni andělé s ním a on sedí na svém slavném trůnu“ (Matouš 25:31). Před Synem člověka se objevují všechny národy a rozděluje je do dvou skupin, jako pastýř odděluje ovce od koz. Vítá ty, kdo jsou na jeho pravici, to jsou „ovce“, a říká jim, aby „zdědili království, které je pro vás připraveno od založení země“. Proč mají nárok na Království? Protože, jak říká král, „měl jsem hlad a dali jste mi jídlo, měl jsem žízeň a dali jste mi napít, byl jsem cizinec a přivítali jste mě, byl jsem nahý a oblékli jste mě, byl jsem nemocný a navštívili jste mě, Byl jsem ve vězení a přišli jste za mnou.“ Tito spravedliví tomu však nerozumí, protože nikdy neviděli tuto nádhernou božskou postavu, natož aby pro ni něco udělali. A tak se ptají: „Kdy jsme tě viděli hladového a nakrmili tě nebo žíznivého a dali jsme ti napít? A kdy jsme tě viděli jako cizince a uvítali tě ?“ A král jim odpověděl: „Cokoli jste udělali jednomu z nejmenších těchto, mých bratří, udělali jste to mě“ (25: 34–40).

Poté se otočí ke skupině po své levé straně, ke „kozlům“, proklíná je a řekl jim, aby „odešli do věčného ohně připraveného pro ďábla a jeho anděly“. Proč? Protože „Byl jsem hladový a nedali jste mi jídlo, byl jsem žíznivý a nedali jste mi napít, byl jsem cizinec a nepřijali jste mě, nahý a neoblékli jste mě, nemocný a ve vězení a nenavštívili jste mě.“ Tito jsou však stejně

překvapení, protože ani oni nikdy neviděli tohoto krále králů. Ale pak je informuje: "Amen, říkám vám, pokud jste to neudělali ani pro tyto mé nejmenší, z mých bratrů, ani mě jste to neudělali." A poté je posílá „ pryč do věčného trápení“, zatímco spravedliví vstupují „do věčného života“ (Matouš 25: 41–46).

Co je na tomto příběhu zarážející, když se vezme v úvahu kritérium odlišnosti, je to, že na něm není nic výrazně křesťanského. To znamená, že budoucí soud nebude založen na víře v Ježíšovu smrt a vzkříšení, ale na konání dobrých skutků pro ty, kdo to potřebují. Pozdější křesťané - zejména Pavel (viz např. 1 Tes. 4: 14–18), ale také autoři evangelií - tvrdili, že víra v Ježíše přivede člověka do nadcházejícího Království. Ale nic v této pasáži ani nenaznačuje potřebu věřit v Ježíše jako takového: tito lidé ho ani neznali. Důležitá je pomoc chudým, utlačovaným a potřebným. Nezdá se pravděpodobné, že by křesťané zformulovali pasáž právě tímto způsobem. Závěr? Pravděpodobně pochází od Ježíše. 6)

Toto kritérium splňují i další apokalyptické materiály, jak uvidíme v následujících několika kapitolách; prozatím nám stačí ukázat, že nejen že jsou tradice o Ježíši jako apokalyptikovi kontextově důvěryhodné, ale zdá se, že některé z nich splňují také kritérium odlišnosti.

Nezávislé osvědčení

Naštěstí (pro vás i pro mě!) o nezávislém osvědčování apokalyptických tradic toho moc říkat nemusím, vzhledem k tomu, na co jsem již dříve v této kapitole upozornil. Nejen, že jsou tyto tradice rané, ale pronikají i do našich nezávislých zdrojů. Zjistili jsme, že Ježíš je zobrazen jako apokalyptik v Markovi, Q, M a L; a jak jsem zdůraznil, fragmenty této tradice se vyskytují dokonce i u Jana (např. 5: 28–29) a jsou zpochybňovány v našem pozdějším Tomášově evangeliu (proč argumentoval proti něčemu, pokud se k němu někdo jiný nepřipojil?). Všechny tyto zdroje byly na sobě nezávislé; všechny ve větší či menší míře - čím dříve, tím více, jak se ukázalo - vykreslují Ježíše jako apokalyptika.

Už jen na základě těchto kritérií nás to oprávněně vede k tomu myslet si, že Ježíš musel být v určitém smyslu tohoto pojmu apokalyptik. (Samozřejmě jsme ještě nezačali zkoumat, co konkrétně řekl a udělal; ale můžeme si být jisti, že to bude něco apokalyptického!) Ale nakonec jsem si schoval to, co považuji za nejsilnější argument jako takový poslední, závěrečný státní převrat. Ten argument je jednoduchý a přesvědčivý. Přál bych si, abych ho vymyslel sám.

Stručně řečeno, tím argumentem je, že víme nad jakoukoli rozumnou pochybnost, co se stalo na samém počátku Ježíšovy veřejné služby, a víme, co se stalo po jeho službě. Kontinuita mezi těmito dvěma je samotná Ježíšova veřejná služba. Tato služba začala rozhodně apokalyptickou notou; jeho následovníci pokračovaly také apokalypticky. Protože Ježíš je spojnicí mezi těmito dvěma, jeho poselství a poslání, jeho slova a činy musely být také apokalyptické. To znamená, že začátek a konec jsou klíčem ke středu.

Počátek a konec jako klíče ke středu

Není pochyb o tom, jak Ježíš začal svou službu. Začal tím, že byl pokřtěn Janem. Jak jsem již naznačil v předchozí kapitole, tento příběh je nezávisle doložen několika zdroji: Marek, Q a Jan začínají Ježíšovým setkáním s Křtitelem. Ani toto není příběh, který by si první křesťané chtěli vymyslet, protože se běžně chápalo, že ten, kdo křtí, je duchovně nadřazen tomu, kdo je pokřtěn. To znamená, že Ježíšův křest Janem projde kritériem odlišnosti. Navíc s ohledem na naši diskusi v předchozí kapitole vidíme, že událost je kontextově důvěryhodná. Zdá se, že Jan byl jedním z „proroků“, kteří povstali během prvního století našeho letopočtu v Palestině. Byl někdo jako Theudas a Egyptán,

Zdá se, že Jan Křtitel kázal poselství o nadcházejícím zničení a záchraně. Marek ho vykresluje jako proroka na poušti který hlásá naplnění proroctví Izaiáše, že Bůh znovu přivede svůj lid z pouště do Zaslíbené země (Marek 1: 2–8). Když se toto stalo poprvé, podle Hebrejských písem znamenalo to zničení pro národy, které již obývali tu zemi. V rámci přípravy na tuto bezprostřední událost Jan křtil ty, kteří činili pokání ze svých hříchů, tedy ty, kteří byli připraveni vstoupit do tohoto přicházejícího Království. Zdroj Q poskytuje další informace, protože zde káže Jan jasnou zprávu o apokalyptickém soudu davům, které za ním přišli: „Kdo vás varoval, jak byste utekli před hněvem? Přinášejte plody pokání... a nyní je sekera přiložena ke kořeni stromů; Každý strom, který nenese dobré ovoce, bude vyťat a vhozen do ohně“ (Lukáš 3: 7–9). Rozsudek je už na spadnutí: sekera je u kořene stromu. A nebude to pěkný pohled. Při přípravě se Židé již nemohou spoléhat na to, že mají smluvní vztah s Bohem: „Nezačínajte si říkat: Máme za svého otce Abrahama“; neboť vám říkám, že Bůh je schopen z těchto kamenů vzkřísit děti Abrahamovi“ (Lukáš 3: 8). Místo toho musí činit pokání a znovu se obrátit k Bohu a dělat věci, které od nich vyžaduje. „Jako svého předka máme Abrahama“; neboť vám říkám, že Bůh je schopen z těchto kamenů vzkřísit děti Abrahamovi“ (Lukáš 3: 8). Místo toho musí činit pokání a znovu se obrátit k Bohu a dělat věci, které od nich vyžaduje. „Jako svého předka máme Abrahama“; neboť vám říkám, že Bůh je schopen z těchto kamenů vzkřísit děti Abrahamovi“ (Lukáš 3: 8). Místo toho musí činit pokání a znovu se obrátit k Bohu a dělat věci, které od nich vyžaduje.

Není pochyb o tom, že Ježíš odešel do pustiny, aby byl pokřtěn tímto prorokem. Ale proč tam šel? Nikdo ho k tomu přece nenutil, mohl jít k někomu jinému, on musel jít k Janovi, protože souhlasil s Janovým poselstvím. Ježíš se nepřipojil k farizeům, kteří zdůrazňovali pečlivé dodržování Tóry, ani se nepřipojil k saduceům, kteří se zaměřili na uctívání Boha prostřednictvím chrámového kultu, ani se nestýkali s esejci, kteří vytvářeli klášterní komunitu, aby si udrželi svou vlastní rituální čistotu, nebo se nepřihlásil k učení „čtvrté filozofie“, která prosazovala násilné odmítnutí římské nadvlády. Spojil se s apokalyptickým prorokem v divočině, který očekával bezprostřední konec věku.

Tak začal Ježíš. Je možné, že během své služby změnil názor a začal se soustředit na něco jiného, než co kázal Jan? To je samozřejmě možné, ale nevysvětlovalo by to, proč s Ježíšových vlastních rtů podle prvních zdrojů o jeho životě přichází tolik apokalyptických výroků, které byly později tlumeny. Ještě vážněji by to nevysvětlovalo, co se jasně ukázalo po jeho službě. Tvrdil jsem, že jsme si relativně jistí, jak začala Ježíšova služba; a jsme si ještě jistější ohledně toho, co se stalo po něm. Po Ježíšově smrti ti, kdo v něj uvěřili, založili společenství následovníků po celém Středomoří. Máme velmi dobrou představu, čemu tito křesťané věřili,

protože někteří z nich nám zanechali své spisy. Zarážející je, že tyto nejranější spisy jsou zaplněny apokalyptickými myšlenkami. Nejranějšími křesťany byli Židé, kteří věřili, že žijí na konci věku a že sám Ježíš se vrátí z nebe jako kosmický soudce Země, aby potrestal ty, kdo se postavili proti Bohu, a odměnil věřící (viz např. 1. Tes. 4: 13–18; 1. Kor. 15: 51–57 - spisy od našeho nejstaršího křesťanského autora Pavla). Církev, která se objevila po Ježíši, byla apokalyptická.

To znamená, že Ježíšova služba začala jeho společenstvím s Janem Křtitelem, apokalyptickým prorokem, a skončila založením křesťanské církve, komunity apokalyptických Židů, kteří v něj uvěřili. Jediným spojením mezi apokalyptickým Janem a apokalyptickou křesťanskou církví byl sám Ježíš. Jak by mohl být začátek i konec apokalyptický, kdyby střed nebyl takový? Můj závěr je, že sám Ježíš musel být židovský apokalyptik.

To neznamená, že Ježíš říkal a dělal přesně to, co říkal a dělal každý jiný židovský apokalyptik; skutečně, žádní dva lidé nejsou nikdy úplně stejní a stále nás proto zajímá, abychom se konkrétně dozvěděli, co Ježíš během svého života učil a dělal. Je ale užitečné znát tuto jeho obecnou orientaci, než se pustíme do podrobností, protože pokud víme, že jeho celková zpráva byla apokalyptická, pomůže nám to pochopit další aspekty tradice, které o něm můžeme přijmout jako autentické.

Apokalyptické učení Ježíše

Ježíš tedy byl evidentně apokalyptik. Co si tedy myslel, co říkal a dělal? To jsou klíčové otázky ke kterým směřujeme od první kapitoly. A teď, když jsme absolvovali zahřívací kolo, můžeme konečně sešlápnout pedál až na podlahu. V této a v následující kapitole se zamyslíme nad Ježíšovým učením, které podle všeho pochází přímo od něj (na rozdíl od těch, které mu jeho pozdější následovníci vložili do úst - například mnoha výroků, které se nacházejí v Tomášově evangeliu). V této kapitole se zamyslíme nad učením, které má zjevně apokalyptickou povahu; v [kapitola 10](#) se podíváme na další učení, například na učení týkající se Ježíšovy „etiky“, které mají kořeny v tomto apokalyptickém kontextu. V následujících kapitolách budeme dále uvažovat také o Ježíšových činech, kontroverzích a zkušenostech v tomto světle. Během těchto diskusí bychom si měli připomenout, že se snažíme rekonstruovat to, co ve skutečnosti řekl sám historický Ježíš, na základě různých kritérií, která jsem zmapoval v [Kapitola 6](#) a ve světle kontextu jeho života popsaného v [Kapitola 7](#).

Předběžný přehled: Ježíš a království

Úplně první věc, kterou Ježíš prohlásil podle našeho nejranějšího dochovaného zdroje, je apokalyptické prohlášení o přicházejícím Božím království. V Markově evangeliu, poté, co byl Janem pokřtěn a pokoušen Satanem na poušti, kde není zaznamenáno, nic co by řekl, přichází Ježíš do Galileje s naléhavým poselstvím:

Čas se naplnil a přiblížilo se Boží království; činite pokání a věřte v dobrou zprávu! (Marek 1:15).

Beru to jako výmluvné shrnutí toho, co sám Ježíš kázal. Výrok o „naplnění času“ je apokalyptickým obrazem. Připomeňme si, že pro apokalyptiky existovaly dva věky v historii - současný zlý věk, který právě probíhal, a slavný věk, který teprve přijde, kdy Bůh jednou provždy ustanoví svou vládu. Podle Ježíše byla doba tohoto věku téměř u konce; spodní část přesypacích hodin byla prakticky naplněna. Tento věk se blížil ke konci a nové království bylo téměř tady. Lidé se museli připravovat tím, že se obrátili k Bohu a přijali tuto dobrou zprávu. Později křesťané vzali tento výraz „dobrá zpráva“ a aplikovali ho jako zprávu o samotném Ježíšově životě - zejména na zprávu o jeho smrti a vzkříšení. Stejně řecké slovo, které jsem přeložil jako „dobrá zpráva“, je jinde přeloženo jako „evangelium“. Ježíš však zjevně nemohl naléhat na lidi, aby věřili v jeho vlastní smrt a vzkříšení, když teprve zahájil svou službu - proto můj překlad. Vyzývá lidi, aby přijali poselství dobré zprávy, že nyní, velmi brzy, Bůh zasáhne do historie a přinese sem své Království. Co to znamená když Ježíš mluví o Božím přicházejícím Království?

To je otázka, která trápí novozákonní učence od té doby, co existují novozákonní učenci. Nebudu zde zabíhat do všech spletitostí a nevýhod těchto diskusí, ale místo toho jednoduše

zdůrazním několik důležitých bodů. Za prvé, téměř všichni dnešní učenci by souhlasili s tím, že když Ježíš mluví o Božím království, nemá na mysli „nebe“ – ve smyslu místa, kam vaše duše jde, dá-li Bůh, když zemřete. Jistě, Království Boží má určitý vztah k „nebi“ jakožto místu, kde je Bůh intronizován; ale když Ježíš mluví o Království, zdá se, že odkazuje především na něco zde na zemi – kde Bůh v určitém okamžiku začne vládnout, jak už vládne nahoře. To je v plném souladu s židovským pozadím Ježíšova života a myšlení. V celé hebrejské Bibli se totiž neustále mluví o tom, že Bůh Izraele je Králem všech lidí a ustanovil nad nimi svou vládu.

Bůh je králem celé země; zpívejte žalmy. Bůh je králem nad národy; Bůh sedí na svém svatém trůnu (Žalm 47: 7–8). Hospodin kraluje, oblék se v majestát; Hospodin je oblečen, je přepásán silou ... Tvůj trůn je ustaven odpradávná, jsi od věků (Žalm 93: 1–2).

Navíc, když se Ježíš zmiňuje o tomto přicházejícím Království, ve kterém bude vládnout Bůh, nezdá se, že by o něm uvažoval čistě symbolicky, že se Bůh stane vládcem vašeho srdce. Často totiž popisuje toto království až příliš hmatatelným jazykem. Ježíš mluví o Božím království „přicházejícím s mocí“, o lidech „vstupujících do“ království, o lidech kteří „jedí a pijí v království“ s židovskými předky, o jeho učednících, kteří budou „soudit“ v království, budou sedět na skutečných „trůnech“ u královského dvora.

Opravdu vám říkám, že v obnoveném světě, když Syn člověka bude sedět na trůnu své slávy, vy (učedníci) budete také sedět na dvanácti trůnech a budete soudit dvanáct izraelských kmenů (Matouš 19:28; viz Lukáš 22: 3a). 1)

A tam bude pláč a skřípání zubů, když uvidíte Abrahama a Izáka a Jákoba a všechny proroky v království, ale vy budete vyvrženi; a lidé přijdou z východu a západu a ze severu a jihu a budou sedět u stolu v království Božím (Q: Lukáš 13: 23–29; srov. Mat. 8: 11–12).

Takové odkazy jsou rozptýleny po celé tradici, a místo toho, abychom je odepsali - například na základě toho, že si to sami neumíme představit, že Bůh skutečně, doslova, vytvoří království zde na zemi -, měli bychom je brát vážně. Ježíš, stejně jako další apokalyptici žijící před ním a po něm, si zjevně myslel, že Bůh rozšíří svou vládu z nebeské říše, kde přebývá sem dolů na Zemi. Bylo by zde skutečné fyzické království, rajský svět, ve kterém by Bůh sám vládl svému věrnému lidu, kde by šlo jíst, pít a mluvit, a kde by na trůnech seděli lidští spoluvládci a lidští obyvatelé by jedli rauty.

Toto budoucí království stojí nad současnými zlými královstvími, jimž je nyní Boží lid vystaven, královstvími plnými nenávisti, nedostatku a útlaku. V budoucím království bude Boží lid odměněn v utopické existenci. Není divu, že Ježíš ohlašoval toto přicházející Království jako „dobrou zprávu“ pro ty, kdo poslouchali. Nebyla to však dobrá zpráva pro všechny - ne například pro ty, kteří již byli u moci. Kdyby přišlo přicházející království, byli by ti, kdo byli nyní u moci, svrženi. A soudný den měl přijít brzy.

Nadcházející soud

V průběhu svého učení Ježíš varuje před nadcházejícím soudem a nutností se na něj připravit. Jak jsem už naznačil v [kapitola 8](#), tento soud měl přinést někdo, koho Ježíš nazval Synem člověka, kosmický soudce poslaný z nebe, který by zničil vše, co je v rozporu s Bohem, a odměnil ty, kteří mu byli věrní. Uvažujme o následujících výrocích, které se nacházejí v samostatných částech tradice.

Kdokoli se stydí za mě a za má slova ... za to se bude stydět Syn člověka, když přijde ve slávě svého Otce se svatými anděly (Marek 8:38).

A v těch dnech, po tomto soužení, slunce se zatmí a měsíc nebude dávat své světlo, a hvězdy budou padat z nebe a síly na nebi budou otřeseny; a pak uvidí Syna člověka přicházet na oblacích s velkou mocí a slávou. A potom vyšle své anděly a shromáždí své vyvolené ze čtyř větrů, od konce Země do konce nebe (Marek 13: 24–27).

Neboť jako vycházející blesk rozzáří zemi z jedné části oblohy na druhou, tak bude Syn člověka ve svém dni.... A tak, jak to bylo ve dnech Noeho, bude to i ve dnech Syna člověka. Jedli, pili, vdávali se a ženili se, až do dne, kdy Noe vstoupil do archy a přišla potopa, která je všechny zničila. Tak to bude i v den, kdy bude zjeven Syn člověka (Lukáš 17:24; 26–27, 30; srov. Mat. 24:27, 37–39).

Kdokoli mě vyzná před ostatními, toho Syn člověka vyzná také před Božími anděly; ale ten, kdo mě zapře před ostatními, bude zapřen před Božími anděly (Lukáš 12: 8–9; srov. Mat. 10: 32–33). **2)**

Bud'te neustále v střehu a modlete se, abyste měli sílu obstát před všemi těmito věcmi, které se brzy stanou, a stát v přítomnosti Syna člověka (Lukáš 21: 34–36).

Tato strašlivá varování o přicházejícím Synu člověka k soudu jsou rozptýlena v našich raných zdrojích: Marek, Q, M a L. Někdy se vyskytují také v podobenstvích o Ježíši, jako je podobenství o plevu mezi pšenici v Matoušovi 13: 24–30; 36–42,

Stejně jako se plevel shromažďuje a spaluje ohněm, tak to bude také na konci věku. Syn člověka vyšle své anděly a ti shromáždí z jeho království každou příčinu hříchu a všechny, kdo dělají zlo, a hodí je do ohnivé pece. Tam bude pláč a skřípění zubů. Potom spravedliví budou zářit jako slunce v království svého otce (Matouš 13: 40–43).

Nebo podobenství o rybářské síti, které bylo nalezeno jak u Matouše, tak u Tomáše. Jeho nejstarší dochovaná forma zní následovně:

Nebeské království je jako síť spuštěná do moře, která nabírá všechno možné. Když se naplní, rybáři ji vytáhnou na břeh, sednou si a to, co je dobré, vyberou do kádí; to, co je špatné, ale vyhodí. Totéž se bude dít na konci světa: Vyjdou andělé, oddělí zlé od spravedlivých a vhodí je do ohnivé pece. Tam bude pláč a skřípění zubů. (Matouš 13: 47–50).

Jak je vidět, Ježíš nazývá tohoto přicházejícího soudce, který je doprovázen anděly, „Synem člověka“.

Příchod Syna člověka

Mezi nejžhavější a nejméně poučné debaty mezi novozákonními učenici patřila otázka původu fráze „Syn člověka“ v Ježíšově učení. Všichni souhlasí - protože to všichni jasně vidí - že v evangeliích Ježíš používá tuto frázi různými způsoby, někdy k tomu, aby mluvil o své současné službě („syn člověka nemá kam položit hlavu“; Lukáš 9: 58; Matouš 8:20), aby předpověděl své budoucí utrpení („syn člověka musí mnoho trpět, být staršími a nejvyššími kněžími a zákoníky zavržen, zabit a po třech dnech znovu vstát“; Marek 8:31; Lukáš 9:22), a někdy odkazuje na kosmického soudce z nebe, kterého jsme již potkali několikrát (například Marek 8:38). Odtud tedy otázky: Věděl Ježíš - tedy historický Ježíš, sám skutečný člověk (ne ten Ježíš, který je zobrazen v pozdějších evangeliích) že používá tuto frázi všemi těmito způsoby? Používal je vždy ve vztahu k sobě? Použil ji někdy ve vztahu k sobě? Byla to běžná fráze v aramejštině v prvním století? Pochopili by jeho posluchači, co tím myslel? Tyto a související otázky zaměstnaly vědce a vedly ke smíšeným výsledkům. A jak jsem již zmínil, některé debaty byly velmi jiskřivé.

Například jednou z nejžhavějších otázek je, zda fráze „Syn člověka“ byla mezi Ježíšovými současníky široce používaným (nebo vůbec někdy používaným!) titulem, který odkazoval na budoucího vesmírného soudce Země. Předpokladem této otázky je, že kdyby to nikdo jiný nepoužíval tímto způsobem, neměl by ani Ježíš. Tento předpoklad mi připadá nejen nereflektivní, ale také prokazatelně falešný. Lidé neustále vytvářejí slova nebo vytvářejí nové použití slov. Každý, kdo si myslí opak, prostě nestrávil dostatek času se středoškolskými a vysokoškolskými dětmi. Faktem je, že v naší tradici existuje spousta míst - nezávisle po celé mapě -, kde sám Ježíš tuto frázi používá tímto způsobem jako název pro budoucího vesmírného soudce z nebe. Někdo tu frázi vymyslel; Bylo by docela bizarní myslet si, že to nemůže být od Ježíše, kterému jsou všechna tato slova v nezávislých zdrojích připisována, nebo někdo žijící před ním.

Takže bod jedna: v mnohonásobně doložených tradicích použil Ježíš tuto frázi k označení vesmírného soudce Země. Bod dva již byl učiněn: když to dělal, zdá se, že měl na mysli někoho jiného než sebe. Navíc jde o výroky, které by si sami křesťané pravděpodobně nevymysleli, protože Ježíšovi pozdější následovníci přirozeně předpokládali, že je Synem člověka. **3)** Alespoň tyto konkrétní výroky o Synu člověka mají dobrou šanci navrátit se k Ježíši na základě kritéria odlišnosti. Totéž ale neplatí o jiných druzích výroků o Synu člověka, protože ty předpokládají, že je to Ježíš, stejně jako jeho pozdější následovníci, použili tento výraz k označení jeho. To znamená, že nelze prokázat, že je Ježíš řekl z důvodu odlišnosti.

Navíc, jak jsme viděli, apokalyptické výroky jsou mnohonásobně doloženy. Odkud však přišla myšlenka, že budoucí kosmický soudce Země bude nazýván Synem člověka? Téměř každý souhlasí s tím, že tato fráze použitá tímto apokalyptickým způsobem nakonec pochází z naší nejstarší dochované apokalypsy, z knihy Daniel v hebrejské Bibli. Ve fascinující pasáži v Danielovi 7 je prorokovi ukázán budoucí běh historie v jedné z těch strašidelných nočních mûr, u kterých by jste byli rádi, kdyby je měl někdo jiný. Nejprve vidí řadu zvířat vycházejících z moře, jedno za druhým. Jsou to čtyři zvířata, každé horší než předchozí. Ty pošlapou Zemi, způsobí zmatek a zpustoší Boží lid. Ale pak, na rozdíl od těchto groteskně vytvarovaných zvířat, Daniel uvidí „jednoho jako syna člověka“ přicházejícího z nebe na oblacích. Na rozdíl

od zvířecích plenitelů Země je tato postava lidská a humánní. Je mu dáno věčné království, věčná vláda nad zemí, s nadvládou, mocí a chválou na věky, protože zvířata jsou oloupena o svou moc a odstraněna (Dan 7: 2–14).

V andělské interpretaci snu nám je řečeno, že ta zvířata představují království, která převezmou vládu nad zemí a prosadí svou despotickou kontrolu nad jejími národy. Tyto zlé síly zůstanou až do příchodu „jednoho jako syna člověka“, který přinese zkázu silám, které jsou proti Bohu, ale věčnou vládu Božímu lidu (Dan 7: 17–27).

Když se Ježíš zmiňuje o Synu člověka, zdá se, že naráží na tuto vizi v Danielovi 7. Stejně jako ostatní apokalyptici z jeho doby, o nichž víme, Ježíš tvrdil, že bude existovat skutečný kosmický soudce poslaný od Boha, aby svrhl síly zla a přinesl Boží dobré království. Uvažujme o následujících židovských apokalyptických textech z prvního století:

A oni [lid Boží] měli velkou radost, a žehnali, chválili a oslavovali, protože jim bylo zjeveno jméno toho Syna člověka. A seděl na trůnu své slávy a celý soud byl dán Synu člověka, a způsobí, že hříšníci pomínou a budou zničeni z povrchu zemského. A ti, kteří svedli svět z cesty, budou spoutáni řetězy a budou zavřeni na shromáždění jejich zkázy a všechna jejich díla pomínou z povrchu zemského. A od té doby nebude nic porušitelného, protože ten Syn člověka se objevil a seděl na trůnu své slávy a všechno zlé pomine a odejde před ním (1 Enoch 69).

Jak jsem se stále díval, vítr způsobil, že se ze srdce moře vynořilo něco jako postava muže. A viděl jsem, že tento muž letěl s nebeskými mraky; a všude, kam obrátil svou tvář, aby se podíval, se vše před jeho pohledem chvělo... Potom jsem se podíval a viděl jsem, že se nesčetné množství lidí shromáždilo ze čtyř nebeských větrů, aby vedli válku proti muži, který vystoupil z moře. ... Když viděl přívál blížícího se zástupu, nezvedl ruku ani nedržel oštěp ani žádnou válečnou zbraň; ale viděl jsem jen, jak z jeho úst vycházel něco jako proud ohně a z jeho rtů planoucí dech...[který] dopadl na řítící se zástup, který byl připraven k boji, a všechny je spálil, takže najednou z nesčetného množství nebylo vidět nic, jen prach popela a pach kouře (4 Ezdráš 13:1–11).

Zdá se, že Ježíš sdílel tuto základní apokalyptickou vizi a nazval přicházejícího soudce „Synem člověka“. Podle jeho názoru bude při soudu, který sebou přinese, obhájeni ti, kteří jsou v současné době utlačováni, a ti, kteří jsou u moci, budou poraženi. Toto je ve skutečnosti obecné téma Ježíšova apokalyptického učení: po příchodu království musí dojít k zásadní změně. Ti, kteří nyní trpí, budou poté odměněni; ti, kdo to nyní mají pod kontrolou, budou svrženi. A tento nadcházející obrat by měl ovlivnit to, jak lidé žijí a chtějí žít v současnosti.

Obrat v bohatství

Mezi Ježíšovy nejznámější výroky patří slova, která naznačují, že se vše obrátí, když Syn člověka přijde se soudem. Mnoho z těchto jeho výroků v průběhu let ztratilo svůj apokalyptický náboj, protože je křesťané začali používat téměř jako klišé - stejně jako dnes, když někdo ironicky poznamená, že „první budou poslední a poslední budou první“ (například když stojí ve frontě před obchodem), aniž by se zamysleli nad tím, co vlastně ten výrok znamená. Podle Ježíše to znamená, že ti, kteří jsou na špici společensko-politicko-

ekonomického žebříčku, budou ve skutečnosti na konci tohoto věku sesazeni těmi, kdo jsou pod nimi. V nadcházejícím království dojde k radikálním změnám.

Obrat v království

Logika tohoto systému obratu by nám měla být jasná, vzhledem k tomu, co jsme již viděli. Současný věk je řízen silami zla. Ti, kdo prosperují a jsou úspěšní a vládou v tomto věku, jsou proto nutně k tomu zmocnění těmito zlými silami (jinak by neprosperovali, nebyli by úspěšní a nevládli!). Ale v nadcházejícím věku bude zlo svrženo a Bůh se znovu oslaví. Ti, kdo nyní vládou, budou sesazeni z trůnu a odsouzeni, a na jejich místo nastoupí ti, kteří nyní trpí a jsou utlačováni - Boží lid, kterému odporují jeho nepřátelé, ďábel a jeho přísluhovači. První budou opravdu poslední a poslední budou opravdu první.

Všimněte si, že z Ježíšových úst tento výrok vychází v kontextu s nadcházejícím Královstvím. To lze vidět ve verzi u Marka:

Ježíš odpověděl: „Amen, říkám vám, že není nikdo, kdo by opustil dům nebo bratry nebo sestry nebo otce nebo matku nebo děti nebo pole kvůli mně a kvůli evangeliu a nepřijal by nyní v tomto čase stokrát tolik domů a bratrů a sester a matek a dětí a polí s pronásledováním a v nadcházejícím věku věčný život. Mnozí první pak budou poslední a poslední první.“ (Marek 10: 29–31).

A v L:

A lidé přijdou z východu a západu a ze severu a jihu a budou stolovat v království Božím; a ti, kteří jsou poslední, budou první a první bude poslední (Lukáš 13: 29–30; to může být Q - srov. Mat. 20:16).

Realita tohoto budoucího obratu by měla ovlivnit způsob, jakým se lidé budou snažit žít v přítomnosti, jak to uvidíme plněji v [kapitole 10](#). Měli by být ve skutečnosti ochotni vzdát se svých životů ve službě druhým, místo aby se snažili vládnout a ovládat ostatní mocí nebo penězi. V tomto apokalyptickém smyslu řekl Ježíš svým následovníkům, že „kdo si chce zachránit svůj život, ten o něj přijde, a kdo ztratí svůj život kvůli mně a kvůli dobré zprávě, ten ho zachrání“ (Marek 8:35; všimněte si že Ježíš dále hovoří o přicházejícím Synu člověka v 8:38). Zničit život nyní neznamena spáchat sebevraždu. Znamená to vzdát se svých vlastních tužeb a prahnutí po moci a důležitosti před ostatními. Ti, kdo tak učiní, vstoupí do Království a najdou tam pravý život. Ti, kdo to odmítnou učinit a kteří vezmou jen to, co mohou z tohoto života dostat, přijdou o život, až přijde Syn člověka k soudu.

Sloužit ostatním

Proto Ježíš opakovaně podle našich tradic trvá na tom, aby se jeho následovníci stali otroky ostatních, žili životy ve službě, místo aby se prosazovali jako panovační mistři, kteří neustále hledají moc a kontrolu. Z našeho nejstaršího dochovaného zdroje je tady zapsán Ježíšův výrok jako pořekadlo:

Pokud si někdo přeje být první, bude ze všech poslední a služebník všech (Marek 9:35).

A také:

Víte, že ti, o nichž se předpokládá, že budou vládnout nad národy, nad nimi vykonávají svou moc a jejich mocní vládci využívají svou velkou autoritu nad nimi. Ale tak to nebude mezi vámi. Ale kdo by chtěl mezi vámi veliký, bude vaším služebníkem a ten, kdo si přeje být mezi vámi první, bude otrokem všech (Marek 10: 42–44).

Nebo z materiálů L: „Kdo je mezi vámi nejmenší, ten bude veliký“ (Lukáš 9:48).

To, co to všechno znamená pro způsob života, by mělo být zřejmé. Spíše než usilovat o to, aby byl povýšen, by se měl člověk znevažovat, snažit se sloužit druhým, spíše než jim dominovat. A sám Ježíš pravidelně vyvozuje tento závěr apokalypticky. Tedy z Q: „Neboť kdokoli se vyvyšuje, bude pokořen (= ponížen) a ti, kdo jsou pokorní (= poníženi), budou povýšeni“ (Lukáš 18:14; Matouš 23:12); od L: „kdo se vyvyšuje, bude pokořen, a ten, kdo se pokoří, bude povýšen“ (Lukáš 14:11); a od M: „Kdokoli se pokoří jako toto malé dítě, ten je velký v nebeském království“ (Matouš 18: 4).

Tvrdím zde, že Ježíš tyto výroky takto opravdu myslel - nebyla to jen kliše. Když přijde Království, budou ti, kteří se znehodnocovali, aby sloužili druhým, odměněni a ti, kteří se chlubili nad ostatními, budou potrestáni.

Stát se dětmi

S tím souvisí i to, jak nejranější tradice někdy vykresluje Ježíše, když mluví o přijímání Království „jako dítě“ (jako v úryvku právě citovaném z Matouše 18: 4). Lidé se zapojili do spousty spekulací ohledně toho, co tím mohl myslet, ale jelikož se tyto výroky běžně vyskytují v kontextu o pokoře a sebeponížení, možná by to měla být naše stopa. Podle starověkých Židů neměly děti žádné právní postavení, o kterém by se dalo hovořit; neměli žádnou moc, žádnou prestiž, nic, co by je mohlo povýšit nad ostatní. Před vstupem do Království by se člověk měl stát takovým - ne jako mocný vládce říše, ale jako pokorné a zdánlivě nedůležité dítě. Až totiž přijde Syn člověka, dojde k radikálnímu obratu, při němž bude pokořený povýšen a vysoký a mocný bude sesazen.

Spása pro hříšníky

Mezi těmi, kteří byli někdy v Ježíšově světě považováni za zvláště nízké, nebo alespoň patřili mezi nejméně pravděpodobné kandidáty na vstup do Království, byli samozřejmě lidé, kteří se vůbec nesnažili vytvářet zdání přísné zbožnosti. V [kapitola 11](#) „Podívám se dále na Ježíšovy společníky -, výběrčí daní a hříšníky“, kterými tolik opovrhovalo mnoho náboženských elit v našich raných zprávách o Ježíšově životě. V tomto bodě bych ale měl říci alespoň krátké slovo o tom, kdo jsou tito „hříšníci“, abychom pochopili překvapivý fakt (je překvapující pro většinu lidí, kteří dnes ještě odmítají uvěřit!), který Ježíš tvrdil že to byli oni, spíše než oddaní náboženští lidé, kdo vstoupí do Království, až přijde.

Na rozdíl od toho, co se dnes často říká – dokonce i mezi učenci – se kategorie „hříšníci“ nevztahuje pouze na „prostitutky“ na jedné straně (i když prostitutky nepochybně byly považovány za hříšníky; ale ne každý hříšník byl prostitutkou), ani to není zkratka pro nefarizeje na druhé straně (někdy se tvrdí, že každý, kdo se neřídil farizejskými tradicemi, byl zesměšňován jako hříšník; ve skutečnosti to není pravda). V hebrejské Bibli jsou hříšníci lidé,

kteří se vůbec nepokoušejí dodržovat Boží zákon -Mojžíšův zákon. Jsou to lidé, které by většina rozumně věřících lidí považovala za zkažené, zlé, zlomyslné, sobecké, sebestředné, bezbožné hříšníky. Zdá se, že Ježíš, jak uvidíme, přilákal k sobě značnou část takových lidí, aby byli jeho následovníky. A trval na tom, že to jsou oni, kdo zdědí Království. 4)

Zvažte následující nezávisle ověřené typy tradic. (a) V Markovi na otázku, proč se stýkal s takovými lidmi, odpověděl Ježíš: „Ti, kteří jsou v pořádku, nepotřebují lékaře, ale ti, kteří jsou nemocní; Přišel jsem volat nikoli spravedlivé, ale hříšníky.“ (Marek 2,17). (b) V Q a Tomášově evangeliu je podobenství o pastýři, který opouští svých devadesát devět ovcí, aby hledal ztracenou; když ji najde, zavolá své přátele a řekne jim: „Radujte se se mnou, protože jsem našel svou ovci, která byla ztracena.“ Ježíš uzavírá podobenství slovy: „Tak bude v nebi větší radost z jednoho hříšníka, který činí pokání, než z devadesáti devíti, kteří pokání nepotřebují“ (Lukáš 15: 1–7; Matouš 18: 12–14; srov. Tomáš, Výrok. 107). c) V L: po podobenství o ženě, která najde ztracenou minci, Ježíš říká: „A tak bude radost před anděly Božími nad jedním hříšníkem, který činí pokání“ (Lukáš 15:8–10).

Všechna tato slova naznačují, že Ježíš se zvláště zajímá o to, aby do království přivedl ty, kdo jsou ztraceni a potřební. Co je však ještě více zarážející, je to, že existuje nezávisle ověřená linie jeho učení, která naznačuje, že na rozdíl od těchto hříšníků ti lidé, kteří jsou jinak spravedliví (tj. Kteří dělají to, co je správné před Bohem), nutně nevstoupí do království. A tak Ježíš ve výroku nalezeném v M říká skupině židovských vůdců, kteří neuposlechli volání Jana Křtitele: „Opravdu vám říkám, že výběřčí daní a prostitutky půjdou před vámi do Božího království; neboť Jan přišel k vám po cestě spravedlnosti, a vy jste mu nevěřili; ale výběřčí daní a prostitutky mu uvěřili“ (Matouš 21: 31–32). Stejně tak v podobenství nalezeném pouze u Lukáše je nám řečeno, že výběřčí daní, který uznal a litoval své vlastní hříšnosti, byl „přímý před Bohem“ (= ospravedlněný), místo spravedlivého farizea, který byl hrdý na svou náboženskou oddanost (Lukáš 18:9–14).

Je trochu obtížné vědět, co si o těchto tradicích myslet. Jeden obzvláště kompetentní vykladač v poslední době tvrdil, že Ježíš prohlásil, že takoví ničemní lidé vstoupí do Království bez pokání - a že právě proto toto učení způsobilo takový skandál. 5) Ale v nezávislých tradicích jsme již viděli, že Ježíš naléhal na lidi, aby činili pokání (například Marek 1:15; 2:17; Lukáš 15: 7), a předpokládal bych proto, že když o nich mluví, že „slyší“ Jana Křtitele, tak to neznamená jen to, že zvukové vlny vycházející z Janových úst zasáhly jejich uši. Ve skutečnosti si jistě vzali jeho slova k srdci a začali žít jinak s ohledem na přicházející Království. Navíc se to zdá být i klíčovým bodem u výroků o nemocných, kteří potřebují lékaře, a o ztracené ovci: ti, kteří jsou nemocní, ale uzdraví se, tak zažili změnu ve svém životě a ovce, která se ztratila, se vrací ke svému stádu.

Zdá se tedy, že Ježíš učil, že lidé potřebují činit pokání a žít tak, jak to Bůh chtěl ve světě přicházejícího Království. V následující kapitole se podrobněji zamyslíme nad tím, co to mohlo obsahovat. Nyní bychom se měli vrátit k ústřednímu tématu této kapitoly, Ježíšovu apokalyptickému poselství o nadcházejícím Božím království. V této souvislosti dává Ježíšův názor na ničemné kteří zdědí Království dokonalý smysl. Dojde k úplnému obratu, při kterém budou vysocí a mocní sníženi a nízcí a utlačovaní budou pozvednuti. Patří sem ti, kteří byli náboženským establishmentem široce podceňováni jako nedostateční. Nejhorší z hříšníků budou v nadcházejícím Království povýšeni.

Pokorní, kteří budou pozvednuti: Ježíšova blahoslavenství

Toto téma obratu se nalézá také v jedné z nejznámějších částí Ježíšova učení, v takzvaných blahoslavenstvích, která bohužel, mají tendenci být vytrhávána z jejich původního apokalyptického kontextu lidmi, kteří je citují. Blahoslavenství jsou skupinou výroků prisuzovaných Ježíši v různých našich zdrojích, ve kterých vyslovuje „požehnání“ určitým skupinám lidí (samotný termín „blaženost“ pochází z latinského „beatus“ - požehnaný). Nejznámější z těchto výroků lze najít v Matoušově kázání na hoře, které začíná:

Blahoslavení chudí duchem, neboť jejich je království nebeské; požehnání jsou ti, kdo truchlí, protože budou potěšeni; požehnání jsou ti, kteří jsou mírní, protože zdědí zemi; požehnání jsou ti, kteří hladovějí a žízní po spravedlnosti, protože budou nasyceni (Mt 5: 3–6).

To, co si mnoho čtenářů v těchto výrocích evidentně nevšimlo, jsou slovesné časy. Popisují, co určité skupiny lidí zažívají v současnosti a co zažijí v budoucnu. Kdy to zakusí? Ne v nějakém neurčitěm, vzdáleném a nejistém okamžiku - někde na obloze; ale stane se to, až přijde království. Ti, kteří jsou nyní pokorní, chudí a utlačovaní, pak budou mít svou odměnu. Řada těchto Matoušových výroků je ve skutečnosti odvozena od Q. Je zajímavé, že Lukáš ve své verzi má tendenci více zdůrazňovat fyzické strádání než vnitřní boje. Například místo požehnání „chudým v duchu“ v Lukáši Ježíš žehná „vám chudým“ (tj. Těm, kteří jsou doslova chudí). Místo toho, aby mluvil o těch, kteří „hladoví a žízní po spravedlnosti“, mluví v Lukášovi o těch, kteří jsou „hladoví a žízniví“. Existují dobré důvody k domněnce, že v těchto případech se Lukášova verze blíží tomu, co řekl sám Ježíš. Za prvé najdeme velmi podobnou formu výroků nezávisle doložených v Tomášově evangeliu:

Blahoslavení chudí, neboť vaše je království nebeské (Výrok 54).

Blahoslavení, kteří mají hlad, neboť břicho toho, kdo si přeje, bude naplněno (Výrok 69).

Blaze vám, když jste nenáviděni a pronásledováni; nenajde se žádné místo, kde byste byli pronásledováni (Výrok 68).

Je zajímavé, že po těchto blahoslavenstvích u Lukáše následují po těchto apokalyptických požehnáních jejich protiklady, sada apokalyptických strastí:

Ale běda vám, kteří jste bohatí, protože máte své pohodlí (nyní); Běda vám, kteří jste nyní plní, protože budete hladovět. Běda vám, kteří se nyní radujete, protože budete truchlit a plakat. A běda, když o vás všichni mluví dobře; protože tak vaši předkové zacházeli s falešnými proroky (Lukáš 6: 24–26).

Tyto konkrétní apokalyptické soudy nejsou samostatně doloženy z našich dalších zdrojů, ale určitě se shodují s hlavními tématy, která jsme již viděli v této kapitole. Ježíš učil, že přichází den soudu při příchodu Syna člověka, který přinese radikální obrat: ti, kteří byli v současné době v dobrém stavu, budou odsouzeni a ti, kteří trpí, budou požehnáni. Do této apokalyptické zprávy bylo zahrnuto varování před bezprostředním zničením pro všechny, kteří neposlušali Ježíšova slova a neobraceli se k Bohu, tak jak si on přál.

Nadcházející destrukce

Už jsme viděli, že nadcházející soud měl zahrnovat akt zničení, protože jednotlivci, kteří neuposlechli Ježíšovo poselství, budou po příchodu Království odsouzeni. Tento druh tradice je mnohonásobně doložen z nezávislých zdrojů.

1 V Markovi Ježíš varuje:

Pokud by vás vaše oko svádělo k hříchu, vytrhněte ho; protože je lepší vstoupit do Království s jediným okem, než být uvržen se dvěma očima do Gehenny [místa mučení], kde jejich červ neumírá a oheň neuhasne (Marek 9: 47–48; vybrán také v Matoušovi 18: 9).

2 V Q Ježíš říká:

Až uvidíte Abrahama, Izáka, Jákoba a všechny proroky v království Božím, budete plakat a skřípat zuby, že vy jste vyhnáni (Lukáš 13:28; Matouš 8: 11–12).

3 V M Ježíš mluví o posledním soudu jako o oddělení ovcí a koz, o nichž se říká:

Odejděte ode mě, vy, zlořečení, do věčného ohně, který je připraven pro Ďábla a jeho anděly (Matouš 25:41).

Nic z toho není pěkná vyhlídka. A nadcházející zničení těch, kdo se staví proti Bohu, zde nekončí, s odsudkem jednotlivců. Rovněž to zahrnuje demolici vlád (protože nové království nahrazuje to starší) a institucí. Zejména - a zdá se, že to byl zvláštní důraz v jeho zvěsti - Ježíš tvrdil, že nadcházející Boží soud pohltí nejsvětější místo židovského lidu, kde jak se věřilo, přebývá sám Bůh, samotný Jeruzalémský chrám. Toto bylo místo židovského uctívání a chvály pro Boha Izraele. Ježíš tvrdil, že s příchodem Božího soudu bude chrám zničen.

Není žádným překvapením, že vůdcové toto Ježíšovo poselství nepřijali příliš srdečně. Jak uvidíme více v [kapitole 11](#), právě tento aspekt Ježíšovi zvěsti ho dostal do vážných problémů, zejména ze strany židovské aristokracie pověřené správou chrámu a poskytováním jeho služeb. Ježíš trval na tom, že vše, co považovali za drahé a vážené, bude brzy zničeno samotným Bohem. Toto bylo poselství, které popudilo židovské vůdce k tomu, aby Ježíše předali římskému guvernérovi Pilátovi ke stíhání.

Zánik chrámu

Chrám v Jeruzalémě

Jeruzalémský chrám byl podle hebrejské Bible postaven na pokyn Boha. Bylo to místo, kam mohli přijít židovští ctitelé, aby mu obětovali zvířata a potraviny v souladu s židovským zákonem obsaženým v hebrejské Bibli. Pro většinu Židů to bylo jediné místo na Zemi, kde bylo možné provádět takové oběti (přikázané Bohem).

O chrámu bylo známo, že byl jednou z nejkrásnějších budov ve starověkém světě, o čemž mluvili s chválou a obdivem i ti, kteří nebyli mezi jeho oddanými. Ve dnech Ježíše byl chrámový komplex obrovský a zahrnoval plochu zhruba 500 yardů krát 325 yardů – byl dostatečně velký na to, aby pojala dvacet pět (amerických) fotbalových hřišť, včetně koncových zón. Jeho vnější kamenné zdi se zvedaly do výšky 30 metrů, stejně vysoko jako má moderní desetipodlažní budova. Při jeho stavbě nebyla použita žádná malta; místo toho byly kameny - některé z nich dlouhé 50 metrů - pečlivě rozřezány, aby do sebe úhledně zapadaly;

brány do chrámu byly 45 stop vysoké a 44 stop široké (se dvěma křídly dveří, každé široké 22 stop). Jeden starověký zdroj naznačuje, že je každý večer je muselo zavírat 200 mužů. Podle všech našich starověkých popisů chrámového komplexu se nám jeví jako fantasticky krásná sada budov z těch nejlepších materiálů, jaké šlo za peníze koupit, a jejich rozsáhlé části byly obložené zlatem. Jak si asi dokážete představit, jeho stavba byla nesmírným dílem. Když byl dokončen v roce 63 n.l, tak 18 000 místních dělníků údajně zůstalo nezaměstnaných. To všechno bylo pak zničeno jen o sedm let později při vyvrcholení židovské války proti Římu a nikdy již nebylo znovu postaveno. 6)

Jednou z věcí, díky nimž byl jeruzalémský chrám v řecko-římském světě jedinečný, je to, jak jsem již naznačil, že pro většinu Židů v té době to byl jediný chrám Boha Izraele. Zatímco kterémukoli z pohanských bohů mohlo být zasvěceno mnoho chrámů, tomuto Bohu byli obětovány oběti pouze v jeruzalémském chrámu. Je zarážející, že Židé z celého světa platili roční daň, aby pomohli uhradit náklady na jeho údržbu a správu - dokonce i Židé, kterým se nikdy nepodařilo vstoupit dovnitř. V nemalé míře tato zvláštní úcta k tomuto místu vycházela z víry, že tam přebývá samotný Bůh, v chrámě, ve zvláštní místnosti zvané svatyně svatých. Víra, že Bůh může být přítomen na svatém místě, byla rozšířena již ve starověku. Ve většině starověkých chrámů však bylo božstvo přítomno v kultovním obraze neboli „idolu“ Který byl uchovávan v posvátné místnosti. Posvátná místnost v Jeruzalémském chrámu byla naproti tomu zcela prázdná. Vzhledem k tomu, že židovský Bůh byl tak svatý, tak na rozdíl od všech ostatních výslovně zakazoval pořizovat s ním jakékoli obrazy.

Nikdo nemohl vstoupit do této nejposvátnější místnosti kromě židovského velekněze, a to jen jednou ročně v den smíření (Yom Kippur), když vykonal oběť za hříchy lidí. Svatyně svatých byla tedy nejposvátnějším místem v chrámu a zbytek komplexu budov byl strukturován tak, aby zdůrazňoval tuto svatost, která vyzařovala z jeho středu. Kolem Svatyně svatých byla svatyně, do které mohli vejít jen někteří kněží; dále bylo umístěno nádvoří kněží, kde sloužil pouze kněz a jeho pomocníci levité. Ještě dále bylo nádvoří Izraelitů, kam mohli přicházet pouze židovští muži, aby přinesli své obětiny kněžím; za ním byl dvůr (židovských) žen, které nesměly přistoupit blíže k vnitřní svatyni (tam se mohli scházet jen židovští muži). A konečně za ním byl dvůr pohanů, kde se mohli scházet i nežidé.

Ježíš a chrám

Právě o tomto nejposvátnějším místě, obydlí samotného Boha, předpověděl Ježíš, že bude zničeno v nadcházejícím soudu - právě tímto Bohem. Důkazy se nacházejí v mnohonásobně doložených tradicích. Nejstarší dochovaný záznam je v Marek 13: 2:

Když [Ježíš] vycházel z chrámu, řekl mu jeden z jeho učedníků: „Učiteli, podívej se, jaké velké kameny a jaké velké budovy jsou zde.“ Ježíš mu řekl: „Vidíš ty velké budovy? Nezůstane ani jeden kámen na druhém, který nebude zničen.“

V pozdějších tradicích je to sám Ježíš kdo vyhrožoval zničením tohoto místa. Například při jeho soudu falešní svědci údajně tvrdili: „Slyšeli jsme ho říkat: „Zničím tento chrám, který je vytvořen rukama, a po třech dnech postavím jiný chrám nevyrobený rukami "(Marek 14:58); a na kříži se mu údajně posmívali: „„Aha! Když umíš zbořit chrám a za tři dny ho postavit,“ (Marek 15:29). Něco podobného nezávisle uvádí Jan, kde Ježíš říká svým židovským

oponentům: „Zbořte tento chrám a za tři dny ho postavím.“ (Jan 2:19). A z nesouvisejícího zdroje, projevu nalezeného v knize Skutků, při mučednictví Štěpána, se znovu objevili falešní svědci, kteří řekli, že slyšeli Štěpána tvrdit, že „Ježíš Nazaretský zničí toto místo a změni ustanovení, která jsme dostali od Mojžíše!“ Sk 6,14

Dokonce i Tomášovo evangelium se dostává k tomuto činu, jak tam Ježíš říká: „Zničím tento dům a nikdo ho nebude moci znovu postavit“ (Tomáš Výrok. 71).

Tradice, že Ježíš hovořil o zničení chrámu, je tak široce rozšířena. Většina z těchto tradic navíc naznačuje, že s tím bude mít něco společného samotný Ježíš. Myšlenka, že by osobně zničil Chrám, ale těžko projde kritériem odlišnosti: Křesťané, kteří ho považovali za všemocného Pána, možná uvedli výroky, které byli překrouceny, aby ukázali, že po jeho smrti si to „vyřídil“ s Židy zničením jejich chrámu. Neprojde to dobře ani kritériem kontextové důvěryhodnosti: Jak by mohl jediný muž tvrdit, že je schopen zbourat tak obrovskou sadu budov? Podobně problematická je představa, která se objevuje pouze u Jana, že když Ježíš mluvil o zničení a vzkříšení chrámu za tři dny, mluvil ve skutečnosti o svém těle (Jan 2:21).

Mluvil potom Ježíš vůbec o nadcházejícím zničení chrámu? Někdo by mohl být v pokušení posunout toto kritérium odlišnosti o něco dále a tvrdit, že jelikož byl chrám ve skutečnosti zničen Římany až v roce 70 n. l., nelze spolehlivě věřit žádné z těchto Ježíšových předpovědí, zda skutečně pochází od něj - to je, že až později křesťané vložili do jeho rtů tyto předpovědi o jeho zničení, aby ukázali jeho prorockou sílu. Většina vědců to však považuje za extrémní pohled, protože předpovědi zničení na té či oné úrovni splňují všechna naše kritéria: (a) Jsou zjevně mnohonásobně doloženy (Marek, Jan, Skutky a Tomáš!). b) Kromě toho se alespoň v jednom ohledu zdá, že nejčasnější podoba těchto výroků splňuje kritérium odlišnosti, protože Ježíšův výrok u Marka, že nezůstane jeden kámen na druhém, se ve skutečnosti nesplnil, jak se dnes můžete jít podívat při návštěvě Západní zdi v Jeruzalémě; kdyby někdo znal podrobnosti o zničení, nevymyslel by tento verš. (c) A co je stejně důležité, výroky jsou zcela kontextově důvěryhodné. Víme totiž o dalších prorockých postavách z celé historie Izraele, které tvrdili, že židovský národ se tak odchýlil od Boha, že se s ním bude soudit tak, že zničí jejich ústřední místa uctívání.

Obzvláště důležitá jsou slova hebrejského proroka Jeremiáše, žijícího v šestém století př. n. l., Před zničením prvního židovského chrámu v roce 568. Jeremiáš tvrdil, že jelikož izraelský lid tak hanebně zhřešil, nemohl již doufat, že je Bůh zachrání, ani jejich posvátný chrám. Ve skutečnosti, navzdory jejich důvěře ve svatyni, která jim poskytovala ochranu, se Bůh brzy chystal zničit jak svatyni, tak i je. Jeremiášova slova stojí za to citovat:

“Tak praví Hospodin zástupů, Bůh Izraele: Napravte své cesty a své jednání, a já vás tu nechám žít. Přestaňte spoléhat na klamné řeči – prý: ‚Hospodinův chrám, Hospodinův chrám, Hospodinův chrám!‘ Copak můžete krást, vraždit, cizoložit, křivě přísahat, pálit kadidlo Baalovi, následovat cizí neznámé bohy a pak si přijít stoupnout přede mě v tomto domě, který se nazývá mým jménem, a prohlásit: ‚Jsme spasení?‘ To se podle vás tento dům, který se nazývá mým jménem, stal doupětem lupičů? S tímto domem, který se nazývá mým jménem a na který se spoléháte, s tímto místem, které jsem dal vám i vašim otcům, proto udělám totéž, co jsem udělal se Šílem. Vás pak od sebe zapudím, jako jsem zapudil všechny vaše bratry..... nechám utichnout hlas radosti a veselí, hlas ženicha a nevěsty, neboť z této země zbudou sutiny.“ (Jer 7: 3–4, 9–11, 14–15, 34).

Předpověď, že Bůh přijde k soudu se svým lidem a zničí je a jejich posvátná místa, je stejně stará jako hebrejští proroci, jejichž proroctví Ježíš slyšel jako dítě v synagoze v Nazaretu.

A tato tradice byla udržována naživu nejen v literárních textech, ale i mezi živými, dýchajícími lidmi v jeho vlastních dnech. Vzpomeňme si na proroka jménem „Theudas“ a toho nejmenovaného který byl nazván jednoduše jako „Egyptán“, kterého jsem zmínil v [kapitole 7](#). Oba dva svým způsobem předpovídali, že Bůh způsobí zničení Jeruzaléma a zachrání jen zbytek jeho lidu, který mu zůstal věrný (a jeho prorockým služebníkům).

A vezměme v úvahu zvěst ještě dalšího proroka z prvního století, dalšího Žida, který se podivnou náhodou jmenoval také Ježíš, syn jinak neznámého Ananiáše. Asi třicet let po Ježíšově smrti, podle židovského historika Josephuse, prošel tento druhý Ježíš městem Jeruzalémem a vykřikoval: „Hlas z východu, hlas ze západu, hlas ze čtyř větrů, hlas proti Jeruzalému a svatyni, hlas proti ženichovi a nevěstě, hlas proti všem lidem“ (židovská válka, 6.5.3). Ježíš, syn Ananiášův, strávil sedm a půl roku ohlašováním zkázy a zničení Jeruzaléma a jeho chrámu. Stejně jako jeho známější jmenovec byl i on zatčen a postaven před soud před římského guvernéra jako zdroj problémů. V tomto případě však byl obviněný shledán nevinným z důvodu šílenství a byl po zbičování propuštěn. Tento trest však jeho zvěst nezastavil: pokračoval v bědování nad nadcházejícím zničením, dokud nebyl omylem zabit kamenem z katapultu během obléhání Jeruzaléma, pár let předtím, než se jeho předpovědi splnily.

Nyní se vraťme k našemu Ježíši. V rámci své předpovědi o přicházejícím Božím soudu také hlásal - stejně jako Jeremiáš a další proroci již dříve a i po něm -, že je blízko zničení a že nejen jednotlivci, ale i sociální instituce a struktury budou sníženy, když Syn člověka dorazí na nebeských oblacích s anděly slávy a mocí Boží.

Rozsudek, který je univerzální

Na rozdíl od některých svých prorockých spolubratřích (například Jeremjáše) si Ježíš nemyslel, že rozsah nadcházejícího soudu bude omezený. Neplatilo to, tedy pouze pro jednotlivého Žida nebo pro židovské instituce, jako je chrám. Podle Ježíše, stejně jako podle většiny apokalyptiků, měl být soud univerzální. Připomeňme si: apokalyptici se nezajímali jen o bezbožnou činnost svých vlastních lidí. Věřili v síly zla, které byly ve světě uvolněny. Podle nich byl celý vytvořený řád poškozen. A Bůh Stvořitel se chystal uklidit dům a začít znovu. Soud by ovlivnil každého a všechno.

Každý. Všimněte si, že v řadě apokalyptických výroků Ježíše, o kterých jsme uvažovali, se hovoří o nežidech přicházejících do Království. Mluví například o lidech (které považují za pohany) přicházejících z východu a západu, severu a jihu, aby vstoupili do Království a povečeřeli s židovskými předky Abrahamem a spol., zatímco Židé zůstanou venku. A pojednává o konečném soudu národů - stejné slovo jako „pohané“, tj. Nežidé - v příběhu o budoucím oddělení ovcí a koz. Příchod Syna člověka není událostí, kterou by mohli vidět pouze Židé, ale celý svět.

Jeho příchod bude mít navíc univerzální účinek. Někdy je tento efekt vysvětlen jazykem, který ukazuje jeho kosmickou povahu: „slunce se zatmí a měsíc nebude dávat své světlo a hvězdy budou padat z nebe a budou se třást síly na nebesích“ (Marek 13: 24–25). Není zde jasné, zda

tato znamení na nebesích mají být považována za dočasné ukazatele nového světa – zatmění a padající hvězdy – nebo zda si Ježíš, stejně jako jeho apokalyptický následovník, který později napsal knihu Zjevení, představoval zcela nově vytvořený řád. „nové nebe a novou zemi“ (Zjev. 21:1) – doplněné novým sluncem, měsícem a hvězdami – pro přicházející Království. Je jasné, že toto království bude svým rozsahem univerzální. Současný svět a všechny jeho síly budou překonány, než přijde nová říše, ve které bude Bůh vládnout svému lidu a skrze něj celému světu.

Bezprostřednost konce

Zdá se, že Ježíš si myslel, že tento nadcházející Boží soud skrze vesmírného Syna člověka je již na spadnutí. Je hned za rohem. Ve skutečnosti se to má stát v jeho vlastní generaci. Tento důraz na bezprostřední konec je nezávisle doložen ve všech našich prvních zdrojích. Konec přijde náhle a nečekaně a lidé si musí dát pozor:

1 Marek

Kdokoli se stydí za mě a za moje slova v tomto cizoložném a hříšném pokolení, za toho se bude stydět Syn člověka, když přijde v slávě svého Otce se svatými anděly. Opravdu vám říkám, že někteří z těch, kteří zde stojí, neokusí smrt, dokud neuvidí, že přišlo Boží království (8: 38–9: 1).

Opravdu vám říkám, že tato generace nepomine, dokud se všechny tyto věci nestanou (13:30).

Dávejte pozor, bděte. Nevíte totiž, kdy ten čas přijde. Je to, jako když člověk odešel na cestu: opustil svůj dům a svěřil správu svým služebníkům. Každému určil jeho práci a vrátnému přikázal, aby bděl. Proto bděte. Nevíte totiž, kdy přijde pán domu – zda večer, o půlnoci, za kuropení, nebo za svítání. Aby vás snad, když znenadání přijde, nenalezl spící. Co říkám vám, říkám všem: Bděte.“ (Marek 13: 33–37).

2 Q

Pochopte, že kdyby hospodář věděl, v jakou hodinu má přijít zloděj, nedovolil by mu vloupat se do domu. Proto i vy buďte připraveni, neboť Syn člověka přijde v hodinu, o které netušíte.“ (Lukáš 12: 39–40; Matouš 24: 43–44).

Kdyby si ale ten služebník v srdci řekl: „Můj pán dlouho nejde“ a začal by bít sluhy a služky a jíst, pít a opíjet se, pak jeho pán přijde v den, kdy to nečeká, a v hodinu, kterou nezná, odhalí ho a vykáže ven mezi nevěrné. (Lukáš 12: 45–46; Mat 24: 48–50).

3 M (na konci příběhu o deseti dívkách čekajících na svého pána, je pět moudrých, které byly připraveny a pět pošetilých, které nebyly)

Proto bděte, vždyť neznáte den ani hodinu. (Mat. 25:13).

4 L

„Mějte přepásaná bedra a rozsvícené lampy. Buďte jako lidé očekávající, kdy se jejich pán vrátí ze svatby (Lukáš 12:36).

Pro mé účely zde není důležité, zda Ježíš mluvil každý z těchto výroků přesně tak, jak jsou zaznamenány. Důležité je, že toto téma je v našich nejstarších dochovaných zdrojích stále znovu opakováno a to i nezávisle. Zdá se, že Ježíš očekával, že nadcházející Boží soud, který sem přivede Syna člověka v kosmickém aktu zkázy a spásy, je na spadnutí. Může se to stát kdykoli. Ale určitě se to stane v jeho vlastní generaci.

Závěr

Jak jsem naznačil, v mnoha ohledech, byla tato zpráva jako ta, která byla hlášána ve spisech proroků v hebrejské Bibli. Blížil se soud, lidé potřebovali při přípravě činit pokání, jinak by byli odsouzeni. Ti, kdo se však obrátili k Bohu, budou spaseni. Současně bylo Ježíšovo poselství jiné, protože jeho poselství bylo zarámováno v apokalyptickém kontextu. V prvním století kdy žil Ježíš, mnoho Židů očekávalo, že Bůh jednou provždy zasáhne ve prospěch svého lidu, svrhne síly zla, které ve světě získaly převahu, a přinese jeho dobré Království na zemi. Pak by už neexistovala válka, chudoba, nemoci, pohromy, hřích, nenávist nebo smrt. Toto království dorazí s mocí a vše, co bude proti němu, bude zničeno a odstraněno.

Nechci zanechat dojem, že tato varování před nadcházejícím soudem byla jediná věc, o které Ježíš učil během své veřejné služby. Jak uvidíme v následující kapitole, vůbec tomu tak není. Je však důležité plně pochopit rámec, do kterého má zapadat jeho další učení. Mnoho lidí - křesťanů i nekřesťanů - si o Ježíši myslí, že byl skvělým učitelem morálky, jehož etické názory nám mohou pomoci vytvořit lepší společnost pro ty z nás, kteří jsou odhodláni udělat náš společný život co nejspravedlivějším, klidnějším a příjemnějším. Na jedné úrovni si myslím, že je to asi správné. Je však také důležité si uvědomit, že sám Ježíš to takto nevnímal. Nenavrhoval své etické názory, aby nám ukázal, jak vytvořit spravedlivou společnost a udělat ze světa šťastnější místo pro dlouhou plavbu. Podle něj, to nebude dlouhá plavba. Boží soud brzy přijde s příchodem Syna člověka - a lidé se měli připravit na jeho příchod změnou způsobu, jakým žili. Příprava na Království - to je to, co nakonec bylo jádrem Ježíšovy etiky, jak uvidíme v následující kapitole.

Další Ježíšovo učení v jeho apokalyptickém kontextu

Kontext nemusí být vše, ale je důležitý - slova jako "jen si dělám srandu" znamenají vždy něco jiného pokud je řekne samozvaný komik který bydlí naproti vám přes chodbu, nebo chovatel ovcí ve stodole jeho ranče ve Wyomingu, nebo prezident Spojených států když hovoří do červeného telefonu v oválné pracovně.

A tak jsem se snažil, jak nejlépe umím, ukázat kontext, ve kterém bylo Ježíšovo učení předáno. Jak jsem naznačil na konci předchozí kapitoly, Ježíš učil o mnoha jiných věcech než o nadcházejícím Božím soudu, který má přinést Syn člověka. V této kapitole se podíváme na některé z těchto dalších učení ve světle toho jak zapadá do rámce jeho apokalyptické zprávy. Zejména prozkoumám Ježíšovo „etické“ učení, abych ukázal, jak souvisí s jeho zvěstí o Království. Stručně řečeno, Ježíšovi následovníci měli žít takovým způsobem, aby byli připraveni na toto nadcházející Království a který by ztělesňoval hodnoty, které se projeví zcela až nakonec, až přijde.

Chtěl bych zdůraznit, že nebudu schopen diskutovat o každém slovu z Ježíšových úst v našich nejranějších zdrojích, ale pouze o výrocích, o kterých si myslím, že lze rozumně prokázat, že od něj pochází (ve většině případů dám odůvodnění tohoto názoru). I mezi nimi však budu muset být trochu selektivní, protože si nemyslím, že se jedná o vyčerpávající studii. Doufám, že nepřehlédnu žádné z vašich oblíbených.

Ježíš a židovský zákon

V tomto bodě naší diskuse o Ježíši jako židovském apokalyptikovi se zaměřím více na podstatné jméno než na adjektivum. Nyní je čas změnit zaměření. Ježíš byl Žid. Uvědomit si toto Ježíšovo židovství je zásadní, máme-li správně pochopit jeho učení. Protože navzdory skutečnosti, že se toto nové náboženství založené v jeho jménu začalo rychle plnit nežidy - až se nakonec ve skutečnosti stalo protižidovským (ošklivě a násilně) - bylo založeno židovským učitelem, který učil jeho židovské následovníky o židovském Bohu, který vedl židovský lid prostřednictvím židovského zákona. Ježíš zachovával a diskutoval o židovských zvycích, jako je modlitba a půst, uctíval při židovských bohoslužbách, jako je synagoga a chrám, a účastnil se židovské slavnosti, jako byl Pesach. Jako téměř každý jiný Žid, o kterém víme ze starověkého světa, Ježíš věřil v jediného izraelského Boha stvořitele a trval na tom, že jeho lid nebude uctívat žádné jiné bohy. Pochopil, že tento jediný Bůh na začátku uzavřel s Izraelem zvláštní smlouvu, že bude jejich Bohem výměnou za jejich výlučné uctívání a oddanost. Tvrdil, že Boží vůle byla zjevena v knihách napsaných Mojžíšem, zejména v „Zákoně“, který byl předán Mojžíšovi na hoře Sinaj, jak je popsáno v těchto knihách (prvních pěti knihách hebrejské Bible: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri a Deuteronomium). A věřil, že když Izraelci porušili Zákon, Bůh je trestal.

Většina Ježíšova učení ve skutečnosti nějakým způsobem souvisí s jeho chápáním tohoto židovského zákona.

Židovský zákon samozřejmě zahrnoval Desatero přikázání, ale obsahoval toho také mnohem víc. Zákon zahrnoval také příběhy o starověkých židovských předcích, od doby Adama a Evy až po smrt samotného dárce zákona, Mojžíše. Možná důležitější bylo, že obsahoval další zákony, které Bůh dal svému lidu - zákony týkající se toho, jak by ho měli uctívat a chválit, například dodržováním zákonů o košer potravinách a požadavků na desátek ze všech produktů a zákony týkající se toho, jak by se měly chovat k sobě navzájem, například tím, že nebudou ničit majetek toho druhého. Zákon byl ústředním bodem židovského života. Židovští učitelé učili tento zákon, židovští právníci byli odborníky na tento zákon, židovští zákoníci tento zákon kopírovali.

Ježíš nebyl ani písař, ani právník. Byl to však židovský učitel, který učil o Zákoně. Důkazy o Ježíšově připoutání k židovskému zákonu jsou patrné v mnoha vrstvách našich tradic, roztroušených po celé řadě nezávislých tradic. Zvažte některá z následujících možností (tento seznam uvádí pouze příklady; v žádném případě není vyčerpávající):

1 Marek

Když člověk přiběhl k Ježíši a zeptal se ho, co musí udělat, aby „zdědil věčný život“, Ježíšova okamžitá odpověď je že mu vyjmenovat některá z deseti přikázání. (V Matoušově verzi tohoto příběhu muži říká: „pokud chceš vstoupit do života, dodržuj přikázání.“ (Marek 10: 17–22; Matouš 19: 16–22; viz také Lukáš 18: 18– 23).

2 Q

Ježíš prohlašuje, že spíše nebe a Země pominou, než by pominul jediný bod v Zákoně (Lukáš 16:16; Matouš 5:18).

3 M a L

Ježíš prohlašuje, že přišel, aby naplnil Zákon, a že jeho následovníci musí dodržovat Zákon ještě více než zákoníci a farizeové, pokud chtějí vstoupit do nebeského království (Matouš 5:17, 19–20).

4 Jan

Ježíš argumentuje svými odpůrci ohledně Zákona a zdůrazňuje jim, že „Písmo nelze zrušit“ (Jan 10: 34–35).

Ve skutečnosti tráví Ježíš čas v evangeliích hádkami a debatováním o aspektech Zákona - učením svých následovníků o tom, co Bůh opravdu chce, a v čem nesouhlasí se svými oponenty. V Markovi tvrdí, že farizeové porušují Boží přikázání, aby zachovali své vlastní tradice (Marek 7: 8–9); v M útočí na své oponenty, protože nikdy neuvažovali o tom, co je napsáno v Zákoně o sobotě (Mt 12,5); a dokonce i v Janovi tvrdí, že Mojžíš dal Zákon, ale žádný z jeho odpůrců jej nedodržuje (Jan 7:19).

Nejde mi o to, že by každý z těchto záznamů musel být historicky přesný tak, jak je zapsán, ale o to, že tato myšlenka, že Ježíš byl v zásadě znepokojen porozuměním a učením o skutečném smyslu židovského zákona, že byl často v opozici vůči jiným židovským učitelům, má důkladné kořeny v naší tradici. Je proto třeba jí důvěřovat jako historické.

Co však Ježíš učil o Zákoně? Možná bude nejjednodušší vysvětlit jeho názory jejich porovnáním s jinými pohledy, o kterých něco víme. Na rozdíl od některých farizeů si Ježíš nemyslel, že Bohu skutečně záleží na důsledném dodržování zákonů ve všech detailech. V sobotu nedělat nic pochybného, nebo dávat desátky ze všech produktů, ať už kupovaných nebo prodaných, podle něj nemělo velký význam. Na rozdíl od některých saducejů si Ježíš

nemyslel, že by bylo důležité přísně dodržovat pravidla uctívání v chrámu prostřednictvím nařízených obětí. Na rozdíl od některých esejců si nemyslel, že by se lidé měli snažit udržet svou vlastní rituální čistotu v izolaci od ostatních, aby našli Boží přízeň.

Tento důraz na přikázání milovat se nachází v našem nejdříve dochovaném evangeliu, v pasáži, která si zaslouží být podrobně citována:

Jeden ze znalců Písma slyšel jejich rozpravu a viděl, jak dobře jim odpověděl. Přistoupil tedy a zeptal se ho: „Které přikázání je ze všech nejdůležitější?“ Ježíš mu odpověděl: „Nejdůležitější je: ‚Slyš, Izraeli – Hospodin je náš Bůh, Hospodin je jediný. Proto miluj Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem, celou svou duší, celou svou myslí a celou svou silou. [Deut. 6: 4–5] Druhé je toto: ‚Miluj svého bližního jako sám sebe. [Lev. 19:18] Žádné přikázání není důležitější než tato dvě.“ Na to mu ten znalec Písma řekl: „Mistře, to jsi opravdu řekl dobře. Ano, Bůh je jediný a není žádný kromě něj. A milovat ho celým srdcem, celým rozumem a ze vší síly a milovat svého bližního jako sám sebe – to je nade všechny zápaly a oběti.“ Marek 12, 28-33

Všimněte si: je tu znovu království Boží. Dříve, když se někdo zeptal Ježíše, jak mít věčný život (který měl přijít v Království), Ježíš mu řekl, aby dodržoval Boží přikázání (Marek 10:17–22). Zde, když někdo souhlasí s tím, že hlavními přikázáními, nade všemi ostatními, byla ta z Deuteronomiu 6:4–5 (miluj Hospodina, svého Boha) a Leviticus 19:18 (miluj svého bližního jako sebe samého – přikázání, u nichž bych možná měl zdůraznit, že na ně Ježíš sám nepřišel, jen citoval jeden z Mojžíšových zákonů), Ježíš mu říká, že je blízko vstupu do Božího Království. Přikázání lásky je jádrem Zákona podle Ježíše a jeho dodržování je apokalyptickou nutností, když se lidé připravují na přicházející Království.

Hodnota království

Ve skutečnosti by se dalo snadno tvrdit, že všechna Ježíšova nařízení jak milovat druhé, dávat se druhým, sloužit druhým atd. Byly pokyny, jak získat Království, které se mělo brzy objevit. Podle Ježíše nebylo nic důležitějšího. Lidé měli dychtivě čekat na Království a obětovat vše pro vstup do něj. Podle podobenství nalezených v M (a osvědčených nezávisle v Tomášově evangeliu) je Království jako poklad, který člověk objeví na poli; jde ven a prodává vše, co vlastní, aby koupil to pole (Matouš 13:44; srov. Tomáš výrok. 109). Jinými slovy, poklad kterým je Království je cennější než součet všeho, co člověk vlastní. A je to jako s obchodníkem hledajícím perly; když najde perlu, kterou opravdu chce, prodá všechno (všechno!), aby si ji koupil (Matouš 13: 45–46; Tomáš výrok. 76). Může se to zdát bizarní a radikální prodat veškerý majetek, aby získal osamělou perlu. Co s ní člověk pak udělá, prodá ji, aby získal to, co prodal, aby jí získal? Ale jakkoli se to ostatním může zdát divné, je to, to za co Království stojí – za vše, co člověk má. Má ve skutečnosti větší cenu než celý život člověka: „co člověku prospěje, když získá celý svět, ale ztratí svůj život? A co dá člověk výměnou za svůj život?“ (Marek 8: 36–37). Podle Ježíše je odpověď zřejmá. Jeden by se měl vzdát všeho.

Proto podle Ježíše není současný život ničím lákavý. Život v současném věku by měl být v nejlepším případě věcí lhostejnosti. Člověk by se neměl zajímat o takové banální záležitosti, jako "jaké oblečení si vzít" nebo "jaké jíst jídlo". Jak se říká ve zdroji Q: „Hleďte nejprve Boží království a jeho spravedlnost, a všechny tyto věci vám budou přidány“ (Matouš 6:33). Co obnáší jeho „spravedlnost“? Znamená to milovat Boha, toho, kdo přináší Království, a bližního jako sebe sama. Všechno ostatní by mělo mít zcela druhořadý význam. Pokud si zloději chtějí vzít vaše oblečení - nechte je! Pokud vás násilníci chtějí přinutit, abyste pro ně pracovali - nechte je! Pokud vám vláda chce vzít peníze - nechte je! Pokud vás chtějí kriminálníci zmlátit - nechte je! Pokud vás nepřátelé chtějí zabít - nechte je! Na žádné z těchto věcí nezáleží. Měli byste jim dát košili i kabát, měli byste jít o kilometr navíc, měli byste Caesarovi dát peníze, které jsou Caesarovy, měli byste nastavit druhou tvář k ráně, neměli byste se bát toho, kdo může zničit vaše mizerné tělo. Přichází království a obavy o tento život jsou triviální (viz Matouš 5: 39–42; 10:28; Marek 12: 17; Lukáš 6: 29–30; 12: 4–5).

Místo toho byste se měli soustředit na Boha (první velké přikázání) a starat se o ostatní (druhé). Nikdo, kdo je spoután věcmi tohoto světa, nemůže postavit Boha nad ně. Jak údajně Ježíš řekl podle raných a nezávislých zdrojů: „Nikdo není schopen sloužit dvěma pánům; buď bude jednoho nenávidět a druhého milovat, nebo bude jednomu sloužit a druhým pohrdne. Nemůžeš sloužit Bohu a hmotným věcem“ (od Q: Lukáš 16:13; Matouš 6:24). **1)** A sloužit Bohu znamená sloužit bližnímu. Kořenem druhého přikázání, milovat bližního jako sebe sama, je takzvané „zlaté pravidlo“, jak je uvedeno například v Q: „Jak chcete, aby lidé jednali s vámi, tak jedněte s nimi“ (Lukáš 6:31). Matouš přidává řádek, který se zdá být zcela vhodný pro Ježíšovy vlastní názory: „neboť toto je Zákon a Proroci“ (Matouš 7:12) to znamená, že zacházet se svým bližním tak, jak chcete, aby se jednalo s vámi, je smyslem celého Písma. Stejně tak Ježíšova slova v Tomášově evangeliu: „Miluj svého bratra jako svou vlastní duši, chovej si ho jako zřítelnici oka“ (Tomáš Výrok. 25). I tradice dochované pouze v Janově evangeliu se shodují: „Toto je mé přikázání, abyste se navzájem milovali, jako jsem já miloval vás. Nikdo nemá větší lásku než ten, kdo položí život za své přátele“; „Podle toho všichni poznají, že jste moji učedníci, budete-li se navzájem milovat“ (Jan 15:12–13; 13:35).

Stručně řečeno, nadcházející Království by mělo být úplným středem pozornosti člověka. Kouzla tohoto věku nemají žádnou přitažlivost, současný život je věcí lhostejnou. Ježíšovi posluchači se měli vzdát celého svého života pro nadcházející Království, především milovat Boha a obětovat svůj život kvůli druhým. Připomeňme si pasáže, o kterých jsme hovořili dříve v [kapitole 9](#) například ty, které se zabývají obratem, který budou přinesen při nadcházejícím soudu. Ti, kteří se nyní stanou pokornými služebníky, budou tehdy povýšeni, ti, kteří nyní pečují o potřeby druhých, budou poté odměněni. Podle příběhu o ovcích a kozách jde o to, nakrmit hladové, obléct chudé, navštívit nemocné a uvězněné (Matouš 25: 31–46).

Jako důsledek by lidé měli rozdat vše, co mají, kvůli ostatním. V našich prvních zprávách Ježíš nejen naléhá na lhostejnost k dobrým věcem tohoto života (které, když se na ně podíváme z apokalyptické perspektivy, ve skutečnosti nejsou tak dobré - protože také budou zničeny při příchodu Království), ale ohradí se proti nim, říká svým následovníkům, aby se jich zbavili. A tak, když přijde bohatý člověk k Ježíši, aby se zeptal jak může získat věčný život, poté, co zjistí, že již dodržoval všechna Boží přikázání obsažená v Zákoně - nevraždil, necizoložil, nekradl ani nevydal falešné svědectví - Ježíš mu říká: „Stále ti chybí jedna věc: jdi, prodej všechno, co máš, a dej chudým, a budeš mít poklad v nebi“ (Marek 10: 17–21).

Ten muž prý odešel zarmoucený, protože byl bohatý. Od té doby zmizelo také mnoho čtenářů tohoto příběhu, zejména ti, kteří měli podezření, že si Ježíš myslel to, co řekl, a že se jeho příkaz neomezuje pouze na tohoto konkrétního člověka. Vykладаči se snažili tento problém obejít hned od chvíle jeho prvního napsání (zejména vykladači, kteří nebyli ochotni vše rozdat kvůli příchodu Království); ale ignoruje to jeho logiku. Každý, kdo si chce zachránit život, tak o něj přijde. Ježíšovy požadavky byly jednoduché v tom, že nebylo tak těžké je pochopit; ale byli také radikální. Království vyžadovalo absolutní závazek. Nikdo ho neměl hledat, aniž by zvážil, co ho to bude stát (srov. Lukáš 14: 28–33) - protože ho to bude stát všechno.

Není divu, že pro velblouda je snazší projít okem jehly než pro zbohatlíka zdědit Království. Který člověk s bohatstvím skutečně miloval ostatní jako sebe sama? Pokud existují lidé, kteří hladovějí před prahem tvého domu - a vždy existují lidé, kteří hladovějí před prahem tvého domu - jak si lze uchovat svůj majetek a tvrdit, že jsi se řídil Zlatým pravidlem nebo dodržoval druhé velké přikázání? Podle Ježíše to nebyla otázka k debatě a rozvažování, ale jasná prohlášení. Každý, kdo se bude držet tohoto učení, bude jako člověk, který postavil svůj dům na skále. Dům by odolal úderům větru a deště, když by došlo k prudké bouři (nadcházející soud!). Ale kdokoli, kdo by se ho nedržel, by byl jako člověk, který postavil svůj dům na písku - měnící se písky tohoto světa a to, co nabízí -, který by po příchodu bouře utrpěl velkou ztrátu (Q: Mat. 7: 24–27; Lukáš 6: 47–49). Ne každý, kdo mi říká „Pane, Pane“, vejde do nebeského království, ale ten, kdo koná vůli mého Otce v nebesích. (srov. Mt 7:21; Lukáš 6:46) .

Tito lidé by byli ochotni uříznout si ruku nebo nohu, než aby někomu jinému ublížili (Q: Mat. 5: 28–30; Lukáš 9: 46–48). Takoví lidé by se stali malými dětmi, které nic nevlastní a nemohou si nic nárokovat (Marek 10: 13–16). Tito lidé by se stali otroky, kteří by plnili rozkazy ostatních (Marek 10: 42–44; srov. Jan 13: 12–17). Do Království vstoupí lidé jako tito, nikoli mocní, bohatí a důležití. A téměř každý je mocný, bohatý a důležitý ve srovnání s batolaty a otroky.

Proto se Ježíšovi vlastní učedníci evidentně vzdali všeho, co měli, a co považovali za drahé, aby ho mohli následovat. Jak Šimon Petr údajně řekl: „my jsme všechno opustili a šli jsme za tebou.“ Ježíšova odpověď, jak jsme již viděli, se zdá být v souladu s celým jeho poselstvím: „Amen, říkám vám, že není nikdo, kdo by opustil dům nebo bratry nebo sestry nebo otce nebo matku nebo děti nebo pole kvůli mně a kvůli evangeliu a nepřijal by nyní v tomto čase stokrát tolik domů a bratrů a sester a matek a dětí a polí s pronásledováním a v nadcházejícím věku věčný život. Mnozí první pak budou poslední a poslední první.“ (Marek 10: 29–31).

Rodina a království

Znamená to tedy, že hledat Království nade vše ostatní, také znamená nechat za sebou i rodinu? Ano vskutku. Bez ohledu na zdravý rozum sdílený moderními zastánci „rodinných hodnot“ byl Ježíš zcela jednoznačný, ve srovnání s nadcházejícím Královstvím neměli ani rodiče, sourozenci, manželé a děti žádný význam. Uvažujme o slovech dochovaných v Q: „Pokud někdo ke mně přijde a nebude nenávidět svého vlastního otce a matku a manželku a děti a bratry a sestry, a dokonce ani svůj vlastní život, nemůže být mým učedníkem“ (Lukáš 14:26 ; Mat.10: 37). 2) Člověk musí nenávidět svou rodinu? Stejně slovo je nápadně použito i v přísloví, které je nezávisle zachováno v Tomášově evangeliu: „Ten, kdo nemá v nenávisti

svého otce a matku, nebude hoden být mým učedníkem“ (Tomáš Výrok .55). Pokud zde chápeme tuto „nenávist“, že znamená něco jako „opovrhovat ve srovnání s“ nebo „s čím nemáte nic společného“, pak má tento výrok smysl. A pomůže nám to vysvětlit Ježíšovu reakci na jeho vlastní rodinu, jak uvidíme ve větší míře v [kapitole 11](#). Existují totiž jasné známky nejen toho, že Ježíšova rodina odmítla jeho poselství během jeho veřejné služby, ale i to že je také Ježíš veřejně odmítl (nezávisle o tom svědčí Marek 3: 31–34 a Tomáš Výrok 99).

Ježíš jasně viděl rodinné rozpory, které vzniknou, když se někdo zaváže nést jeho poselství o nadcházejícím Království:

Myslíš si, že jsem přišel přinést mír na zemi; ne mír, říkám vám, ale rozdělení. Neboť od nynějška bude v jednom domě pět lidí rozdělených mezi sebe: tři proti dvěma a dva proti třem; otec bude rozdělen proti svému synovi a syn proti svému otci, matka proti své dceři a dcera proti své matce; tchyně proti své snaze a snacha proti své tchyni (Lukáš 12: 51–53; Matouš 10: 34–46; nezávisle doloženo v Tomáš Výrok 16).

A rodinné napětí se mělo zvýšit bezprostředně před koncem věku, kdy „bratr vydá svého bratra k smrti a otec své dítě a děti povstanou proti svým rodičům a zabijí je“ (Marek 13:12). Tyto „protirodinné“ tradice jsou v našich zdrojích doloženy příliš široce, než aby je bylo možno ignorovat (nacházejí se například u Marka, Q a Tomáše), a ukazují, že Ježíš nepodporoval to, co dnes považujeme za rodinné hodnoty. Ale proč ne? Evidentně proto, jak jsem již zdůraznil, že neučil o dobré společnosti ani o tom, jak ji udržovat. Konec měl nastat brzy a současný společenský řád byl radikálně zpochybňován. Důležité proto nebyly silné rodinné vazby a sociální instituce tohoto světa. Důležité bylo to, co přicházelo, budoucí Království. Bylo nemožné propagovat toto učení při snaze zachovat současnou sociální strukturu. To by bylo jako pokusit se dát nové víno do starých měchů nebo přišít nový kus látky na starý oděv. Jak vám může říct každý vinař nebo švadlena, prostě to nebude fungovat. Měchy na víno prasknou a oděv se roztrhne. Nové víno a nová látka vyžadují nové vinné měchy a nový oděv. Staré pomíjí a nové je téměř tady. (Marek 2: 18–22; Tomáš Výrok 47).

Několik „etických“ doplňků

Tato nová věc, která měla přijít, tedy vyžadovala úplné odhodlání milovat Boha a bližního jako sebe sama, dokonce až do okamžiku, kdy se kvůli tomu vzdá všeho jiného - včetně vlastní rodiny a domova. Zdá se, že Ježíš maximalizoval přikázání lásky a při srovnání s ním minimalizoval vše ostatní. Je těžké vědět, zda takzvané antitézy zachované v Matoušově kázání na hoře (Mt 5,21–48) jsou autentickými Ježíšovými výroky - protože nejsou nezávisle doloženy. Určitě však obsahují toto téma, které se nachází v našich nejranějších tradicích. Zákon říkal, že se nemá vraždit, a Ježíš ho ve světle přikázání milovat druhé jako sebe sama radikalizuje a říká, že člověk by neměl projevovat ani hněv. Logicky: pokud vás hněv vede k vraždě, neměli byste se hněvat. Zákon říkal nebrat manželku někomu jinému; Ježíš to radikalizuje a říká, že bys po ní neměl ani vášnivě hledět. Logicky: pokud vás touha po ní vede k tomu, že mu ji vezmete (a tím odvedete od toho, kterému máte projevovat lásku), neměli byste po ní ani hledět. Zákon říkal, abys projevil slitování při soudu, tak aby trest, který jste stanovili, odpovídal zločinu („oko za oko, zub za zub“); Ježíš to radikalizuje, a řekl, že byste měli prokázat úplné milosrdenství nastavením druhé tváře.

Nejvyšší důležitost lásky je pravděpodobně to, co vedlo Ježíše k minimalizaci důležitosti dalších aspektů Zákona, které zdůrazňovali jiní židovští učitelé. Jak uvidíme dále v následující kapitole, tak Ježíš pravděpodobně v zásadě nesouhlasil s farizey, že by se měla dodržovat sobota. Samozřejmě tu měla být - je to součást Božího zákona. Ale pokud se zcela zastaví práce v sobotu, může to znamenat nechat někoho jiného trpět, a to pak to není to, co chce Bůh, protože Bůh se v konečném důsledku zajímá o lidi a jejich blaho. "Sobota byla stvořena pro lidi, ne lidé pro Sobotu!" (Marek 2:27). Ježíš tedy také mohl souhlasit s farizeji, že je dobré dávat desátky z vypěstovaných zemědělských produktů - koneckonců je to přikázáno v Zákoně. Ale soustředit se na desátek a přitom ignorovat důležitější věci, jako jsou lidské potřeby, je v rozporu s Božím zákonem.

A tak, v tradici dochované v Q říká: „Běda vám farizeům, že dáváte desátky z máty a routy a z kdejaké byliny, ale spravedlnost a Boží lásku opomínáte. Těmto věcem jste se měli věnovat a tamty nezanedbávat.“ (Lukáš 11:42; srov. Mat. 23:23.)

Podobně Ježíš souhlasil, že je třeba uctívat v chrámu a zjevně tam vykonávat správné oběti. To je součást zákona daného Mojžíšem a Ježíš proto například pořádá v Jeruzalémě velikonoce. Avšak obětní kult v chrámě podle něj nebyl zdaleka tak důležitý jako uspokojování lidských potřeb: „neboť milosrdenství hledám, a ne oběti,“ říká Ježíš a v tradicích M dvakrát cituje hebrejského proroka Ozeáša (Matouš 9:13; 12: 7 ; viz Oz 6: 6). **3)** A zcela souhlasí s tím, že láska k Bohu a k bližnímu je podle Marka (12:33) mnohem důležitější než „všechny zápalý a oběti“.

Některá Ježíšova nejznámější etická učení se přímo vztahují k této radikalizaci příkazu lásky jako středu Zákona. Už jsme viděli, že ti, kdo jsou bohatí, by měli dát to, co mají, těm, kteří to potřebují. Zvažte také následující etické důsledky.

Rozvod

Protože dnes bylo o důvodech rozvodu v Ježíšově době živě diskutováno, někteří židovští učitelé tvrdí, že muž mohl propustit svou manželku z téměř jakéhokoli důvodu, který si zvolil, jiní trvají na tom, že důvody museli být vážné. Ježíšovy vlastní výroky o rozvodu k nám přicházejí v několika různých podobách. Pravděpodobně nejznámější dnes (zčásti proto, že více souvisí s moderním zdravým rozumem) uvádí, že člověk nemá právo na rozvod, kromě případů cizoložství (Mt 5,31–32). Ale u Marka a nejranější formy Q (jak je zachována u Lukáše) Ježíš úplně zakazuje rozvod (Marek 10: 4–12; Lukáš 16:18). Ve skutečnosti každý, kdo se rozvede se svou ženou a vezme si jinou, tak cizoloží - protože samotný Zákon naznačuje, že když se muž a žena spojí, jsou jedním tělem, a již ne dvěma. A to, co Bůh spojil, by nemělo být odděleno.

Rozvod dnes samozřejmě vede k vážným problémům. Ale během historie to bylo zpravidla ještě horší. V Ježíšově době, kdy ženy nechodili ven, aby si našly druhé zaměstnání, ale byly z velké části odkázány na muže ve svém životě (otce, manžela a syny), mohl rozvod vést k zoufalství v chudobě a utrpení. Ježíšovo chápání Zákona (s láskou jako vůdčí zásadou) tuto praxi úplně zakazovalo - i když to samotný Zákon umožňoval! Láska k druhým tedy znamená radikalizaci Zákona. Spíše než sepisovat zdokumentované důvody pro rozvod do rozlukového listu (jako v Dt 24: 1–4), byste se neměli vůbec rozvádět.

Odpuštění

Zákon učil, že kdokoli, jehož majetek byl odcizen nebo poškozen jiným, mohl očekávat plnou restituci plus dalších 20 procent jako pokutu (viz např. Lev 6: 1–5). Pro Ježíše však hmotné věci tohoto světa byly lhostejné a láska, kterou projevujete druhému, by se měla projevit ve vaší ochotě odpustit mu vše, co vám dluží. Stejně jako všichni touží po tom, aby Bůh přehlédl naše špatné jednání, (například při porušování jeho zákonů), měl by být člověk ochoten přehlédnout i to, když s nimi ostatní zacházeli zle.

Toto je ve skutečnosti jedno z nejuznávanějších Ježíšových učení. Například Marek píše, že Ježíš řekl: „Když se modlíte tak odpouštějte, pokud něco proti někomu máte, aby váš Otec v nebi odpustil vaše přestupky vám.“ (Marek 11:25). V Otčenáši v Q je Bůh žádán „odpusť nám naše hříchy, vždyť i my odpouštíme každému, kdo se províní proti nám.“ (Lukáš 11: 4; srov. Mat. 6:12). Také v Q Ježíš říká svým učedníkům, aby odpustili každému, kdo činí pokání (Lukáš 17: 3; Matouš 18:15); v L zase Ježíš uvádí, že byste to měli udělat až sedmkrát za jediný den (Lukáš 17: 4); v M říká, že byste to měli udělat sedmdesát sedm krát (Matouš 18:22). Navíc M i L vyprávějí podobenství, která zdůrazňují potřebu odpouštět ve světle vlastního Božího odpuštění (Matouš 18: 23–35, podobenství o neodpouštějícím sluhovi; a Lukáš 7: 40–43, podobenství o dvou dlužnících.).

Souzení ostatních

Pokud následovat smysl Zákona znamenalo odpustit dluhy druhým, má také smysl jako důsledek, že člověk by neměl druhé soudit za jejich chyby, nedostatky a přestupky. Další neustálý refrén v Ježíšově učení je pěkně shrnut v Q: „Nesud'te, a nebudete souzeni“ (Lukáš 6:37; Mat. 7: 1). Pravděpodobně nemusím dodávat, že toto učení je jasně spojeno s apokalyptickou představou o budoucím příchodu; například v Matoušovi pokračuje tento výrok: „jakým soudem totiž soudíte, takovým budete souzeni.“ [tj. při nadcházejícím soudu!](Matouš 7: 2). Lukáš se pohybuje stejným směrem: „Neodsuzujte a nebudete odsouzeni; odpouštějte a bude vám odpuštěno“ (Lukáš 6: 37–38). Zdá se, že toto učení úzce souvisí s Ježíšovým odsuzováním těch, kteří nedělají to, co sami kážou, kteří odsuzují chyby a skutky u druhých, aniž by věnovali pozornost svým vlastním. Farizeové, nebyli jediní, které obviňoval. Říká to v Q, v jedné nejznámější a vtipné metafoře,

Jak to, že vidíš třísku v oku svého bratra, ale trámu ve vlastním oku si nevšímáš? Jak můžeš říkat svému bratru: ‚Bratře, nech mě, ať ti vytáhnou z oka třísku,‘ když nevidíš trám ve vlastním oku? Pokrytče, vytáhni nejdříve trám z vlastního oka, a tehdy prohlédneš, abys mohl vytáhnout třísku z oka svého bratra. (Lukáš 6: 41–42; Matouš 7: 3–5; nezávisle doloženo v Tomáš Výrok 26) .

Láska k nepříteli

Ježíš trval na tom, že lidé mají milovat nejen své přátele, ale dokonce i své nepřátele. Toto je další jeho učení, které by někteří, kteří si říkají Ježíšovi následovníci, za ta léta chtěli vysvětlit. Někteří z nás sice mají rádi i své nepřátele ale jiní si uvědomují také to že nenávistné a násilné činy našich nepřátel jsou neomluvitelné a neodpustitelné. Zdá se však, že Ježíš tvrdil, že je třeba odpustit i těm kteří páchají nesmyslné a kruté činy druhým a modlit se za ně k Bohu. A proč vlastně ne? Tento svět, který dává našim zapřisáhlým nepřátelům veškerou jejich moc a autoritu, má zemřít; brzy budou čelit Božímu hněvu a budou zcela poníženi. Lepší je pokusit se je nyní obrátit na správnou cestu, než je nenávidět a pohrdat jimi. Pokud se neobráť, brzy za to zaplatí cenu, zcela nezávisle na našem nepřátelství. Tak například v Q Ježíš svým následovníkům říká, aby „milovali své nepřátele“ a „modlili se za ty, kdo vás zneužívají“ (Lukáš 6:27; Mt 5:43–44), v materiálech L říká: dobře čiňte těm, kdo vás nenávidí, a žehnejte těm, kdo vás proklínají“ (Lukáš 6:27–28).

Péče o znevýhodněné a utlačované

Ježíšovo naléhání na lásku k druhým se projevilo zejména v jeho zájmu o opuštěné v společnosti, o chudé, nevyléčitelně nemocné, duševně nemocné a sociálně vyloučené. Byli to ti lidé, kteří zdědí Království, když přijde Syn člověka. Možná, že je jejich současné utrpení přímým důsledkem práce zlých sil, které zde na konci věku zuří. Bůh však nakonec tyto síly svrhne a obhájí ty, kdo byli nyní přemoženi. Mezitím však měl každý, kdo čekal na jeho Království, k nim projevovat svou lásku. To je zřejmé z výroků našich prvních zdrojů. Ježíš věnuje zvláštní pozornost těm, kteří ve společnosti neměli dostatečné nebo žádné postavení (např. Ženy a děti) a těm, kteří byli utlačováni a trpěli (např. Chudí a slabí).

Již jsme viděli Ježíšův zvláštní zájem o děti, jako o ty, která nemají žádná práva, postavení, ani bohatství. Celá společnost v prvním století považovala děti za neplnoprávné jedince, kteří nakonec jednou dospějí v plné lidské bytosti s právy a výsadami. Prozatím však byli viditelně slabí, závislí a podřadní.

Ženy byly často omezeny jen výkon prací v domácnosti - a byla to z velké části vyčerpávající práce. Pouhá výchova rodiny byla vysilující. Rodící ženy v té době musely porodit v průměru pět dětí, aby udrželi stabilní populaci. Ženy dělaly domácí práce - praly, vařily, učily děti atd. V chudších domech (jako byli domy většiny Ježíšových následovníků) pracovali sami bez pomoci. Jak vyčerpávající byla tato práce? Jen si vezměte jeden příklad. Vhodit bochník chleba do nákupního košíku v obchodě dnes trvá jen pár sekund. V Ježíšově světě trvalo asi tři hodiny, než žena rozebrala dostatek obilí k upečení chleba pro následující den. Na příjemnější věci v životě nebylo mnoho času. Většina žen byla negramotná a přepracovaná. Není tedy divu, že židovští muži v každodenních modlitbách, doložených z pozdější doby, děkovali Bohu, že nejsou dítě, nebo žena.

Ježíš však měl zvláštní místo pro děti i ženy. V našem nejranějším evangeliu tvrdí: „Kdokoli přijme jedno z takových dětí v mém jménu, přijímá mne, a kdokoli přijme mne, nepřijímá mne, ale Toho, který mě poslal.“ (Marek 9:37; Matouš 18: 5; Lukáš 9:48). A možná měl na mysli děti, když později prohlásil: “Kdokoli by ale svedl jednoho z těchto maličkých, kteří ve

mne věří, bylo by pro něj mnohem lepší, kdyby mu na krk pověsili mlýnský kámen a hodili ho do moře.” (Marek 9:42). Snad nejpamátnější bylo, když mu některé malé děti přinášeli, a on učedníky napomenul: „Nechte děti přicházet ke mně a nebraňte jim – vždyť právě takovým patří Boží království!” (Marek 10:14). Poznámka: opět je zde království Boží. Toto téma se nezávisle na sobě opakuje v Tomášově evangeliu, kde se říká, že Ježíš viděl kojená nemluvňata a svým učedníkům řekl: „Tito maličci, kteří jsou kojeni, jsou jako ti, kteří vcházejí do Království” (Tomáš Výrok. 22).

Zdá se, že tyto různé tradice procházejí kritériem odlišnosti. Víme, že se později křesťanům vysmívali, že jsou atraktivní i pro jednoduché a nevzdělané děti. Křesťanství bylo tehdy považováno za náboženství nevědomých nicek. Ne všichni samozřejmě pohrdali dětmi; pravděpodobně se většině rodičů víceméně líbili jejich vlastní. Ale vzhledem k obecnému opovržení dětmi v tehdejší společnosti se zdá nepravděpodobné, že by někdo vymyslel myšlenku, že Ježíš z nich byl obzvláště nadšený.

Ježíš se přinejmenším stejně zajímal o postavení žen. Tradice výroků jsou zde roztroušenější, ale Ježíš mluví s ženami na veřejnosti a poučuje je jednu po druhé (něco neobvyklého pro uznávaného učitele; viz nezávislé tradice v Markovi 7:27–28; Jan 4:7–26; 11 :20–27); nabádá alespoň jednu ženu, aby se více starala o naslouchání jeho učení než o vykonávání ženských povinností v domácnosti (Lukáš 10:38–42); veřejně chválí ženu za skutek laskavosti (Marek 14:6–9); a tak dále. A jak podrobněji uvidíme [kapitole 11](#), ženy byly jednoznačně ústředním bodem jeho poslání.

Konečně již jsme viděli Ježíšův zájem o chudé a utlačované. Když říká těm, kdo mají hmotné statky, aby je rozdali chudým, nezdá se, že by mu šlo jen o to, aby ti, kdo mají vazby na tento svět, je odstranili – jinak by jim mohl říct, aby své věci jednoduše vhodili do moře. O nemajetné by mělo být postaráno. Nikde nejsou Ježíšovy obavy o takové lidi jasnější než v blahoslavenstvích, o nichž pojednává 9. kapitola. Ti, kdo byli chudí, hladoví, žízňiví, utlačovaní a truchlíci, budou v nadcházejícím Království pozdviženi. Není divu, že Ježíš nazval toto poselství „dobrou zprávou“. Po krátkou dobu by se o takové lidi měli postarat ti, kteří jsou ochotni opustit vše pro Boha v souladu se zákonem, který dal svému lidu.

Už to vidím! Předchuť království

Jak jsem již naznačil, od doby, kdy Albert Schweitzer v roce 1906 publikoval svou knihu Historický Ježíš, se vědci hádají o smyslu Božího království v Ježíšově učení (ve skutečnosti se o to hádali již před ním, ale problém se stal více zřejmým po Schweitzerově knize). Někteří v zásadě souhlasili se Schweitzerem, že pro Ježíše bylo Království budoucí, skutečnou vládou Boha na zemi. Jiní kladli důraz na to, že apokalyptický jazyk evangelií byl zcela metaforický a že Království bylo podle Ježíše již za jeho služby přítomno na zemi. Ti, kdo argumentovali tímto druhým názorem, poukazovali na takové verše jako Lukáš 17:21, kde Ježíš údajně řekl: „Boží království je mezi vámi.“ Bohužel tento verš se nachází pouze v Lukášově (tj. není mnohonásobně doložen) evangeliu, které již nějakým způsobem mírnilo apokalyptické rozměry z našich dřívějších zdrojů. Faktem je, že ve všech našich prvních zprávách o Ježíšově učení, o jeho předpovědích o nadcházejícím soudu, o bezprostředním příchodu Syna člověka,

o budoucím Království na zemi existují vždy také apokalyptická prohlášení - a tato prohlášení je třeba brát vážně.

Současně existují i další náznaky, dokonce i v těchto dřívějších zdrojích, že si Ježíš a jeho následovníci v určitém smyslu mysleli, že již zažívají aspekty budoucího Království v současnosti. Ve výsledku se pravděpodobně většina učenců spokojila s tím, že Ježíš hovořil o Království jako o budoucnosti i současnosti.

Myslím, že tento obecný pohled (a jak je uveden, je velmi obecný!) Je správný, i když si nejsem jistý, zda většina vědců pochopila, v jakém smyslu je správný. Nyní by mělo být zcela jasné, že Ježíšovy předpovědi o nadcházejícím Království nemohou být oslabeny, kompromitovány anebo zamlčeny. Tvoří totiž samotné jádro jeho učení. Celá jeho zvěst spočívala na výzvě k přípravě na nadcházející Království, které přinese konečný soud prostřednictvím bezprostředního zjevení Syna člověka. Ježíšovo učení které bychom mohli nazvat „etikou“, bylo šířeno, aby lidem ukázalo, jak se mohou připravit.

Současně, protože tento konec představoval akt od Boha, který získá zpět své stvoření, Ježíš chápal, že Bůh je i nyní, v přítomnosti, nakonec suverénní nad tímto světem, nehledě na skutečnost, že síly zla byly proti tomu. Bůh měl v konečném důsledku stále kontrolu a mohl jednat, dokonce i v přítomnosti, ve prospěch těch, kteří se řídili jeho vůlí. Navíc ti, kteří se v přítomnosti řídili jeho vůlí – by tedy v budoucnosti zdědili přicházející Království – v určitém smyslu již praktikovali etiku budoucího království. V tomto smyslu proto zažívali jakousi předzvěst toho, jaký bude život v Království.

Boží péče o jeho děti v současnosti

Skutečnost, že Bůh je svrchovaný nad tímto světem, dává lidem svobodu zcela se odevzdat druhým při přípravě na nadcházející Království. Když Ježíš říká: „Hledejte nejprve Království a všechny tyto věci vám budou přidány.“ (Matouš 6:33; Lukáš 12:31), má konkrétně na mysli jídlo a oblečení: „Nedělejte si starosti o svůj život, co budete jíst, ani o své tělo, co si obléknete. Váš život je více než jídlo a vaše tělo je více než oblečení.“ A tak, protože Bůh poskytne to, co je potřeba k životu v současnosti, lidé by měli dát vše to, co mají ostatním: „Prodejte, co máte, a rozdejte to. Opatřte si měšce, které se nerozpadnou, nevyčerpateľný poklad v nebi, kam se zloděj nedostane a kde mol neničí.“ (Q: Lukáš 12: 22–34; Mat. 6: 19–21, 25–34).

Proto i v současném věku mohou lidé důvěřovat Bohu jako dobrému rodiči, který dá svým dětem to, co je nezbytné. Vše, co musí udělat, je požádat, a dostanou to:

Proste, a bude vám dáno; hledejte, a naleznete; tlučte, a bude vám otevřeno. Neboť každý, kdo prosí, dostává, a kdo hledá, nalézá, a kdo tluče, tomu bude otevřeno. Což by někdo z vás dal svému synu kámen, když ho prosí o chléb? Nebo by mu dal hada, když ho poprosí o rybu? Jestliže tedy vy, ač jste zlí, umíte svým dětem dávat dobré dary, čím spíše váš Otec v nebesích dá dobré těm, kdo ho prosí! (Ot.: Mat. 7: 7–11; Lukáš 11: 9–13; srov. Tomáš Výrok 2, 92 a 94).

Ústřední prvek Ježíšova učení tedy zahrnoval důvěru v Boha, že dá svým dětem to, co je potřeba. Zejména ti, kdo následují Ježíšova slova, mohou věřit, že jim Bůh dá království, které brzy přijde. Ale důvěra v Boha - neboli „víra“, jak se obvykle překládá, nesouvisí jen s

budoucností, ale také s přítomností. To lze vidět v mnoha doložených výrocích o víře prisuzovaných Ježíši v našich nejranějších zdrojích. Například když Ježíš uzdraví člověka (viz [kapitola 11](#)), říká, že „tvá víra tě uzdravila“ (Marek 5:34); říká také svým budoucím následovníkům, že tomu, kdo má víru, je možné všechno (Marek 9:23); říká dále svým učedníkům, že víra může (doslova) hýbat horami (Marek 11:23); a víra o velikosti drobného hořčičného semínka stačí k vykořenění obrovského platanu (Q: Mat. 17:20; Lukáš 17: 6).

Ti, kdo v budoucnu očekávají Boží čin soudu a spásy, mohou věřit, že se o ně bude starat a dávat jim to, co nyní potřebují, a to i v současné zlé době. A co víc, ti, kteří žijí život víry a lásky (tj. Důvěřují Bohu, že sem přinese Království, a milují druhé jako sebe samé), již začali trochu zažívat, jaké bude to Království.

Dorůst do království

Některá z Ježíšových nejznámějších podobenství naznačují, že v jistém smyslu je možno Království již zažívat v současnosti, což vedlo některé učence k omylu, kdy si mysleli, že v budoucnosti již proto nebude nic radikálně nového. To, že se jedná o nesprávné pochopení těchto podobenství, by již mělo být zřejmé. A je třeba zdůraznit, že i tato podobenství sama zdůrazňují obrovský rozdíl mezi malou zkušeností s Královstvím v současnosti a obrovským a kataklyzmatickým příchodem Království v budoucnosti.

Většina z těchto podobenství tak či onak souvisí s ilustrací tohoto obrovského rozdílu. Například v podobenství nezávisle doloženém u Marka a Tomáše přirovnává Ježíš Království k hořčičnému semínku, které začíná růst jako malé semínko (podle Marka „je nejmenší na zemi“), ale pak se z něj stane obrovský keř, dostatečně velký na to, aby v něm hnízдили ptáci („největší ze všech“, Marek 4: 30–32). Učenci si s tímto podobenstvím skutečně užili „vánoce“ podle nich totiž znamenalo ty nejružnější věci. V poslední době je v módě názor, že jelikož je hořčičná rostlina považována za zcela nežádoucí plevel, obraz měl šokovat Ježíšovy posluchače, aby si uvědomili, že Království nebude vůbec tím, v co doufali nebo co chtěli, ale bude něčím zcela neočekávaným. **4)** Je to chytrý výklad, ale vůbec ne ten, který zdůrazňuje samotný text: u Marka i Tomáše jde o to, že něco s malým začátkem má pak obrovský výsledek. Ježíš a jeho následovníci nevzali svět zrovna útokem! Ale až přijde Syn člověka, jak předvídají, bude bouře tím nejmenším problémem světa. Království tedy bylo jako hořčičné semínko: malý začátek byl v Ježíšově službě, ale nesmírný výsledek bude v den soudu. **5)**

Stejně tak v podobenství o ženě, která do tří dávek těsta vkládá kvásek (O: Mt 13:33; Lk 13:20). Kvas je nejprve skrytý, ale nakonec prostoupí všechny tři várky. Království Boží je takové: nepatrné začátky s obrovskými následky.

Další obrazy jsou přímo zahradnické. V našem nejranějším zdroji, Markovi, Ježíš mluví o království jako o semeni, které někdo zasel do země. Farmář ve skutečnosti neví, jak semeno roste, ale ví že: „Půda sama o sobě přináší ovoce: nejprve stéblo, pak klas, pak plné zrna v klasu.“ Podobenství končí hroznou poznámkou o soudu: „A když ovoce dozraje, sedlák ihned vyše srp, protože přišla žeň“ (Marek 4:26–29). Neblahé zasetí semene povede k době sklizně (nikoli lidským úsilím!), ve které budou dobré plody zachráněny a vše ostatní zničeno.

A konečně jedno z nejslavnějších podobenství ze všech, které se nachází u Marka (spolu s Matoušem a Lukášem) i u Tomáše, je podobenství o rozséváči, jehož semeno padá na různé druhy půdy: na cestu, na skalnatou půdu, mezi trní a - díky bohu - na dobrou půdu. Pouze

osivo z dobré půdy produkuje úrodu a o jakou úrodu jde! Ne kvůli úsilí rozesévače (který, jak se zdá, nebyl příliš starostlivý o to, kam zasévá své vzácné semeno), ale kvůli tajemné činnosti přírody, semeno zaseté do dobré půdy přináší obrovskou sklizeň, která se sama mnohonásobně množí (podle Marka třicet, šedesát a stokrát; podle Tomáše šedesát a stodvacetkrát; Marek 4: 26–29; Tomáš Výrok 9).

Semeno přicházejícího Božího království je zaseto do země. Většina z těch, kteří slyšeli o jeho příchodu, nic nedělají. Jsou jako vyšlapaná cesta nebo kamenitá či trním zarostlá půda. Ale někteří, kteří to slyší, se vzdají všeho, co mají, aby se mohli připravit. A skutečně ponesou ovoce hodné nadcházející sklizně.

Předchut' království

V jakém smyslu však lze říci, že ti, kdo slyšeli Ježíšovu zvěst, se již účastnili - i když v malém a zdánlivě bezvýznamném smyslu - Království, které mělo být přineseno při velkém kataklyzmatickém zjevení Syna člověka? V jakém smyslu již to Království začalo, i když slabým a do značné míry nepozorovatelným způsobem, vstupovat na Zemi?

Je důležité si připomenout, co by nadcházející království přineslo. V království by byly eliminovány síly zla. Démonické síly ovládající tento věk by byly svrženy. Už by neexistovala smrt, válka nebo nemoc, hřích nebo útlak, nespravedlnost nebo nenávist. A Ježíšovi následovníci, kteří se připravovali na Království, by již začali realizovat ideály Království v současnosti. Sám Ježíš údajně začal přemáhat síly zla, které by byly zničeny při bezprostředním zjevení Syna člověka (jak uvidíme v následující kapitole). V Království by již nebyly žádné démonické síly; Ježíš údajně vyháněl demony, kteří pronásledovali lidi a ničili jejich životy. V Království by už nebyla žádná nemoc; Ježíš údajně uzdravoval nemocné. V Království by už nebyla smrt; Ježíš údajně vzkřísil mrtvé. Nejednalo se pouze o projevy lásky k lidem. Byla to podobenství o Království.

V království už nebudou žádné války. Ježíšovi učedníci se nyní neměli účastnit násilných činů. V Království už nebude chudoba. Ježíšovi učedníci měli rozdat vše, co měli, a dát to chudým. V Království už nebude žádný útlak ani nespravedlnost. Ježíšovi učedníci měli nyní jednat se všemi lidmi stejně spravedlivě - dokonce i s nejnižší třídou, s vyvrheli, opuštěnými; dokonce i s ženami a dětmi. V Království už nebude nenávist. Ježíšovi učedníci měli být nyní živými příklady Boží lásky a plně se odevzdat do služby druhým.

Způsob, jakým měli Ježíšovi učedníci žít v přítomnosti při přípravě na nadcházející příchod Syna člověka, odrážel život, jaký bude, když plně přijde Království. Zjevně ještě nezačali prožívat Království v celé jeho plnosti. Ale již zažili předzvěst slávy, která byla před námi, ve světě, ve kterém nebudou žádné démonické síly, nemoci nebo smrt, světě, ve kterém nikdo nebude trpět chudobou nebo útlakem, kde nikdo nebude činit násilí nebo zlobu, nikdo nebude ubližoval druhým, nebude bít jiného nebo ho nenávidět. V malém - velmi malém - začali vidět, jaké to bude, když Bůh jednou provždy založí své Království na zemi.

Není divu, že Ježíš viděl toto přicházející Království jako dobrou zprávu a vyzval své posluchače, aby se k němu připojili, a uskutečňovali jeho ideály v přítomnosti a snažili se druhé odvrátit od úzkostí a bolestí tohoto života k očekávání nového života, který přicházel. Pro Ježíše byla tato zpráva o Království jasným světlem, které nemohlo být skryto pod košem, bylo bezpečným městem, které nebylo možné zakrýt, postaveným vysoko na kopci (srov. Mk

4:21; Mt 5:14 –16; Tomáš Výrok. 33). Ti, kteří viděli světlo a spatřili město, museli všeho opustit a přijmout poselství, aby byli všichni připraveni na to, co se brzy mělo stát. Tyto začátky se mohly zdát bezvýznamné, ale žeň by byla velká a bylo zapotřebí mnoha dělníků (O: Mt 9:37; Lukáš 10:2; srov. Jan 4:35; Tomáš Výrok. 73). A sám Ježíš vedl tento polní útok.

Společníci, skutky a spory Ježíše v apokalyptickém kontextu

Viděli jsme, že slova jsou vždy vázána na kontext, který nám pomáhá určit jejich pravý význam. Kontext ale není důležitý jen u slov, ale u všeho co vidíme, děláme a prožíváme - každé gesto, aktivita, každý pohyb, každá hmatatelná věc. Všechno má svůj kontext a když ho změníte, tak změníte i jeho význam.

Co například znamená, když uvidíte člověka který zvedá ruku nad hlavu s ukazováčkem směřujícím vzhůru? Záleží na tom. Je to třeba fotbalový fanoušek oslavující konec posledního zápasu sezóny, nebo nadšený letniční konvertita který právě uvěřil, nebo vyděšený divák na tragické letecké show nebo žák ve třídě který má v zadní lavici velký problém po vypití litru pomerančového džusu? Toto gesto je srozumitelné pouze v jeho kontextu.

Nejen Ježíšova slova, ale také jeho činy, zkušenosti a osobní interakce byly zasazeny do určitého kontextu. Samozřejmě nemůžeme rekonstruovat jeho kontext jako celek. Ale můžeme o něm mít obecnou představu a tato obecná představa je mnohem lepší než nic - například je to lepší, než si myslet, že něco, co Ježíš udělal, může dávat smysl bez jakéhokoliv kontextu. Ve skutečnosti, když prozkoumáme věci, o kterých je řečeno, že je Ježíš udělal, ve světle kritérií, o kterých jsme již hovořili, a zvážíme výsledek ve světle apokalyptického kontextu, který jsme již uvažovali, najdeme velmi pěkný soulad mezi jeho výroky, které jsme již zkoumali a jeho činy, které nyní prozkoumáme. Měl bych dodat, že některé jiné historické rekonstrukce Ježíše pokulhávají právě v této věci, kdy se zdá, jako by to, co řekl a co udělal, nemělo mezi sebou žádný vztah. Ale jak se ukázalo, přijmeme-li dříve citovaný závěr, že Ježíš byl apokalyptik, může nám to dát dobrý a koherentní smysl nejen pro jeho výroky, ale také pro jeho skutky a poslání.

Ježíšův křest

Jak jsme již viděli, naše první solidní informace o dospělém Ježíši pochází z tradice o jeho křtu. Nevíme přesně, kolik mu tehdy bylo; pouze Lukáš tvrdí, že mu bylo „asi třicet“ (Lukáš 3:23), a neexistuje způsob, jak zjistit zdroj jeho informací. Přesto, pokud se Ježíš skutečně narodil za vlády Heroda Velikého (jak to dokládají Matouš i Lukáš), a pokud byl popraven, když byl judským prefektem Pilát (26–36 n. L.), Pak by musel být při svém křtu třicátníkem. Už jsme viděli, že existuje mnoho důkazů o tom, že Ježíš byl pokřtěn a stal se následovníkem Jana Křtitele. Samotný křest je popsán v našem nejranějším příběhu u Marka, kterého následují další Synoptici; nezávisle to zmiňuje i Jan (Marek 1: 9–11; Matouš 3: 13–17; Lukáš

3: 21–22; Jan 1: 29–34). Zdroj Q podává rozsáhlou zprávu o Janově apokalyptickém kázání, zjevně na samém počátku zprávy o Ježíšově učení (viz Lukáš 3: 7–18; Matouš 3: 7–12). Kromě toho Ježíš v celém svém učení odkazuje na svého bývalého vůdce Jana. Například v Q se ptá davů, co si myslí o Janovi že ve skutečnosti je, a uvádí, že Jan byl největší člověk, který kdy žil (Matouš 11: 7–19; Lukáš 7: 24–35; také Tomáš Výrok. 46); v Markovi pak konfrontuje své oponenty a ptá se jich na Janovu autoritu: „Byl Janův křest od Boha nebo od lidí?“ (Marek 11:30); a ve čtvrtém evangeliu tvrdí, že Jan vydal svědectví o pravdě (Jan 5: 31–36). Je zarážející, že Lukáš spojuje Ježíše a Jana, i když jsou oba ještě v lůnu svých matek (Lukáš 1: 39–45 - to samozřejmě není více potvrzeno, ale ukazuje nám to, že tradice o jejich spojení byla velmi silná). Čtvrté evangelium nám o něco věrohodněji ukazuje, že Ježíšovi nejranější následovníci byli původně učedníky Jana Křtitele (Jan 1: 35–42; srov. Skutky 1: 21–22). Toto je tradice, která je do určité míry podpořena nezávislou zprávou v knize Skutků, která naznačuje, že i dlouho poté byli někteří následovníky Jana, než se stali křesťanskými následovníky Ježíše (Skutky 19:1–7). Je zajímavé poznamenat, že stejně jako Jan i Ježíšovi následovníci praktikovali křest; v jednom místě čtvrtého evangelia se dokonce říká, že se do toho díla zapojil i sám Ježíš (viz Jan 3:22; 4:1–3).

Viděli jsme, že Jan byl apokalyptik. Skutečnost, že se s ním Ježíš stýkal ještě před svou vlastní službou, a poté o něm s láskou mluvil i později, nám ukazuje, že ať už se jejich důraz v něčem lišil, - mnoho vykladačů vidí Jana spíše jako ohnivého kazatele o pokání tváří v tvář strašnému útoku, který brzy přijde, a Ježíše spíše jako hlasatele dobré zprávy, že Bůh brzy napravit křivdy ve světě pro všechny, kdo konají jeho vůli tím, že se navzájem milují – ti dva viděli nadcházející Boží soud a potřebu se na něj připravit. První věc, kterou je třeba poznamenat o Ježíšových aktivitách je, že začal tím, že se stýkal a projevoval oddanost Janu Křtiteli, který byl apokalyptickým kazatelem o pokání. S kým dalším se stýkal a jak lze tyto asociace chápat v apokalyptickém kontextu?

Ježíšovi spolupracovníci

Jednou z nejlépe doložených tradic o Ježíši je, že měl řadu následovníků. Zdá se, že většina z těchto následovníků byli negramotní rolníci z nižší třídy kteří nebyli známí důsledným dodržováním Zákona. Byli tam také ženy a lidé s pochybnou morální pověstí. Zdá se, že mnoho z nich bylo společenskými vyvrheli - byli zbídačení a nemocní. Není divu, že zbožní náboženští vůdci a členové židovské aristokracie si proto o Ježíši zpravidla mnoho nemysleli. Vzhledem k Ježíšovu apokalyptickému poselství nám však tyto asociace dávají smysl. Při nadcházejícím soudu bude první posledními a poslední budou první. Většina jeho následovníků mohla proto doufat, že se ocitne na samém vrcholu nového pořádku.

Ježíšovi následovníci

Skutečnost, že Ježíš vyhledával lidi, aby ho následovali – byla ve starověkém světě poněkud neobvyklou praxí – je mnohonásobně potvrzena v tradici, přičemž zprávy o povolání jeho prvních učedníků se dochovaly v nezávislých Markových příbězích (1:16–20; viz. Mt 4:18–22), L (Lukáš 5:1–11; toto je jiný popis než u Marka a Matouše) a Jan (1:35–51). Všechny tyto

zprávy, navzdory jejich mnoha rozdílům nám vykreslují tyto jeho první následovníky jako rybáře z nižší třídy, žijící stylem z ruky do huby. Zjevně také opustili své zaměstnání (také své domy a rodiny, jak jsme viděli v 10. kapitole), aby následovali Ježíše a sloužili s ním v očekávání, že brzy přijde konec a oni dostanou zpět mnohonásobně více než to, co opustili (viz např. Marek 10:28–31).

Dvanáct

Jednou z nejlépe doložených tradic z našich dochovaných zdrojů je, že si Ježíš vybral dvanáct svých následovníků, aby tvořili jakýsi vnitřní kruh. Je zajímavé, že všichni tři Synoptici uvádějí Dvanáct, ale některá jména v Lukášově seznamu se přitom liší (Marek 3: 14–19; Matouš 10: 1–4; Lukáš 6: 12–16). To může naznačovat, že každý sice věděl, že těchto lidí je dvanáct, ale ne každý už věděl, o koho jde. O „dvanácti“ se také zmiňují nezávisle Pavel (1. Kor. 15: 5), Jan (6:67; 20:24) a Skutky (např. 6: 2). Kromě toho některé z tradic zmiňující Dvanáct také splňují kritérium odlišnosti. Například ve zdroji Q Ježíš říká svým dvanácti učedníkům: že v „nadcházejícím věku, kdy bude Syn člověka sedět na svém slavném trůnu, budete také sedět na dvanácti trůnech a soudit dvanáct kmenů Izraele“ (Mat 19:28; srov. Lukáš 22:30). Toto není tradice, kterou by pravděpodobně vytvořil nějaký křesťan později, po Ježíšově smrti - protože jeden z těchto dvanácti ho zradil a opustil. Nikdo by si přece nemyslel, že Jidáš Iškariotský bude sedět na slavném trůnu jako vládce v Božím království. Zdá se tedy, že tento výrok pochází od Ježíše, a naznačuje nám, že měl dvanáct blízkých učedníků, o nichž předpověděl, že budou vládnout v nadcházejícím Království.

Tuto poslední věc je třeba zdůraznit. Proč si Ježíš vybral zrovna dvanáct učedníků? Proč ne devět nebo patnáct? Výběr dvanácti nebyl ve skutečnosti svévolným činem. Nebylo to tak, že by se Ježíšovi toto číslo náhodou líbilo, nebo že by si jen vybral tyto lidi, s nimiž by se mu chtělo nejvíce potulovat. S ohledem na výše uvedené prohlášení v Q se zdá, že dvanáct bylo vybráno jako reprezentativní číslo s apokalyptickým významem. Stejně jako Bůh povolal izraelský národ aby byl jeho lidem, a ten sestával původně z dvanácti kmenů, tak i v novém věku, kdy Bůh znovu bude vládnout svému lidu, tu bude opět dvanáct kmenů. Dvanáct učedníků představuje ten pravý Izrael, Boží lid, který vstoupí do jeho slavného Království, až přijde Syn člověka. To by bylo skutečné království se skutečnými vládci; a byli by to Ježíšovi blízcí následovníci. Ti, kdo byli poslušní jeho slova, ti by vstoupili do tohoto království. Jinými slovy, Ježíšova volba dvanácti učedníků byla symbolickým aktem, který měl zprostředkovat konkrétní poučení o nadcházejícím Království.

Ježíš zjevně učil své učedníky o jejich úloze v Království (viz např. Citát Q uvedený výše) - což může vysvětlit tuto pevně zakořeněnou tradici, jak tato zpráva utkvěla v hlavách učedníků. Občas jsou také zobrazováni, jak se mezi sebou dohadují, kdo z nich bude největší, až přijde Království. Je zřejmé že vidina slávy udělá z rolníka z nižší třídy egomaniaka, nebo despota. Tyto spory se explicitně nacházejí v našem nejstarším zdroji (např. Marek 9:34; 10:35–37, 41). Navíc se zdá, že implicitně přicházejí po Ježíšově připomínání jeho učedníkům, že jen ti nejmenší se stanou velkými, jen poslední se stanou prvními, do Království vstoupí jen ti, kteří jsou jako děti, jen ti, kteří budou otroky druhých, budou vládnout všem. To byla lekce, které se budoucí páni země evidentně potřebovali ještě naučit.

Ježíš, zlí a vyvrhelové

Ježíš se samozřejmě stýkal i s jinými lidmi, kromě Dvanácti. Nejlépe dochované zprávy zmiňují „zlé“ a „vyvržence“ různých druhů. Na rozdíl od většiny čestných náboženských vůdců mezi Židy jeho doby (a nejčestnějších křesťanů mezi jeho následovníky od té doby!), se Ježíš rozhodl trávit svůj čas s lidmi, kteří byli všeobecně považováni za nepřijatelné. Na celém souboru zmínek je mnohonásobně doloženo, že Ježíš se například spojoval s „výběřčími daní a hříšníky“ (Marek 2:15–16; Q [Mt 11:19; Lukáš 7:29]; M [Mt 21: 31–32]; L [Lukáš 15:1]; viz také Marek 2:13–17 a Lukáš 19:1–10). Navíc to není ten druh tradice – náš Mistr se obzvláště líbil podřadným živlům a šlapkám – kterou by si pravděpodobně pozdější křesťané vymysleli.

Kdo byli tito lidé? „Výběřčí daní“ byli pravděpodobně zaměstnanci velkých korporací pro výběr daní, které dojily galilejské obyvatelstvo, jako hold, který byl věnován Římu za péči o zemi a ochranu jejích hranic. Když v té době Galilei vládl židovský král, dával hold přímo Římu; daně, které byly vybrány, tedy přicházely přímo k němu. V našich raných tradicích není nikdy přímo vysvětleno, proč se výběřčími daní tolik opovrhovalo (budete dnes někomu vysvětlovat proč nemáte rádi daňové auditory?). Vědci však zmínili věrohodné domněnky: tito lidé mohli být notoricky nepoctiví, chamtiví a tvrdohlaví, mohli vybírat nadměrné prostředky pod hrozbou imperiální síly, aby si mohli namastit vlastní kapsy, všichni byli ve službě cizí moci, která ovládala zemi, kterou Bůh zaslíbil samotným Židům. I když by se někteří jednotliví výběřčí daní postavili proti tomuto trendu a byli by přiměřeně čestní (ne každý americký politik je lhář s kravatou), stále by patřili do skupiny kterou bylo opovrhováno jako misantropickou a bezbožnou. Pojem „hříšníci“, který jsem již zmínil, neoznačoval konkrétní druh hříšníka (např. „Prostitutky“), ale obecně celou třídu lidí, kteří jen málo nebo vůbec neusilovali dělat to, co Bůh přikázal v Zákoně Mojžíše.

To jsou tedy lidé - opovrhovaní a bezbožní - s nimiž se Ježíš spojoval. Jak to dává smysl? Měl Ježíš jen špatný úsudek, jak na něj občas zaútočili někteří jeho oponenti a dokonce i jeho vlastní následovníci (viz Marek 2: 13–17 a Q, Matouš 11:19; Lukáš 7:24)? Upřednostňoval toto společenské dno před společensky přijatelnými? Nebo tato jeho asociace nějak souvisí s jeho apokalyptickou zprávou?

Připomeňme si: Království nepřichází pro vysoké a mocné, ale pro nízké a opovržené („výběřčí daní a prostitutky půjdou před vámi do Božího království“, Matouš 21:31; srov. Lukáš 7: 29–30). A Ježíš neměl potřebu sloužit zdravým, ale nemocným (Marek 2:17).

V Ježíšově společnosti se kromě těchto s nálepkou „hříšníci“ objevili i jiní. Přátelí se s divokými démony, ke kterým se nikdo jiný nepřiblíží (Marek 5:1–20). Rozmlouvá s vyvrženými malomocnými a dotýká se jich (Marek 1:40–46; Lukáš 17:11–19). Hovoří se Samaritány a (příznivě) o nich (které mnoho Židů nenávidělo jako skupinu nelegitimních míšenců a heretiků; Lukáš 10:29–37; Jan 4:4–42). Zde opět nejde o to, zda každý z těchto příběhů je sám o sobě historicky přesný. Ale všechny poukazují na dobře zachovanou tradici, kterou je Ježíš spojován s těmi, kteří byli všeobecně považováni za „nežádoucí“.

Ženy následovnice Ježíše

Ježíš se stýkal se ženami a sloužil jim na veřejnosti. Jistě, jeho dvanáct nejbližších učedníků byli téměř jistě muži, jak se dalo očekávat od židovského rabína v prvním století. Z tohoto důvodu jsou téměř ve všech evangelijních tradicích velká část hlavních postav jen muži. Ale ne vždy. Ve skutečnosti je důležitost žen v Ježíšově službě mnohokrát doložena v našich nejranějších tradicích. Marek i L (Lukášův zvláštní zdroj) například ukazují, že Ježíše na jeho cestách doprovázely ženy (Marek 15: 40–41; Lukáš 8: 1–3), což je tradice potvrzená také Tomášovým evangeliem (Tomáš Výrok 114). Marek a L také naznačují, že ženy poskytovaly Ježíšovi během jeho služby finanční podporu, zjevně tedy sloužily jako jeho patronky (Marek 15: 40–41; Lukáš 8: 1–3). U Marka i Jana je řečeno, že se Ježíš zapojil do veřejného dialogu a debat s ženami, které nebyly mezi jeho bezprostředními následovníky (Jan 4: 1–42; Marek 7: 24–30). Obě evangelia také nezávisle na sobě zaznamenávají tradici, že Ježíš měl fyzický kontakt se ženou, která ho na veřejnosti pomazala olejem (Marek 14: 3–9; Jan 12: 1–8). Podle Markova spisu se jednalo o nejmenovanou ženu v domě Šimona malomocného; podle Jana to byla Marie, sestra Marty a Lazara, ve svém vlastním domě.

Ve všech čtyřech kanonických evangeliích je řečeno, že ženy doprovázely Ježíše z Galileje do Jeruzaléma během posledního týdne jeho života a byly přítomny při jeho ukřižování (Mat. 27:55; Marek 15: 40–41; Lukáš 23 : 49; Jan 19:25). Nejstarší tradice v Markovi naznačují, že jediné mu zůstaly věrné až do konce: když všichni jeho mužští učedníci uprchli. Nakonec ze Synoptiků z Jana a Petrova evangelia jasně vyplývá, že ženy, které ho následovaly, byly první, které uvěřily, že Ježíšovo tělo již není v hrobce (Mat. 28: 1–10; Marek 16: 1–8; Lukáš 23: 55–24: 10; Jan 20: 1–2; Evang. Pet. 50–57). Tyto ženy byly zjevně první, kdo hlásali, že Ježíš byl vzkříšen.

O kontaktu Ježíše se ženami existují další zajímavé tradice, které ale nesplňují kritérium mnohonásobné atestace, včetně nezapomenutelného okamžiku, který se nachází pouze v Lukášově evangeliu, kde Ježíš povzbuzuje svou přítelkyni Marii v jejím rozhodnutí věnovat se jeho učení, místo aby se zabývala „ženskými“ povinnostmi v domácnosti (Lukáš 10: 38–42).

Co ke kontextové důvěryhodnosti těchto tradic? Je pravda, že ženy byly ve starověku obecně považovány za podřadné vůči mužům. Existovaly však výjimky: například ve filosofických školách od Epikurejců a Cyniků byla prosazována rovnost žen. V Ježíšově bezprostředním okolí v Palestině samozřejmě nebylo mnoho epikurejců nebo cyniků a naše omezené zdroje mohou spíše naznačovat, že ženy byly v této části říše zpravidla ještě omezenější, pokud jde o jejich schopnosti zapojit se do sociálních aktivit mimo domov a mimo autoritu jejich otců nebo manželů. Je tedy věrohodné, že by židovský učitel takové aktivity podporoval a propagoval?

Nemáme žádné důkazy, které by naznačovaly, že by jiní židovští rabíni měli v Ježíšových dnech ženy, které by je následovaly. Víme však, že farizeové byli na dvoře krále Heroda Velikého podporováni a chráněni mocnými ženami. Bohužel těch pár pramenů, které máme hovoří málo o ženách z nižších vrstev, které neměly takové bohatství nebo postavení, aby se osamostatnily od svých otců nebo manželů. Je tu však jedna úvaha, která by mohla učinit tradice o Ježíšově spojení s ženami důvěryhodnými, a tou je právě charakteristický obsah

jeho vlastního apokalyptického poselství, kdy Ježíš hlásal, že Bůh zasáhne do dějin a způsobí obrat v osudu. Poslední by byli první a první budou poslední. Ti, kteří byli bohatí, budou zbídačeni a chudí budou bohatí. Ti, kteří jsou nyní vyvýšení, budou pokořeni a pokorní budou povýšeni. Ježíš se stýkal s vyvrheli a utlačovanými v společnosti, evidentně k potvrzení jeho prohlášení, že Království bude patřit takovým, jako jsou tito. Pokud muži, kteří vytvořili pravidla a řídili celou společnost, na ženy obecně pohlíželi jako na méněcenné, nezdá se nepravděpodobné, že se s nimi Ježíš volně stýkal a že je zvláště zaujala jeho zvěst o přícházejícím Království. .

Někteří noví učenci navrhuji, že Ježíš ve skutečnosti udělal mnohem víc než jen to, a že kázal „radikálně rovnostářskou společnost“ - to znamená, že se pustil do reformy společnosti tím, že vymyslel nový soubor pravidel pro řízení sociálních vztahů a vytvořil komunitu ve které měli být muži a ženy považováni za absolutně rovnocenné. **1)** To však může může zacházet již příliš daleko a možná nesprávným směrem. Protože, jak jsme viděli, je jen málo toho, co by naznačovalo, že by se Ježíš v té zlé době staral o prosazování sociální „reformy“ nějakým zásadním způsobem. Podle jeho názoru se měla společnost a všechny její konvence brzy zastavit, když Syn člověka přijde z nebe na zemi se soudem. Ježíš měl daleko k vnitřní transformaci společnosti ale připravoval lidi na zničení společnosti. Teprve když dorazí Boží království, objeví se zcela nový řád, ve kterém bude vládnout mír, rovnost a spravedlnost. Toto království však nenastane implementací nových programů sociálních reforem. Dorazí až s vesmírným soudcem, Synem člověka, který svrhne zlé a represivní síly tohoto světa.

V tomto rozsahu (a zdůraznil bych, pouze v tomto rozsahu), i když Ježíš možná ve své době nenaléhal na sociální revoluci, mělo jeho poselství radikálně revoluční důsledky. Zejména bychom neměli zapomínat, že Ježíš naléhal na své následovníky, aby v přítomnosti začali realizovat ideály Království při očekávání přícházejícího Syna člověka. Z tohoto důvodu mohla skutečně existovat nějaká forma rovnosti mezi muži a ženami, kteří doprovázeli Ježíše v jeho putovní kazatelské službě - ne jako první krok k reformě společnosti od základu, ale jako příprava na nový svět, který měl brzy přijít, až bude současný věk při příchodu Království ukončen.

To se ve skutečnosti zdá být poselstvím – často nevyřčeným, ale někdy zdůrazňovaným – za všemi nejznámějšími Ježíšovými výroky. Zvenčí se Ježíš může jevit jako nenáboženský a nečistý, ale ve skutečnosti lidé, s nimiž se spřátelil a které učil, představovali vyvrhele, ponížené a opovrhované, kteří budou odměněni, až přijde Syn člověka, a přinese s sebou soud a Království, aby je potěšil.

Ježíšova raná služba v Galileji

Z našich prvních dochovaných zdrojů je zcela jasné, že Ježíš strávil většinu své služby, ne-li prakticky celou, ve městech, vesnicích a venkovských oblastech v Galileji (v severní části dnešního Izraele). Nevíme, jak dlouho tato služba trvala. Pokud byste měli jednoduše číst Markovo evangelium, pravděpodobně byste předpokládali, že trvala necelý rok, od začátku léta, kdy obilí uzrálo tak, že ho bylo možno jíst na poli (2:23), až do Paschy která byla následující rok na jaře (14 : 12). Janovo evangelium však zaznamenává až tři velikonoční

svátky (2:13; 6: 4; 11:55), takže se předpokládá, že zde jeho služba trvala poněkud více než dva roky.

V každém případě, i když tato data nejsou vytesána do kamene, některá místa však jsou. Viděli jsme, že Ježíš byl vychován v malé vesnici Nazaret. Zdá se, že před svou osudovou cestou na konci svého života do velkoměsta (Jeruzaléma) strávil téměř celý svůj čas na podobných místech - buď v pusté zemi, nebo ve vesnicích a malých městech (Marek 1:45; 3: 7; 4: 1; 6: 6, 31; atd.). I když v nedaleké vzdálenosti od Nazaretu bylo velké město - tolik diskutované město Sepphoris - nikdy není zmíněno v žádném z našich starověkých evangelijních záznamů. Nad tím bychom se asi měli pozastavit, když vezmeme v úvahu dnes rozšířené tvrzení některých vědců (včetně řady těch, kteří jsou spojeni s „Ježíšovým seminářem“), že Ježíš důvěrně znal řecké filozofické tradice, zejména ty, které jsou spojeny s Cyniky, z jeho mnoha cest do Sepphorisu. Jaké jeho výlety do Sepphorisu? Ježíš také nikdy neřekl, že by navštívil další hlavní město regionu, Tiberias. Ježíš byl člověk z maloměsta a venkova. I jeho následovníci, které k sobě přitáhl byli z takových míst.

Možná proto, že bylo tak malé a neznámé, nebo možná proto, že tam nebyl dobře přijat, nepoužil Ježíš Nazaret jako základnu pro svou misi, ale místo něho si vybral nedaleké Kafarnaum. O tom svědčí naše zdroje, například Marek (1:21; 2: 1; 9:33), M (Matouš 4:13) a Jan (2:12; 6:59). A nejde o ten druh věcí, které by si později křesťané měli důvod vymýšlet - to znamená, že to splňuje kritérium odlišnosti - zvláště proto, že existovaly tradice, kdy lidé v Kafarnaum nepřijali laskavě Ježíšovo poselství (O: Mt 11:23; Lukáš 10:15). Kafarnaum, stejně jako Ježíšovo rodné město Nazaret, bylo relativně malé – archeologové odhadli jeho tehdejší populaci na dva tisíce lidí, možná i méně. Ale mělo tu výhodu, že se nacházelo u Galilejského jezera, takže se tam dalo dojet na lodi nebo pěšky. Právě odtud Ježíš zahájil svou putovní službu po celém regionu (viz např. O: Mt 8:20; Lukáš 9:58; 10:1; Tomáš Výrok., 14 atd.) a navštěvoval místní synagogy v sobotu (např. Mk 1:21; 6:1–6; Mt 4:23; Jan 6:59; atd.), kde učil každého, kdo měl čas a vyzýval je aby ho přišli poslouchat i v jiné dny. V zásadě učil jen Židy, podle téměř všech našich raných zdrojů, s tak izolovanými výjimkami, jako byla Syrofénická žena z Marka 7 a Samaritánka z Jana 4. Údajně také předváděl úžasné činy, které k němu přitahovali přicházející davy.

Tento základní náčrt Ježíšovy činnosti během jeho služby nám mimo jiné znovu ukazuje, jak důkladně židovské bylo jeho poslání a poselství. Mluvil k Židům, často v jejich vlastních synagogách, o jejich vlastním Písmu. Jeho vlastní výklad těchto Písem působil určité překvapení, zvláště, jak za chvíli uvidíme, mezi těmi, kteří ho znali, když byl mladší. Když nenabízel výklad Písma, vyučoval v podobenstvích kde používal například zemědělské a rybářské přirovnání se kterými se tito galilejští rolníci mohli snadno ztotožnit (semena, plevel, půda, úroda, ovce, pastýři, ryby, sítě na ryby atd.). Toto vyučování, jak jsme opakovaně viděli, souviselo s nadcházejícím koncem věku.

S tímto poselstvím byly důvěrně spjaty také úžasné činy, o kterých se tradovalo, že je Ježíš vykonal.

Ježíšovy zázračné skutky

Většina zpráv o Ježíši také obsahuje zázračné skutky. Všude v evangeliích, uzdravuje nemocné, vyhání démony, křísí mrtvé, rozmnožuje chléb, chodí po vodě, uklidňuje bouři atd. Tyto zázračné činy způsobují historikům obzvlášť problémy, ale než se pokusím probrat některá z jejich specifik, chci se zabývat obecným problémem zázraků.

Mnoho moderních lidí samozřejmě věří, že zázraky jsou jednoduše řečeno nemožné - to znamená, že se nikdy nedějí - a že lidé, kteří si myslí, že k nim došlo, jsou buď oklamáni, nebo jsou naivní. Podle těchto lidí není žádný důvod diskutovat o Ježíšových zázracích, protože pokud se zázraky nestávají, tak Ježíš žádné neudělal. Tomu se někdy říká „filozofický“ problém zázraků.

Nechci zde řešit tento konkrétní problém. Pro další argumentaci jsem ochoten souhlasit, že zázraky – tedy události, které nedokážeme vysvětlit v rámci našich představ o tom, jak „příroda“ normálně funguje – se mohou dít a stávají se. Při diskuzi o Ježíšových zázracích však stále zůstává obrovský, dokonce bych řekl nepřekonatelný problém. I když jsou zázraky možné, historik nemůže nijak dokázat, že se někdy staly. Nazvu to „historickým“ problémem zázraků. Dovolte mi vysvětlit tento problém šířeji.

Mezihra: Historický problém zázraků

Začnu srovnáním toho, co tím lidé v moderním světě myslí, když použijí výraz „zázraky“, na rozdíl od toho, co tím mysleli lidé ve starověku. 2)

„Zázraky“ v moderním světě a ve starověku

Lidé dnes obvykle považují zázraky za nadpřirozené porušení přírodních zákonů, za božský zásah do přirozeného běhu událostí. Chtěl bych zdůraznit, že toto populární chápání příliš dobře nezapadá do moderního vědeckého chápání „přírody“ v tom smyslu, že dnešní vědci mají menší jistotu v celé kategorii přírodních „zákonů“, než tomu bylo například v devatenáctém století. Z tohoto důvodu je pravděpodobně lepší nemluvit o nadpřirozeném porušování „zákonů“, ale myslet na zázraky jako na události, které jsou v rozporu s běžným fungováním přírody takovým způsobem, který je téměř neuvěřitelný a vyžaduje uznání toho, že zde zasáhla nadpřirozená síla.

Jak za chvíli uvidíme, toto chápání je samo o sobě hlavním kamenem úrazu pro historiky, kteří chtějí mluvit o zázracích, protože historik nemá přístup k „nadpřirozeným silám“, ale pouze k veřejným záznamům, tedy k událostem, které lze pozorovat. a jsou interpretovány jakýmkoli rozumným člověkem bez ohledu na náboženské přesvědčení. Jestliže „zázrak“ vyžaduje víru v nadpřirozenou říši pak historici ze samotné podstaty svého poslání mohou mluvit pouze o událostech přírodního světa, událostech, které jsou dostupné pozorovatelům všeho druhu, jak tedy mohou někdy tvrdit, že k události došlo mimo přírodní řád – tedy že to byl zázrak –?

Než se budu věnovat této otázce, měl bych poukázat na to, že ve starověkém světě nebyly „zázraky“ chápány v kvazivědeckých termínech, které používáme dnes, termínech, které

máme k dispozici teprve od nástupu přírodních věd během osvícenství. . I ve starověku samozřejmě lidé chápali, že příroda funguje určitým způsobem. Každý například věděl, že železná hlava od sekery se potopí a stejně tak i lidé kteří by se pokusili chodit po vodě uprostřed jezera. Ale ve starověkém světě si téměř nikdo nemyslel, že je to kvůli nějakým nedotknutelným „zákonům“ přírody nebo dokonce kvůli vysoce konzistentním „přírodním pravidlům“, u nichž je šance na porušení nekonečně malá. Otázka tedy nebyla, zda se věci dějí relativně jasným způsobem; otázka byla, kdo měl moc dělat věci, které se staly.

Podle lidí v řecko-římské době se vesmír skládal z hmotného světa, božských bytostí, lidí a zvířat, přičemž každý a všechno mělo své místo a sféru své autority. Strom nemohl postavit dům, ale člověk ano. Člověk nemohl způsobit déšť, ale bůh ano. Normální lidská bytost by nemohla uzdravit nemocného slovem nebo dotykem, ani vyhánět zlého démona, ani přivádět mrtvé zpět k životu; ale božský člověk by mohl, ten, kdo byl ve zvláštním vztahu k bohům, jako Ježíš nebo nějaký jiný svatý muž, jejichž některá jména známe. Pro tehdejšího člověka uzdravit nemocné nebo křísit mrtvé nebylo zázrak v tom smyslu, že by to porušilo nějaký „zákon“; byl to spíše „spektákl“ v tom smyslu, že tyto věci se neděly příliš často, protože jen málo lidí k tomu mělo potřebnou moc. A když k nim skutečně došlo, byl to pro ně zázrak.

To znamená, že pro lidi ve starověku nebylo otázkou, zda jsou zázraky možné. Velkolepé činy se děly neustále – bylo to velkolepé, když vyšlo slunce nebo udeřil blesk nebo se urodilo mnoho ovoce. Bylo také velkolepé, když božský muž uzdravoval slepé nebo uzdravoval chromé nebo křísil mrtvé. Tyto události nebyli průnikem zvenčí do přirozeného řádu světa do zavedeného koloběhu příčiny a následků, který řídí způsob, jakým věci fungují. Podle těchto lidí neexistoval žádný „uzavřený systém“ příčiny a následku, byl to přirozený svět. Když tedy došlo k okázalému činu, který by dnes lidé nazvali „zázrakem“, jedinou otázkou pro většinu starověkých lidí bylo (a) kdo byl schopen tento skutek vykonat a (b) co bylo zdrojem jeho síly? Byl člověk jako Ježíš například zmocněn bohem nebo černou magií?

Souhlasit se starověkým člověkem, že Ježíš uzdravoval nemocné, chodil po vodě, vyháněl demony nebo křísil mrtvé, znamená za prvé souhlasit s tím, že po zemi chodili další božští lidé (nebo mágové), kteří uměli takové věci, a za druhé, že Ježíš byl jedním z nich. Jinými slovy, z pohledu historika každý, kdo si myslí, že tyto zázraky činil Ježíš, musí být v zásadě ochoten připustit, že je udělali i jiní lidé, včetně pohanského svatého muže Apollonia z Tyrany, římského císaře Vespasiana a židovského divotvorce Hanina ben Dosa – všichni tito byli pokládáni za divotvorce. Důkaz, který je přijat v kterémkoli z těchto případů, musí být přijat i v ostatních.

Ale jaké důkazy pro to by mohly existovat? Zde se dostáváme k našemu problému.

Historik a historická metoda

Jedním ze způsobů, jak k této otázce přistoupit, je na chvíli se zamyslet nad způsobem, jakými se historici zabývají svým řemeslem, na rozdíl řekněme od způsobu, jakým to dělají třeba přírodovědci. Přírodní vědy fungují na principu opakování experimentu. Kdy se snaží stanovit prediktivní pravděpodobnost založenou na minulých událostech. Pro ilustraci na

nejjednodušší úrovni: předpokládejme, že bych chtěl „demonstrovat“, že kostka z železa se potopí ve vaně s vlažnou vodou, ale kostka ze smrku bude plavat na vodě. Mohl bych provést relativně jednoduchý experiment, když bych měl několik set van s vlažnou vodou, několik set kostek ze železa a několik set kostek ze smrku. Vhozením kostek ze železa a ze smrku do van s vodou bych mohl nade vší pochybnost prokázat, že jedna se potopí a druhá bude plavat, protože v každém případě dojde ke stejnému výsledku. To nemusí nutně dokazovat, že i v budoucnu se každá železná kostka vhozená do vany s vlažnou vodou potopí, ale poskytuje nám to extrémně vysokou míru toho, co bychom mohli nazvat předpokládanou pravděpodobností. V běžné řeči by „zázrak“ musel porušit tyto známé přírodní zákony: byl by to například zázrak, kdyby se kazatel modlil nad železnou kostkou a ta by pak plavala.

Historické disciplíny nejsou jako přírodní vědy, částečně proto, že se zabývají stanovením toho, co se stalo v minulosti, na rozdíl od předpovídání toho, co se stane v budoucnosti, a částečně také proto, že nemohou fungovat prostřednictvím opakovaných experimentů. Událost která se stala je jednorázovým aktem; jakmile se stala, tak je konec a hotovo. Protože historici se nemohou vrátit do minulosti, aby zjistili, co se pravděpodobně stalo, bude pro ně vždy ukryta v nejistotě. Je mnohem těžší přesvědčit lidi, že John F. Kennedy byl obětí osamělého vraha, než je přesvědčit, že bude plavat smrková kostka.

A čím hlouběji jdete do historie, tím těžší je najít přesvědčivé důkazy. Pro události ve starověkém světě, dokonce i pro události které měli otřesný význam, existuje někdy jen málo důkazů, kterých bychom se mohli chytit. Vše, co historik může udělat, je určit, co se pravděpodobně stalo, na základě jakýchkoli podpůrných důkazů, které se dochovali. Právě to činí údajné zázraky tak problematické. Na jedné rovině je samozřejmě vše, co se děje, nepravděpodobné. Předpokládejme, že jste včera v noci měli menší autonehodu. Šance, že se to stalo, pravděpodobně není příliš velká, možná je dokonce vzdálená. Ale není to tak nepravděpodobné, že by se to vzpíralo naší představivosti. A pokud by někdo za patnáct let chtěl zveřejnit, že jste tu nehodu minulou noc měli, mohl by se odvolat na určité druhy důkazů (články v novinách, policejní zprávy, výpovědi očitých svědků) a prokázat toto své historické tvrzení ke spokojenosti většiny lidí. Mohl by to udělat, protože na události samotné není nic nepravděpodobného. Lidé mají nehody neustále a jediným problémem by bylo, zda jste nějakou skutečně měli zrovna v tu noc.

A co teprve události, které se nestávají pořád? Jako události, které vzdorují vší pravděpodobnosti, vytvářejí zázraky pro historika nevyhnutelné dilema. Vzhledem k tomu, že historici mohou zjistit pouze to, co se pravděpodobně stalo v minulosti, a šance že zázraky se běžně stávají, je již podle definice nekonečně malá, proto historici nikdy nemohou dokázat, že se zázrak pravděpodobně stal.

To není problém pouze pro jeden druh historiků – pro ateisty nebo agnostiky nebo buddhisty nebo římské katolíky nebo baptisty nebo židy nebo muslimy; je to problém všech historiků každého druhu. I když pro zázračnou událost existují jinak dobré zdroje, samotná povaha historické disciplíny brání historikovi argumentovat její pravděpodobností. Vezměte si hypotetický příklad. Předpokládejme, že tři jinak důvěryhodní očití svědkové tvrdili, že viděli reverenda Jonese z Plymouthské baptistické církve v roce 1926 jak přešel přes rybník svého farníka. Jistě, historik může diskutovat o tom, co lze o tomto případu vědět: kdo byli ti očití svědkové, kteří tvrdili, že to viděli, co bylo známo o konkrétní vodní ploše a tak dále. Co však historik nemůže tvrdit, alespoň když o věci diskutuje jako historik, je, že to reverend Jones skutečně udělal. To je více, než můžeme zjistit pomocí kánonů historických znalostí. Problém

historických pravděpodobností omezuje náš závěr. Faktem je, že všichni známe několik tisíc lidí, z nichž ale žádný nemůže chodit po hladině vody, ale všichni jsme se někdy mýlili v tom, co jsme si mysleli, že jsme viděli, nebo jsme byli špatně citováni, nebo jsme přeháněli, nebo jsme otevřeně lhali. Jistě, takové konání nemusí být pravděpodobné u čestných členů Plymouthské baptistické církve. Ale bylo by i tak pravděpodobnější než zázrak, který se vymyká normálnímu fungování přírody. Pokud tedy jako historici můžeme říci pouze to, co se pravděpodobně stalo, – jako historikové –nemůžeme říci, že dobrý reverend Jones pravděpodobně vykonal zázrak.

Měl bych zdůraznit, že historici nemusí popírat možnost zázraků nebo popírat, že se zázraky v minulosti skutečně staly. Mnoho historiků, například věřících křesťanů a praktikujících Židů a také praktikujících muslimů, věří, že se skutečně staly. Když si to však myslí nebo to říkají, nečiní to již jako historikové, ale jako věřící. V této diskusi nezaujímám pozici věřícího, ani neříkám, že by člověk měl nebo neměl takový postoj zaujímat. Stavím se do pozice historika, který na základě velmi omezeného počtu problematických pramenů musí podle svých možností určit, co vlastně historický Ježíš dělal. V důsledku toho při rekonstrukci Ježíšových skutků nebudu moci potvrdit ani popřít zázraky, které údajně vykonal.

Ježíšova pověst jako exorcisty

Není pochyb o tom, že ať už existují nebo neexistují nadpřirození zlí duchové, kteří napadají lidská těla, aby je přiměli dělat všemožné ohavné a škodlivé věci, soudilo se o Ježíši všeobecně, že je dokáže vyhnat a uzdravit člověka. Učenci, kteří věří v demony, si samozřejmě mohou myslet, že je Ježíš skutečně vymítal. Učenci, kteří tomu nevěří, přišli s vlastním vysvětlením – například, že to všechno byly psychosomatické nemoci nebo že představují jen internalizované konflikty vytvořené pocitem osobní bezmoci tváří v tvář římské kolonizaci země. 3) A skutečně, v naší době vzniklo několik velmi zajímavých mezikulturních studií o posedlosti demony a exorcismu, které podporují jeden nebo druhý z těchto názorů. 4) Podle mého soudu však není skutečně možné přesně zjistit, co se stalo. Jak jsem zdůraznil, historik nemůže říci, že démoni – skuteční živí nadpřirození duchové, kteří napadají lidská těla – byli skutečně vyhnáni z lidí, protože by to znamenalo překročit hranice, které historikovi ukládá historická metoda, a vyžadovalo by to systém náboženské víry zahrnující nadpřirozenou říši která je mimo historikovo hřiště. Můžeme však říci, že Ježíš byl široce uznáván lidmi v jeho době – kteří věřili, že démoni existují a mohou být vymítáni –, že měl moc dělat právě toto. Ježíšův exorcismus ve skutečnosti patří k nejlépe doloženým činům v evangelijní tradici. Jednotlivé záznamy jsou roztroušeny v první části Marka (1: 21–28; 5: 1–20; 7: 24–30; 9: 14–29); v M (Mat. 9: 32–34; srov. Lukáš 11: 14 - to může být Q); a L (Lukáš 13: 10–14; srov. 8: 2). Samotné zdroje navíc důsledně popisují Ježíšovy skutky jako zahrnující exorcismus (např. Marek 1:32–34, 39; 3:9–12; viz také Skutky 10:38) a téma, že Ježíš mohl vyhánět demony a také to dělal je dokumentováno v mnoha ověřených formách v materiálech výroků, například Marek, Q a L (Marek 3:22; Mt 12:27–28; Lukáš 11:15, 19–20; 13:32). Takové tradice samozřejmě nemohou projít kritériem nepodobnosti, protože křesťané, kteří si mysleli, že Ježíš překonal síly zla, mohli chtít vyprávět takové příběhy, které by to dokázali. Ale jsou kontextově věrohodné do té míry, že víme i o jiných osobách, pohanských i židovských, o

nichž se také říkalo, že měli moc nad demony, včetně například velkého pohanského svatého muže, Apollonia z Tyany, který žil trochu později v prvním století (viz také Marek 9:38). Stručně řečeno, historikové nemohou říci, aniž by se přihlásili k víře, že Ježíš z lidí skutečně vyháněl zlé duchy. Ale můžeme pravděpodobně říci, že měl několik docela úžasných setkání s lidmi, o kterých se věřilo, že jsou posedlí demony, a že jeho schopnost vyhánět demony byla považována za charakteristický aspekt jeho služby. Navíc spor u něj nebyl o tom, zda má tuto schopnost, ale zda má tuto moc od Boha nebo od ďábla. Jak je uvedeno v našem nejstarším dochovaném evangeliu:

A zákoníci, kteří přišli z Jeruzaléma, říkali, že „Má Belzebuba a skrze vládce démonů vymítá demony“ (Marek 3:22).

Ježíšova odpověď na toto obvinění je výmluvná, zvláště ve verzi zachované ve zdroji Q: Jestliže já vymítám demony skrze Belzebuba, skrze koho je vyhánějí vaši synové?... Jestliže však já vyháním demony duchem Božím, hle, Boží království přišlo k vám. Nebo jak může někdo vejít do domu silného a ukrást jeho majetek, pokud toho siláka nejprve nesváže? Teprve pak může vyplenit jeho dům (Mt 12,27–30; srov. Lk 11,19–23).

Všimněte si, že všichni – Ježíš i jeho protivníci – připouštějí nejen to, že Ježíš dokáže vyhánět demony, ale že totéž mohou dělat i jiní židovští exorcisté. Navíc pro Ježíše vyhánění demonů znamenalo vítězství nad silami zla ("silný muž" by v tomto případě představoval hlavní moc stojící proti Bohu, Satana). A co je nejdůležitější, Ježíšův exorcismus je vykládán apokalypticky. Ukazuje, že Království Boží bylo přede dveřmi. Stejně jako Ježíšovi následovníci začali zakoušet život Království tím, že následovali jeho učení, tak také pochopili, že on sám začal v přítomnosti projevoval Boží moc nad silami zla, které budou zcela zničeny při příchodu Syn člověka. Je překvapivé, že tento apokalyptický pohled je nejranějším pochopením rozšířené tradice, že Ježíš mohl vyhánět demony.

Ježíšova pověst jako léčitele

Totéž lze říci o Ježíšově pověsti léčitele. V mnoha vrstvách naší tradice se říká, že Ježíš uzdravil lidi s různými nemocemi – horečkou, malomocenstvím, paralýzou, krvácením, kulháním, slepotou a tak dále – a dokonce vzkřísil některé, kteří již zemřeli (viz Marek 5:35–43 a Jan 11:38–44). Ať už si o filozofické možnosti zázraků myslíte cokoli, je jasné, že Ježíš byl všeobecně považován za toho, kdo je koná.

Dovolte mi dodat, že byl také znám tím, že dělal i jiné zázraky, které nesouvisely s léčením fyzických nemocí, i když stále jednal s „přírodním“ světem – například rozmnožoval chleby, chodil po vodě, utišil bouři. I takové zázraky jsou doloženy z mnoha zdrojů. Stejně jako u exorcismu samozřejmě nemohou splňovat kritérium nepodobnosti.

Jsou kontextově věrohodné do té míry, že existovali další lidé ze starověkého světa – ve skutečnosti jich bylo hodně – o kterých bylo také známo, že dokážou některé docela zázračné věci, buď prostřednictvím modlitby – jako v případě některých jiných Galilejců. Židé z té doby, jako Hanina ben Dosa a Honi HaMe'agel o kterých se říkalo, že měli s Bohem zvláštní vztah –

nebo přímo kvůli jejich vlastní svatosti, například Apollonius z Tyany. Možná stojí za zmínku, že mnoho Ježíšových léčebných a přírodních zázraků ve skutečnosti úzce souvisí se zázraky popsány již dříve v hebrejské Bibli u jiných židovských proroků a nelze přehlédnout že Ježíš vždy vypadá lépe než jeho proroctví předchůdci. Prorok Eliáš se například musel pustit do nějaké osobní hry, aby vzkřísil dítě z mrtvých (1. Královská 17:17–24); Ježíš to mohl udělat pouhým slovem (Marek 5:35–43). Eliášův nástupce Elizeus údajně nasýtil sto lidí z pouhých dvaceti ječných chlebů (2. Královská 4:42–44);

Ježíš nasýtil přes pět tisíc (nepočítaje ženy a děti!) z pouhých pěti (Marek 6:30–44). Elizeus dokázal přimět sekeru, aby plavala na vodě (2. Královská 6:1–7); Ježíš mohl sám chodit po vodě (Marek 6:45–52). **5)** Je zajímavé, že tyto činnosti nebyly v našich nejstarších zdrojích považovány za znamení, že Ježíš je sám Bůh. Byly to věci, které dělali také židovští proroci. Ježíš je prostě dělal lépe než kdokoli jiný. Navíc nejstarší tradice těmto činům opět připisuje apokalyptický význam. Připomeňme si: v Království už nebudou žádné nemoci ani smrt. Ježíš uzdravoval nemocné a křísil mrtvé. V malém se tedy Království již projevovalo. A nezbývalo mnoho času, než konečně nadejde konec. Podle zprávy v Q, když chtěl Jan Křtitel vědět, zda má očekávat, že přijde někdo další, nebo zda byl Ježíš sám posledním prorokem před koncem, Ježíš mu údajně odpověděl:

Řekněte Janovi, co jste viděli a slyšeli: slepí nabývají zraku, chromí začínají chodit, malomocní se očišťují, hluchí začínají slyšet, mrtví vstávají a chudí slyší dobrou zprávu! (Lukáš 7:22; Mt 11:4–5).

Konec přišel a Syn člověka se brzy objeví ve vrcholném dějinném aktu, po kterém už nikdy nebude nikdo slepý, chromý, malomocný, hluchý nebo chudý. Ježíš představoval posledního proroka před koncem, který již přemáhal síly zla ve světě.

Přijetí Ježíše

Člověk by si mýsl, že Ježíš by byl jedním z nejpoblárnějších lidí. Něko, kdo by mohl vyhánět démony, uzdravovat nemocné a křísit mrtvé, by bylo jisté užitečné mít blízko sebe v nouzi. Je pozoruhodné, že – ve skutečnosti je to jedna z nejpozoruhodnějších věcí v našich nejstarších zprávách – tradice o Ježíši jsou celkem jednotné v tom, že nebyl vůbec dobře přijat. Přestože mu někteří jeho stoupenci byli zcela oddáni a ve skutečnosti do něj vkládali velké naděje, drtivá většina lidí, kteří o něm slyšeli nebo ho osobně viděli, ho odmítla a proti němu se postavili náboženští vůdci jeho vlastního lidu.

Široké odmítnutí

Není pochyb o tom, že Ježíšovi nejbližší následovníci mu byli pevně oddáni – alespoň do chvíle, kdy ho jeden z nich zradil a všichni ostatní ho opustili, možná ze strachu o vlastní život. V této fázi naší diskuse však chci zdůraznit odvrácenou stranu mince. Bez ohledu na oddanost svých nejbližších následovníků byl Ježíš po celou dobu svého veřejného působení pravidelně a soustavně vystaven odmítání a opovržení. Byl odmítnut svou vlastní rodinou, lidmi žijícími v jeho rodném městě, lidmi žijícími v jiných vesnicích a městech po celé Galileji, židovskými davy, židovskými náboženskými vůdci, jeruzalémskou aristokracií a nakonec samozřejmě i Římskými vládci.

Těm, kteří čtou příběh o zvěstování v Lukášově evangeliu (kde anděl Gabriel informuje Marii, kdo bude jejím synem), se to může zdát zvláštní, že Ježíš byl odmítnut svou vlastní rodinou. Ale toto téma je potvrzeno mnoha nezávislými tradicemi a není to pravděpodobně věc, kterou by si později křesťané vymysleli. To znamená, že splňuje naše kritéria. Na začátku jeho služby, podle našeho prvního záznamu, se jeho rodina pokusila zmocnit se ho před zraky veřejnosti, protože si mysleli, že se zbláznil (Marek 3:21); on je na oplátku zavrhl, když za ním přišli (Marek 3:31–35). O jeho bratrích se v pozdějším zdroji říká, že v něj nevěřili (Jan 7:5), a je zarážející, že ani mezi svými nejbližšími následovníky neměl žádné příbuzné. Pavel může naznačovat, že Ježíšův bratr Jakub se stal věřícím až po jeho vzkříšení (1. Korintským 15:7). Je těžké vědět, co si o něm jeho matka vlastně myslela; pouze v našem nejmladším evangeliu u Jana se říká, že s ním byla až do konce, i když kniha Skutků uvádí, že byla jednou z prvních věřících hned po vzkříšení (Jan 19:25–27; Sk 1 :14). Ježíš byl jasně odmítnut ve svém rodném městě v Nazaretu, jak ukazuje nejen scéna odmítnutí zaznamenaná v Markovi 6:1–6 (srov. Mt 13:53–58) a umocněná nezávislou tradicí v Lukášovi 4:16–30, ale ještě více jeho široce potvrzeným výrokem, že „prorok není beze cti, leda ve své vlastní zemi“ (Marek 6:4; Jan 4:44; „ve své vlastní vesnici“, Tomáš Výrok. 31). V nejranější podobě tohoto výroku Ježíš naznačuje, že prorok je také zneuctěn „mezi svými příbuznými a ve svém vlastním domě“, což opět naznačuje, že nebyl v domácnosti Josefa a Marie dobře přijat.

Z materiálů Q (které jsou rané a zde splňují kritérium nepodobnosti) je jasné, že také ostatní města a vesnice v Galileji odmítly Ježíše:

Běda tobě Chorazine, běda tobě Betsaido. Neboť kdyby ty velké skutky, které se mezi vámi staly, byly vykonány v Týru a Sidonu, dávno by činili pokání a seděli v žíní a popelu. Ale Týru a Sidonu bude v den soudu snesitelněji než pro vás. A ty Kafarnaum, nebudeš vyvýšen do nebe? Ne, sestoupíš do pekla (Lukáš 10:13–15; Mt 11:20–24).

Stojí za to povšimnout si, že Ježíšova odpověď na jeho vlastní odmítnutí je vyjádřena tak jasnými apokalyptickými výroky o soudu, odsouzení a zničení.

V našich tradicích existují náznaky, že Ježíš byl obecně odmítnut většinou lidí, kteří ho buď slyšeli, nebo o něm slyšeli. Nejen ve svém městě a přilehlých oblastech, ale také na místě, jako

je Gerasy na druhé straně Galilejského jezera, zjevně není vítán, alespoň podle našeho nejstaršího evangelia (Marek 5:17). To by dávalo smysl (a) Ježíšův mnohonásobně doložený nářek, že i když lišky a ptáci mají kde bydlet, on nemá kde (Mt 8:20; Lukáš 9:58); b) z mnoha jeho podobenství vyplývá, že důvodem, proč má Království tak malý a nepříznivý začátek, je to, že většina lidí je pro jeho zvěst hluchých (např. podobenství o rozsévači: Marek 4:1–9; Tomáš Výrok 9); a (c) jeho tvrzení ve zcela nezávislém zdroji, že je „světem nenáviděn“ (Jan 15:18). Jak uvidíme, toto odmítnutí ze strany davů, které ho slyšely, se během jeho posledních dnů stalo téměř úplným.

Ježíš byl samozřejmě odmítnut především náboženskými vůdci jeho vlastního lidu. Na konci jeho života, jak uvidíme, to bylo jeho odmítnutí aristokracií, která spravovala chrám – saducejů a velekněží –, což nakonec vedlo k jeho popravě od Římanů. Během své putovní služby v Galileji se však Ježíš příliš nezabýval ani se nezapletl s kněžími z dalekého Jeruzaléma. Většina jeho sporů byla s místními židovskými autoritami, včetně farizeů a znalců Zákona známých jako zákoníci, kteří si mysleli, že jeho učení je špatné, protože nepochopil, co Bůh chce, že on a jeho následovníci znesvěcovali Zákon a že v důsledku toho jeho mocné skutky nemohly pocházet od Boha, ale byly od ďábla.

Kontroverze s farizeji

Měl bych zdůraznit, že spory, které měl Ježíš s jinými židovskými učiteli, se netýkaly toho, zda má být dodržován Boží zákon. Na tom se shodli všichni. Ježíš a jeho učedníci dodržovali židovské zvyky, dodržovali židovské svátky a dodržovali židovský zákon. Spory se místo toho vedly o správný výklad zákona. Byla to vnitřní židovská debata, která nebyla o nic drsnější nebo jedovatější než ty, které probíhaly mezi jinými židovskými skupinami, například mezi esejci a farizeji.

Některé z Ježíšových neshod s farizeji zahrnovaly morální rozhodnutí, která musel člověk učinit (o mnoha z nich dnes věřící lidé stále diskutují) na základě některých poněkud neúplných pokynů daných v Zákoně nebo týkajících se věcí, které Zákon přímo nezmiňuje. Jako příklad toho prvního zmíním: Zákon stanovil, že muž se může rozvést se svou manželkou (srov. Dt 24:1–4). Dokonce i mezi farizeji však byly spory ohledně legitimních důvodů k rozvodu; Sám Ježíš, který zaujal poměrně radikální postoj, trval na tom, že právní důvody poskytnuté Mojžíšem byly pouze provizorním opatřením a že Bůh dal přednost tomu, aby se lidé nikdy nerozváděli. **6)** Jako příklad druhého: Měl by člověk podporovat zkorumpovanou občanskou vládu? Vzhledem k tomu, že se blížil konec současného řádu, byly daně pro Ježíše lhostejnou záležitostí: „Dejte císaři, co patří císaři“ (tj. peníze, které Caesar razil a které měli jeho vlastní podobiznu; Marek 12:13–17 Tomáš Výrok 100). Tyto principy byly široce diskutovány mezi různými židovskými vůdci.

Ještě jedovatější byly spory, které měl Ježíš s farizeji ohledně správného výkladu zákonů, na nichž se obě strany shodly, že je dal Bůh a které se měly dodržovat. Nebudu zde dávat úplný

soupis, ale stručně zmíním pouze dva: zákony o sabatu a desátcích. Dokonce i dnes se čtenáři Nového zákona, včetně některých učenců, kteří se touto otázkou zabývají, často domnívají, že Ježíš porušil Mojžíšův zákaz práce v sobotu a nabádal své následovníky, aby sobotu nedodržovali. Je samozřejmě pravda, že jeho farizejští odpůrci vinili Ježíše z porušení sabatu. Ale ve skutečnosti je těžké najít v evangelijních tradicích nějaké místo, kde by Ježíš skutečně dělal něco co by bylo v rozporu se zákony o sabatu, které se nacházejí v samotných Hebrejských písmech. Téměř ve všech případech, kdy ho farizeové obviňují z porušování sabatu, porušil Ježíš jen jejich výklad zákonů o sabatu – například tím, že v sobotu někoho uzdravil nebo že dovolil svým učedníkům utrhnout si o sabatu nějaké obilí. Ale uzdravování o sabatu není v samotném Zákoně nikde zakázáno a sám Ježíš prý o sabatu obilí netrhal. Podle Ježíše ve skutečnosti existuje hlavní princip, který určuje, co je vhodné dělat v sobotu: „Sobota byla učiněna pro lidi, ne lidé pro sobotu“ (Marek 2:27).

Jinými slovy, sabat je velké dobro – je to velmi potřebný den k odpočinku od jiných týdenních činností. Ale nesmí to pro nikoho představovat nadměrnou zátěž. A protože Boží zákon má lidem pomáhat, nikoli ubližovat, pak je vždy správné v sobotu dělat to, co druhým pomáhá, a ne to, co jim ubližuje (Marek 3:4).

Farizeové s tímto názorem do jisté míry souhlasili. Víme například, že farizeové soudili, že pokud měl farmář zvíře, které v sobotu spadlo do jámy, bylo v pořádku ho hned vytáhnout (naproti tomu Esejci tvrdili, že toto rozhodnutí bylo příliš laxní, jak známe nyní ze svitků od Mrtvého moře). **7)** Ježíš sám naráží na farizejský pohled v Q (Lukáš 14:5; Mat 12:11) i L (Lukáš 13:15), ale jde o krok dále: lidé stojí Bohu za víc než zvířata, a tak je naprosto přijatelné dělat něco, co by mohlo někomu prospět i v sobotu. Navíc je mnohonásobně doloženo, že Ježíš citoval také biblické precedensi pro takové názory a poukázal na to, že dokonce i v hebrejské Bibli schvaloval Bůh určité činnosti o sabatu (Marek 2:25–26; Jan 7:22–23). A tak by bylo chybou se domnívat, že Ježíš zrušil zákony o sabatu: sám zachovával den sabatu a vykládal zákony o sabatu s ohledem na svou hlavní představu o tom, co Bůh chce, tedy aby lidé žili úplně pro ostatní. Jakýkoli výklad zákona, který tuto zásadu porušoval, byl automaticky vyloučen. Co dovedlo farizeje do sporu s Ježíšem – stejně jako je to dostalo do sporu s Esejci a dalšími – bylo to, jak měl být Zákon vykládán, nikoli to, zda by měl být dodržován.

Zvažte druhý příklad, který již byl zmíněn v [kapitole 10](#): desátek. Podle Ježíšových slov o farizejské praxi desátku je zřejmé, že neodsuzuje myšlenku dát Bohu 10 procent všech zakoupených či vypěstovaných produktů. Prostě si myslí, že tato politika - navržená tak, aby zaručila, že zákony o desátku budou aplikovány na veškerou produkci, se kterou má člověk přímo co do činění - má menší význam než to, co on nazývá „závažnějšími záležitostmi zákona“. Kdokoli trval na tom, že to, na čem skutečně záleží, je množství máty a kmínu, které nabídne Bohu, zcela minul jeho smysl. Bůh chtěl, aby se lidé zavázali milovat ho nade vše a milovat své bližní jako sebe (Q: Matouš 23:23; Lukáš 11:42).

Je možné, že Ježíš občas tlačil svůj důraz na lásku do takového extrému, že se ostatním zdálo, že porušil Zákon. Například v některých částech tradice se zdá, že odmítá některé zákony o čistotě, které jsou tak zásadní pro hebrejskou Bibli. V jednom okamžiku například popírá nutnost farizejské praxe umýt si ruce před jídlem. Tento druh rituálního mytí nebyl prováděn proto, aby se lidé zbavili choroboplodných zárodků - ti lidé nevěděli nic o choroboplodných

zárodcích - ale aby se stali před Bohem „rituálně čistými“. V naší nejranější tradici o této věci však Ježíš říká: „Nic, co zvenčí vchází do člověka, nemůže ho znesvětit; ale co z člověka vychází, to jej znesvěcuje.“ (Marek 7:16). V Markově spisu to pak Ježíš vysvětlil:

„nic, co zvenčí vchází do člověka, nemůže ho znesvětit, poněvadž mu nevchází do srdce, ale do břicha a jde do hnoje?“ ...Co vychází z člověka, to ho znesvěcuje. Z nitra totiž, z lidského srdce, vycházejí zlé myšlenky, smilství, loupeže, vraždy, cizoložství, chamtivost, zlovolnost, lest, bezuzdnost, závistivý pohled, urážky, nadutost, opovážlivost. Všecko toto zlé vychází z nitra a znesvěcuje člověka.“ (Marek 7: 19–23; srov. Tomáš, výrok 14).

Někteří lidé chápali slova Ježíše tak, že nezáleží na tom, jaký druh jídla člověk jí, takže například nebyl důvod dodržovat zákony o košer potravinách z hebrejské Bible. To je skutečně výklad, který podal samotný autor Marka, který přidává komentář v závorce, který naznačuje, že Ježíš tím, že to řekl, „prohlásil, že všechna jídla jsou čistá“ (Marek 7:19). To by však bylo zvláštní, kdyby židovský učitel hlásal – že židovský zákon již neplatí. A existují důvody domnívat se, že toto je jednoduše jen výklad, který byl někdy později, po Ježíšově době, napsán pro pohany v křesťanských sborech. V kontextu Ježíš sám neruší mojžíšské zákony o potravinách, ale popírá nutnost umýt si ruce před jídlem. Čištění vnějšku (ruce) ve skutečnosti nevyčistí vnitřek (osobu). A důležité je to, co je uvnitř.

Dodržování strohých a jednoznačných předpisů o tom, jak dodržovat sabat, co desátkovat a jak jíst, tedy ve skutečnosti není před Bohem důležité. Každý, kdo dodržuje sabat, dává desátek z produkce a myje si ruce, ale pak spáchá vraždu nebo cizoložství, klame nebo pomlouvá jiného, vyvyšuje se nebo utlačuje ostatní, zcela minul to, co Bůh chce. Jinými slovy farizeové zdůrazňovali špatné věci. V Ježíšových slovech od Matouše „cedí komára, ale spolknou velblouda“ (Matouš 23:24).

Je jasné, že tvrdá rétorika mezi Ježíšem a farizeji je oboustranná. To znamená, že nejenže byl Ježíš předmětem útoku od židovských učitelů, kteří měli námitky proti jeho výkladům; on sám také útočil. To je doloženo v mnoha tradicích roztroušených ve všech našich nejstarších zdrojích, kde Ježíš nazývá některé ze svých odpůrců „slepými vůdci slepých“ (O: Mt 15:14; Lukáš 6:39; Tomáš Výrok 34), přičemž trval na tom, že mají v úmyslu na sebe jednoduše upozornit. A víme, co si Ježíš myslel o těch, kteří se vyvyšují (viz Marek 12:38–40; Mt 23:5; Lukáš 11:43; 20:45–47). Jinde tvrdí, že kladou na lidi vysoké požadavky, které nemohou splnit (O: Mt 23:4; Lukáš 11:46). A trvá na tom, že jejich pravidla jsou ve skutečnosti překážkou pro ty, kdo chtějí konat Boží vůli (O: Mt 23:13; Lukáš 11:52; Tomáš Výrok. 39, 102), a varuje, že budou vystaveni hněvu Božímu, když přijde den soudu (Marek 12:40; Mt 23:12, 33, 36).

Na závěr bych měl znovu zdůraznit, že tyto prudké neshody s farizeji nebyly v Ježíšově světě palestinského judaismu v prvním století nijak zvlášť nemístné. Mezi židovskými učiteli – někdy i učiteli v rámci jedné skupiny – bylo mnoho vnitřních sporů (ačkoli tyto nebyly tak vzrušené) – protože Esejci vehementně nesouhlasili se saduceji a farizeji, saduceové s obhájci násilné „čtvrté filozofie“, o které se zmiňoval Josephus. , proroctví následovníci Jana Křtitele se zastánci statusu quo mezi zákoníky a tak dále. Nebylo to tak, jak se někdy křesťanští čtenáři

domnívají, že byli všichni spolu proti Ježíši. Bylo tam mnoho názorů, které mezi sebou všechny soupeřily, přičemž každá skupina trvala na tom, že je ta správná a že ostatní se tragicky mýlí.

Navíc k Ježíšově popravě nakonec nevedly ani tyto právní spory s farizeji. Jak jsem zmínil v dřívější fázi v [kapitole 7](#) farizeové nebyli v Ježíšově době mocnými hráči. Ačkoli mohli být široce respektováni pro svou velkou zbožnost (i to je poněkud těžké zjistit na základě dochovaných důkazů), neměli žádný politický vliv, civilní autoritu nebo legislativní jurisdikci. Jejich spory s Ježíšem samy o sobě nemohly vést k jeho ukřižování, stejně jako trvalé a otevřené pohrdání jezuitským knězem od vašeho místního baptistického kazatele z vašeho města dnes nemůže vést k jeho zatčení a uvěznění. Je pozoruhodné, že když Ježíš přišel do Jeruzaléma, tak to nebyli farizeové, kdo ho nechali zatknout a kdo proti němu svědčil u jeho soudu. Byli to saduceové a velekněží. Teprve když Ježíš opustil známé venkovské prostředí svého dětství a přinesl své apokalyptické poselství o nadcházejícím Božím soudu do hlavního města Jeruzaléma, vzbudil odpor těch, kteří byli dostatečně mocní, aby ho umlčeli. Jakmile je urazil tím, že prohlásil, že i oni budou čelit přicházejícímu Božímu hněvu, jeho vlastní dny byly sečteny.

12

Poslední dny Ježíše

K pochopení smrti Sókrata nestačí vědět, že ve vězeňské cele vypil sklenici bolehlavu při rozhovoru se skupinou svých přátel. Potřebujete něco vědět o sociální a politické situaci v Athénách a o Sókratově učení- proč ho jeho nepřátelé považovali za nebezpečné, tak o tom proč mu umožnilo vzít si život filozoficky a vesele, s chytrým vtipem na rtech, než vydechl naposledy. K pochopení smrti Martina Luthera Kinga mladšího nestačí vědět, že byl zastřelen na balkóně motelu v Memphisu. Musíte vědět něco o sociálním a politickém zmatku ve Spojených státech během Hnutí za občanská práva a o jeho poselství, které inspirovalo jeho následovníky a děsilo jeho nepřátele. K pochopení Ježíšovy smrti nestačí vědět, že byl zbičován a poté ukřižován za hradbami Jeruzaléma. Musíte vědět něco o sociálním a politickém světě Palestiny prvního století a o poselství, které hlásal, poselství, které přineslo naději na vysvobození bezmocným, ale strach z povstání u mocných.

Není to tak, že by se mocní lidé ve skutečnosti báli, že se Ježíšova slova splní. V žádném případě se netrásli v sandálech při pomyšlení, že Syn člověka by mohl brzy přijít a zničit jejich vládu, jejich instituce, jejich mocenskou základnu a samotné jejich životy. Věděli však, co dokáží s davem udělat burani jako Ježíš, a zachovat pokoj někdy znamenalo uchýlit se k násilí. V tomto případě šlo, po zvážení všech okolností, o dosti omezený akt násilí. Nechali kazatele tohoto ohnivého poselství o blížícím se konci věku přibít na kříž, aby jeho poselství navždy umlčeli. Nebo tak si to alespoň mysleli.

Souvislost mezi Ježíšovým poselstvím a jeho smrtí je zásadní a historické studie o Ježíšově životě lze hodnotit podle toho, jak dobře tuto spojitost prokazují. To je ve skutečnosti běžná slabina mnoha zobrazení historického Ježíše: často zní zcela věrohodně ve své rekonstrukci toho, co Ježíš řekl a udělal, ale nedokáží pochopit jeho smrt. Pokud má být například Ježíš chápán jako židovský rabín, který prostě učil, že všichni mají milovat Boha a být k sobě dobří, proč ho Římané ukřižovali? Nebylo zločinem učit lásce a laskavosti. Nebo pokud měl Ježíš hlavně zájem postavit se proti materialistickému světu, ve kterém se nacházel, a nabádat své následovníky, aby se vzdali svého majetku a žili jednoduchým, přirozeným životem, odděleným od nástrah společnosti, proč by byl odsouzen k smrti? Sdílet své zboží s ostatními nebyl hrdelní zločin.

Někdy se učenci pokoušejí najít souvislosti mezi jejich rekonstrukcemi Ježíšova života (např. jako milujícího rabína nebo kontrakulturního Cynika) a jeho smrtí, a tyto navrhované souvislosti je třeba pečlivě prozkoumat. Často jsou spíše slabé. Dovolte mi, abych zde na začátku ve zkratce vysvětlil, jaká je podle mě souvislost mezi apokalyptickým poselstvím a posláním Ježíše a jeho popravou Římany. Zbytek této kapitoly se bude věnovat více podrobnostem.

Na konci svého života Ježíš přinesl do Jeruzaléma své apokalyptické poselství o nadcházejícím soudu. Tento soud, jak prohlásil, přinese Syn člověka, který zničí všechny, kdo se staví proti Bohu, a přivede sem jeho Království. Bylo by to Království pro chudé a utlačované, stejně jako pro všechny, kteří slyšeli Ježíšovo poselství a zcela se obrátili k Bohu a ve svém srdci se rozhodli milovat Boha nade vše a milovat své bližní jako sami sebe. Ti, kteří odmítli přijmout toto poselství, měli být odsouzeni – i kdyby se stejně jako farizeové řídili Boží Tórou až do posledního písmenka nebo dodržovali pravidla čistoty jako eseji nebo by zůstali věrni obětnímu kultu v chrámu, který podporovali saduceové. Ve skutečnosti náboženští vůdci mezi těmito různými skupinami a instituce, které zastupovaly, budou zničeny při příchodu Syna člověka. Stejně tak i samotný chrám.

Ježíš toto poselství po příjezdu do Jeruzaléma nejenom kázal, ale také je předvedl, vstoupil do chrámu a zapojil se do nějaké symbolické akce zkázy jako varování před tím, co mělo přijít, když převrátil některé stoly a způsobil mírný zmatek. Tato veřejná ukázka a s ní spojené poselství rozzlobila některé z hlavních kněží na scéně, kteří si uvědomovali, jak výbušná může být situace během Pesachu, vzhledem k zaměření oslav kdy se mohli stát tichým protestem, který by mohl propuknout v něco mnohem horšího, jako jsme viděli v kapitole 7. Z obavy před možným povstáním se kněží mezi sebou radili, pak nechali Ježíše zatknout a vyptávali se ho na jeho slova která řekl proti Chrámu. Uvědomili si, že by bylo nebezpečné nechat ho utéct, a rozhodli se odklidit ho z cesty. Sami by to ale nezvládli, protože Římané nedovolili židovským úřadům popravovat zločince. A tak ho předali Pilátovi, který si vůbec nedělal starosti s tím, že se zbaví jednoho dalšího výtržníka, který by mohl způsobit velké problémy. Ježíš byl poté popraven Římany na základě politických obvinění. Uvidíme dále, jaká byla tato obvinění, spolu s dalšími podrobnostmi o těchto bodech, které jsem právě uvedl, v důkladném náčrtu, který následuje.

O Ježíšových posledních dnech jsme lépe informováni než o jakémkoliv jiném období jeho života. Je to proto, že podle pisatelů evangelií byl jeho život z velké části chápán jako příprava na jeho smrt. Tito autoři byli koneckonců křesťané, kteří je vyprávěli o několik desetiletí později, poté, co církev rozšířila své poselství o spáse do velkých městských oblastí v Římské říši a rozvinula své teologické chápání významu Ježíše. Jeho život sám o sobě byl jistě důležitý. Evangelia koneckonců vyprávějí o velkolepých věcech, které Ježíš udělal, a o inspirativním učení, které šířil. Ale tyto nejstarší dochované zprávy se místo toho zaměřují na Ježíšovy poslední dny. Marek věnuje pět ze svých šestnácti kapitol posledním dnům Ježíše a Jan věnuje deset z jedenadvaceti. Je proto na místě tvrdit, že evangelia se v první řadě zabývají Ježíšovým utrpením, tedy popisem jeho utrpení a smrti, nebo, jak se vyjádřili někteří učenci, že evangelia jsou vlastně pašijové vyprávění s dlouhými úvody.

Cesta do Jeruzaléma

Ježíš strávil většinu, ne-li celý svůj dospělý život ve venkovských městech a vesnicích v Galileji. Jeho život však skončil v Jeruzalémě, hlavním městě Judska, během každoročního svátku Pesach. Toto je jednotné svědectví ve všech našich raných zdrojích.

Není jasné, proč šel Ježíš ve skutečnosti se svými učedníky do Jeruzaléma. Teolog by samozřejmě mohl říci, že to bylo proto, aby zemřel za hříchy světa. Tento pohled je však založen na výrocích v evangeliích (jako jsou Ježíšovy předpovědi o jeho vlastním umučení u

Marka 8:31; 9:31; 10: 33–34), které nemohou projít kritériem nepodobnosti v tom, že zobrazují Ježíše jako toho, kdo si plně uvědomuje podrobnosti o svém vlastním osudu. Z přísně historické perspektivy – to znamená, že se omezíme jen na to, co můžeme dokázat na historických základech – bychom si možná měli připomenout to, co jsme viděli v [kapitola 7](#), že Pesach byl oblíbeným svátkem a že velikost Jeruzaléma se během jeho slavení zvětšila. Může tedy být, že Ježíš šel do Jeruzaléma, stejně jako tisíce jiných Židů v té době, prostě proto, aby slavil svátek Pesach.

Na druhou stranu se zdá, že Ježíšovo jednání v Jeruzalémě bylo dobře promyšlené. Když tam dorazil, vstoupil do chrámu a způsobil zmatek. Potom zřejmě strávil několik dní v chrámu a vyučoval tam své poselství o nadcházejícím Království. Vzhledem k tomu, že Ježíš chápal, že se blíží toto Království, a vzhledem k naléhavosti, s jakou učil ostatní, že musí činit pokání při přípravě na něj, je možná nejlepší udělat závěr, že šel do Jeruzaléma právě proto, aby toto poselství hlásal v samotném srdci Izraele. — v chrámu o Pesachu, kde se měli shromáždit věrní Židé z celého světa, aby uctívali Boha, který je v minulosti zachránil před jejich utlačovateli a od kterého očekávali, že to učiní znovu. Pokud tomu tak bylo, pak Ježíš přišel do chrámu, aby řekl svému lidu, jak k tomuto spasení dojde, a vyzval je, aby se na to připravili tím, že budou činit pokání ze svých hříchů a přijmou jeho učení. Neboť tato spása zahrnovala také soud a hromadnou zkázu, včetně zničení chrámu.

Evangelia naznačují, že Ježíš vjel do Jeruzaléma obzvlášť velkolepým způsobem, jel na oslátku za křiku davů, čímž se naplnilo proroctví z Hebrejských písem o příchodu Mesiáše: „Řekni dceři Sionu: Hle, tvůj král přichází k tobě pokorný a sedící na oslu a na oslátku, oslím hříběti“ (viz Iz 62:11; Zach 9:9, citováno v Mat. 21:5). **1)** I když je tato zpráva vícenásobně doložena (viz Marek 11:1–10; Jan 12:12–19), je velmi obtížné ji přijmout jako historicky přesnou. Dny před Pesachem totiž byly z pohledu římských úřadů napjatým a potenciálně nebezpečným obdobím. Bylo to jediné období v roce, kdy římský guvernér, který normálně pobýval na pobřeží v Cesareji, přijel do hlavního města s vojáky v zádech, aby mohl potlačit všechna možná povstání. Pokud by Ježíš skutečně vstoupil do města s fanfárami, a davy by křičely k jeho podpoře jako svého nového vládce, krále, který naplňuje proroctví (který ještě potřeboval svrhnout současného vládce a jeho armádu!), je téměř nemožné pochopit, proč by nebyl okamžitě zatčen a odstraněn z cesty.

Asi nejvíc jistě můžeme říci, že Ježíš skutečně vstoupil do Jeruzaléma (!), že byl jedním z poutníků přicházejících ke svátku a že možná přijel na oslu. Možná, že byl jako ostatní v davu podél silnic a do města raději také pěšky nešel. Navíc je možné, že později, když se Ježíšovi učedníci ohlédli na jeho poslední dny, uviděli v oslovi víc, než tam původně bylo. Je také samozřejmě možné, že někteří v zástupu v Jeruzalémě již slyšeli o Ježíšově učení a pozoruhodných skutcích, a když přišel do města, nahlas uvažovali, zda by to mohl být Mesiáš. Na takových spekulacích by nebylo nic mimořádného. Víme o dalších Židech před Ježíšem i po něm, o kterých si někteří mysleli, že budou budoucími vládci Izraele. A víme, co se normálně stalo s takovou potenciální hrozbou pro římské úřady. Normálně byli popraveni. **2)**

Chrámový incident

Ocitneme se na pevnější půdě, když prozkoumáme, co Ježíš dělal, po příjezdu do Jeruzaléma. Zdá se, že na Pesach dorazil týden před svátkem jako mnoho jiných poutníků. Podle hebrejské bible se člověk před slavením svátku musel rituálně očistit od jakéhokoli kontaktu s mrtvým tělem. Toto očistění zabralo týden a normálně se provádělo v Jeruzalémě (viz Numeri 9, 19). Většina lidí mohla tento požadavek uvítat: byl zárukou trochu delší dovolené ve velkém městě. Ježíš však měl poněkud vážnější plány. Po svém příchodu vstoupil Ježíš do chrámu a způsobil tam rozruch. Podle našeho nejstaršího zdroje Marka:

„začal vyhánět prodavače a kupující v nádvoří, zpřevracel stoly směnárníků a stánky prodavačů holubů; nedovoloval ani to, aby někdo s čímkoliv procházel nádvořím.“(Marek 11:15).

Podle Jana, který tuto událost klade již na začátek Ježíšovy služby místo na její konec, si udělal bič z provazů (Jan 2:15). Na obou místech jeho násilné činy odpovídaly jeho „bojovným slovům“:

„Což není psáno: ‚Můj dům bude zván domem modlitby pro všechny národy‘? Vy však jste z něho udělali doupe lupičů.“ (Marek 11:17).

Vezměte tyto věci pryč! Nedělejte z domu mého Otce tržiště! “ (Jan 2:16).

Abych vám pomohl tyto zmínky rozbalit, měl bych trochu zmínit pozadí. Už jsem hovořil o vznešenosti jeruzalémského chrámu a důležitosti jeho obětního kultu pro židovské bohoslužby, jak je ustanovil sám Bůh v hebrejské Bibli (viz [kapitola 10](#)).

Ale co bylo s těmito směnárníky a prodejci zvířat? Vzhledem k tomu, že většina Židů již nežila v Jeruzalémě, ale musela se vydat na cestu - někdy velmi dlouhou - do Jeruzaléma, aby tam mohla uctívat v chrámu, muselo být přijato nějaké opatření, které by jim umožnilo účastnit se obětního obřadu v kultu. Od někoho, kdo přijel až z Egypta, nebylo možno očekávat, že si tam naloží beránka na ramena a přinese ho, zejména proto, že obětovaná zvířata musela být zcela bez zranění a vady. A tak musela být zajištěna nějaká zvířata pro poutníky poblíž chrámového areálu nebo uvnitř něho. Jak si ale mohl člověk takové zvíře koupit? Nebylo správné používat římskou měnu: měla obraz Caesara, o kterém si někteří obyvatelé říše mysleli, že je božský. Bůh Izraele ale ve svém kultu nepovolil obrazy žádného druhu - zejména ne obrazy jiných takzvaných bohů. A tak ti, kteří cestovali do Jeruzaléma, si potřebovali vyměnit své peníze za chrámovou měnu, aby se mohli účastnit chrámového kultu. To mělo ochránit chrám čistý před modlářskými vlivy. Určitě to všechno bylo k dobru. Jak jinak by chrámový kult mohl fungovat?

Ježíš však údajně vstoupil do chrámu, převrátil stoly těchto směnárníků a vyhnal ty, kdo prodávali obětní zvířata. Co vlastně udělal a co to mělo znamenat?

Většina učenců uznává, že některé aspekty v našich zprávách se zdají být přehnané, včetně Markova tvrzení, že Ježíš zcela zastavil provoz chrámu (kdyby nikdo nemohl nést žádnou

nádobu, bylo by nemožné obětovat a porážet zvířata – což bylo koneckonců to k čemu byl chrám). Jak jsme viděli, chrámový komplex byl obrovský a byly tam přítomny ozbrojené stráže, aby zabránily větším nepokojům. Navíc, pokud by Ježíš skutečně vyvolal v chrámu obrovský rozruch, je téměř nemožné vysvětlit, proč by nebyl na místě zatčen a odveden z místa dříve, než mohl vzbouřit dav. Z těchto důvodů to vypadá, jako by Markova zpráva zveličovala Ježíšovy činy. Ale bez nadsázky je téměř jisté, že Ježíš udělal něco, co způsobilo v chrámu rozruch – například převrátil některé stoly a způsobil alespoň nějaký poprask. Jak jsem poznamenal, tato událost je vícenásobně potvrzena v nezávislých zdrojích. ³⁾ Navíc se shoduje s Ježíšovými předpověďmi o chrámu, že bude brzy zničen. Z tohoto důvodu si mnoho učenců začalo uvědomovat, že Ježíšovo jednání v chrámu představovalo symbolické vyjádření jeho zvěsti. Měli bychom si připomenout, že Ježíš někdy prováděl symbolické činy, které měli ilustrovat jeho apokalyptické poselství: například se stýkal s výběřčími daní a hříšníky (což ilustrovalo jeho poselství, že Království je určeno pro vyvržené a ponížené), a vybral si dvanáct učedníků (což dokazuje, že ti kdo se drželi jeho poselství, budou ti, kteří vstoupí do Království). S ohledem na Ježíšovo hlavní poselství o nadcházející zkáze, když přijde Syn člověka, je možná nejlépe vidět Ježíšovo působení v chrámu jako jakési prorocké gesto, hrané podobenství, ve kterém v malém měřítku ukázal co se mělo brzy stát ve velkém při nadcházejícím dni soudu. Chrám měl být zničen. ⁴⁾

Je těžké zjistit, zda evangelijní zprávy o Ježíšových slovech během této epizody je možno přijmout jako autentické. V první zprávě cituje proroka Jeremiáše, aby naznačil, že kult chrámu se změnil v „doupě zlodějů“ (Marek 11:17). Někteří učenci se domnívali, že obvinění z korupce v chrámu byla až pozdější křesťanská tradice, jakýsi začínající antisemitský útok na uctívání v judaismu. A je pravda, jak se ukázalo, že pro křesťany bylo až příliš snadné stereotypizovat židovské vůdce v Ježíšově době jako chamtivé, po moci lačnické a samoučelné pokrytce. Ale tato obvinění samotná jsou sotva antisemitská: byla převzata ze samotné hebrejské bible a prezentují takový druh obvinění, které někteří Židé příležitostně vznášeli proti ostatním (tj. odrážejí vnitřní židovské spory). V každém případě je skutečnost, že sám Ježíš vznesl taková obvinění, vícenásobně potvrzena v nezávislých zdrojích.

Těžko říct, co si mohl představovat, že by se dalo dělat, aby se věci zlepšily. To znamená, že Ježíš neuvádí, jak by mohl chrám fungovat, aniž by lidé kupovali zvířata k oběti, které tam Bůh přikázal konat, nebo zda si myslel, že zvířata by se měla kupovat za mince s podobiznou Caesara. Neříká nám ani, že problém byl v tom, že směnárníci a prodejci zvířat je předražovali. Mohlo to být jednoduše tak, že ve venkovánovi z galilejské vesnice, který kázal proti bohatství a moci, z neskutečného bohatství tohoto místa vřela krev v žilách už z principu.

V každém případě je jasné, že Ježíš nebyl sám, kdo zaútočil na instituci chrámu. Víme totiž o dalších Židech, kteří si během Ježíšových dnů i dříve mysleli, že chrám bude brzy zničen, protože se zkazil. Myslel si to prorok Jeremiáš (Jer. 7), stejně jako členové kumránské komunity, která nám zanechala Svitky od Mrtvého moře (viz Komentář k Habakukovi). Podobné názory lze najít i v jiných židovských tradicích, například v apokryfní knize Nanebevzetí Mojžíše ⁵⁾ a případně z kázání Ježíšova jmenovce, Ježíše, syna Ananiáše, těsně před koncem prvního století (viz [kapitola 9](#)). Někteří Židé si mysleli, že chrámový kult a kněží, kteří jej řídili, jsou zkorumpovaní; na tom, že Ježíš s nimi náhodou souhlasil, není nic nepravděpodobného.

Jak však Ježíšova předpověď, že chrám bude zničen, zapadala do jeho širšího apokalyptického poselství? Nabízejí se dvě možnosti. Na jedné straně je možné, že věřil, že v novém věku bude nový chrám, zcela posvěcený k uctívání Boha. Takový byl alespoň pohled apokalypticky smýšlejících esejců z komunity která psala svitky od Mrtvého moře, kteří byli jeho současníky. Nebo může být, že Ježíš věřil, že v Království, které přichází, nebude vůbec potřeba chrám, protože tam už nebude žádné zlo ani hříchy, a proto nebude potřeba kult s obětmi zvířat k usmíření. Tento názor později přijali někteří jeho vlastní apokalyptičtí následovníci, jako například autor knihy Zjevení (viz Zjevení 21:22). V obou případech by důsledky Ježíšových činů byly jasné: podle Ježíše byl chrámový kult a úředníci, kteří ho měli na starost, v nejlepším případě dočasným opatřením a v horším případě překážkou v Božím plánu. Proto jakmile přijde království, brzy budou pryč.

Toto poselství neuniklo pozornosti těch, kteří měli chrám na starost, předních kněží, kteří shodou okolností měli také pravomoce nad místními záležitostmi lidu v Jeruzalémě. Tito kněží byli především saduceové a byli hlavními styčnými osobami s římskými úředníky, zejména s římským prefektem Pilátem. Právě v tomto bodě našeho nejstaršího příběhu, u Marka, začíná Ježíš vstupovat do vážných neshod s židovskými úřady v Jeruzalémě, někdy se s nimi pouští do veřejných sporů a někdy o nich mluví špatně před každým, kdo se tam shromáždil, aby mu naslouchal (viz např. Marek 11:27–33; 12:1–12, 18–27; 14:1).

Zdá se, že Ježíš strávil týden tím, že učil a popouzel své protivníky v chrámu. Jeho nejvýraznější apokalyptické poselství tam bylo ve skutečnosti zvěstováno, podle všech tří synoptických evangelií – poselství, ve kterém předpovídal nadcházející zničení chrámu, celosvětovou katastrofu, kosmické otřesy a poté příchod Syna člověka ve slávě v přítomnosti svatých andělů. Ujišťoval své posluchače, že všechny tyto věci nastanou během jejich vlastní generace (Mt 24–25; Mk 13; Lukáš 21).

Když se davy začaly srocovat, Ježíš zjevně začal přitahovat stále více pozornosti. Židovské úřady v chrámu se začaly obávat povstání. Stalo se to již dříve a mělo se to stát trvalou hrozbou i v následujících letech. Římské úřady byly vyzbrojeny a připraveny jednat. Bylo rozhodnuto nechat Ježíše zatknout a odstranit ho z očí veřejnosti tajně, aby se předešlo případným problémům.

Zrada a zatčení

Je obtížné rekonstruovat každodenní činnosti Ježíše během posledního týdne před jeho smrtí s jakoukoli historickou přesností. Víme, že se zabýval vyučováním v chrámu a konfrontoval židovské úřady se svým poselstvím. A víme, že trávil noci mimo město, s přáteli v Bethanii (Marek 11:11–12; Jan 12:1; zdá se, že tato tradice splňuje kritérium nepodobnosti, protože křesťané by ve skutečnosti z toho nezískali nic než kilometry). O Ježíšových posledních čtyřiašedesáti hodinách jsme však informováni lépe. Je to příběh o zradě a zapření, opuštění a výsměchu. Z čistě lidského hlediska to není hezký příběh.

Podle našeho nejstaršího vyprávění slavil Ježíš se svými učedníky velikonoční večeři. Ve skutečnosti nám vůbec nebylo řečeno, že nechal v Chrámu porazit jehně a vařit ho během dne k večeři. Ale protože toto dělali Židé v Jeruzalémě o Velikonocích, bylo by zapotřebí zvláštních důkazů pro případný argument, že by udělal něco jiného.

Nejen evangelia, ale také dřívější zdroj, Pavel, naznačuje, že Ježíš vtiskl symbolickým pokrmům během tohoto jídla ještě větší význam. Podle těchto zpráv řekl svým učedníkům, že nekvašený chléb je (nebo představuje) jeho tělo, které se bude lámat, a kalich vína je (nebo představuje) jeho krev, která bude prolita (Marek 14:22–25; Mat. 26:26–29; Lukáš 22:15–20; 1. Kor. 11:23–26). Je velmi těžké zjistit, zda je tato „instituce“ Večeře Páně historická. Na jedné straně je vícenásobně potvrzena v nezávislých zdrojích, i když se neshodují ohledně přesných slov, která byla vyslovena. A jeden z těchto zdrojů, Pavel, který tvrdil, že zná lidi, kteří tam v té době byli, psal pouhých dvacet let po této události. Na druhou stranu se tyto zprávy zdají být tak silně „pokřesťanštěné“ doktrínou o spásném účinku Ježíšovy smrti (doktrína, která se samozřejmě vyvinula až poté, co zemřel), že je těžké vědět, co je zde historie a co je jen pozdější teologie.

Není samozřejmě vůbec nepravděpodobné myslet si, že Ježíš věděl, že bude zatčen a případně popraven. Člověk nemusí být věčným Synem Božím, aby si přečetl nápis na zdi, pokud je napsán dostatečně jasně. Vzpomeňte si znovu na Sokrata a Martina Luthera Kinga mladšího! Ježíš musel vědět, že u některých vrchních kněží v chrámu vyvolal nejen zvědavost, ale i nepřátelství, a musel si uvědomovat, jak mocenská struktura v Jeruzalémě funguje. Stačilo by jen slovo od někoho s mocí a stal by se historií. Stalo se to předtím a bylo předurčeno, aby se to znovu opakovalo.

Co se však dalo očekávat méně, bylo to, jak se to stalo ve skutečnosti. Jeden z Ježíšových vlastních, člen Dvanácti, Jidáš Iškariotský, ho zradil úřadům. Tento akt zrady je asi tak historicky jistý jako cokoli jiného v tradici. Jednak je to vícenásobně doloženo (Marek 14:10–11, 43–45; Jan 18:2–3; Skutky 1:16; možná 1. Kor. 11:23). Navíc to není věc, kterou by si pozdější křesťan pravděpodobně vymyslel (jeden z Ježíšových nejbližších učedníků ho zradil? Neměl u svých následovníků žádnou autoritu?). Podle našich zpráv přivedl Jidáš k Ježíši židovskou ozbrojenou stráž poté, co on a jeho učedníci odešli po večeři, aby strávili nějaký čas venku pod širým nebem. Řada podrobností o této zradě však není historicky jasná, včetně takových základních otázek, jako je to, co Jidáš vyzradil a proč tak učinil. Nejprve zvažte, co vyzradil. Tato věc se často považuje za docela jednoduchou: Jidáš řekl úřadům, kde by mohli najít Ježíše, bez zástupů. Ve skutečnosti tomu tak mohlo být. Proč by ale úřady musely někomu zaplatit, aby jim řekl, kde je Ježíš? Nemohli ho jednoduše nechat sledovat a ušetřit si starosti a náklady?

V této souvislosti může být užitečné zjistit, zda existuje nějaká souvislost mezi Ježíšovou zradou a výslovným trestněprávním obviněním vzneseným proti němu při jeho procesu. Tato obvinění mají co do činění s tvrzeními, která o sobě Ježíš údajně prohlásil – podle některých zpráv, to bylo to, že byl Mesiáš, Syn Boží, podle jiných, že byl králem Židů (Marek 14:61, 15:2; Jan 18:33, 19:19). Problém je v tom, že ve veřejném Ježíšově učení, které jsme shledali jako historicky autentické, se Ježíš nikdy takovými tituly nenazýval. Kde by tedy úřady vzaly ten nápad?

Ve skutečnosti je možné, že právě toto jim Jidáš vyzradil. Víme, že Ježíš učil své učedníky v soukromí věcem, které jim neříkal na veřejnosti. To byl pravděpodobně jeden z důvodů pro tento vnitřní kruh. Navíc víme, že byl při svém soudním řízení obviněn z toho, že o sobě tvrdil věci, které veřejně nehlásal. A konečně víme, že jeden z nejužšího kruhu prozradil úřadům informace, které vedly k Ježíšovu zatčení a následné popravě. Zdá se tedy pravděpodobné, že to, co Jidáš vyzradil, nebylo pouze Ježíšovo místo pobytu – informaci, kterou by si

zainteresované úřady mohly s menšími problémy a náklady zjistit sami kdyby to chtěly – ale Ježíšovo soukromé učení, které, jak se ukázalo, obsahovalo informace, které byli hrdelním zločinem.

Tato záležitost vyžaduje další reflexi. Co přesně učil Ježíš své učedníky, že se to ukázalo být tak zákeřným? Bohužel nemáme k dispozici takové druhy historických pramenů, které by nám umožnily říci zde něco definitivního. Existuje však několik vodítek, které k nám přicházejí z různých směrů, a udělali bychom dobře, kdybychom jim věnovali seriózní pozornost.

Ježíšův trestný čin

Za chvíli uvidíme, že obvinění vznesené proti Ježíšovi římským místodržitelem Pontským Pilátem spočívalo v tom, že se prohlašoval za krále Židů (Marek 15:2; Jan 18:33, 19:19). To je zvláštní obvinění, pokud zkoumáte historický záznam o Ježíšově kázání. Ježíš se tak nikdy v žádném z našich evangelií nenazval. Proč by byl popraven za nárok, který by na sebe nikdy neuplatnil? Navíc během svého slyšení před židovskými úřady, které provedly jakési předběžné vyšetřování, než ho vydaly ke stíhání, byl evidentně obviněn jen z toho, že se nazýval Mesiáš (Marek 14:62). Jak jsme viděli dříve, výraz „mesiáš“ mohl pro Židy v prvním století znamenat řadu věcí. Někteří očekávali, že to bude budoucí vesmírný soudce země, který přijde soudit, jiní doufali v budoucího kněze, který by jim dal autoritativní výklad Mojžíšova zákona, a jiní očekávali budoucího vojevůdce, který svrhne nepřátele stojící proti Bohu a zřídí nový Izrael jako suverénní stát na zemi.

Sám Ježíš hovořil o budoucím vesmírném soudci, ale nazýval ho spíše Synem člověka než Mesiášem. Učil však, že po jeho soudu bude na zemi království. Pokud mají království již ze své podstaty vždy krále, kdo by byl králem v tomto království? V konečném důsledku by to byl samozřejmě Bůh – odtud Ježíšův společný odkaz na přicházející „království Boží“. Pravděpodobně si ale nemyslel, že Bůh sám fyzicky usedne na trůn v Jeruzalémě. Kdo by to pak byl?

V našich nejstarších tradicích existuje několik náznaků, že si Ježíš myslel, že bude on sám intronizován. Připomeňme si: Ježíš tvrdil, že lidé, kteří slyší jeho poselství a budou se jím řídit, vstoupí do budoucího Božího království. Ježíš se tak vylíčil jako zvěstovatel tohoto Království, který ví, kdy přijde a jak přijde. Navíc evidentně věděl, že má před Bohem zvláštní postavení. Koneckonců, kdokoli přijme jeho poselství, vstoupí do Božího Království.

Byl by Ježíš i nadále zvláštním Božím vyslancem, i když by již přišlo Království? Připomeňme si, že řekl svým učedníkům, že budou sedět na dvanácti trůnech a vládnout dvanácti kmenům Izraele. Kdo by však byl nad nimi? Byl to sám Ježíš, kdo je nazval Dvanácti. Kromě toho ho jeho učedníci žádali o svolení sedět po jeho pravé a levé ruce v nadcházejícím Království (např. Marek 10:37). Zjevně tedy chápali, že bude vládcem v Království, stejně jako byl nyní jejich „vládcem“.

Jako poslední kousek skládačky bych měl zdůraznit, že je téměř jisté, že během Ježíšova života alespoň někteří lidé věřili, že bude budoucím vládcem Izraele. Jinak je nemožné vysvětlit, proč by si (jeho následovníci) mysleli, že je Mesiáš poté, co zemřel. Nedá se říci, že

si to začali myslet až poté, co se přesvědčili, že vstal z mrtvých, a to z velmi prostého důvodu, že před křesťanstvím neexistovali žádní Židé, pokud víme, kteří by očekávali že mesiáš měl být vzkříšen z mrtvých. V žádném dochovaném židovském textu – ať už v hebrejské Bibli nebo později, až do doby křesťanství – se o Mesiáši nikde neříká, že zemře a vstane z mrtvých. 6) Pokud ho Ježíšovi následovníci později, po jeho smrti, nazývali Mesiášem, museli už dříve, když byl naživu, o něm uvažovat jako o Mesiáši. A přesto v našich prvních zprávách Ježíš neučí, že je Mesiáš, a odrazuje své učedníky od toho, aby to o něm zveřejňovali.

Jaký smysl dávají všechny tyto údaje? Podle mého soudu je nejlepším řešením říci, že Ježíšovo učení o něm samém úzce souviselo s jeho apokalyptickým prohlášením, že brzy přijde konec věku, že se příchod Syna člověka blíží a Království je téměř tady. Ti, kteří dbali jeho slov, vstoupili do tohoto Království. Toto bude Boží Království, kterému budou vládnout jeho vyvolení – dvanáct učedníků na dvanácti trůnech. A jim bude vládnout sám Ježíš. Ve skutečnosti byl králem přicházejícího Božího Království.

V tomto apokalyptickém smyslu (a řekl bych, že pouze v tomto smyslu) se Ježíš považoval za Mesiáše. Nebyl kosmickým soudcem, autoritativním knězem ani vojenským vůdcem. Byl to on, kdo byl poslán od Boha, aby hlásal dobrou zprávu o přicházejícím Království, a kdo bude nakonec vládcem, až přijde konec.

Co tedy Jidáš úřadům vyrazil? Toto soukromé učení Ježíše. Proto mohli vznést obvinění proti Ježíši, že se nazýval Mesiášem, králem Izraele. Myslel to samozřejmě v apokalyptickém smyslu. Oni to mysleli v tomto světském smyslu. Ale nemohl to popřít, když byl obviněn. Neboť tak chápal sám sebe a všech dvanáct učedníků to vědělo.

Proč však Jidáš tuto informaci vyrazil? Někteří lidé si mysleli, že to udělal pro peníze (viz Mt 26:14–15; Jan 12:4–6). To je samozřejmě možné, ale „třicet kousků stříbra“ je odkaz na splnění proroctví v Hebrejské Bibli (Zach 11:12), a proto to nemusí být historicky přesné; to znamená, že to nesplňuje kritérium odlišnosti. Někteří tvrdili, že Jidáš byl rozčarován, když si uvědomil, že Ježíš neměl v úmyslu převzít roli politicko-vojenského mesiáše. Jiní se domnívali, že chtěl zkroutit Ježíšovu ruku v domnění, že kdyby byl zatčen, požádal by o podporu a zahájil povstání, které by svrhlo Římany. Každé z těchto vysvětlení má nějakou hodnotu, ale nakonec se obávám, že se to nikdy nedozvíme.

Ježíš byl evidentně zatčen židovskými úřady (více doloženo v Mk 14:43 a Jan 18:3) v Getsemanské zahradě (Marek 14:32; Jan 18:1, 12). Učedníci se ho možná pokusili bránit meči (vícenásobně dosvědčeno: Marek 14:47–48; Lukáš 22:35–38 [materiál L]; a Jan 18:10–11; to se nezdá být jako pozdější tradice, pacifističtí křesťané by to nevynalezli). Ale pak ho opustili, jak naznačují všechny naše tradice. V nezávislých zdrojích se říká, že Petr třikrát zapřel, že by znal Ježíše, což je další tradice, která může projít kritériem nepodobnosti (Marek 14:66–72; Jan 18:15–18, 25–27).

Naprosto jasné je, že nakonec se nikdo Ježíše nezastal ani pro něj neriskoval svůj krk. Byl odsouzen a popraven sám.

Ježíš před židovskými úřady

První zdroje se shodují, že po svém zatčení čelil Ježíš nějakému předběžnému vyšetřování před židovskými úřady, které měly kontrolu nejen nad náboženskými praktikami chrámu, ale i nad společenským a politickým životem v Judsku. Dnes máme tendenci rozdělovat náboženskou a politickou sférou, tento rozdíl však byl starověkému světu zcela cizí – zvláště v Palestině, kde Mojžíšův zákon zahrnoval občanskou a trestní legislativu a kde byli vůdci chrámu uznáváni jako vládci lidu. Římané, kteří nakonec ovládali záležitosti Palestiny, se řídili politikou, kterou zavedli i jinde v celé své říši. 7) Umožňovali místním aristokraciím aby měla právo řídit své vlastní vnitřní záležitosti. Je mylné si myslet, že Římané byli zapojeni do každého detailu každodenního života v provinciích, přičemž vojáci stáli na každém rohu ulice v každém městě v celé říši, aby prosadili vůli Říma. Vůlí Říma bylo v podstatě vybírat daně a chránit své území. Většina obyvatel říše nikdy neviděla vojáky, kteří byli většinou umístěni na hranicích, aby bránili hranice. V samotné Palestině nebyly umístěny žádné římské legie (ačkoli v nedaleké Sýrii nějaké byly). Dokonce i římský guvernér měl jen relativně malý kontingent pro své soukromé použití a pro odvrácení jakýchkoli potíží, které by mohly nastat. Obtíže mohly nastat zejména při určitých klíčových událostech, jako byl Pesach v Jeruzalémě, kdy guvernér přišel do města s vojáky, aby byl zachován mír. Když však guvernér nebyl poblíž, měly místní úřady výsadu i odpovědnost vládnout obyvatelstvu a udržovat nad ním kontrolu. Vzhledem k tomu, že aristokracie v Judsku byla úzce spjata s chrámem, byli to hlavní kněží v chrámu, kteří byli také hlavními civilními autoritami. V jejich čele stál velekněz, kterého si římscí vládci vybrali z několika nejmnocnějších aristokratických kněžských rodin v Jeruzalémě. Během prefektorství Piláta (26–36 n. l.) byl veleknězem Kaifáš. Z našich zdrojů je zřejmé, že on a Pilát měli pevný pracovní vztah a pravděpodobně i vzájemné porozumění. Když byl Pilát v roce 36 sesazen kvůli špatnému řízení judských záležitostí, byl odstraněn i Kaifáš.

A tak to dává smysl, že byl místní pachatel nejprve postaven před místní úřady. V případě Ježíše to byl velekněz Kaifáš a jeho vládnoucí „rada“, zvaná Sanhedrin (to také vysvětluje, proč to byla židovská policie, která zatkla Ježíše spíše než Římané). Bohužel nemáme žádný spolehlivý způsob, jak zjistit, co se stalo, když se Ježíš objevil před Kaifášem. Částečně nás brzdí naše zdroje: podle samotných zpráv byli jedinými přítomnými osobami Ježíš, který měl být popraven druhý den ráno, a židovští vládci. Kde tedy naše zdroje získaly své informace? Neexistoval tehdy žádný soudní stenograf, do jehož záznamů by bylo možné nahlédnout. Skutečným problémem však je, že je obtížné pochopit toto soudní řízení, pokud se skutečně stalo tak, jak je vyprávěno. V naší nejstarší zprávě se velekněz ptá Ježíše, zda je ve skutečnosti Mesiáš, Syn Požehnaného (Marek 14:61). Zatím je vše v pořádku. Ale když Ježíš potvrdí, že je, a řekne, že on, velekněz, uvidí Syna člověka přicházet na nebeských oblacích – tato slova se sama o sobě dokonale shodují s Ježíšovým učením jinde – velekněz zvolá: „Rouhání“ a vyzývá k jeho popravě (Marek 14:62–64). Problém je v tom, že pokud to Ježíš skutečně řekl, nedopustil se žádného rouhání.

Nebylo rouháním nazývat se Mesiášem – jednoduše to znamenalo, že jste pochopili, že jste vysvoboditel/vládce svého lidu. Jiní Židé to o sobě tvrdili i o druhých před Ježíšem i po něm,

nikdy však s obviněním z rouhání. Také nebylo rouháním říkat, že Syn člověka brzy přijde. Bylo to jednoduše jen to, že jste poznali, že kniha Daniel předpověděla něco, co se stane ve vašich dnech – něco, co říkali i jiní apokalyptičtí proroci, aniž by to bylo považováno za rouhání.

Zdá se tedy nepravděpodobné, že by proces probíhal tak, jak je popsán v Markovi, našem nejstarším zdroji. **8)** Kromě toho, jak vědci již dávno poznamenali, soud se zdá být nezákonný ve velkém počtu bodů, když jej posoudíte pozdějšími předpisy v Mišně, jak měl Sanhedrin fungovat. Například nemohlo být setkání v noci nebo během svátku; a hrdelní trestný čin vyžadoval dvě samostatná jednání. Ve světle těchto obtíží a skutečnosti, že čtvrté evangelium vůbec nevypráví o skutečném procesu před Sanhedrinem, je možná nejlépe dospět k závěru, že Ježíš se musel objevit před nějakým sborem židovských vládců, kteří se ho rozhodli vydat Pilátovi poté, co proběhl první výslech, ale že nevíme přesně, co se při setkání stalo.

Ježíšův proces před Pilátem

Je však jisté, že Ježíš byl předán Pilátovi. Jak jsme viděli v předchozí kapitole, Pilát je nejen jmenován v našich raně křesťanských zdrojích (Marek, Jan, Petrovo evangelium), ale je také obviňován z odpovědnosti za Ježíšovu smrt jak u Josepha, tak u Tacita.

Než budu pokračovat, měl bych říci pár slov o Pilátově úloze a odpovědnosti jako guvernéra Judska. Provinční guvernéři byli římscí aristokraté, kteří byli jmenováni, aby spravovali různé země, které Řím dobyl. Pilát sám nebyl v nejvyšších kruzích římské aristokracie; byl spíše jezdecké než senátorské hodnosti. Jako všichni guvernéři měl dvě hlavní povinnosti: vybírat hold a udržovat mír. Centrální císařská vláda v Římě se příliš nezajímala o to, jak guvernéři dosahovali těchto dvou cílů. To znamená, že na rozdíl od dneška, kdy země – dokonce i velmi velké země – mají národní zákony, které musí místní úřady dodržovat, v Římské říši dostali guvernéři prakticky volnou ruku, aby mohli dělat vše, co bylo nutné k vládnutí. Guvernér by například mohl poslat vojáky, aby potlačili nepokoje, a pokud by při tom bylo zabito několik tisíc lidí, možná se příště masy nebudou tak rychle bouřit. Měl moc nad životem a smrtí. Pokud byl někdo vnímán jako výtržník, nebylo třeba se ničím řídit, co by nám připadalo jako řádný proces, alespoň ne pro neřímské občany v provinciích – například žádný nárok na soudní proces před porotou nebo na pečlivý křížový výslech všech svědků.

Neprobíhali žádné odvolací procesy, žádné dlouhé průtahy ve spravedlnosti a žádné dlouhé pobyty v cele smrti. Guvernér mohl obžalovaného zločince soudit, rozhodnout, že není vinen, a na místě ho osvobodit. Nebo mohl guvernér rozhodnout, že obviněný pravděpodobně způsobí další potíže, a nechal ho popravit. Trest byl poté okamžitě vykonán. Pokud se jednalo o obzvláště problematický případ, mohla by být poprava nařízena jako pomalá a bolestivá.

Ježíš byl vydán Pilátovi (Mk 15:1; Jan 18:28; srov. Evang. Pet. 1). Není zcela jasné, proč židovské úřady problém nevyřešily samy. Je možné, že prostě chtěli projevit úctu římskému prefektovi, který byl koneckonců ve městě právě proto, aby se o podobné problémy během Pesachu postaral. A je také možné, že se úřady skutečně zajímaly o množství následovníků, které Ježíš získával (jestli ve skutečnosti získával množství následovníků; je těžké zjistit). Pokud ano, možná nechtěli vyvolat žádné nepřátelství mezi masami. Je také možné, že chtěli, aby byl Ježíš zcela odstraněn z cesty – to znamená, že chtěli, aby byl popraven. Většina

historiků se domnívá, že i když Římané dovolili místní aristokracii, aby si řídila své vlastní záležitosti, vyhradili si jen pro sebe právo na trest smrti.

Opět nejsme v situaci, kdybychom mohli říci, co se přesně stalo při Ježíšově soudu před Pilátem. Jeho následovníci, kteří o tom později vyprávěli, tam nebyli a hlavní účastníci, Pilát a velekněží, později nikomu nedali rozhovor. Měl bych také poukázat na to, že evangelijní zprávy o velkých zástupech u soudu nesplňují kritéria kontextové důvěryhodnosti nebo nepodobnosti. Z jiných zdrojů, jako je Josephus, víme, že Pilát byl brutálním člověkem, který nevyhověl rozmarům obyvatelstva. A nebyl zde důvod vést trestní vyšetřování na veřejnosti a ptát se davů na jeho názor. Pozdější křesťané však možná chtěli zdůraznit vinu židovského lidu na Ježíšově smrti, kterou reprezentovaly davy shromážděné v Jeruzalémě o Velikonocích. Příběhy, které zobrazují židovské masy lačnící po jeho krvi, mohou odrážet tuto křesťanskou perspektivu (např. Mt 27:25).

Je téměř jisté to, že sporným bodem v Ježíšově procesu byla opět jeho vlastní tvrzení o sobě samém. Pilátovi by ani trochu nezáleželo na tom, zda Ježíš zachovává sobotu, nebo že říká lidem, aby se navzájem milovali, nebo naléhá na své následovníky, aby se vzdali svého majetku. Staral by se o věci, které se týkaly jeho vlády jako představitele Říma. Kromě toho je nezávisle doloženo, že důvod popravy, se například nacházel na tabulce umístěné nad Ježíšovým křížem, kde bylo napsáno to, že se Ježíš nazýval králem Židů (Marek 15:26; Jan 19:19). Nejen, že je tato tradice vícenásobně ověřená a kontextově věrohodná, ale splňuje také kritérium odlišnosti. Neboť toto není titul, který by sami křesťané používali o Ježíši, pokud to můžeme zjistit z našich dochovaných zdrojů. Pokud nepoužívali tento titul pro Ježíše, proč záznamy tvrdí, že byl popraven za používání tohoto titulu? Evidentně proto, že to vyšlo najevo u soudu.

Markův záznam není zprávou očitého svědka, ale v tomto podstatném nemusí být daleko od pravdy. Pilát, když uslyšel od židovských velekněží, že o sobě Ježíš mluví jako o Mesiáši (= v tomto kontextu „král“), tak se ho na to zeptal. Ježíš se k tomuto obvinění buď přiznal, nebo neudělal téměř nic, aby se proti němu bránil. Koneckonců sám sebe viděl jako krále – alespoň toho Království, které mělo brzy přijít s příchodem Syna člověka. Pilát už nepotřeboval nic slyšet. Ježíš byl potenciální výtržník, který pobuřoval davy a který byl považován za politického uzurpátora výsad Římu. Pilát ho bez dalších okolků nařídil popravit jako nepřítele státu.

Samotný soud nemusel trvat déle než pár minut; pravděpodobně to byl jeden z bodů přeplněného ranního programu. Téhož rána byly další dvě osoby obviněny z pobuřování. Všichni tři byli pak odvezeni před městské brány, aby byli ukřižováni.

Ježíšova smrt

Ve většině dnešních západních společností se má za to, že zločinci by neměli být potrestáni před zraky veřejnosti. A pokud se jedná o rozsudek smrti, poprava by měla být co nejhumánnější a civilizovaná, aby člověku před koncem života umožnila mít alespoň špetku lidské důstojnosti a slušnosti. Římané měli ale jiný úhel pohledu. Jejich myšlenkou bylo přivést násilné zločince k násilné smrti, nechat provinilce veřejně umírat před zraky veřejnosti, otevřeně ponížit a potrestat výtržníky, ukázat, co se stane těm, kteří se postavili

moci Říma. Trest měl být odstrašujícím i pro další potencionální zločince, měl být co nejvíce bolestivý, ponižující a dlouhotrvající.

Je těžké zjistit, který z těchto dvou způsobů je efektivnější, ale není těžké zjistit, jak se mezi sebou liší. Kdyby měli Římané v New Yorku problém s vykrádáním aut, ukřižovali by partu zlodějů aut na okraji Central Parku a pak by viděli, kolik dalších lidí by chtělo nějaké BMW ukrást!

Ukřižování bylo jednou z nejstrašnějších smrtí kterou Římané jako trest používali. Tuto praxi sice nevymysleli, ale hojně ji používali, zvláště na lidi které považovali za podřadné: otroky, obyčejné zločince, pobudy, lidi kteří vyvolávali vzpouru. Někteří křesťané byli zřejmě vyučováni myšlence, že Ježíš byl jediným skutečně ukřižovaným člověkem. Není to samozřejmě pravda. Když římský vojevůdce Titus po dvouletém obléhání v roce 70 n. l. konečně obsadil Jeruzalém, ukřižoval tolik lidí, až mu došlo dřevo.

Podle evangelijních tradic byl Ježíš předtím, než byl odveden na popravu, zbičován (Marek 15:15; Jan 19:1). To již samo o sobě byl strašlivý trest; Římané používali kožené řemínky s malými kousky skla nebo kostí přivázanými ke konci, aby odtrhli kůži a poté vnitřní svaly. Těžko říci, zda je zpráva o Ježíšově zbičování jen křesťanským doplňkem, který má ukázat, jak moc trpěl, nebo je historickou zprávou. Vzhledem k tomu, že veřejné mučení zločinců z nižších vrstev bylo na pořadu dne, zprávy jsou obecně zcela věrohodné. V každém případě Ježíše a ostatní odvedli vojáci před městskou branou a nesli při tom příčné trámy které byli na svislé kůly připevněny až na místě popravu. Svislé kůly byly znovu používány, možná každý den. Odsouzcenci byli přibiti k příčným trámům, případně k svislým kůlům, skrz zápěstí a možná i kotníky. Ke svislému kůlu mohlo být připojeno malé sedátko, na kterém mohli sedět a odpočívat.

O ukřižování nyní víme o něco více, než jsme byli zvyklí, především díky významnému archeologickému objevu učiněnému před třiceti lety. Byly to částečné pozůstatky ukřižovaného muže, jehož kotník byl stále připevněn ke kusu olivového dřeva, kterým byl proražen hřebík. Hřebík byl zatlučený do suku ve dřevě. Zjevně pak nešel odstranit, když byl muž jménem Yehochanan konečně sejmут k pohřbu, což je ponuré svědectví o realitě smrti ukřižováním. V tomto případě byly oba jeho kotníky přibity ke svislému trámu z obou stran. Zdá se, že Yehochanan byl ke kříži přivázán za paže, spíše než by byl přibit za zápěstí. 9)

Smrt ukřižováním byla pomalá a bolestivá. Nenastala kvůli ztrátě krve, ale kvůli udušení. Když tělo viselo na kříži, plicní dutina byla roztažena tak daleko, že člověk nemohl dýchat. Aby si ulevil od bolesti v hrudi, bylo nutné aby zvedl tělo nahoru, a to buď tahem za zápěstí, nebo se vzepřít skrze nohy nebo obojí. Smrt přišla, až když oběti chyběla síla v tom pokračovat. Někdy to trvalo dny.

V Ježíšově případě přišla smrt během několika hodin, pozdě odpoledne, v pátek během velikonočního týdne. Jeho učedníci tam s ním nebyli, i když některé z žen, které ho doprovázely z Galileje, prý z dálky přihlížely (Marek 15:40). Nikdo z nich však nebyl dostatečně blízko, aby slyšel to co, pokud vůbec něco, na konci řekl. V odpoledne, den před sabatem, byl mrtvý.

Z několika nezávislých zpráv se dozvídáme, že Ježíšovo tělo pohřbil vlivný, ale tajný následovník, Josef z Arimatie (Marek 15:42; Jan 19:38; Evang. Petra 23). Někteří učenci tuto tradici zpochybňují na základě kontextové důvěryhodnosti. Ukřižovaným zločincům nebylo normálně dovoleno mít slušný pohřeb, ale byli buď ponecháni na křížích k shnití a byli

sežráni mrchožrouty, nebo byli vhozeni do společného hrobu. Tohle byla normální součást ponížení. Nejméně jeden současný učenec, jinak známý svou seriózní prací učinil poněkud senzačně znějící myšlenku, že Ježíšovo tělo ve skutečnosti sežrali psi. 10) Je třeba připustit, že je to možné, ale ve skutečnosti to historicky nelze nijak zjistit.

V každém případě se zdá nepravděpodobné, že by Ježíšovo tělo zůstalo viset na kříži. Pokud by tomu tak bylo, jeho následovníci by ho tam pravděpodobně později viděli a byli by zřejmě méně nakloněni tvrdit, že byl vzkříšen z mrtvých třetího dne. Můžeme tedy alespoň říci, že Ježíšovo tělo bylo pravděpodobně někde pohřbeno a to někým, buď už vojáky ve společném hrobě, nebo, jak říká sama tradice, někým jiným než byla jeho rodina a nejbližší stoupenci. Opravdu důležité je pak samozřejmě to, co jeho následovníci tvrdili, že se stalo poté.

13

Posmrtný život Ježíše

Od samého začátku tvrdí křesťanská teologie že Ježíš skutečně zemřel, byl skutečně pohřben a skutečně vstal z mrtvých. Nejranější autor Nového zákona již učinil toto vyznání v ustálené formuli, kterou, jak tvrdí, zdědil od těch, kteří byli před ním apoštoly: „Dal jsem vám totiž především to, co jsem také přijal, že Kristus zemřel za naše hříchy v souladu s Písmem, že byl pohřben a že byl třetího dne vzkříšen podle Písma a že se ukázal Kéfovi a potom Dvanácti“ (1. Korintským 15:3–5). Skutečnost Ježíšova skutečného fyzického vzkříšení dosvědčují všechna naše nejstarší dochovaná evangelia, včetně Petrova evangelia. Opravdu se to tedy stalo?

Vzkříšení Ježíše z historické perspektivy

Zde musím ještě silněji než dříve zdůraznit problém, kterému čelí každý historik, když dojde na diskusi o zázracích. I kdyby se zázrak stal, neexistuje způsob, jak jej prokázat, vzhledem k samotné povaze věci (viz mé delší úvahy v [kapitole 11](#)). Historici se snaží zjistit, co se stalo v minulosti. Protože nemohou zopakovat nic z minulosti, mohou pouze zjistit, co se pravděpodobně stalo. Ale ze své podstaty jsou zázraky vysoce nepravděpodobné. To znamená, že šance, že se stane zázrak, je nekonečně malá, na rozdíl od jiných podivných věcí, které se v našem světě dějí a které samy o sobě nejsou tak vysoce nepravděpodobné, že bychom je nazvali jako „nemožné“. Takže i kdyby byl Ježíš vzkříšen z mrtvých – a mnoho křesťanských historiků osobně věří, že byl, stejně jako si většina ostatních historiků myslí, že nebyl –, neexistuje žádný způsob, jak bychom to mohli demonstrovat pomocí historických metod.

Můžeme samozřejmě něco říct o historických zprávách o Ježíšově vzkříšení. Bohužel, když je prozkoumáme, výsledky nejsou povzbudivé. Všechny naše zdroje se shodují, že Ježíš byl mrtev a pohřben a že třetího dne byl jeho hrob prázdný. Ale v detailech se liší téměř v každé rovině. Které ženy objevily jeho hrob? Co tam našli? Byl kámen ještě před hrobem nebo byl odvalen? Zjevil se jim muž? Nebo to byli dva muži? Nebo dva andělé? Byli to dva andělé a sám Ježíš? Co bylo ženám řečeno, aby udělaly? A udělaly to?

Přečtěte si tyto příběhy sami (je zajímavé zahrnout také Petrovo evangelium, které nejen ukazuje, jak Ježíš vystupuje z hrobu – událost, která v kanonických zprávách nebyla nikdy popsána – ale také popisuje kříž, který za ním vychází a mluví k nebesům !). Ve skutečnosti se liší téměř v každém bodě. A nejde jen o to, že by jeden záznam přidal nějaký detail, který v jiném není, nebo že by dal příběhu trochu jiný směr. Někdy se zdá, že tyto rozdíly je téměř nemožné sladit.

I za předpokladu, že všechny tyto zprávy jsou přesné, některé rozdíly nám znemožňují poskládat dohromady celý obrázek, a to i při vynechání Petrova evangelia z této rovnice.

Například v první zprávě je nám řečeno, že ženy se dozvěděly, že Ježíš byl vzkříšen, a jsou instruovány, aby to šly říct jeho učedníkům; ale ony místo toho prchají od hrobu a nikomu nic neřeknou, protože se bojí (Marek 16:8). V pozdějších zprávách však nemlčí, ale okamžitě dělají, co jim bylo řečeno. No, jak to tedy bylo? Pokud to později řekli učedníkům (jako v jiných evangeliích), pak jednoduše není pravda, že to nikomu neřekli (jako je napsáno v Markovi). Ještě pozoruhodnější je, že podle Matouše mají učedníky instruovat, aby opustili Jeruzalém a odešli do Galileje, kde se znovu setkají s Ježíšem. Učiní tak a setkají se s ním tam, kde jim dával své poslední pokyny. Podle Lukášovy zprávy jsou však instruováni - zcela výslovně - aby neodešli z Jeruzaléma, dokud „nepřijmou moc z výsosti“ (tj. Duch svatý, který k nim měl přijít o měsíc později v den Letnic, ve Skutcích 2). Setkají se s Ježíšem poté v Jeruzalémě (který nikdy neopustili), který jim před výstupem do nebe dává poslední pokyny. Proto nastal velký problém: opustili Jeruzalém hned (Matouš) nebo vůbec (Lukáš)?

Jde mi o to, že i když v těchto záznamech existuje určitá zásadní shoda, v detailech panuje obrovský zmatek.

Vzhledem k povaze těchto zdrojů, co tedy můžeme s jistotou říci, že se stalo? Možná by bylo nejjednodušší začít tím, že poukážeme na to, co nemůžeme říci. Pokud se spoléháme na historické metody, jak jsem právě vysvětlil, nemůžeme říci, že Ježíš byl skutečně vzkříšen z mrtvých, že ženy při návštěvě hrobu viděly božské anděly, kteří jim o tom vše řekli, a že oni a učedníci, pak viděli Ježíše živého, zdravého a vstupujícího do nebe. Tyto věci můžete samozřejmě tvrdit, pokud jste náhodou věřící a myslíte si, že jsou pravdivé. Ale vaše důvody pro takové úvahy jsou jen teologické nebo osobní, nikoli ale historické (protože odporují historickým pravděpodobnostem).

Navíc si nemůžeme být historicky zcela jisti, zda byl Ježíšův hrob skutečně prázdný. Problém je ten, o kterém jsem se zmiňoval na konci předchozí kapitoly. Je velmi obtížné prokázat, že Ježíš byl skutečně pohřben v soukromém hrobě, který by lidé mohli navštívit, kdyby chtěli (nehledě na žadatele o hroby v dnešním Jeruzalémě!). Bylo běžnější, aby tělo ukřižovaného zločince bylo vhozeno do společného hrobu, kde by se během několika dní proměnilo k nepoznání.

Nemůžeme také s jistotou říci, že Ježíšovi následovníci začali hlásat jeho vzkříšení o tři dny později. Naše nejstarší zpráva o této víře pochází například až od Pavla, ve verších citovaných na začátku této kapitoly. A psal jí více než o dvacet let později. Je samozřejmě možné, že učedníci uvěřili v Ježíšovo vzkříšení právě v ten víkend. Ale je také možné, že k tomuto závěru došli až později – řekněme o týdny nebo o měsíce – a že když uvěřili, že Ježíš je stále naživu, obrátili se k Písmu (jako Oz 6:2 a Jon 1:17) a viděl tam zmínky o mrtvých vracejících se k životu „třetího dne“ a začali říkat, že tehdy bylo Ježíšovo tělo znovu oživeno Bohem.

Myslím, že můžeme s určitou jistotou říci, že Ježíš skutečně zemřel, pravděpodobně byl pohřben, a že někteří jeho učedníci (všichni? někteří z nich?) tvrdili, že ho poté viděli živého. Je zajímavé, že mezi těmi, kdo toto tvrzení učinili, byl Ježíšův vlastní bratr Jakub, který uvěřil v Ježíše a brzy poté se stal jedním z hlavních vůdců rané křesťanské církve. Apoštol Pavel znal Jakuba a předal mu informace o jeho vidění Ježíše (1. Korintským 15:7). Pavel navíc tvrdí, že on sám viděl Ježíše po jeho smrti (1. Korintským 15:8), ačkoli nic nenasvědčuje tomu, že by předtím věděl, jak Ježíš vypadá. Navíc netvrdí a neříká, že viděl Ježíše skutečně v těle. Jinými slovy, není jasné, zda měl Pavel „vizi“ Ježíše, nebo na něj skutečně narazil na cestě.

A tak i když nemůžeme s jistotou říci, že byl Ježíš vzkříšen z mrtvých, když mluvím spíše jako historik než jako věřící nebo nevěřící, nebo zda jeho učedníci okamžitě tvrdili, že byl, nebo

zda mohli ukázat prázdný hrob jako důkaz (Je zajímavé že Pavel nikdy nemluví o hrobě jako o důkazu), můžeme s úplnou jistotou říci, že někteří z jeho učedníků někdy později trvali na tom, že (a) ženy z jejich skupiny šly pomazat Ježíšovo tělo k pohřbu a nenašli je, a (b) brzy se jim zjevil a přesvědčil je, že vstal z mrtvých.

Jejich přesvědčení o této věci nakonec obrátilo svět vzhůru nohama. Od té doby už nikdy nebyl tak jako dříve.

Víra ve vzkříšení a počátek křesťanství

Rád bych podnítil další úvahy o této problematice položením jednoduché otázky. Křesťanství bylo samozřejmě dominantním náboženstvím v celé historii západní civilizace, ať už se na něj podíváme společensky, politicky, ekonomicky nebo jakýmkoli jiným způsobem. Hypoteticky řečeno, každé náboženské a filozofické hnutí má svůj původ. Kdy začalo křesťanství? **1)**

Začalo tedy Ježíšovou službou? Na takové myšlence je zjevně něco správného v tom, že bez Ježíšových slov a činů by na něm nebylo založeno žádné náboženství. Přitom křesťanství bylo tradičně mnohem víc než jen náboženství, které se hlásí k Ježíšovu učení. Pokud byl Ježíš tím apokalyptickým prorokem, jakým se zdá být, pak křesťanství, které se objevilo po jeho smrti, představuje poněkud odlišné náboženství, než které hlásal on sám. Jednoduše řečeno, křesťanství je náboženství zakořeněné ve víře v Ježíšovu smrt za hříchy a v jeho vzkříšení z mrtvých. Nezdá se však, že by to bylo to náboženství, které Ježíš kázal Židům z Galileje a Judska. Abychom použili formulaci, kterou učenci předkládají již léta, křesťanství není ani tak náboženství Ježíše (tj. náboženství, které on sám hlásal), jako náboženství o Ježíši (tj. náboženství, které je založeno na jeho smrti a vzkříšení) .

Měli bychom tedy říci, že křesťanství začalo Ježíšovou smrtí? I to může obsahovat určitý prvek pravdy, ale je to také problematické. Kdyby totiž Ježíš zemřel a nikdo by neuvěřil, že byl vzkříšen z mrtvých, pak by jeho smrt byla možná vnímána jen jako další tragická událost v dlouhé historii tragédií, které zažil židovský národ, jen jako smrt dalšího Božího proroka, dalšího svatého muže oddaného hlásání Boží vůle svému lidu. Nebylo by to však rozpoznáno jako Boží čin pro spásu světa a nové náboženství by v důsledku toho pravděpodobně nevzniklo.

Začalo tedy křesťanství Ježíšovým vzkříšením? Už jsem ukázal, proč by historikové měli potíže s tímto závěrem – protože by to vyžadovalo, aby se přihlásili k víře v zázračné působení Boha. I kdyby však historici byli schopni hovořit o vzkříšení jako o historicky pravděpodobné události, nemohlo by být samo o sobě považováno za počátek křesťanství. Neboť křesťanství není o vzkříšení Ježíše, ale o víře ve vzkříšení Ježíše. Historici samozřejmě nemají žádnou potíž mluvit o víře v Ježíšovo vzkříšení, protože je to věc veřejného významu. Je totiž historickou skutečností, že někteří z Ježíšových následovníků brzy po jeho popravě uvěřili, že byl vzkříšen z mrtvých. Některé z těchto věřících známe i jménem; jeden z nich, apoštol Pavel, zcela jasně tvrdí, že viděl Ježíše živého po jeho smrti. Jde mi o to, že pro historika začíná křesťanství po Ježíšově smrti, nikoliv samotným vzkříšením, ale vírou v jeho vzkříšení.

Ježíšovo vzkříšení z apokalyptické perspektivy

Uznání této historické reality nás staví do dobré pozice, aby se uzavřelo naše studium prvních zpráv o Ježíšově životě a smrti. Začal jsem v tomto pátrání po historickém Ježíši v [kapitole 2 a 3](#) diskusí o povaze našich evangelií a o tom, jak je vzhledem k druhu knih můžeme použít k rekonstrukci Ježíšova života. Nyní, když jsme tento úkol víceméně dokončili (nebo jsme alespoň začali klouzat po jeho povrchu), můžeme tuto otázku položit obráceně a vrátit se v kruhu, aniž bychom se již ptali, jak můžeme přejít od evangelií k Ježíši. což byl úkol v předchozích kapitolách), ale jak můžeme přejít od Ježíše k evangelium. To znamená, že vzhledem k tomu, co již nyní víme o tom, kdo byl Ježíš, jak porozumíme tomu druhu tradic, které o něm začaly kolovat po jeho smrti po celém Středomoří, tradicím, které byli nakonec zapsány do našich dochovaných zdrojů ? Nebo ještě jinak řečeno, jak lze chápat tento přesun od Ježíše, židovského proroka, který hlásal nadcházející soud nad světem skrze příchod Syna člověka, ke křesťanům, kteří v něj věřili a tvrdili, že Ježíš sám byl božím člověkem, jehož smrt a vzkříšení představují konečný akt Božího spasení?

Můžeme začít tím, že se vrátíme k otázce, kdo vlastně byli první věřící v Ježíšovo vzkříšení. Jak jsem již naznačil, i když nám evangelia poskytují poněkud odlišné zprávy o tom, kdo objevil Ježíšův prázdný hrob a s kým se ženy setkali, co se dozvěděli a jak reagovali, když tak učinili, všechna čtyři kanonická evangelia a Petrovo evangelium se shodují, že prázdný hrob objevila žena nebo skupina žen, první z Ježíšových následovníků, kteří si uvědomili, že byl vzkříšen. Některým lidem připadá zvláštní, že Pavel, náš první autor, který hovořil o Ježíšově vzkříšení, nezmiňuje tu okolnost, že Ježíšův hrob byl prázdný, ani nejmenuje žádnou ženu z těch, které jako první uvěřily v Ježíšovo vzkříšení (1 Kor 15:3 –8). V jednom důležitém bodě však Pavel souhlasí s našimi ranými evangeliijními zprávami: ti, kteří zpočátku pochopili, že Bůh vzkřísil Ježíše z mrtvých, byli někteří z Ježíšových nejbližších následovníků, kteří se s ním během jeho života stýkali.

Pravděpodobně tedy lze s jistotou říci, že všichni tito lidé, ženy i muži, přijali Ježíšovo základní apokalyptické poselství, když byl ještě naživu. Jinak by ho sotva následovali. To tedy znamená, že první lidé, kteří uvěřili v Ježíšovo vzkříšení, byli apokalypticky smýšlející Židé. A nyní otázka za milion: Co by si pomysleli židovští apokalyptici, kdyby uvěřili, že velký Boží muž byl vzkříšen z mrtvých? Připomeňme si: Ježíšovo vzkříšení nebylo považováno za zázrak, který by v jeho prospěch vykonala jiná svatá osoba. Ježíšovi následovníci uvěřili, že ho Bůh vzkřísil z mrtvých.

Navíc nebyl na krátkou dobu obživen, jen aby pak podruhé zemřel. Ježíš byl vzkříšen z mrtvých, aby už nikdy nezemřel. Jaké závěry by si vyvodili tito židovští apokalyptici, - nejstarší křesťané?

Již jsme viděli, že apokalyptici věřili, že na konci tohoto věku budou zničeny síly zla – všechny síly včetně ďábla, jeho démonů a s nimi spojené vesmírné síly hříchu a smrti. Když by byly tyto síly zničeny, došlo by ke vzkříšení mrtvých, při kterém by dobří dostali věčnou odměnu a zlo bude čelit věčnému trestu. Mnoho židovských apokalyptiků, včetně samotného Ježíše, věřilo, že tento konec přinese ten, kdo byl Bohem speciálně vyvolen a poslán z nebe jako kosmický soudce země. Vzhledem k tomuto základnímu apokalyptickému scénáři by nemělo být pochyb o tom, jak by si první lidé, kteří uvěřili v Ježíšovo vzkříšení, tuto událost

interpretovali. Vzhledem k tomu, že vzkříšení z mrtvých mělo přijít na konci věku a protože někdo byl nyní vzkříšen (jak uvěřili), pak konec již musel začít. A začalo to vzkříšením konkrétní osoby, velkého učitele a svatého muže Ježíše, který zvítězil nad smrtí, největší z vesmírných mocností namířených proti Bohu. Ježíš byl tedy osobním vyslancem, jehož prostřednictvím se Bůh rozhodl porazit síly zla. A byl vyvýšen do nebe, kde nyní žije, dokud se nevrátí, aby dokončil svou práci. Z tohoto důvodu měli lidé činit pokání a čekat na jeho návrat. Neboť Ježíš brzy znovu přijde.

Někdy po Ježíšově vzkříšení – nelze říci, jak brzy (nezapomeňte, že naše zdroje byly napsány až o desítky let později) – začali tito nejstarší apokalyptičtí věřící říkat o Ježíši věci, které odrážely jejich víru v to, kým byl, a čím nyní je, když byl vzkříšen. Tyto rané úvahy o Ježíšově významu se ukázaly jako prvořadé pro víru o kterých se začalo diskutovat, rozvíjet je a upravovat po celá staletí, především mezi lidmi, kteří od počátku nebyli apokalyptickými Židy. Tito nejstarší křesťané například věřili, že Ježíš byl vyvýšen do nebe. To znamená, že Bůh mu udělil jedinečné postavení. Věděli, že Ježíš již za svého života oslovoval Boha jako Otce a učil své učedníky, že mají důvěřovat Bohu jako laskavému rodiči. Ti, kteří uvěřili v jeho vzkříšení, si uvědomili, že musel mít vztah s Bohem, který byl skutečně jedinečný. Zvláštním způsobem pro ně byl Synem Božím.

Navíc tito křesťané věděli, že Ježíš strávil hodně času mluvením o člověku, který brzy přijde z nebe soudit zemi. Pro ně byl nyní on sám vyvýšen do nebe; je tedy jasné, že to musel být on ten soudce, o kterém mluvil. Proto se podle jejich názoru měl Ježíš brzy vrátit k soudu jako Syn člověka.

Ježíš také mluvil o Božím království, které mělo přijít s příchodem Syna člověka. Jak jsme viděli, mohl si myslet, že v tomto Království získá významné postavení. Podle těchto raných křesťanů se přesně to stalo: Ježíš bude vládnout nad Královstvím, které se brzy zjeví. Pro ně to byl král, který přijde, král Židů, Mesiáš.

Ježíš je také učil, že v jistém smyslu toto Království, které mělo brzy přijít, již bylo slavnostně zahájeno. Učil proto své následovníky, aby aplikovali hodnoty Království a přijali jeho způsoby zde a nyní a milovali jeden druhého jako sami sebe. Ti, kdo uvěřili v jeho vzkříšení, tvrdili, že Království, které Ježíš hlásal, již skutečně začalo. Jako ten vznešený už byl jeho vládcem. Byl vskutku vyvýšen nad všechno stvoření; pro ně byl Ježíš Pánem všeho, co je na nebi i na zemi.

Rychle se přirozeně dostaly do popředí také různé důležité způsoby, jak porozumět Ježíši. Během několika let po své smrti byl v malých komunitách roztroušených po celém východním Středomoří prohlášen za jediného Syna Božího, přicházejícího Syna člověka, židovského Mesiáše a Pána všeho. Křesťané, kteří takto chápali Ježíše, o něm přirozeně vyprávěli příběhy ve světle svého poznání. A tak například, když se zmínili o Ježíšově učení o Synu člověka, někdy změnili to, co on sám řekl, takže místo toho, aby mluvil o někom dalším, který má přijít, mluvil Ježíš o sobě a používal první osobu jednotného čísla: „Kdo mne vyzná před ostatními, toho já vyznám před svým Otcem, který je v nebesích“ (Mt 10:32; oproti Markovi 8:38: „Kdo se za mne stydí... za toho se bude stydět Syn člověka“). A tak také, když mluvil o sobě, někdy zaměnili slova uvedená v jednotném čísle první osoby („já“) za titul „Syn člověka“. Tak zní v Matouši forma Ježíšovy otázky jeho učedníkům: „Za koho lidé pokládají Syna člověka? (Mt 16:13; na rozdíl od Marka 8:27: „Za koho mě lidé pokládají?“).

Ježíšova smrt, „podle Písem“

Nejranější křesťané měli zřejmý problém, když se snažili přesvědčit své spoluobčany Židy, že Ježíš byl tím, komu Bůh prokázal svou zvláštní přízeň, jeho Syn, Mesiáš. Neboť nekřesťané Židé, kteří očekávali postavu Mesiáše, nehledali nikoho ani vzdáleně podobného Ježíši. Viděli jsme, že mesiášská očekávání, která se odráží v našich dochovaných zdrojích, jsou značně rozdílná. Všechna však měla jedno společné: všechna očekávala, že Mesiáš bude mocnou postavou, která bude vzbuzovat úctu u přátel i nepřátel, a která povede židovský národ do nového světa, který přemůže bezpráví toho starého. Kdo však byl Ježíš? Poměrně pochybný učitel, který byl ukřižován za pobuřování proti říši. Byl tento usvědčený zločinec Boží Mesiáš? Ježíš nikdy nepřemohl stát; byl zesměšňován, bit a popraven státem. Nazývat Ježíše Mesiášem – natož Pánem vesmíru – bylo pro většinu Židů absurdní, ba dokonce rouhavé. Pokud je nám známo, před příchodem křesťanství neexistovali žádní Židé, kteří by věřili, že budoucí Mesiáš bude trpět a zemře za hříchy světa a pak se znovu vrátí ve slávě.

Dnešní křesťané samozřejmě věří, že to je přesně to, co měl Mesiáš udělat. Důvod, proč si to myslí, je ten, že nejstarší křesťané začali věřit, že židovská Bible předpovídá příchod trpícího Mesiáše. Je důležité mít na paměti, že tito nejranější křesťané byli Židé, kteří uvěřili, že k nim Bůh mluvil prostřednictvím jejich posvátných spisů. Písmo pro ně nebylo pouhým záznamem minulých událostí. Bylo to samotné slovo Boží, které jim bylo určeno pro jejich vlastní situaci. To platilo nejen o prvních křesťanech; většina Židů v tom období, o kterých to víme, chápala Písmo tímto způsobem jako osobní zjevení pro jejich vlastní dobu. I když tedy hebrejská Bible nikdy nehovoří konkrétně o „Mesiáši“ jako o tom, kdo má trpět, existují tam pasáže – například v žalmech – které hovoří o spravedlivém muži, který trpí z rukou Božích nepřátel, o muži který přichází, aby byl Bohem ospravedlněn.

Původně mohly být tyto „žalmy nářku“ napsány Židy, kteří procházeli obzvláště těžkým časem útlaku a kteří našli úlevu ve sdílení svých stížností na zlé osoby, které je napadli, a vyjadřovali svou naději, že Bůh zasáhne v jejich prospěch (viz např. Ž 22, 35 a 69). Křesťané, kteří četli takové žalmy, v nich však neviděli jen výraz utlačovaných, spravedlivých Židů z dávné minulosti, ale byli pro ně ztělesněním bolesti, utrpení a konečného ospravedlnění u toho jediného skutečně spravedlivého Žida, který byl nedávno nespravedlivě odsouzen a popraven.

Když tito židovští křesťané přemýšleli o tom, co se stalo Ježíši, viděli v jeho utrpení a smrti naplnění slov spravedlivého trpícího zapsaných v žalmech. Tato slova zase utvářela způsob, jakým tito křesťané chápali a popisovali události Ježíšova vlastního utrpení. Vzali si například slova z žalmu 22 jako vyjádření událostí kolem Ježíšovy popravy:

„Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil“ (v. 1); „Všichni, kdo mě vidí, posmívají se mi, křičí na mě, kroutí hlavou“ (v. 7); „Jsem rozlitý jako voda a všechny mé kosti jsou z kloubů... má ústa jsou vyschlá jako střepe a jazyk se mi lepí na čelisti“ (v. 14–15); „Obklopuje mě skupina zločinců.“ Moje ruce a nohy jsou scvrklé; Dokážu si spočítat všechny své kosti – zírají a chválí mě; rozdělují si mé šaty a o můj oděv losují“ (v. 16–18).

Podle prvních křesťanů bylo utrpení spravedlivého Ježíše předznamenáno utrpením spravedlivého Žida ze žalmů. Jeho utrpení proto nebylo pouhým justičním omylem; bylo Božím plánem.

Ještě další části Písma vysvětlovaly, proč to byl Boží plán. Byly to opět pasáže, které se nezmiňovaly o Mesiáši, ale křesťané je přesto považovali za odkaz na Ježíše, o kterém věřili, že je Mesiáš. Nejdůležitější byly pasáže, které se nachází ve spisech proroka Izaiáše, který také mluví o utrpení Božího spravedlivého, kterého nazývá „služebník Páně“. Podle „Písní trpícího služebníka“ – jak vědci označují čtyři různé pasáže v Izaiáši, z nichž nejdůležitější je 52:13–53:12 – byl tento Boží služebník tím, koho potkal ohavný a hanebný osud: byl opovrhován a odmítnut (53:3), byl zraněn a pohmožděn (53:4–5), byl utlačován a sužován, v tichosti trpěl a nakonec byl zabit (53:7–8). To je ten, kdo trpěl a zemřel, aby usmířil hříchy lidu (53:4–5).

Výklad původního významu tohoto úryvku je obtížný a nechci zde zdržovat dokazováním široce rozšířeného názoru mezi učenici, že se zde původně mluvilo o utrpení izraelského národa během babylonského zajetí (ale viz Iz. 49:3). Pro naše účely je důležité, že nemáme žádný náznak toho, že by nějaký Žid před křesťanstvím někdy chápal tuto pasáž jako odkaz na židovského Mesiáše. V této souvislosti si můžete všimnout, že autor mluví o služebnickově utrpení jako o minulosti, ale o jeho ospravedlnění jako o budoucnosti. Křesťané chápali Ježíšovo vlastní utrpení podobně, ve světle této a dalších pasáží. Tato starodávná slova podle nich dobře popisovala, čím Ježíš prošel. Navíc podle nich byl Ježíš zjevně tím vyvoleným, vzhledem ke svému vzkříšení a oslavení. Jejich závěr byl: Boží Mesiáš musel trpět. Z jakého důvodu? Jako oběť za hříchy světa.

Ukřižování se tedy pro Židy stalo kamenem úrazu a pro křesťany to byl základní kámen (viz 1. Korintským 1:23). Při přemýšlení nad Písmem dospěli první židovští křesťané k závěru, že Ježíš měl trpět a zemřít. Nešlo o pouhý justiční omyl; byl to Boží věčný plán. Ježíš věrně splnil své poslání a přinesl světu spásu. Bůh ho proto vyvýšil v nebi, učinil ho Pánem všeho a uvedl do pohybu sled událostí, které povedou k jeho návratu k ohnivému soudu na zemi.

Vznik různých chápání Ježíše

To samozřejmě neznamená, že všechna křesťanská společenství, která vznikla kolem Středozemního moře, byla zcela jednotná ve způsobu, jakým chápali svou víru v Ježíše jako toho, kdo zemřel za hříchy světa. Naopak, mezi těmito skupinami se objevily četné rozdíly, zvláště když se toto náboženství rozšířilo z malé skupiny apokalypticky smýšlejících Židů, kteří následovali Ježíše v Galileji a Jeruzalémě, do jiných oblastí a mezi různé typy lidí. Tuto rozmanitost lze na její základní úrovni vidět ve způsobech, jak různí věřící v prvních desetiletích křesťanství chápali popisy Ježíše, které jsme již zkoumali. Výraz „Syn člověka“ tedy mohl dávat dobrý smysl Židům obeznámeným s předpovědí z Daniele 7:13–14, že na nebeských oblacích má přijít „podobný synu člověka“. Pro takové publikum by identifikace Ježíše jako Syna člověka znamenala, že byl předurčen stát se kosmickým soudcem Země. Ale co by si o tomto názvu myslelo pohanské publikum? Bud' by jim muselo být něco řečeno o knize Daniel, nebo, jak se také někdy stávalo, by se snažili porozumět této frázi co nejjednodušeji, možná tak, že to znamenalo, že Ježíš byl synem člověka, že byl skutečným člověkem. Jak možná víte, mnoho dnešních křesťanů tento termín takto nadále chápe, i když by toto pochopení pravděpodobně neznamenalo nic ani pro Ježíše, ani pro jeho apokalypticky smýšlející následovníky.

Podobně by výraz „Syn Boží“ pro Židy znamenal něco zcela jiného, protože jej mohli chápat jako odkaz na izraelského krále (jako ve 2 Sam 7:14 a Ž 2) než pro pohany. , pro které by pravděpodobně znamenal „božího člověka“, který se narodil z boha a jako smrtelník dokázal velké zázračné skutky. A také výraz „Mesiáš“ by možná nedával vůbec smysl pohanům, kteří nebyli obeznámeni s jeho zvláštním významem v židovských kruzích: doslova by označoval někoho, kdo byl „pomazán“, tedy „namazaný“ (např. před tvrdým tréninkem). Sotva by to byl výraz úcty pro náboženského vůdce, natož pro Spasitele světa!

Dokonce i komunity, které se shodly na základním významu těchto různých titulů, mohly jejich význam pro Ježíše pojmut zcela odlišně. Vezměte si například titul „Syn Boží“. Pokud v obecném smyslu tento název odkazuje na Ježíšovo jedinečné postavení před Bohem, přirozeně vyvstává otázka, nebo alespoň přirozeně vyvstala: Kdy Ježíš získal toto zvláštní postavení? Zdá se, že některá raná společenství si myslela, že jej získal při svém vzkříšení, když byl „zplozen“ Bohem jako jeho Syn, což je víra odrážející se například ve starých tradicích, které se dodnes zachovaly v některých textech Nového zákona (např. 13:33–34 a Řím 1:3–4). Jiné komunity, možná o něco později, došly k názoru, že Ježíš musel být zvláštním Božím Synem nejen po své smrti, ale také během celé své služby.

Podle těchto věřících se Ježíš stal Božím Synem při svém křtu, když hlas z nebe prohlásil: „Ty jsi můj Syn, dnes jsem tě zplodil,“ jak je tento příběh vyprávěn ve starých tradicích zachovaných v některých rukopisech evangelia Lukáše a v nekanonické zprávě známé jako evangelium Ebionitů. Jiní si mysleli, že Ježíš musel být Synem Božím nejen při své službě, ale po celý svůj život. V některých našich pozdějších evangeliích tedy máme zprávy, které ukazují, že Ježíš neměl lidského otce. V tomto smyslu pak byl Ježíš doslova Synem Božím (viz např. Lukáš 1:35).

Jiní křesťané zase uvěřili, že Ježíš musel být Synem Božím nejen od svého narození, ale již od věčnosti. Již na konci prvního století křesťané v některých kruzích prohlašovali, že Ježíš je sám Bůh, že existoval už před svým narozením, že stvořil svět a vše, co je na něm, a že přišel na svět s božským posláním jako sám Bůh (jako v Janově evangeliu). To je na hony vzdáleno skromným počátkům Ježíše jako apokalyptického proroka. Možná lze tyto počátky přirovnat k hořčičnému semínku, nejmenšímu ze všech semínek....

Různé představy o tom, kdo Ježíš byl, a různé výklady významu toho, co řekl a udělal, se staly součástí různých písemných zpráv o jeho životě. To je podle mého soudu jistota. Jinak nelze nijak vysvětlit radikálně odlišná zobrazení Ježíše, která najdete například v evangeliích Marka, Jana, Tomáše a Petra. Teprve později, když se křesťané rozhodli shromáždit několik těchto evangelií do kánonu Písma, došlo k vyrovnání rozdílů. Od té doby byli Matouš, Marek, Lukáš a Jan všichni uznávaní jako autoritativní a vykládání ve světle jeden druhého. Z tohoto důvodu, spíše než aby osvětlily původní důrazy každého z těchto textů, jejich umístění do křesťanského kánonu vedlo místo toho k homogenizaci jejich charakteristických důrazů, takže jejich následní interpreti tvrdili, že všechny vyprávěly stejný příběh, spíše než nepatrně (nebo z velké části) různé příběhy.

Různé představy o tom, kdo je Ježíš, a různorodé interpretace významu toho, co řekl a udělal, se začleňovaly do různých písemných zpráv o jeho životě. To je podle mého názoru jisté. Jinak by neexistoval způsob, jak vysvětlit radikálně odlišná zobrazení Ježíše, která najdete například v evangeliích Marka, Jana, Tomáše a Petra. Teprve později, když se křesťané rozhodli shromáždit několik z těchto evangelií do kánonu Písma, došlo k vyrovnání těchto rozdílů. Od té doby byla všechna - Matouš, Marek, Lukáš a Jan - uznávána jako autoritativní a

interpretována ve vzájemném světle. Z tohoto důvodu, spíše než aby osvětlily původní důrazy každého z těchto textů, vedlo jejich umístění do křesťanského kánonu místo toho k homogenizaci jejich charakteristických důrazů, takže jejich následní interpreti pak tvrdili, že všechny vyprávějí stejný příběh, spíše než nepatrně (nebo z velké části) různé příběhy. To je ta nějaká forma homogenizovaného evangelia, kterou většina lidí v dnešním křesťanském světě poznala, spíše než osobitý příběh Ježíše nalezený v jednom nebo druhém z našich raných zdrojů – natož historické vyprávění o tom, jaký byl skutečný Ježíšův život, jak jej lze rekonstruovat pouze pečlivým proséváním těchto raných zdrojů.

Ježíš jako prorok nového tisíciletí: tehdy a nyní

Křesťané nepřestali vyprávět své příběhy o Ježíši ani když byla napsána první evangelia. Příběhy o jeho slovech a činech kolovala všude kde se šířilo křesťanství, některé byly založeny na psaných textech, které byly k dispozici, jiné se šířily od začátku do konce jen ústním podáním. Jak jsme viděli, tento způsob přenosu umožnil, aby se příběhy v menší či větší míře změnily, jak byly vyprávěny a převyprávěny rok za rokem, desetiletí za desetiletími, mezi lidmi, kteří Ježíše ve skutečnosti nikdy neviděli a kteří žili v jiných zemích, pocházeli z jiného prostředí a mluvil jiným jazykem.

Ježíš z různých perspektiv

V celé Římské říši chápali různí křesťané význam Ježíšova života a smysl jeho osoby radikálně odlišnými způsoby – po celá staletí. Vezměte si pár příkladů z období pouhých 120 let po jeho smrti. **1)** Víme o některých lidech z té doby, kteří se prohlašovali za pravé křesťany a kteří tvrdili, že Bůh, kterého hlásal Ježíš, nebyl tentýž Bůh, který stvořil svět a vyvolil si Izrael za svůj lid. Tento Bůh Stvořitel, říkali, byl přísný soudce, který uvalil na svůj lid nemožně obtížný Zákon (prostřednictvím Mojžíše) a poté je trestal věčným soudem, když jej porušili – což stále činili. Ježíš, jak tvrdili, hlásal laskavého a milosrdného Boha, který měl v úmyslu zachránit lidi před soudem. Byl to Bůh lásky a odpuštění, ne hněvu a odsouzení. Jinými slovy, byli to dva bohové — Bůh Židů a Bůh Ježíše. A kontrast mezi těmito bohy byl zcela evidentní, jak tvrdili tito křesťané, ve způsobu, jakým se každý z nich choval k lidem. Zatímco Bůh Židů nařídil dětem Izraele, aby vstoupily do zaslíbené země a vzaly si ji pro sebe tím, že zabijí všechny její obyvatele – například povraždí každého muže, ženu a dítě ve městě Jerichu, podle knihy Jozue – Bůh Ježíše řekl, abyste milovali své nepřátele a modlili se za ty, kteří vás nenávidí, abyste nastavili druhou tvář, když vás někdo udeří. Toto zjevně není tentýž Bůh. Navíc podle těchto lidí, jelikož Ježíšův Bůh tento svět nestvořil tak neměl žádné spojení s Bohem Starého zákona, sám Ježíš vlastně nemohl být součástí tohoto světa. Ve skutečnosti se nenarodil, protože to by z něj udělalo hmotné stvoření jako jsme my ostatní, patřící Bohu, který učinil tuto hmotu. Místo toho sestoupil (zcela dospělý!) z nebe v podobě lidského těla, aby sdělil své poselství o spasení, než se vrátil do svého nebeského domova.

Tito lidé se chápali jako křesťané a tvrdili, že jejich víra je ta, kterou učil sám Ježíš. A jejich pohled nebyl v té době zdaleka nejbizarnější, alespoň podle našich měřítek. Existovali další samozvaní křesťané – pokud můžeme říci, že jich bylo hodně – kteří tvrdili, že sám Ježíš Kristus nebyl jedna bytost, ale místo toho byl dvěma bytostmi. Na jedné straně byl Kristus, který jelikož přinesl božské učení shůry, musel přijít také shůry jako božská bytost.

Pokud však byl Kristus božskou bytostí, očividně by nemohl zažít bolest a utrpení, které my smrtelníci musíme podstupovat. Bůh je přece Bůh! Je nad konečností, omezeními, slabostmi, bolestí a smrtí, které charakterizují naši existenci. Jak je tedy možné, že byl Ježíš ukřižován? Podle těchto lidí to byl skutečně Ježíš, kdo byl ukřižován, a ne Kristus – protože pro ně nebyli Ježíš a Kristus jedna a tatáž osoba. Ježíš byl člověk – lidská bytost z celého těla a krve, narozená jako každý jiný – do kterého vstoupil Kristus až poté, co přišel shůry na zem. Toto Kristovo přebývání začalo jak říkali, když byl Ježíš pokřtěn, protože v prvních zprávách bylo řečeno, že Duch Boží sestoupil z nebe a vstoupil do něj. Jakmile byl Kristus v Ježíši, zmocnil ho k zázrakům a dal mu slova, která nám přinesla věčný život. A pak, na konci, když měl být Ježíš ukřižován, ho Kristus opustil, aby se vrátil do svého nebeského domova. Proto, jak tvrdili tito lidé, Ježíš na kříži v úzkosti zvolal: "Bože můj, Bože můj, proč jsi mě opustil?" Bylo to proto, že ho božský element uvnitř opustil a nechal ho zemřít samotného.

Ještě jiní křesťané si mysleli, že se při ukřižování stalo něco ještě podivnějšího. Podle jejich názoru byl Ježíš samotný Bůh, a proto nemohl trpět. Navíc poukazovali na to, že Ježíš byl schopen změnit svůj vzhled podle libosti. Například po jeho vzkříšení si ho Marie spletla se zahradníkem (Jan 20:14–15) a dva učedníci při cestě do Emauz nevěděli, kdo to je (Lukáš 24:13–27). Podle těchto křesťanů Ježíš na konci svého života použil své pozoruhodné schopnosti proměny, takže se proměnil, aby vypadal jako Šimon z Kyrény, v muže, který byl nucen nést jeho kříž, a změnil Šimona, aby vypadal jako on. V důsledku toho Římané ukřižovali nesprávného muže. Podle některých z těchto lidí se Ježíš díval na celou scénu z nedalekého kopce a smál se svým nepřátelům za to, že si mysleli, že by ho mohli zabít. Šimonovi to však asi tak vtipné nepřipadalo. 2)

Žádný z těchto názorů – ani žádný z desítek dalších, které se nám mohou zdát stejně zvláštní – se nestal oficiální linií křesťanství. Ale ani ta oficiální linie – tedy ta, která nakonec získala většinu přívrženců, a tak se stala standardní interpretací – nevzešla ze země přes noc. Nebyla ani přímo spojena se skutečnými slovy a činy historického Ježíše, které byly do té doby (druhé století a následující) známy pouze ze zdrojů, které byly vytvořeny desítky let po událostech o kterých vyprávějí. Tato oficiální linie se do jisté míry objevila teprve v opozici k názorům, které mnoho vůdců církve považovalo za nevhodné, včetně některých, které jsem právě zmínil. Pro jednoduchost budu tyto vůdce nazývat „protoortodoxními“ křesťany, protože názory, které prezentovali v reakci na „kacířské“ názory, se nakonec staly uznávanými jako pravdivé (tj. „ortodoxní“) pro většinu církve.

Tito protoortodoxní vůdci například věděli o křesťanech, kteří tvrdili, že Ježíš byl zcela božský, takže nemohl trpět. Ale podle protoortodoxních, pokud by Ježíš skutečně nemohl prolít krev a zemřít, pak neprolil krev a nezemřel za hříchy světa. V důsledku toho trvali na tom, že Ježíš byl muž – byl zcela člověk, stejně jako my ostatní. Zároveň věděli o jiných křesťanech, kteří souhlasili s tím, že Ježíš byl muž, ale říkali, že nebyl nic jiného než člověk – jistě byl spravedlivý a Bůh ho upřednostnil nade vše ostatní, ale přesto je to muž, a nic víc. Tento pohled měli také protoortodoxní za problematický, protože věřili, že věci, které Ježíš řekl a udělal, byly samy o sobě božské a (podle jejich názoru) božská slova a činy vyžadují božský charakter. Ježíš tedy musel být sám Bohem.

Ale jak by mohl být Bohem, kdyby byl muž? Protoortodoxní odmítli názor velkého počtu křesťanů, že Ježíš Kristus byly dvě bytosti, jedna lidská a jedna božská – názor, který mu umožňoval být člověkem i Bohem – protože podle nich tento druh nejednoty představoval porušení jednoty Boha. Tito protoortodoxní věřící totiž oslavovali jednotu. Je jen jeden Bůh, jedno stvoření, jeden Syn Boží. Takže Ježíš Kristus byl jedna bytost, ne dvě. Přesto byl lidský i božský.

V důsledku těchto debat se objevil ortodoxní pohled na Ježíše, který se v době, kdy byly tyto a jim podobné debaty ve čtvrtém století vyřešeny, vtělil do křesťanských vyznání, které se dodnes recitují v kostelech. Například v Nikajském vyznání víry křesťané na celém světě stále tvrdí, že Kristus je jediný Boží Syn, věčně zrozený z Otce, Bůh z Boha, Světlo ze Světla, pravý Bůh z pravého Boha, zrozený, ne stvořený, z jedné Bytosti s Otcem. Skrze něho byly všechny věci stvořeny...

Zároveň přitom nadále vyznávají, že sestoupil z nebe; mocí Ducha svatého se vtělil z Panny Marie a stal se člověkem. Kvůli nám byl ukřižován za Pontského Piláta; zemřel a byl pohřben. Ježíš je tedy plně Bůh a plně člověk. Ale jak může být zároveň obojí? V tradiční křesťanské teologii zůstává na to odpověď – stejně jako u většiny odpovědí na skutečně zajímavé otázky – záhadou. A má to zůstat záhadou. To je součást síly tohoto vyznání pro ty, kteří je učiní.

Vzhledem ke všemu, co jsme doposud viděli, by mělo být jasné, že obavy, kterými byly podníceny tyto debaty o tom, kdo byl Kristus, byly na hony vzdáleny obavám samotného Ježíše. Tyto debaty jsou nakonec zakořeněny ve víře, že Ježíšova smrt přinesla světu spásu, o čemž svědčí jeho vzkříšení z mrtvých. To znamená, že se vztahují spíše k tomu, co se stalo po jeho životě, než k jeho samotnému životu. Nebo, abych to řekl ještě trochu jinak, křesťané se odvolávali na své přesvědčení o významu Ježíšovy smrti, aby mohli interpretovat jeho život – jak slova, která mluvil, tak činy, které vykonal. A to je to, co většina lidí dělá dodnes. Ti, kdo se hlásí k ortodoxní představě, že Kristus byl ve skutečnosti božský a lidský, vykládají vše, co řekl a udělal v tomto světle. Místo toho aby se snažili porozumět tomu, co mohl znamenat palestinský Žid v prvním století v Palestině, vidí Ježíšova slova a činy ve světle své vlastní víry o Něm. Jinými slovy, křesťané mají tendenci interpretovat Ježíšův život spíše z dogmatické než historické perspektivy.

Ježíš v historické perspektivě

Dokonce i v raných fázích těchto debat o Kristově identitě – tedy ve druhém století – křesťané shromažďovali do kánonu Písma určité texty, které byly považovány za směrodatné pro to, čemu by měli věřit a jak by měli žít. Mezi těmito texty byly některé z nejstarších zpráv o Ježíšově životě. To je to, co nám umožnilo provést historickou studii o Ježíši, jakou jsme se zde zabývali. Tyto texty totiž nejen ztělesňovaly víru jejich autorů a jejich komunit, a nejen že poskytovaly palivo do ohně pozdějších teologických sporů, ale také obsahovaly skutečné historické vzpomínky na Ježíše, apokalyptického proroka z prvního století.

Jakmile se v době osvícenství začaly rozvíjet historické vědy, mohli historici začít k těmto textům přistupovat novým způsobem a nehledali při tom jejich dogmatický obsah, ale jejich historické svědectví. Ironií samozřejmě je, že historická hodnota těchto textů existovala již od samého počátku – na jedné rovině byla k dispozici i těm, kdo byli zapojeni do teologických

debat, o nichž Ježíš sám neměl znalosti ani o ně neměl zájem. Říkám tomu ironie, protože jedna z oblastí křesťanství, která byla v průběhu posledních 1900 let důsledně marginalizována, byla ta, která brala Ježíšova autentická slova vážně (na rozdíl od ostatních slov, která mu později vložili do úst). Historický Ježíš neučil nic o svém vlastním božství ani nepředával svým učedníkům nauky, které se později vtělily do Nikajského vyznání víry. Jeho obavy byly od židovského apokalyptika z prvního století. Ježíš předvídal, že konec věku přijde v rámci jeho vlastní generace. Bůh brzy pošle kosmického soudce z nebe, aby napravit všechny křivdy tohoto světa, svrhl zlé a utlačující síly, které se postavily jak proti Bohu, tak proti jeho lidu, aby přivedl dokonalé království, ve kterém už nebude žádná nenávist, válka, nemoc, neštěstí, zoufalství, hřích nebo smrt. Lidé potřebovali činit pokání s ohledem na tento nadcházející den soudu, protože už byl téměř tady.

Od té doby, co Ježíš vyslovil toto poselství o blížícím soudu a spasení, měl následovníky, kteří s ním souhlasili – i když církev jako celek tvrdila, někdy hlasitě, že Ježíš nemusel mluvit tato slova doslovně, ale jen obrazně. V tomto pozdějším křesťanském pohledu se Ježíšova zvěst nemusela týkat skutečného soudu země a zjevení skutečného Království, ale možná soudu, kterému lidé budou čelit v době smrti, nebo mluvit o království, které přišlo do komunity Ježíšových učedníků, kteří vytvořili církev jako místo lásky, uzdravování a naděje. Není divu, že se tato obrazná interpretace Ježíšových slov stala brzy tak populární a dosáhla takové převahy na tak dlouhou dobu. Pokud by se totiž měl Ježíš chápat doslovně – to znamená, pokud měl skutečně na mysli, že Syn člověka měl přijít ještě za života jeho učedníků – očividně by se mýlil.

Někteří lidé, možná spousta lidí, by tvrdila, že kdyby se Ježíš mýlil, už by pro ně nemohl být relevantní. Toto tvrzení lze pravděpodobně z teologických důvodů zpochybnit. Ale to je již jiný projekt než ten, který jsem provedl v této knize. Z historické perspektivy, kterou jsem se zde snažil zachovat, je jasné, že apokalyptický Ježíš, kterého jsme odhalili, je na hony vzdálený Ježíši, kterého dnes zná mnoho lidí v naší společnosti. Historický Ježíš, na rozdíl od toho moderního „zdravého rozumu“ (alespoň ve velké části amerického křesťanství), nebyl zastáncem „rodinných hodnot“. Vyzval své následovníky, aby opustili své domovy a opustili své rodiny v zájmu Království, které brzy přijde. Nepodporoval lidi v tom aby se věnovali své kariéře, vydělávali si na dobré živobytí a dlouhodobě pracovali pro spravedlivou společnost; podle něj to totiž nebude dlouhá cesta. Konec světa, jak ho známe, už byl na dosah. Syn člověka brzy přijde a přinese odsouzení a soud proti těm, kteří v tomto věku prosperovali, ale spásu a spravedlnost pro chudé, utiskované a utlačované. Lidé by měli obětovat vše kvůli jeho příchodu, aby nebyli zaskočeni a vyhnáni z Království, které mělo brzy přijít.

Toto poselství se většinou netěšilo velké oblibě mezi lidmi, kteří si říkají Ježíšovi následovníci, i když, jak jsme viděli v úvodní kapitole, od Ježíšových dnů existovali jednotlivci a skupiny na okraji křesťanství, kteří pokračovali v hlásání mnoha různými způsoby, od apoštola Pavla v prvním století přes montanisty ve druhém až po Joachima z Fiore ve třináctém přes Millerity v devatenáctém až po evangelické hlasatele zkázy v současnosti, včetně Hal Lindsey a spousty dalších jemu podobných.

Tito pozdější vykladači nepřijali celé Ježíšovo poselství s celou jeho bohatou strukturou a nuancemi. Nevěnovali pozornost jeho historickému kontextu ani nechápali, jak jeho

apokalyptické přesvědčení o příchodu Království Božího hluboce ovlivnilo všechny jeho slova a činy. Skutečně, stejně jako většina dalších křesťanských vykladačů v průběhu let, rozhodli se vybrat si jen něco z dochovaných Ježíšových slov, přičemž si vybrali ty prvky z jeho poselství, které jim osobně vyhovovaly. Ale jejich rozhodnutí zaměřit se na ústřední složku Ježíšova skutečného poselství vedlo k obzvláště významné ironii. Každý, kdo předpověděl konec svého světa, vytušil ten jeden aspekt Ježíšova učení, který se zdá být historicky přesný – bez ohledu na populárnější prvky křesťanství a otevřené protesty mnoha teologů. Ti, kdo očekávají brzký konec svého vlastního světa, mohou svá očekávání založit na slovech historického Ježíše, apokalyptického proroka z prvního století, který očekával také brzký konec toho svého.

POZNÁMKY

Kapitola 1

[1](#) Z mnoha zajímavých zpráv o tisíciletých očekáváních, a to jak dnes, tak v celé historii, najdete zejména následující: Paul Boyer, *When Time Shall Be No More: Prophecy Belief in Modern American Culture* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992); Norman Cohn, *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystic Anarchists of the Middle Ages*, 2. vyd. (New York: Oxford University Press, 1970); Bernard McGinn, *Vize konce: Apokalyptické tradice ve středověku* (New York: Columbia University Press, 1979); Stephen D. O'Leary, *Arguing the Apocalypse: A Theory of Millennial Rhetoric* (New York: Oxford University Press, 1994); Christopher Rowland, *The Open Heaven: A Study of Apocalyptic in Judaism and Early Christianity* (New York: Crossroad, 1982); a Timothy P. Weber, *Život ve stínu druhého příchodu: American Premillennialism 1875–1982*, extended ed. (Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 1983).

[2](#) Nashville: World Bible Society, 1988.

[3](#) V celé této knize budu pro data používat názvosloví, které se stalo pro historiky standardem. To zahrnuje zkratky BCE (= Before the Common Era) a CE (= Common Era); ty odpovídají známějším zkratkám BC (= Před Kristem) a AD (anno Domini, latinsky Rok našeho Pána). Učenci přešli na novější zkratky, aby byli inkluzivnější, protože náš západní kalendář nepoužívají jen křesťané, pro které má smysl mluvit o Ježíši jako o Kristu i Pánu, ale také Židé, muslimové a další.

[4](#) Edgar Whisenant and Greg Brewer, *The Final Shout Rapture Report: 1989* (Nashville, Tenn.: World Bible Society, 1989).

[5](#) Hal Lindsey, with C. C. Carlson, *The Late Great Planet Earth* (Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 1970).

[6](#) For this abbreviation, see note 3.

[7](#) See Boyer, *When Time Shall Be No More*, 126.

[8](#) New York: Bantam Books, 1980.

[9](#) "Soviets Still Masters of Deceit," *Countdown* (1990), 1.

[10](#) See Weber, *Lining in the Shadow*, 218; quoting 1980s: *Countdown to Armageddon*, 146.

[11](#) See the terrific little book by Stephen Jay Gould: *Questioning the Millennium: A Rationalist's Guide to a Precisely Arbitrary Countdown* (New York: Harmony Books, 1997), esp. ch. 1.

[12](#) Miller's memoirs make for some fascinating reading. See Sylvester Bliss, *Memoirs of William Miller* (Boston: Joshua V. Himes, 1853) and the terrifically entitled apology by Francis D. Nichol, *The Midnight Cry: A Defense of the Character and Conduct of William Miller and the Millerites, Who Mistakenly Believed that the Second Coming of Christ Would Take Place in the Year 1844* (Washington, D.C.: Review and Herald, 1944).

[13](#) Nichol, *Midnight Cry*, 33.

[14](#) See O'Leary, *Arguing the Apocalypse*, 264, n. 61.

[15](#) Studia se opět zdají nekonečné. Pěkné úvody viz Cohn, *Pursuit of the Millennium*, 108–12; McGinn, *Visions of the End* a jeho kratší kus, „Apokalyptické tradice a duchovní identita v náboženském životě třináctého století“, v *Apocalypticism in the Western Tradition* (Variorum, 1994) 293–300. Kompletní studie viz zejména Bernard McGinn, *The Calabrian Abbot: Joachim of Fiore in the History of Western Thought* (New York: Macmillan, 1985) a Marjorie Reeves, *The Influence of Prophecy in the Later Middle Ages: A Study in Joachimism* (New York: Oxford University Press, 1969).

[16](#) Quoted from the abbot's "Letter to All the Faithful," 138; see further McGinn, *The Calabrian Abbot*, 191.

[17](#) Viz RE Heine, *The Montanist Oracles and Testimonies*, North American Patristic Society Monograph Series, 14 (Macon, Ga.: Mercer University Press, 1989).

[18](#) Jak uvádí lovec herezí ze 4. století Epiphanius ve své práci *The Medicine Chest*, kniha 48, kap. 11.

Kapitola 2

[1](#) Viz v bibliografii tyto autory: SG F Brandon (Ježíš jako revolucionář), R. Horsley (Ježíš jako protomarxista), E. Schüssler Fiorenza (Ježíš jako protofeminista), M. Smith (Ježíš jako kouzelník), G. Downing a JD Crossan (Ježíš jako cynik).

Kapitola 3

[1](#) Protože naše dochované řecké rukopisy poskytují tak širokou škálu (různých) titulů pro evangelia, textoví badatelé si již dlouho uvědomují, že jejich známá jména (např. „Evangelium podle Matouše“) se nevracejí k jedinému „původnímu“ názvu, ale později je přidali písáři.

[2](#) Eusebius, *Církevní dějiny*, III, 39.

[3](#) Papiasovy komentáře jsou citovány v Eusebius, *Církevní historie*, III, 39. Text citací a krátkou diskusi viz Bart D. Ehrman, *The New Testament and Other Early Christian Writings: A Reader* (New York: Oxford University Press, 1998), 362–64.

[4](#) Podrobnější diskusi o těchto vírách a reakci křesťanů, kteří je považují za kacířské, viz Bart D. Ehrman, *The Orthodox Corruption of Scripture: The Effect of Early Christological Controversies on the Text of the New Testament* (New York: Oxford University Press, 1993), ch. 1.

[5](#) Jak uvidíme, mohlo se jednat o několik dalších raných písemných zpráv o Ježíšových slovech a skutcích. Ale i kdyby takové zprávy skutečně existovaly, neexistuje žádná záruka, že byly založeny na přímém svědectví - protože také pravděpodobně vycházely z ústní tradice - nebo že byly široce známé. Je například zarážející, že náš nejstarší novozákonní autor, Pavel, nenaznačuje, že by někdy viděl nebo slyšel o písemné zprávě o Ježíšově životě, jak uvidíme dále v kapitole 5.

Kapitola 4

[1](#) Pro úplnější a užitečnější diskusi viz John P. Meier, *Marginal Žid: Rethinking the Historical Jesus*, sv. 1; Referenční knihovna Anchor Bible (New York: Doubleday, 1991), 56–69.

[2](#) Viz dále diskuse a bibliografie v Meier, *A Marginal Žid*, 93–98 a plnější diskuse R. Traverse Herforda, *Křesťanství v Talmudu a Midrašu* (New York: Ktav, 1903) a Morris Goldstein, *Ježíš v židovské tradici* (Nový York: Macmillan, 1950).

[3](#) Viz zejména Sanhedrin 43a.

Kapitola 5

[1](#) Možná jako Herkules, kterého zplodil Zeus, jehož dvojče Iphicles zplodil smrtelník. Pro vtipné vyprávění mýtu se podívejte na hru slavného římského komiksového dramatika Plauta, zvaného *Amphitryon*.

[2](#) Eusebius, *Církevní dějiny*, VI, 12.

[3](#)Je však možné, že zde Pavel nemluví o Jidášovi, který „zradil“ Ježíše, protože řecké slovo, které používá, doslova znamená „předáno“ a častěji odkazuje na Boží akci předání Ježíše k jeho smrti, jako v Římě . 4:25 a 8:32.

[4](#)Kapitolu věnovanou této problematice mám ve své knize Nový zákon: Historický úvod do raně křesťanských spisů (New York: Oxford University Press, 1997), kap. 6. Viz také bibliografii, kterou zde uvádím.

[5](#) Viz předchozí poznámka pod čarou.

Kapitola 6

[1](#)Tyto dva příběhy si nejsou verbálně podobné. Zdá se tedy, že nepocházejí z Q.

Kapitola 7

[1](#)Převzal jsem většinu tohoto náčrtu ze své učebnice The New Testament: A Historical Introduction to the Early Christian Writings (New York: Oxford University Press, 1997), kap. 15. Uvádím tam další bibliografii. Obzvláště hodnotnou léčbu najdete v rozsáhlé a autoritativní diskusi EP Sanders, Judaism: Practice and Belief 63 BCE — 66CE (London: SCM; Philadelphia: Trinity Press International, 1992).

[2](#)Viz znovu knihy zmíněné v poznámce 1. Moje čísla v této části jsou převzata z Sanders, Judaism: Practice and Belief, kap. 9.

Kapitola 8

[1](#)Schweitzerova autobiografie stále stojí za přečtení: Out of My Life and Thought: An Autobiography, trans. Antje Bultmann Lemke (New York: Henry Holt, 1990; původní překlad: 1933).

[2](#)Za prvé, způsob, jakým stipendium postupuje, je přijetí konsensu, jeho zpochybnění a nastolení nového konsensu (který je pak sporný, což vede k novému konsensu, který je sám

o sobě sporný atd. Ad infinitum). Částečně k tomuto druhu tam a zpět dochází, protože, upřímně řečeno, historici musí o něčem psát, a pokud se všichni shodnou na konkrétním problému, pak o tom není co psát. K radikálním posunům ve vědeckém názoru dochází po celou dobu ve všech oborech všech humanitních věd; jsou stejně přírodní jako rajčata vyzrálá z vinné révy.

Některé z nejzajímavějších z nedávných studií, které se zabývají neapokalyptickým pohledem na Ježíše, najdete v bibliografii uvedené na konci knihy: Marcus Borg, John Dominic Crossan, F. Gerald Downing, Robert Funk, Richard Horsley, Morton Smith a N. T. Wright.

[3](#) Původně ji navrhl člověk, který je ve skutečnosti velmi dobrým učencem, John Kloppenborg. Viz jeho práce uvedená v bibliografii.

[4](#) Crossan významně ovlivnil novozákonní stipendium svou rozsáhlou a významnou studií *Historický Ježíš: Život středomořského rolníka*. Z hlediska prodeje však mnohem významnější byly jeho dvě další populární knihy *Ježíš: Revoluční biografie* a *Kdo zabil Ježíše?*

[5](#) Připomeňme: toto kritérium předpokládá, že tradice o Ježíši, které nepropagují ani nepodporují křesťanskou agendu, nebo které jdou proti takové křesťanské agendě (tj. Jsou „odlišné“ od toho, co křesťané říkali nebo chtěli říci o Ježíši), jsou téměř určitě autentické. Tyto konkrétní tradice patří mezi ty, které si křesťané evidentně nevymysleli!

[6](#) Dokonce ani Jamesova kniha, ve které je zdůrazněno ospravedlnění ze strany skutků, se neshoduje s vyobrazením Matouše 25 - neboť v Jakubovi je spása vírou a skutky, nikoli skutky osamocené.

Kapitola 9

[1](#) Toto může pocházet z Q. Všimněte si, že prochází kritériem odlišnosti, protože Jidáš je zde mezi „dvanácti“ zahrnut jako vládce v Božím království - což by si pravděpodobně pozdější Ježíšův následovník nevymyslel!

[2](#) Toto je Q, ale Matouš provedl očekávanou změnu ze „syna člověka“ na „já“, protože Matouš, stejně jako většina ostatních křesťanů, chápal samotného Ježíše jako Syna člověka.

[3](#) See the discussion above, pp. 135–36.

[4](#) For a fuller and convincing discussion of these points, see E. P. Sanders, *Jesus and Judaism*, 174–211.

[5](#) E. P. Sanders, *Jesus and Judaism*, 200–11.

[6](#) Úplný popis chrámu s dokumentací naleznete v Sanders, *Judaism, Practice and Belief*, 51–72, na kterém zde závisím.

Kapitola 10

[1](#) Srovnej G.Thom., 47: „Nikdo není schopen nasednout na dva koně nebo natáhnout dva luky; a žádný služebník nemůže sloužit dvěma pánům; neboť jednoho bude ctít a druhého pohrdavě pohrdat.“

[2](#) Předpokládám, že silnější výraz „nenávist“ je původní pro Ježíše, spíše než „milovat víc než“, jako v Mat. 10:37; a že to druhé představuje změnu křesťanů, kteří vyprávěli tato Ježíšova slova a byli zaskočeni její tvrdostí.

[3](#) Je těžké vědět, zda tyto konkrétní citáty sahají až k Ježíši samotnému, nebo byly vytvořeny křesťanskými vypravěči z Matoušovy komunity po zničení chrámu v roce 70 n. l. Zdá se, že podstata výroků – s tím, že minimalizují význam chrámového obětního kultu – pochází od Ježíše. Všimněte si například nezávislého potvrzení tohoto tématu, jak jsem pozoroval.

[4](#) See J. D. Crossan, *The Historical Jesus: The Life of a Mediterranean Jewish Peasant* (San Francisco: HarperSanFrancisco, 1991), 275–79.

[5](#) Chtěl bych zdůraznit, že žádné z podobenství neposkytuje ucelený obraz o všech Ježíšových názorech na Království; namísto toho různá podobenství zdůrazňují různé aspekty jeho učení. V tomto případě podobenství o růstu zdůrazňují kontrast mezi přítomností - kdy Království zažívalo své velmi nepříznivé počátky - a budoucností - kdy pohltí Zemi. Tato konkrétní podobenství však neilustrují Ježíšovo učení o kataklyzmatickém zlomu, ke kterému dojde, když se k moci dostane Syn člověka.

Kapitola 11

[1](#) Nejpresvědčivějším a nejvlivnějším zacházením je léčba Elizabeth Schüssler Fiorenza, *In Memory of Her: A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins* (New York: Crossroad, 1983).

[2](#) Velká část tohoto exkurzu je převzata z mé učebnice *Nový zákon: Historický úvod do raně křesťanských spisů* (New York: Oxford University Press, 1997), kap. 14.

[3](#) Viz například JD Crossan, *Historický Ježíš: Život středomořského židovského rolníka* (San Francisco: HarperSanFrancisco, 1991), 313–20.

[4](#) Viz například Bruce Kapferer, *Oslava démonů: Exorcismus a estetika léčení na Srí Lance* (Bloomington: Indiana University Press, 1983).

[5](#) Je možné poznamenat, že příběhy, které jsem právě shrnul, se v hebrejské Bibli a Marku vyskytují ve stejném pořadí. Modelovali křesťané své příběhy o Ježíši na příbězích známých z Písma?

[6](#) Připomeňme si další protiklady, kde Ježíš také „radikalizuje“ přikázání Zákona; Marek 10: 2–9; srov. Matt. 5: 31–32. Viz str. 171–72.

[7](#) Damašský dokument, 11: 13–14.

Kapitola 12

[1](#) Matoušovo zobrazení scény je obzvláště zajímavé (Matouš 21: 4–7). Matthew si zjevně neuvědomil, že původní znění hebrejského proroctví zobrazovalo jediné zvíře, které se nazývalo osel i hříbě, a myslel si, že musela existovat dvě zvířata. A tak popisuje Ježíšovo obklíčení obou na své cestě do Jeruzaléma!

[2](#) Plnější diskuzi naleznete v RA Horsley, Ježíš a spirála násilí: Populární židovský odpor v římské Palestině (Minneapolis, Minn.: Fortress, 1987), 20–58.

[3](#) Pro zajímavou a kontroverzní vědeckou rekonstrukci události, její historické souvislosti a její význam viz EP Sanders, Jesus and Judaism (Philadelphia: Fortress, 1985), 61–76, na kterém jsem zde do značné míry závislý (i když viz následující poznámka).

[4](#) To je zhruba závěr, ke kterému Sanders dospěl v diskusi citované v předchozí poznámce. Nesouhlasím však se Sandersem, když trvá na tom, že je nepravděpodobné, že by Ježíš byl uražen „korupcí“ chrámu. Jak uvidíme, víme o dalších židovských apokalyptických příbězích z této doby, stejně jako o Židech v dřívějších obdobích, kteří měli námitky proti kultu chrámu právě z těchto důvodů, a není vůbec nepravděpodobné si myslet, že nejstarší zdroje evangelia jsou právem tím, že naznačil, že to udělal i Ježíš.

[5](#) Ve kterém „Mojžíš“ vypráví budoucí historii Izraele, která se odehraje poté, co opustí scénu, až do konce časů, kdy nespravedlnost a lakomství chrámových kněží kultu chrámu povede k jeho zničení; Nanebevzetí Mojžíše 5.–7.

[6](#) Jak uvidíme v kapitole 13, křesťané později interpretovali texty jako Izajáš 53 a 22. žalm ve vztahu k Mesiášovi. Je však třeba poznamenat, že výraz „mesiáš“ se v těchto textech nikdy nevyskytuje a že žádný Žid před křesťanstvím, pokud víme, jim nikdy nerozuměl, aby odkazovali na budoucího Mesiáše.

[7](#) Stručnou diskusi o římské přítomnosti v Palestině viz EP Sanders, *Judaism: Practice and Belief 63BCE – 66CE* (London: SCM / Philadelphia: Trinity Press International, 1992), 30-43.

[8](#) Jedním z vysvětlení Markova vyprávění je, že protože Marek pochopil, že Ježíš sám je Syn člověka, předpokládal, že to také odvodil velekněz, a tak si myslel, že Ježíš prohlašuje, že je božským soudcem země, což je tvrzení, že shledán rouhačským. Pokud je to však správné, je to pohled, který dává smysl z hlediska Markova evangelia, napsaného o mnoho let později a z křesťanské perspektivy. Historicky to dává menší smysl jako něco, co se skutečně stalo, když byl Ježíš konfrontován židovským veleknězem.

[9](#) See the fuller discussion in James H. Charlesworth, *Jesus Within Judaism: New Light from Exciting Archaeological Discoveries* (New York: Doubleday, 1988).

[10](#) J. D. Crossan, *Jesus: A Revolutionary Biography* (San Francisco: HarperSanFrancisco, 1991), ch. 6, entitled, “The Dogs Beneath the Cross.”

Kapitola 13

[1](#) Hodně z následující diskuse je převzato z mé učebnice *The New Testament: A Historical Introduction to the Early Christian Writings* (New York: Oxford University Press, 1997), ch. 16.

Kapitola 14

[1](#) Viz dále diskuse na str. 44–45, 71–76 výše a pro úplnější náčrt moji knihu *Ortodoxní korupce Písma: Dopad raných kristologických kontroverzí na text Nového zákona* (New York: Oxford) University Press, 1993), ch. 1.

[2](#) Tento názor lze najít například v jednom z gnostických pojednání objevených v Nag Hammadi, nazvaném „Druhé pojednání o Velkém Sethovi“.

Bibliografie

Studie o historickém Ježíši (a související témata)

Následující seznam je vysoce selektivní. Zahrnul jsem pouze díla citovaná v průběhu knihy, spolu s několika dalšími knihami, které podle mého názoru patří k nejdůležitějším a nejzajímavějším (a přístupným nešikovným) studiím historického Ježíše za posledních dvacet nebo třicet let. Úplnou anotovanou bibliografii viz Craig A. Evans, *Life of Jesus Research: An Annotated Bibliography*, rev. ed., Novozákonní nástroje a studie; 24 Leiden / New York / Kolín nad Rýnem: EJ Brill, 1996). Evansova bibliografie obsahuje 2 045 záznamů významných knih a článků - a ani to není zdaleka vyčerpávající!

Borg, Marcus J. Konflikt, svatost a politika v Ježíšově učení. New York: E. Mellen, 1984.

———. *Ježíš, Nová vize: Duch, kultura a život učenictví*. San Francisco: Harper & Row, 1987.

Brandon, SG E *Jesus and the Zealots: A Study of the Political Factor in Primitive Christianity*. New York: Scribner, 1967.

Charlesworth, James. *Jesus Within Judaism: New Light from Exciting Archaeological Discoveries*. New York: Doubleday, 1988.

Crossan, John Dominic. *Historický Ježíš: Život středomořského židovského rolníka*. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1991.

———. *Ježíš: Revoluční biografie*. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1994.

———. *Kdo zabil Ježíše? Odhalení kořenů antisemitismu v evangelizačním příběhu o Ježíšově smrti*. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1995.

Downing, F Geralde. *Kristus a cynici: Ježíš a další radikální kazatelé v tradici prvního století*. Sheffield: JSOT, 1988.

Ehrman, Bart D. *Nový zákon: Historický úvod do raně křesťanských spisů*. New York: Oxford University Press, 1997.

———. *The Ortodoxní korupce Písma: Dopad raných kristologických kontroverzí na text Nového zákona*. New York: Oxford University Press, 1993.

Frederiksen, Paula. *Od Ježíše ke Kristu: Thr Počátky novozákonních obrazů Ježíše*. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1988.

Funk, Robert W. *Honest to Jesus: Jesus for a New Millennium*. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1996.

Funk, Robert W., Roy W. Hoover a Jesus Seminar. *Pět evangelií: Hledání autentických Ježíšových slov*. New York: Macmillan, 1993.

Funk, Robert W. a Ježíšův seminář. *Skutky Ježíšovy: Hledání autentických skutků Ježíšových*. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1998.

Goldstein, Morris. *Ježíš v židovské tradici*. New York: Macmillan, 1950.

Harvey, Anthony E. *Jesus a omezení dějin*. London: Duckworth, 1982.

Herford, R. Travers. *Křesťanství v Talmudu a Midrašu*. New York: Ktav, 1903.

Horsley, Richard A. *Ježíš a spirála násilí: Populární židovský odpor v římské Palestině*. Minneapolis, Minn.: Fortress, 1987.

Johnson, Luke Timothy. Skutečný Ježíš: Zavádějící pátrání po historickém Ježíši a pravdě tradičních evangelií. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1996.

Kloppenborg, John. Formace Q: trajektorie ve sbírkách starověké moudrosti. Philadelphia: Fortress, 1987.

Meier, John. *A Marginal Jew: Rethinking the Historical Jesus. Vol. 1: The Roots of the Problem and Person. New York: Doubleday, 1991. Vol. 2: Mentor, Message, and Miracles. New York: Doubleday, 1994.*

Paulus, Heinrich. *Das Leben Jesu als Grundlage einer reinen Geschichte des Urchristentums. Heidelberg: C. F. Winder, 1828.*

Sanders, E. P. The Historical Figure of Jesus. London: Allen Lane/Penguin, 1993.

———. Jesus and Judaism. Philadelphia: Fortress, 1985.

———. Judaism: Practice and Belief 63BCE–66CE. London: SCM/Philadelphia: Trinity Press International, 1992.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth. *In Memory of Her: A Feminist Theological Reconstruction of Christian Origins. New York: Crossroad, 1983.*

Schweitzer, Albert. The Quest of the Historical Jesus: A Critical Study of Its Progress from Reimarus to Wrede. New York: Macmillan, 1978 (original German edition: 1906).

Smith, Morton. Ježíš kouzelník. San Francisco: Harper & Row, 1978.

Stanton, Graham. Evangelia a Ježíš. Oxford: Oxford University Press, 1989.

Strauss, David Friedrich. Život Ježíše je kriticky zkoumán. Philadelphia: Fortress, 1972 (původní německé vydání: 1835–36).

Vermès, Géza. *Ježíš Žid: Čtení evangelií historikem. London: Collins, 1973.*

Wright, NT Ježíš a Boží vítězství. Minneapolis: Fortress, 1996.

Hnutí tisíciletí a apokalyptismus

Opět jsem tento seznam omezil na knihy, které jsem citoval, a na několik dalších, které mi připadají obzvláště zajímavé nebo významné. Zahrnul jsem několik prací, které zahrnují konkrétní tisícileté pohledy a ty, které studují jevy z vědecké perspektivy.

Bliss, Sylvester. Monografie Williama Millera. Boston: Joshua V. Himes, 1853.

Boyer, Paul. *When Time Shall Be No More: Prophecy Belief in Modern American Culture. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992.*

Bull, Malcomb. Teorie apokalypsy a konce světa. Cambridge: Blackwell, 1995.

Cohn, Norman. *The Pursuit of the Millennium: Revolutionary Millenarians and Mystic Anarchists of the Middle Ages, 2. vyd. New York: Oxford University Press, 1970.*

Gould, Stephen Jay. *Zpochybňování tisíciletí: Racionalistický průvodce po přesně libovolném odpočítávání. New York: Harmony Books, 1997.*

Heine, RE Montanistické věštby a svědectví. Monografická řada North American Patristic Society, 14. Macon, Ga.: Mercer University Press, 1989.

Kapferer, Bruce. *Oslava démonů: Exorcismus a estetika léčení na Srí Lance. Bloomington: Indiana University Press, 1983.*

Lindsey, Hal. Osmdesátá léta: Odpočítávání do Armagedonu. New York: Bantam, 1980.

Lindsey, Hall, s CC Carlson, The Late Great Planet Earth. Grand Rapids: Zondervan, 1970.

- McGinn, Bernard. *Antikrist: Dva tisíce let lidského fascinace zlem. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1994.*
- . *Apokalyptismus v západní tradici. Brookfield, Vt.: Variorum, 1994.*
- . *Kalábrijský opat: Joachim z Fiore v dějinách západního myšlení. New York: Macmillan, 1985.*
- . *Vize konce: Apokalyptické tradice ve středověku. New York: Columbia University Press, 1979.*
- Nichol, Francis D. *Půlnoční pláč: Obrana postavy a chování Williama Millera a Milleritů, kteří mylně věřili, že k druhému příchodu Krista dojde v roce 1844. Washington, DC: Review and Herald, 1944.*
- O'Brian, Conor Cruise. *V předvečer tisíciletí. New York: The Free Press, 1994.*
- O'Leary, Stephen D. *Argumentovat apokalypsu: Teorie tisícileté rétoriky. New York: Oxford University Press, 1994.*
- Reeves, Marjorie. *Vliv proroctví v pozdějším středověku: Studie o joachimismu. New York: Oxford University Press, 1969.*
- Robbins, Thomas a Susan J. Palmer, eds. *Millennium, Messiahs, and Mayhem: Contemporary Apocalyptic Movements. New York / London: Routledge, 1997.*
- Rowland, Christopher. *The Open Heaven: A Study of Apocalyptic in Judaism and Early Christianity. New York: Crossroad, 1982.*
- Stozier, Charles D. *Apocalypse: On the Psychology of Fundamentalism in America. Boston: Beacon, 1994.*
- Weber, Timothy P. *Život ve stínu druhého příchodu: Americký premilenialismus 1875–1982. Zvětšený ed. Grand Rapids, Mich.: Zondervan, 1983.*
- Whisenant, Edgare. *88 Reasons Why the Rapure Will be in 1988. Nashville, Tenn.: World Bible Society, 1988.*
- Whisenant, Edgar a Gary Brewer. *Zpráva The Last Shout Rapture: 1989. Nashville, Tenn.: World Bible Society, 1989.*

Zdroje pro extrakanonické texty

- Následující zdrojové knihy obsahují primární texty probírané v této knize.
- Ehrman, Bart D. *Nový zákon a další raně křesťanské spisy: Čtenář. New York: Oxford University Press, 1998.*
- Elliott, JK *Apokryfní Nový zákon: Sbírka apokryfní křesťanské literatury v anglickém překladu. Oxford: Clarendon, 1993.*
- Robinson, James W, ed. *Knihovna Nag Hammadi v angličtině. Vyd. Leiden / New York: EJ Brill, 1996.*
- Vermès, Géza, ed. *Kompletní svitky od Mrtvého moře v angličtině. Vyd. New York: Allen Lane / Penguin, 1997.*
- Wise, Michael, Martin Abegg a Edward Cook, eds. *Svitky od Mrtvého moře: Nový překlad. San Francisco: HarperSanFrancisco, 1996.*